

RIJEČ i SMITSAO

Časopis za književnost

Eseji, analize, studije, tumačenja, recenzije

2/4/1

Fond otvoreno društvo BiH
Mas Media Sarajevo
Sarajevo, 2017.

Urednica:
Maja Abadžija

Lektor:
Srđan Arkoš

Dizajn:
Asim Đelilović

Izdavači:
Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina
Mas Media Sarajevo

Za izdavače:
Dobriła Govedarica
Emina Šukalo

Adresa redakcije
Titova 19/3
E-mail: osman@osfbih.org.ba

2. godina, 4. broj, 1. verzija

Časopis je namijenjen nastavnicama i nastavnicima maternjeg jezika, studenticama i studentima književnosti i književno-kritičkoj javnosti.

RIJEČ i SMISAO

Časopis za književnost

Eseji, analize, studije, tumačenja, recenzije

2/4/1

Umjesto uvoda

Četvrti broj priručnika za književnost u nastavi *Riječ i smisao* je završen. Čitate izdanje manje po broju tekstova, ali ne i po obimu: sakupili smo tekstove koji su potpuno u duhu onoga što smo i u prethodna tri broja nastojali zacrtati kao jedinstven cilj. Taj cilj smo definirali vrlo jednostavno: pružiti podršku nastavniku da sam izabere djelo koje će obrađivati, da ga u tom činu didaktičke slobodne volje ne ometa ni nacionalni kanon (koji školi pristupa dogmatički, a ne polemički), ni akademska predrasuda (koja prijeti da isključi tekstove popularne ili marginalne kulture), ni maglovitost i ideološka sumnjivost kurikuluma, pa čak i suspektna upotrebljivost moderne tehnologije za učenje (koju smo radeći na ovom broju (raz)otkrili). Tri teksta su pred vama, čitatelji, jedan je interpretativno orijentisan, drugi je analitičan, treći didaktički; četvrti, *Leksikon*, pomoćne je naravi. Različitost pristupa u ovom časopisu nikad nije bila izraženija, no namjera je ostala identična: biti od koristi nastavniku i učeniku u ozbiljnom zadatku čitanja i tumačenja književnog teksta. Dakle, i u ovom broju ostajemo vjerni principu koji smo dosad, nadamo se, usavršili: pažljivom tumačenju djela u njegovoj cjelini, konkret-

no književnog teksta na jezičkoj, kompozicionoj i stilskoj ravni, kao i njegovog čitanja s obzirom na idejnu kompleksnost. Stoga smo u 4. po redu “Riječ i smisao” uključili tekst Armina Stefanovića o poeziji Branka Miljkovića, koja ima neslavnu reputaciju hermetizma. Autor je na primjeru Miljkovićeve *Balade* pokazao kako se kombiniranom oglednom metodom, koja baštini podjednako i *close reading* pristupe anglofonskih kritičkih škola, tako i kontekstualna čitanja, primjerice, novog historizma, dajući pak prvima nesumnjivu prednost, pjesma može iščitati *od prvog do posljednjeg stiha*. Time je pokazano i da *avet* hermetizma, pa i nedostatak adekvatne (u ovom slučaju dominantno biografističke i impresionističke) kritike ne mora za nastavnika biti prepreka u kreiranju uspješne interpretacije u razredu.

Poezijom se, dominantno, bavio i rad Amele Osmanović-Grbo, i to onom srpskog romantizma; međutim, fokus njenog teksta, inače skraćene verzije obimne i vrlo detaljne magistarske teze, bio je na upotrebljivosti internetskih izvora vezanih za pisce pripadnike ove stilske formacije. Sažetak čuva spomenute kvalitete, ujedno dajući brojne, katkad komične, počesto i tragične primjere online diskursa o romantičarskoj poeziji, a procjenjuje ih na bazi učenja prema ishodima, pritom ne dovodeći same ishode (definirane u pripadajućim planovima i programima) u pitanje. Netačne i neprovjerene informacije o biografiji pisaca, paušalna i površna tumačenja, teorijsko neznanje i interpretativna nevještost, a ponajviše – ideološka tendencija, “krase” većinu analiziranih tekstova, te služe kao izuzetno koristan orijentir svakom nastavniku, ne samo onome koji nastoji internetske tekstove o književnosti u nastavi koristiti nego i onome čiji se učenici za čas pripremaju online.

Konačno, 4. *Riječ i smisao* donosi i Leksikon *Nekrologa jednoj čaršiji* Zuke Džumhura; pojmovnik za svakog čitatelja koji se sa ovim putopisom, inače obaveznom lektirom za osnovnu školu u BiH, susretne, i nađe u nedoumici zbog nepoznatog imena ili pojma. O obimnom, ali za nastavnika i učenika/studenta izuzetno korisnom poslu u vlastitom uvodniku izvještavaju mentor Nenad Veličković, te urednici Šejla Hukara i Nedim Hastor. Ovdje ostaje još da se najavi i prateći tekst Nedima Hastora koji nudi pregledan, teorijski i kritički utemeljen tekst o Nekro-

logu i jednoj od mogućih obrada ovog teksta na školskom času, koji fokusira ono pitanje što čitatelja (a naročito nastavnika, učenika, studenta i autora *Riječi i smisla*) neprekidno i neizbježno proganja: *Zašto me se ovo književno djelo tiče?*

Kao i dosad, pozivamo vas da se ovdje iznesenim didaktičkim mogućnostima inspirišete, da u učionici eksperimentišete i predočene ideje varirate i iskušavate, ali svakako i da nam, bez obzira s koje strane školske klupe dolazite, pišete i iznosite kritike, sugestije, popravke ili komentare, jer jedino tako možemo postajati relevantniji, kvalitetniji i zanimljiviji.

Sadržaj

13

interpretacije

Kako interpretirati poeziju Branka Miljkovića

(Branko Miljković, *Balada*)

Armin Stefanović

Među kritičarima postoji konsenzus da je poezija Branka Miljkovića zahtjevna za tumačenje i izrazito hermetična. Ipak je ušla u Nastavni plan i program za četvrti razred gimnazije Republike Srpske koji se primjenjuje u Bosni i Hercegovini, te u Pravilnik o nastavnom planu i programu za gimnaziju i Pravilnik o nastavnom planu i programu za nadarene učenike u Filološkoj gimnaziji u Republici Srbiji. Upravo zbog toga, ali i zato što hermetična poezija predstavlja izazov u radu nastavnika, ovaj rad teži da ponudi ogledni metod za čitanje i razumijevanje takve vrste poezije, i to na primjeru pjesme “Balada”. O Miljkoviću se ponajviše pisalo u impresionističko-biografističkom tonu, ili o problemima pripadnosti njegove poezije određenim stilskim pravcima i formacijama, pojedinačnom značenju njegovih simbola i motiva

– njihovoj vankstualnoj analizi, umjesto tumačenja konkretnih stihova. Metoda koja se koristila pri interpretaciji je *close reading*, odnosno čitanje pjesme *od prvog do posljednjeg stiha*, pri čemu se vodilo računa da niti jedna riječ ne bude preskočena, tj. da značenje svake riječi bude razjašnjeno. Konačno, pojašnjeno je i značenje univerzalnih i individualiziranih simbola u Miljkovićevoj poeziji.

31

istraživanje

Uloga interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi

Amela Osmanović-Grbo

Cilj ovog rada (skraćene verzije master rada odbranjene na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2015. godine) bio je pokazati kakva je uloga interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi na primjeru pisaca srpskog romantizma. Za potrebe rada pretražene su sve dostupne internetske stranice na kojima se piše o srpskim romantičarima zastupljenim u Nastavnim planovima i programima za osnovnu školu u Republici Srbiji i u Republici Srpskoj. Metodom analize sadržaja i interpretacijom željelo se utvrditi kakav je kvalitet informacija koje nudi internet u vezi sa istraživanom oblasti. Uočene su sljedeće negativne pojave u tekstovima koji su objavljeni na internetu o srpskim romantičarima: materijalne pogreške, subjektivnost, neusaglašenost, nedorečenost i nejasnost, irelevantnost, patetičnost i nepismenost. Neke od ovih pojava uzrokovala je ideologija. Također, rad pokazuje koliko internetski tekstovi o srpskim romantičarima mogu podržati ishode učenja koji su propisani Nastavnim planom i programom i koje učenici trebaju ostvariti u procesu učenja. Pokazano je da su ti tekstovi podržali ostvarenje 13 i djelimično ostvarenje 19 ishoda, od mogućih 200. Na osnovu ovih činjenica zaključeno je (1) da je kvalitet informacija o srpskom romantizmu koje su na internetu dostupne učenicima slab, (2) da im takve informacije ne pomažu u nastavi i (3) da je podrška koju

internet pruža u ostvarenju ishoda učenja neznatna. Na kraju su predloženi načini za povećanje korisnosti informacija koje se objavljuju na internetu.

111

k r i t i k a

Zuko Džumhur u nastavi književnosti

(Zuko Džumhur, *Nekrolog jednoj čaršiji*)

Nedim Hastor

U nastavnim planovima i programima za devetogodišnju osnovnu školu Kantona Sarajevo, za predmet Bosanski, hrvatski, srpski jezik književna forma putopisa ne zauzima značajno mjesto: predviđena je minornim brojem tekstova, a nije ni dobro definirana odgojno-obrazovnim parametrima odnosno ishodima učenja. Stiče se utisak da se u ovim dokumentima ne prepoznaje sav potencijal koji predloženi književni tekstovi sadrže pa je tako i sa *Nekrologom jednoj čaršiji* Zuke Džumhura, čiji je odlomak na listi obaveznih lektira. Kako je jedan od glavnih problema postojećih nastavnih planova i programa njihova nepreciznost, ovaj rad nudi jednu moguću obradu *Nekrologa jednoj čaršiji*, nastojeći ga izuzeti iz tzv. skrivenog kurikulumu, formulišući istovremeno moguće odgovore na pitanje zašto bi se ovo djelo čitalo u osmom razredu osnovne škole, odnosno na koji način se ono tiče samih učenika i kakve veze ima sa onim što oni danas žive i čime se interesuju. Sve to čini na bazi rezultata ankete provedene među nastavnicima. Osim toga, rad teorijski definiše putopis kao književnu vrstu i iznosi glavne karakteristike putopisa Zuke Džumhura, ali i navodi šta je to što putopise čini aktuelnim štivom koje bi moglo zanimati učenike, te im i koristiti.

Rječnik

Nedim Hastor i Šejla Hukara (urednici)

(Zuko Džumhur, *Nekrolog jednoj čaršiji*)

Pošto su sastavljači Nastavnog plana i programa za osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine učenike ovog uzrasta obavezali da čitaju *Nekrolog jednoj čaršiji* Zuke Džumhura, a imajući u vidu da ovo štivo zbog velikog broja riječi, sintagmi i imena stvara poteškoće i starijim i iskusnijim čitateljima, grupa studenata je uz pomoć mentora sastavila obiman i pregledan *Leksikon* kao prateći, pomoćni tekst. Cijeli proces bio je svojevrsno ispitivanje uočenih didaktičkih potencijala *Nekrologa*, a rezultat, ovdje objavljen u cjelini, može biti od izuzetne koristi ne samo na fakultetu nego i u školi: kao didaktički orijentir nastavniku i pomoćni alat za razumijevanje učeniku.

INTER PRETA [CIJE

Kako interpretirati poeziju Branka Miljkovića?

(Branko Miljković, *Balada*)

Armin Stefanović

Branko Miljković u školama

Poezija Branka Miljkovića ne nalazi se u Nastavnom planu i programu za gimnazije i strukovne škole (Nastavni program za Hrvatski jezik) koji se koristi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, niti u Nastavnom planu i programu za gimnazije za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost koji se primjenjuje u Bosni i Hercegovini. Nalazi se samo u Nastavnom planu i programu za četvrti razred gimnazije Republike Srpske koji se izučava u Bosni i Hercegovini te u Pravilniku o nastavnom planu i programu za gimnaziju i Pravilniku o nastavnom planu i programu za nadarene učenike u Filološkoj gimnaziji u Republici Srbiji. U Bosni i Hercegovini je predviđeno da se radi Miljkovićeva zbirka pjesama *Vatra i ništa*, a u Republici Srbiji je za gimnaziju također predviđeno da se rade pjesme iz zbirke *Vatra i ništa*, dok je za nadarene učenike predviđeno da rade pjesme *Triptihon za Euridiku* i *Uzalud je budim* iz zbirke pjesama *Uzalud je budim*, te *Balada ohridskim trubadurima* iz zbirke *Vatra i ništa*. Pored toga nadareni učenici rade i esej *Hermetična poezija*.

Problemi interpretacije

Hermetičnost Miljkovićevih pjesama obavezuje nas na drugačiji pristup pri interpretaciji od onog koji bismo koristili za nehermetičnu poeziju. Naročito u školi, nastavnik mora biti svjestan problema koje hermetična poezija stavlja pred svog čitaoca. Recimo, dok se nakon čitanja nehermetične pjesme od čitaoca/slušaoaca očekuje da već ima određeni smisao o tome šta bi pjesma mogla značiti, to nije slučaj sa hermetičnom poezijom. Nakon prvog čitanja hermetične pjesme mi ne dobijamo nikakav uvid u njeno značenje. Pored toga, vezano za Miljkovićevu poeziju, problem je složeniji utoliko što u literaturi nećemo pronaći interpretacije njegovih pjesama. O Miljkoviću se ponajviše pisalo u impresionističko- -biografističkom tonu pa su nam dvadeseto i dvadeset prvo stoljeće ostavili kritike posvećene problemima pripadnosti njegove poezije određenim stilskim pravcima i formacijama, pojedinačnom značenju njegovih simbola i motiva – njihovoj vantekstualnoj analizi, te analizi njegove pjesničke filozofije koju je često izražavao u esejima ili se, pak, oslanjaju na rekonstrukciju događaja koji su doveli do Brankove smrti. Stoga je pred nastavnicima velik izazov. Nastavnim planom i programom Republike Srbije za nadarene učenike predviđeno je da učenici čitaju Miljkovićev esej *Hermetična poezija*. Ali taj esej nam ponovo može pomoći da razumijemo šta za njega predstavlja hermetična poezija, ali ne može nam pomoći da interpretiramo bilo koju pojedinačnu pjesmu. Zbog toga smo smatrali da je korisno da iz zbirke *Vatra i ništa* koja se obrađuje u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji uzmemo reprezentativnu pjesmu na osnovu koje možemo pokazati način na koji se može interpretirati poezija Branka Miljkovića. *Baladu*(1) smo izabrali zbog toga što u njoj Miljković koristi velik repertoar individualiziranih simbola(2)

(1) Tekst pjesme je preuzet iz: Miljković, B. *Poezija* (urednik Džadžić, P.). Prosveta: Beograd, 1981.

(2) Pod terminom individualizirani simboli podrazumijevamo sljedeće: *Osnovna razlika između simbola kod Dantea i simbola kod Malarmea, po uverenju S. M. Baure, jeste u tome što je u jednom slučaju reč o simbolima koji su manje-više opšteprihvaćeni, dok je u drugom slučaju reč o nastojanju da se izgradi simbolika koja je proistekla iz individualnog duševnog stanja, i iz potrebe da se to duševno stanje na poseban način uvede u jezik* (Mikić, R. *Orfejev dvojniki*. Narodna knjiga – Alfa, Beograd: 2002., str. 22).

pa će objašnjenje tih simbola koristiti pri interpretaciji ostalih njegovih pjesama, naročito iz zbirke *Vatra i ništa*. Najveći broj njih moguće je interpretirati tek iz konteksta zbirke u kojoj se nalaze ili s obzirom na pjesnički opus B. Miljkovića, gdje se na osnovu ponavljanja individualiziranih simbola može utvrditi njihovo značenje u određenoj pjesmi. Značenje takvih simbola neće biti jasno iz pojedinačne pjesme pa je za objašnjenje tog značenja nužno poznavanje ostalih pjesama zbirke u kojoj se pjesma nalazi. Poznavanje pjesnikovog opusa interpretatoru omogućava lakše prepoznavanje značenja figura, kako Miljković često iste pojmove, simbole ili motive, recimo *biljka*, koristi u svim svojim pjesmama u približno istom značenju: biljka je korijenom vezana za neživi, zemljani, svijet, a stabljikom usmjerena prema nebu – ona predstavlja vezu između dva svijeta. Velik broj simbola u Miljkovićevim pjesmama zadržava i općesimboličko značenje(3), pri čemu, kao i u svakoj analizi simbolističke poezije, pomaže rječnik simbola. Pri tome treba voditi računa i o vezama među pojmovima. Umjesto da kaže *ptica*, iskazni subjekt će nekada reći *utva*, nekada *feniks*, nekada *ždral*, *orao*, *slavuj* i sl. Iako svaki od ovih simbola ima svoje značenje, oni često posuđuju značenje drugih u kontekstu zbirke pjesama u kojoj se određena pjesma nalazi. Zbog toga je korisno ispitati da li riječ *ptica* u konkretnom stihu ostvaruje neke konotacije sa nekim od navedenih simbola, ukoliko se u tekstu pjesme neki ne implicira.

U nastavku nudimo interpretaciju pjesme *Balada* u nadi da će biti od koristi prvenstveno u srednjoškolskoj i fakultetskoj nastavi književnosti, učenicima, studentima i nastavnicima, a onda i svima koje bi mogla interesirati interpretacija poezije. Metoda koju smo koristili pri interpretaciji je *close reading*(4) u smislu da nastojimo da pjesmu pročitamo *od prvog do posljednjeg stiha*. Nastojali smo da niti jedna riječ ne bude preskočena, tj. da značenje svake riječi bude razjašnjeno. Iako ova metoda

(3) Općesimboličko značenje je ono koje nalazimo u rječnicima simbola.

(4) Način na koji interpretiramo pjesmu najpribližnije se može odrediti ovom metodom, međutim, na više mjesta smo umnogome odmakli od onoga što se pod ovim terminom podrazumijevalo polovinom XX stoljeća u radovima novih kritičara. Iako jesmo primarno usmjereni na tekst, iz vida ne gubimo kontekst i mogućnosti koje nam on pruža za interpretaciju.

ima korijene u književnoteorijskoj školi pod nazivom nova kritika⁽⁵⁾, koja je nastala početkom 20. stoljeća, ona se od originalne ideje u nekoliko segmenata bitno razlikuje. Novi kritičari su smatrali da prilikom analize pjesme treba odbaciti sve što se ne može pronaći u tekstu. Njihove interpretacije nisu uzimale u obzir historijske prilike u kojima je djelo nastalo, društveno-političko uređenje, biografiju pjesnika, čak ni stilski pravac kojem pjesnik pripada. Za njih je bio važan samo odnos riječi unutar pjesme. Izdvajajući ono najbolje što su novi kritičari imali ponuditi – usmjerenost na tekst, ali obogaćujući njihov pristup doprinosima književnoteorijskih škola kao što su novi historicizam i kulturni materijalizam s kraja 20. i početka 21. stoljeća, koje uče o bitnosti konteksta za razumijevanje pjesme, vjerujemo da smo dobili jedinstvenu metodu koja će nam pomoći da interpretiramo poeziju Branka Miljkovića. To je bitno zato što se mnoge Miljkovićeve pjesme razumiju u odnosu na zbirku pjesama u kojoj su nastale ili pak u odnosu na njegov opus. U tom smislu jako je bitno imati u vidu kontekst. Nadalje, smatramo da je informacija o pripadnosti pjesnika stilskoj formaciji ili nekom njenom pravcu ključna u razumijevanju njegove poetike, a time i pojedinačne pjesme.

Naslov: *Balada* je oznaka koja pokriva cijeli spektar različitih pojmova⁽⁶⁾, ali je mjesto gdje se njena sfera značenja u najvećoj mjeri poklapa sa tekstom pjesme njen tužan i tragičan završetak protiv kojeg se junak bezuspješno bori: *Mladost i lepota, duševnost i ljubav najčešće su žrtve kobnog spleta okolnosti, predodređene da stradaju od zlih i nedokučivih sila oličenih u tajanstvenim predznacima i predskazanjima, u čoveku ili u stihiji. Ali tragičan doživljaj ozarava krepki stoicizam srca junaka b., nepokolebljiva vera koja, uz najveće žrtve, brani ljubav od razornog dejstva mržnje, dobrotu i plemenitost od opačine i okrutnosti. Nadanje je san koji stoji iznad poraza i gubitka, iznad same smrti.*⁽⁷⁾ Dakle naslovom Milj-

⁽⁵⁾ Više u: Lešić, Z. & Kapidžić-Osmanagić, H. & Katnić-Bakaršić, M. & Kulenović, T. *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2006., str. 148-156.

⁽⁶⁾ Vidi u: *Rečnik književnih termina* (uredio Živković, D.). Beograd: Nolit, 1985.

⁽⁷⁾ Isto, str. 65-66.

ković ovu pjesmu veže za epsko-lirsku vrstu pjesama koje imaju koban kraj.

Podnaslovom je *Balada* posvećena *Ohridskim trubadurima*. Međutim, oni se u samom tekstu pjesme spominju samo jedanput kao *divni starci*. O njima iz teksta pjesme ne možemo saznati ništa više. Mirjana Stefanović u tekstu *Kada je Branko čuo Ohridske trubadure* navodi čitav niz referenci vezanih za Miljkovićev odnos prema ovim sviračima i moguću inspiraciju za pjesmu.⁽⁸⁾ Međutim, kako za interpretaciju pjesme nije bitan razlog zbog kojeg je Branko jedne noći bio zadivljen pjesmom trubadura, ove nam informacije nisu od koristi. Iz navedenog teksta izdvajamo dvije rečenice iz poglavlja u kojem su korišteni odlomci iz stručnih knjiga makedonskih muzikologa do kojih je autorica došla uz pomoć pjesnikinje Ljiljane Dirjan: *Pa ko su, onda, Ohridski trubaduri, ti što su pesnicima Jugoslavije svirali i pevali pre više od pola stoleća, na brodu, na jezeru, dostojanstveni, u tamnim odelima, u belim košuljama, sa crnim šeširima, sedokosi? Pevali i svirali tako dirljivo i tako uzbudljivo da su zapalili onu inicijalnu iskru iz koje će se izviti Balada?*

S obzirom na postavljena pitanja jasno je da se u tekstu mogu naći podaci o tome ko su trubaduri bili, koje je njihovo porijeklo, šta su svirali i sl. Međutim, suština je u tome da su trubaduri samo *zapalili onu inicijalnu iskru* potrebnu da se pjesma napiše. U tom smislu podnaslov ostvaruje veze sa stvarnim događajem koji se pjesniku desio, a o kojem mi ne posjedujemo nikakve dokaze. A i da posjedujemo, oni ne bi bili od koristi pri interpretaciji pjesme, korisni bi bili možda u smislu upotpunjavanja Brankove biografije. U nastavku se trubaduri spominju još samo jedanput, sa sasvim preciznim značenjem. Iako su konkretizirani u leksemi *Ohridski*, oni se u tekstu javljaju kao simbol pjesme, pjevanja i pjevača. Kako i Koljević kaže: *Šta mu se desilo na Ohridskom jezeru i šta su pevali "ohridski trubaduri" – znaće oni koji su se tu zatekli. Ali i ostali, bez tog znanja, mogu osetiti koliko je to za njega bilo presudno.*⁽⁹⁾

(8) Stefanović, M. *Kada je Branko čuo ohridske trubadure* // Sarajevske sveske 47-48. URL: <http://sveske.ba/en/content/kada-je-branko-cuo-ohridske-trubadure> [pristupljeno 19. 10. 2017.].

(9) Koljević, N. *Pesnik iza pesme*. Veselin Masleša: Sarajevo, 1984., str. 96.

*Mudrosti, neiskusno sviću zore.
Na obične reči više nemam pravo!*

Pjesma počinje invokacijom mudrosti kojoj se iskazni subjekt obraća, tj. nešto joj govori. Sam čin razgovora sa mudrosti čini iskaznog subjekta njoj jednakim. Mudrost je osobina iskusnih, što znači da je iskazni subjekt u nečemu iskusan. Ukoliko prvi stih povežemo sa drugim, otkriva se moguće značenje figure *zore*. Onaj ko je iskusan sa riječima i zbog toga nema pravo da koristi obične riječi je neko ko umjetnički barata riječima. Opozicija koja se postavlja, obične – posebne riječi, sugerira da je iskazni subjekt neko ko ne koristi riječi svojstvene komunikaciji, ko ne koristi jezik kao prvostepeni modelativni sistem(10). U vezi sa naslovom u kojem je pjesma i podnaslovom u kojem su pjevači, reći ćemo da je iskazni subjekt pjesnik. Zora je simbol rađanja života(11), u ovom slučaju rađanja pjesme. Pjesme su te koje se pišu neiskusno, a pjesnik, sada iskusan, na obične riječi više nema pravo. Dakle, iskazni subjekt je pjesnik koji na početku pjesme naglašava da neće pisati/govoriti običnim riječima. Ukoliko pjesmu kontekstualiziramo s obzirom na poetiku kojoj pripada, i simbolistički i nadrealistički manifest zahtijevaju od pjesnika da odustane od običnih riječi, onih koje referiraju na stvarnost. Po njima riječ ima moć isključivo ukoliko ona ima sposobnost da oživi ono o čemu govori. Kao u magijskim ritualima, imenovanje pojave znači kontrolu nad njom.

(10) U djelu *Struktura umjetničkog teksta* Jurij Lotman ističe da se jezik koji nalazimo u književnom djelu razlikuje od jezika kojim svakodnevno komuniciramo po tome što je književno djelo sistem koji podređuje jedinice jezika, te one dobijaju dodatna značenja, ona koja nemaju u svojoj komunikacijskoj funkciji. Tako jezik kojim govorimo naziva prvostepeni modelativni sistem, a jezik koji nalazimo u književnom djelu drugostepeni modelativni sistem. On je drugostepen jer se nužno oslanja na prvostepeni, tj. od njega posuđuje jedinice. Slikar, muzičar i kipar ne rade sa materijalom koji je neko već uredio – boje, zvuk i kamen nisu unaprijed obrađeni. Međutim, jezik kojim književnik piše unaprijed je obrađen materijal (ima svoju hijerarhiju elemenata i princip organizacije). Kao takav on ulazi u novi sistem kojem je podređen. Radi se o strukturi unutar strukture, gdje je jezik, kao struktura, podređen strukturi književnog djela. Kao jedan od primjera može se navesti metar koji određuje ritam i grafički izgled teksta; više u: Lešić, Z. *Teorija književnosti*. Sarajevo Publishing: Sarajevo, 2005., str. 72-73.

(11) Chevalier, J. & Gheerbrant, A. *Rječnik simbola*. Nakladni zavod MH: Zagreb, 1989., str. 808.

*Moje se srce gasi, oči gore.
Pevajte, divni starci, dok nad glavom
Rasprskavaju se zvezde kao metafore!*

U naredna tri stiha polazimo od onog što je jasno: trubaduri, *divni starci*, pjevaju, dok se iznad glave iskaznog subjekta rasprskavaju zvijezde. Jedan od načina da se ovi stihovi interpretiraju jeste da se povežu sa naslovom pjesme – balada. Ono što trubaduri pjevaju jeste balada. Zbog intenziteta tragike iskazni subjekt koji sluša baladu kaže da mu se *srce gasi* i da *oči gore*. Ovim je stihom opisan osjećaj tuge koju iskazni subjekt proživljava dok sluša tragičnu baladu: gašenje srca opisuje težak osjećaj u grudima, a oči koje gore stoje umjesto očiju koje plaču (peku od suza). Na osnovu toga moguće je zamisliti scenu u kojoj se ovi događaji odigravaju: iskazni subjekt sluša tragičnu baladu trubadura, plače i gleda ozvjezdano nebo. Zbog suza u očima čini mu se da se zvijezde rasprskavaju kao što se rasprskavaju metafore u pjesmi trubadura.

*Što je visoko, iščezne, što je nisko, istruli.
Ptico, dovešću te do reči. Al vrati
Pozajmljeni plamen. Pepeo ne huli.*

Pridjevi *visoko* i *nisko* način su da se pjesnički kaže *sve* – sve umire(12). Smrt je neizbježna. Oni se prirodno nadovezuju na scenu iz prethodnih stihova u kojoj je iskazni subjekt slušao pjesmu koja ima tragičan završetak i zaključio: sve umire. Povezivanjem triju riječi iz naredna dva stiha: *ptica*, *plamen* i *pepeo* saznajemo o kojoj je ptici riječ – o feniksu. Feniks je čest motiv Miljkovićevih pjesama jer na najbolji način simbolizira heraklitovsku promjenu(13), *panta rei*. Dovedi nešto do riječi isto je što i opjevati, ukoliko pratimo pretpostavku da je iskazni subjekt

(12) Ovi se pridjevi odnose na konkretne individualizirane simbole Miljkovićeve poetike. Npr., *ptica* je ono što je visoko (leti), pa ona iščezne, a *biljka* je ono što je nisko, pa ona istruli.

(13) Heraklit je bio grčki filozof koji je rekao da je bitak vatra. Vatra kod Heraklita simbolizira vječnu promjenu. Ona je ta koja i uništava i stvara. To je najnestabilniji element koji je u stanju vječne promjene i mijenja sve ono s čim dođe

pjesnik. Sjetimo se zadatka koji je sebi postavio na početku pjesme: *Na obične reči više nemam pravo!* Rekli smo da je za simboliste i nadrealiste bilo bitno da koriste *prave riječi*, riječi koje imaju moć da ožive ono o čemu govore. Iskazni subjekt će feniksa oživiti u svojoj pjesmi, ali prije toga od njega traži nešto – da *vrati pozajmljeni plamen*. Feniks je mitsko biće, vatrena ptica, koja prije nego umre svije gnijezdo i sagori, pretvori se u pepeo. Nakon toga ustaje snažniji i ljepši nego što je bio. Plamen, kao i vatra, simbol je života. (14) Vratiti pozajmljeni plamen znači vratiti pozajmljeni život, jer feniks svaki put kada ustane iz pepela ponovo posudi život koji nakon nekog vremena vraća. Iskazni subjekt od feniksa traži da vrati život koji je posudio, da umre, da bi ga on mogao dovesti do riječi – da napusti život da bi mogao oživjeti u njegovoj pjesmi. Tek u pjesmi *pepeo ne huli* (15). Tek u pjesmi feniks ponovo može ustati ljepši i jači nego što je bio. Ali prije toga mora se odreći života. To ponovo ima veze sa interpretacijom naslova. Da bi nastala balada neko mora umrijeti. Kraj života je početak pjesme. Zbog toga je iskaznom subjektu potrebno da feniks vrati plamen da bi ga doveo do riječi – opjevao.

U tuđem smo srcu svoje srce čuli.

Isto je pevati i umirati.

Naredni stihovi nas ponovo vraćaju na scenu sa trubadurima. Iskazni subjekt sada progovara iz *mi forme*, koja doprinosi univerzaliziranju refrena. U pjesmi koju pjevaju trubaduri govori se o ljubavi koja se nije mogla ostvariti zbog neke tragedije (16). U srcu ljubavnika koji nisu mogli naći put jedno do drugog iskazni subjekt čuje svoje srce. Sa pjesmom koju slušamo se poistovjećujemo i njenu tragičnost shvatamo kao svoju. Izgubljena ljubav iz balade podsjeća na našu izgubljenu ljubav. I zbog toga je isto *pevati i umirati*. Sposobnost slušaoca da slušanjem pjesme o

u kontakt. Odatle i izraz *panta rei* (πάντα ρεῖ), koji opisuje svijet koji nikada ne miruje, već je uvijek u stanju kretanja i borbe suprotnosti.

(14) Chevalier, J. & Gheerbrant, A. *Rječnik simbola*. Nakladni zavod MH: Zagreb, 1989., str. 509.

(15) Glagol *huliti* dolazi od imenice *hula*, koja znači uvredu protiv nečega svetog.

(16) To je izvedeno iz pretpostavke da je pjesma koju trubaduri pjevaju balada.

smrti doživi smrt izjednačava pjevanje i umiranje. S druge strane jednakost pjevanja i umiranja može se razumjeti na više načina nevezanih za slušanje tragične pjesme. U toj jednakosti dvije nejednake oznake jedna od druge poprimaju konotacije. Pjevanje, koje nosi prizvuk pozitivnog, dobija konotacije tragičnosti, težine i patnje, a smrt, koja nosi prizvuk negativnog, dobija konotacije pozitivnog i stvaralačkog. Oznake možemo posmatrati u i njihovoj arhetipskoj suprotnosti, gdje jedna nosi elemente kreacije, a druga destrukcije. Međutim, upravo zbog pozicija na kojima se nalaze: *Isto je pevati i umirati*, a ne *Isto je umirati i pevati*, čini se da oznaka *pevati* ipak doživljava veću transformaciju konotativnih značenja, dok *umirati* zadržava originalna, iako se cjelokupnom pjesmom smrt nastoji pripitomiti i poetizirati. Tako se pjevanje od krajnje stvaralačkog čina pozitivnih konotacija transformira u destruktivni čin negativnih konotacija.

*Sunce je reč koja ne ume da sija.
Savest ne ume da peva; jer se boji
Osetljive praznine. (...)*

Problematika “prave” (17) riječi se nastavlja. Riječi kojima komuniciramo nemaju pjesničku moć. (Riječ) *Sunce* ne umije da sija. Ono samo upućuje na predmet iz stvarnosti. (Riječ) *savjest* ne umije da pjeva, ili barem ne smije (ne umije *jer se boji*). Ta nemogućnost da riječi postanu ono na šta upućuju uzrokovana je strahom od *Osetljive praznine* – strahom od smrti.

*(...) Kradljivci vizija,
Orlovi, iznutra kljuju me. Ja stojim
Prikovan za stenu koja ne postoji.*

Pjesma nastavlja novom slikom. U naredna tri stiha lirski subjekt se javlja kao kažnjeni, okovani Prometej. Jednako kao što je Prometej do-

(17) One koja ne podražava, već postaje stvarnost.

nio vatru, tako i lirski subjekt donosi filozofiju heraklitovske vatre kao vječne promjene. Uvjerenje o tome da moramo napustiti ovaj svijet da bismo oživjeli u svijetu pjesme. Orlovi su direktna veza sa Zeusom, kako je njegova sveta ptica bila zlatni orao a i Zeus je i sam preuzimao oblik orla(18). To su svi oni koji ne žele da Prometej donese vatru, oni koji smatraju da besmrtnost pripada samo božanstvima. Također, orao je direktna veza sa originalnim mitom u kojem Zeus šalje orla Etona da Prometeju ključa jetru. Vatra kao promjena ono je što iskazni subjekt donosi ovom pjesmom i zbog toga je kažnjen.

*Zvezdama smo potpisali prevaru
Nevidljive noći, tim crnje. Upamti
Taj pad u život ko dokaz tvom žaru.*

Zvijezde su simbol života i nade(19), a noć je simbol smrti i neživota jer je suprotnost onome što je od vatre i izvor je svjetlosti – Sunce je zvijezda, zvijezda je od vatre. U vezi sa značenjem simbola, interpretacija može ići u smjeru da nas je život prevario. Da živimo u zabludi jer vjerujemo da je smrt, samim time što je nevidljiva, daleka i nepoznata, nužno i crna, zla i strašna. Iskazni subjekt tvrdi da to nije tako i podsjeća na feniksa. Činjenica da se feniks iz pepela ponovo diže je dokaz njegovog žara, istinitosti heraklitovske promjene. Perspektive su ovdje obrnute: *pad u život* pretpostavlja dizanje u smrt. To je konzistentno sa onim što je rečeno u prethodna dva stiha – smrt nije kraj, to je početak novog života.

*Kad mastilo sazre u krv, svi će znati
Da isto je pevati i umirati.*

Značenje refrena se otkriva u njegovom ponavljanju. Kada se refren prvi put pojavio on je bio zasebna rečenica izdvojena od prethodne i nared-

(18) Vidi na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zeus>, 25.3.2016. u 15:58 [pristupljeno 19. 10. 2017.]

(19) Chevalier, J. & Gheerbrant, A. *Rječnik simbola*. Nakladni zavod MH: Zagreb, 1989., str. 813.

ne, a sada je dio prethodne proste rečenice (klauze) i s njom čini složenu rečenicu. Kada mastilo, kao ono čime se piše, postane krv, dakle oživi. Kada tinta bude imala jednaku vrijednost kao krv. Kada u pjesmu bude-mo vjerovali kao u stvarnost. Kada riječi postanu stvarnost, svi će vjero-vati pjesniku: pjevajući o tragičnom gubitku on umire. Činom pjevanja (ne običnim riječima!) oživljava se ono o čemu se pjeva. Riječi postaju stvarnost. Riječi koje opisuju tragiku gubitka oživljavaju, zbog čega se čin pjevanja izjednačava sa umiranjem.

*Mudrosti, jači će prvi posustati!
Samo nitkovi znaju šta je poezija,
Kradljivci vatre, nimalo umiljati,
Vezani za jarbol lađe koju prati
Podvodna pesma javom opasnija.*

Vokativom *mudrosti* stih ostvaruje vezu sa početkom pjesme. Ponovo je iskazni subjekt jednak mudrosti kojoj se obraća. Na taj način njegov stih dobija na važnosti. On to ne govori “čitaocu”, mi smo samo “indirektni” recipijent njegove poruke. On razgovara sa mudrosti, a mi čujemo o čemu oni govore. Ono o čemu iskazni subjekt i mudrost govore mora biti tačno: *jači će prvi posustati*. Pitanje na koje valja odgovoriti jeste od čega će jači prvi posustati? Kako se niti jednom riječju odgovor ne sugeri-rira jedini način da se izvede interpretacija jeste da vežemo ovaj stih za prethodni i/ili naredni. Do sada se u pjesmi govorilo o zahtjevu pjesnika da se odustane od života da bi se moglo oživjeti u pjesmi. Zbog toga je najvjerojatnija interpretacija da će jači od života prvi posustati. Oni su jači jer vjeruju u heraklitovsku promjenu. Vezano za naredne stihove, ti jači su nitkovi, koji znaju šta je poezija. Ponovo, iskazni subjekt govori o pjesnicima. Pjesnici su ti koji će prvi posustati(20). Svi “likovi” *Balade*

(20) Iako se trudimo da kao dokaz zaobiđemo sve ono što se ne ostvaruje u pje-smi, u nekoliko ovih problematičnih stihova, ne kao dokaz, ali kao podržavajuća ideja, mogu poslužiti Miljkovićeви tekstovi u kojima se on divi pjesnicima koji su dali život za svoju poeziju (ubili se): *U književnim novinama, 8. aprila 1960. godine, nepunih godinu dana pre smrti, Branko Miljković je objavio tekst povo-dom godišnjice smrti Majakovskog, u kojem stoji: Kad god sam se zapitao što je*

su pjesnici: iskazni subjekt, trubaduri, jači, nitkovi, kradljivci vatre itd. Nitkov je lopov, varalica, pa jedino oni koji su ukrali vatru, spoznaju vječne promjene – besmrtnosti, pjesnici, znaju šta je poezija. U pjesmi su okarakterizirani kao *kradljivci, nimalo umiljati*. Ovim se dekonstrui- ra mit o pjesnicima kao anđelskim, duhovnim i moralnim bićima, kult pjesništva koji je postojao u renesansi i romantizmu. U posljednja dva stiha od navedenih prepoznamo Odiseja. Dakle, iskazni subjekt tvrdi da je poezija opasna, a da je pjesnik neko ko ne može odoljeti svojoj pje- smi.(21) Sve dok je ta pjesma podvodna, dok riječi nemaju snagu, dok su one samo “riječi”, pjesma nije toliko opasna. Ali jednom kada postane stvarnost, java, mnogo je, naročito za pjesnika, opasnija. Sve dok riječ trubadura ništa ne znače one nisu opasne. Međutim, jednom kada one ožive postaju opasne.

*Onesveščeno sunce u zreloom voću će znati
Da zameni poljubac što pepeo odmara.*

Ponovo se vraćamo uvjerenju iskaznog subjekta u heraklitovsku pro- mjenu vatre. *Sunce*, simbol života(22), *u zreloom voću* je promijenjeno. Biljka upija Sunčevu svjetlost i koristi je za proces fotosinteze kojim se Sunčeva svjetlosna energija pretvara u hemijsku, neophodnu za nasta- nak ploda – voća. Ovdje imamo neobičan primjer metalepse, gdje se na- stanak voća povezuje sa dalekim uzrokom – Suncem koje će dati uslove za njegovo stvaranje. U tom voću također postoji sunce, ali ono nije svjesno, nema sjaj, ne sija, promijenjeno je – *onesveščeno*. Voće upija

to što je poteglo obarač unutrašnjeg revolvera kojim je ubijen, čuo sam njegovo drugarsko preklinjanje: “Drugovi ne spletkarite”, a nešto dalje, u istom tekstu je rečenica: “Možda će ovaj vek videti još mrtvih pesnika, ako ima pesnika” (Ubice u ime države, (gl. ured.) Tea Jovanović, URL: <https://books.google.ba/books?id=3r-c1CwAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> [pristupljeno 19. 10. 2017.]). Ono što bi ovdje bilo problematično jeste izjednačavanje autora i iskaznog subjekta i zbog toga kažemo da ovo nije dokaz interpretacije, ali da može doprinijeti njenoj uvjerljivosti ukoliko je ona zaista, koliko--toliko uteme- ljena u tekstu pjesme.

(21) Sjetimo se stiha: *Srećan ko svoju pesmu ne plati glavom (Prijetelju pesniku)*.

(22) Chevalier, J. & Gheerbrant, A. *Rječnik simbola*. Nakladni zavod MH: Zagreb, 1989., str. 655.

Sunčevu svjetlost i mijenja je. Jednom kada biljka uvene, to skriveno sunce će je ponovo oživjeti. Sjemenke u kojima je ono skriveno će postati nova biljka i životni ciklus se nastavlja, smrt je pobijedena. U narednom stihu smrt je opisana kao poljubac koji odmara ono što je umrlo. Dakle, kao privremeni odmor, pauza, prije promjene u neki drugi oblik. Ukrašena metaforom poljupca od koje posuđuje pozitivne konotacije, ta neprijelazna tačka sada postaje nešto što nas odmara i priprema za novi život. Nešto što nas priprema za novo cvjetanje.

*Ali niko posle nas neće imati
Snagu koja se slavujima udvara
Kad isto je pevati i umirati.*

Poslije pjesnika koji zaista vjeruju u moć poezije, koji vjeruju da je ono što je u pjesmi stvarno i vrijedno žrtvovanja sebe, poslije pjesnika koji vjeruju da će mastilo postati krv, niko neće imati snagu ptice koja najljepše pjeva. To je prekrasno iskazano u sintagmi *slavujima udvara*. Pjesnik je taj koji želi da privuče pažnju slavuja, da flertuje s njima, da komunicira na zavodljiv način. Slavuji pjevaju da privuku ženke, pa ako pjesnik pjeva dobro, on svojom pjesmom zavodi. Poslije njih niko neće imati pjesničku snagu da zavede slavuja, onog koji pjesmom zavodi. Jednostavnom sintagmom Miljković govori o nevjerovatnosti pjesničkog umijeća. Ovdje iskazni subjekt, pjesnik, tvrdi da je ljepota pjevanja, snaga pjesme, vezana za vjeru u moć poezije. Vjeru u to da je pjevati o smrti isto što i umirati. Da je riječ *smrt* u pjesmi isto što i stvarna smrt. Zamjenica *nas* može se odnositi i na trubadure. Iskazni subjekt koji gleda trubadure zbog toga što u njemu oživljavaju riječi njihove pjesme shvata da su pjesnici i trubaduri posljednji koji imaju tu moć da ožive riječi.

*Smrtonosan je život, al smrti odoleva.
Jedna strašna bolest po meni će se zvati.
Mnogo smo patili: I, evo, sad peva
Pripitomljeni pakao. Nek srce ne okleva.
Isto je pevati i umirati.*

Iako svaki život završava smrću: *smrtonosan je*, on svakoga momenta nastoji da smrt izbjegne: *smrti odoleva*. Zbog uvjerenja da je živjeti u pjesmi bitnije nego živjeti u stvarnosti, iskazni subjekt zna da će se po njemu zvati *jedna strašna bolest* – smrt. Nakon stiha gdje se njegovo ime izjednačava sa smrću dolaze tri stiha u kojim iskazni subjekt pjeva iz perspektive svršenog čina. Ukoliko smo do sada imali objašnjenje heraklitovske promjene, podržavanje filozofije vatre, uvjeravanje u tu promjenu, u posljednja tri stiha to nemamo, lirski subjekt govori kao da se taj prijelaz iz stvarnog u pjesnički svijet desio, kao da se feniks pretvorio u pepeo i oživio u svijetu pjesme. Ako je sve do sada bila patnja, prelazak u taj drugi svijet je ono zbog čega pjeva *pripitomljeni pakao*, smrt koja je napokon pripitomljena. I zbog toga još jednom ističe da srce ne oklijeva, da se nema čega bojati: *Isto je pevati i umirati*. Pjevanje (balade) je težak posao jer podrazumijeva oživljavanje tragedije i smrti, a smrt postaje lagana, vesela i lijepa kao pjevanje.

Zaključak

Balada je pjesma o pjesmi, pjesniku i pjevanju. Pjesma o uvjerenju u moć riječi koje su baštinili simbolisti i nadrealisti. Koljević je u pravu kada kaže da će to šta se Branku desilo na Ohridskom jezeru znati oni koji su se tamo zatekli, ali nas ne zanima Branko već njegov iskazni subjekt i sada već možemo pretpostaviti da su trubaduri bili *impetus*, prije svega snažne emocije iskaznog subjekta koji pod zvjezdanom noći sluša baladu, a onda pjesme koja je izraz njegovih uvjerenja. U shvatanju koliko su snažne riječi koje trubaduri izgovaraju, koliko te riječi izazivaju snažne emocije, on shvata kolika je moć takvih riječi i počinje svoju pjesmu: *na obične riječi više nemam pravo*.

Ali odakle je došla moć tih riječi? Zbog čega su te riječi tako snažne? Šta čini te riječi posebnim? Odgovor na ova pitanja nalazimo u kondenziranoj formi u refrenu, a objašnjenja u strofama. Pjesma trubadura je toliko snažna zbog toga što je nastala iz smrti. Balada je pjesma o tragičnom događaju. Smrt je ono što je dalo rođenje pjesmi. Takva pjesma nije napisana od običnih riječi, smrt iz koje je nastala daje njenim riječima snagu, uvjerljivost i moć kakvu nemaju druge, obične riječi. I dok pjeva

(trubaduri) ili piše (pjesnik) svoju pjesmu snažnim riječima on se poistovjećuje sa iskaznim subjektom svoje pjesme koji strada: *U tuđem smrcu svoje srce čuli*. I zbog toga kao prirodan nastavak ovog stiha dolazi prvi refren: *Isto je pevati i umirati*.

Objašnjenja koja se nude u strofama su različita i ista objašnjenja heraklitovske promjene koja je sada opisana kao način stvaranja pjesme (da bi se pjesma rodila nešto mora umrijeti) čine osnovu zbirke *Vatra i ništa*. Tako imamo mit o feniksu u čijem primjeru nam pjesnik pokazuje tu promjenu – traži od feniksa da umre da bi oživio u pjesmi. Na taj način mit o feniksu dobija novo značenje: ptica se ne rađa zaista u pravom svijetu, već u svijetu pjesme. Ili: onaj ko prigrli svoju smrt živi vječno u pjesmi. Isti mit u drugačijoj formi opisan je putem onesviještenog sunca u biljkama koje će zamijeniti smrt i dati biljci novi život. Međutim, sve to manje je vrijedno od promjene koja se dešava iz života u pjesmu, te sposobnosti da se pjevanjem o nečemu to nešto oživi. Da se pjevanjem o smrti smrt doživi: *Al niko posle nas neće imati / Snagu koja se slavujima udvara / Kad isto je pevati i umirati*.

ISTRA
ZIVA
NJE

Uloga interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi na primjeru pisaca srpskog romantizma

Amela Osmanović-Grbo

Donedavno, učenici su se za nastavu pripremali učeći iz knjiga i onoga što bi im nastavnici ispričali na časovima. U novije vrijeme sve više koriste i internet.⁽¹⁾ Internet nudi brze i odmah dostupne informacije (npr.,

(1) Hrabri telefon – telefon za zlostavljaju i zanemarenu djecu u Hrvatskoj i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba proveli su 2004. a potom i 2008. godine istraživanja o iskustvima djece prilikom korištenja interneta. Glavni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi na koji način djeca koriste internet i u koje svrhe, utvrditi izloženost djece nepoželjnom seksualnom materijalu i intimnim pitanjima seksualnog karaktera te iskustvo elektroničkog nasilja putem interneta i mobitela. Ova istraživanja jesu starija, ali se ovdje spominju zbog toga što su u vrijeme izrade ovog rada bila jedina dostupna istraživanja koja pokazuju u koje svrhe učenici koriste internet. Od 4000 ispitane djece 85% je koristilo internet a 40% je navelo da im je glavna svrha upotrebe interneta bilo traženje školskih zadataka i materijala radi učenja. Istraživanjem je obuhvaćeno 4000 učenika iz 19 osnovnih i 2 srednje škole u 10 gradova Republike Hrvatske. Upitnike su ispunjavali učenici od četvrtog do osmog razreda osnovne škole i prvog i drugog razreda srednje škole. Istraživano je u koje svrhe djeca najčešće koriste kompjuter, koliko često ga koriste, u koje svrhe koriste internet, nadzor odraslih pri korištenju interneta itd. Više na: *Istraživanje o korištenju Interneta, mobitela i drugih tehnologija*. Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008. URL: <http://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-koristenju-interneta-mobitela-i-drugih-tehnologija/> [pristupljeno 20. 10. 2017], te *Dijete i internet*. Hrabri telefon Hrvatska, 2008. URL: <http://udruga.hrabritelefon.hr/wp-content/uploads/Dijete-i-internet.pdf>

u 0,18 sekundi Google izlista 243 stranice o J. J. Zmaju). Na internetu možemo čitati o čemu god poželimo i možemo birati informatora kojeg god hoćemo. Jednim pokretom prsta odabiremo željenu informaciju. Internet nam je dostupan skoro svugdje: kod kuće, na poslu, u školi, u parku, u autobusu, na kafi...

Korisnici interneta uglavnom vjeruju informacijama koje pročitaju na njemu. Naročito ako je tekst objavljen na stranici koju oni posebno prate i cijene i ukoliko je naveden izvor teksta. Generalno, na internetu se mogu pronaći stranice koje navode izvore za tekst koji preuzmu sa neke druge stranice, kao što je moguće čitati i potpisane tekstove. Međutim, broj ovakvih stranica je neznatan u odnosu na stranice koje ne navode izvore, stranice koje objavljuju nepotpisane tekstove ili objavljuju potpisane tekstove a zapravo većina napisanog teksta je preuzeta od nekog drugog autora i tretirana kao da je vlastita.

Radeći u osnovnoj školi kao nastavnica jezika i književnosti, svakodnevno se susrećem sa učenicima koji internet koriste kao pomoć pri učenju i rješavanju školskih zadataka. Učenici kažu da uglavnom vjeruju u tačnost informacija dostupnih na internetu. Kao njegovu naročitu prednost ističu brzinu kojom dolaze do informacija. Zato je važno voditi računa o tome kakav je kvalitet tih informacija. Ako se pokaže da nije dobar, potrebno je razmisliti šta bi se moglo učiniti da se učenicima osiguraju korisne i provjerene informacije.

Kako se u radu bavim ulogom interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi, odlučila sam da tu ulogu pokažem na primjeru srpskog romantizma. Razlozi koji su me opredijelili za ovaj izbor su zastupljenost srpskih romantičara u školskim programima, duga tradicija njihovog proučavanja i bogata literatura o njima, popularnost “u narodu”, a posebno uvijek aktuelna (zlo)upotreba njihovog djela u ideološke svrhe (u nacionalističkom narativu). Dakle, moglo se očekivati da će broj internetskih stranica i tekstova o mojoj temi biti velik, a sadržaj raznovrstan. Da bih to ostvarila, na internetskom pretraživaču Google tražila sam pisce srpskog romantizma i njihova djela zastupljena u Nastavnom planu i programu za srpski jezik. Dobijenu građu sam selektovala, izdvajajući primjere na osnovu kojih se može govoriti o različitim osobinama

informacija objavljenih na internetu. Zatim sam pokušala odgovoriti na pitanje koliko te informacije mogu podržati ostvarenje ishoda koji učenici treba da postignu u procesu učenja. Treba napomenuti da su ishodi učenja postavljeni puno šire nego što pokriva opus nekoliko pjesnika jednog stilskog perioda. Zbog toga ću u ovom radu odgovoriti na pitanje koliko internet podržava one ishode koje bi mogao podržati. Kada kažem “internet”, mislim na tekstove o srpskim romantičarima koji su dostupni na internetu.

Romantizam u srpskoj književnosti

Mnogo autora je pisalo o romantizmu u srpskoj književnosti. Neki od njih su: Jovanović, Skerlić, Rizvić, Slijepčević, Popović, Živković itd. Među nabrojanim izdvajamo Miodraga Popovića, koji se u svom književnom radu posebno posvetio istraživanju epohe romantizma u srpskoj književnosti. U svojoj *Istoriji srpske književnosti (romantizam I-III)* on opisuje period romantizma u srpskoj književnosti, tadašnja politička zbivanja i stanje u kojem su se nalazili srpski književnici pod austrijskom vladavinom. Dok je Evropom već početkom 19. stoljeća vladao romantizam, srpska književnost u Austriji sve do 40-ih godina istog stoljeća držat će se sentimentalizma i klasicizma. Ona se gotovo do sredine vijeka neće osloboditi stare slavenoserpske tradicije niti se uključiti u nova duhovna i umjetnička strujanja. Austrijski car Franc I izjavljivao je da mu nisu potrebni filozofi, pisci ni umjetnici nego samo pokorni građani. Kancelar Meternih je osporavao postojanje posebnih nacija u Austriji i priznavao samo podanike. “Bečka cenzura zabranila je 1824. g. rasturanje Vukovih narodnih pesama i štampanje Njegoševe ‘Svobodijade’ deset godina docnije. Sam kancelar Meternih, ‘iz viših državnih razloga’, zabranio je 1847. štampanje Daničićevog naučnog dela ‘Rat za srpski jezik i pravopis.’”⁽²⁾ Romantizam je epoha buđenja potlačenih nacija. Zbližavaju se kulturno i politički oni čiji su interesi zajednički.⁽³⁾ Godine 1866. u Novom Sadu se osniva Ujedinjena omladina

⁽²⁾ Popović, M. *Romantizam II*. Nolit: Beograd, 1975., str. 11.

⁽³⁾ Ovakvo približavanje je karakteristično za Srbe i Hrvate. Rezultat njihovog zblizavanja je usvajanje istog narodnog jezika V. Karadžića.

srpska “svenarodni nacionalno-politički pokret liberalno-demokratske orijentacije” koji “teži odgajanju svesti o zajedničkoj slavnoj prošlosti, utvrđivanju bratske zajednice i ljubavi, opšteg dobra, razvitku čovečanskih vrlina, napretku Srba, sve na osnovu istine a pomoću nauke”. (4)

Romantizam je stilaska formacija koja je dobro opisana, opusi romantičarskih pisaca su temeljito istraženi (npr. Silvija Đurić je napisala bibliografiju(5) Đure Jakšića u kojoj se nalazi 3.556 djela), u savremenim programima pisci romantizma zauzimaju srazmjerno velik prostor (u Nastavnom planu i programu za Srbiju i Republiku Srpsku jedino u sedmom razredu u Srbiji ne interpretira se nijedno djelo srpskog romantizma), njihova djela su se do sada mnogo puta preštamovala, kritike o njima također, ima ih u svim edicijama nacionalnih kanona i može se očekivati da ih imaju i školske biblioteke.

Romantizam ćemo razumijevati kao književni pravac koji se javlja kao opreka klasicizmu i racionalizmu; raskida sa podražavanjem antike i propagira narodno, nacionalno stvaralaštvo; zalaže se za slobodu stvaranja, a mašti i osjećanjima daje prednost nad razumom.

Definisanje problema

Osnovno obrazovanje je obavezno, besplatno i propisano zakonom. Osnovno obrazovanje u Srbiji traje osam, a u Republici Srpskoj devet godina. Zakonom su propisani nastavni plan i program(6) i ciljevi obrazovanja.

Michael Apple u knjizi *Ideologija i kurikulum* piše o ideologiji u obrazovanju, o tome kako je obrazovanje pod kontrolom države te je stoga i mjesto sukobljavanja. Apple postavlja vrlo važna pitanja: čije znanje

(4) Popović, nav. dj., str. 11.

(5) Đurić, S. *Bibliografija: Đura Jakšić*. Biblioteka Matice Srpske, Novi Sad i Narodna biblioteka Srbije: Beograd, 1984.

(6) Nastavni plan i program je dostupan na internetskim stranicama: *E-obrazovanje – portal za obrazovanje Republike Srpske*, URL: <http://www.eobrazovanje.com/Osnovno/Pages/NastavniPlanIProgramOsnovnoObrazovanje.aspx> i *Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja*, URL: <http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/> [priступljeno 20.10.2017.]

opisujemo kao oficijelno i ko ima pravo da odlučuje o tome šta će se predavati i kako će se nastava i sticanje znanja ocjenjivati. Dolazi do zaključka da postoji veza između ljudi koji posjeduju ekonomsku, političku i kulturnu moć i načina na koji se o obrazovanju razmišlja i kako se ono organizuje i vrednuje. Napominje da škola nije kadrovsko odjeljenje zaduženo da obezbjeđuje “ljudski kapital” potreban da bi kompanija nastavila da funkcioniše i da je rezultat takvog odnosa prema obrazovanju školski sistem koji nema dodira sa životima velikog broja djece jer se u školama uči ono znanje koje odgovara onima koji imaju moć.⁽⁷⁾ Ideologija utiče na kurikulum: kurikularno znanje je uslovljeno ideologijom i neprilagođeno svim učenicima. Zbog toga učenici traže podatke koji njima nisu bliski i koji im nisu dovoljno jasni. Pored toga što su nastavni planovi i programi neprilagođeni svim učenicima, jedno istraživanje nastavnog plana i programa za osnovno obrazovanje, koje je uradila grupa autora⁽⁸⁾ finansirana od Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske (gdje je analiziran i nastavni plan i program za srpski jezik) s ciljem utvrđivanja ostvarenja ciljeva obrazovanja i vaspitanja i ishoda učenja, pokazalo je da su svi nastavni predmeti opterećeni nastavnim sadržajem, da nema dovoljan broj ishoda učenja, da se adekvatno formuliranim ishodima učenja postižu samo najniži nivoi znanja i da se na taj način ne ostvaruje određen broj ciljeva obrazovanja i vaspitanja. Školski sistem nije prilagođen svakom djetetu, nastavni planovi i programi su neprilagođeni i preopterećeni, sadržaj udžbenika je uslovljen ideologijom, a interpretacije književnih djela nejasne, nepotpune i pogrešne. Sve navedeno i jeste jedan od razloga zašto učenici pomoću traže na internetu.

Na internetski pretraživač Google upisivala sam nazive autora i djela onako kako stoje u Nastavnom planu i programu (NPP) za srpski jezik da bih došla do web-stranica koje se analiziraju u ovom radu. Pretraživala sam samo građu vezanu za srpski jezik jer u NPP-u za bosanski

(7) Apple, M. W. *Ideologija i kurikulum*. Fabrika knjiga, Edicija “Reč”: Beograd, 2012., str. 42.

(8) Zečević, I., Mikanović, B., Hadžić-Krnetić, A., Drobac, M. *Analiza Nastavnog plana i programa za osnovno obrazovanje i vaspitanje u Republici Srpskoj*. Univerzitet Banja Luka, 2012.

jezik za osnovnu školu nema nijednog djela srpskog romantizma. Kao građu za ovaj rad uzela sam djela iz NPP-a za srpski jezik i za Republiku Srpsku i za Srbiju jer su NPP za srpski jezik u Republici Srbiji i NPP za srpski jezik u Bosni (u RS-u) veoma slični. U nastavnim planovima i programima za Srbiju i Republiku Srpsku postoji 12 nastavnih jedinica srpskog romantizma. Pola njih su iste, tj. nalaze se u oba NPP-a. Ostalih 6 nastavnih jedinica se razlikuju, ali su ravnomjerno podijeljene: 3 se nalaze u jednom a 3 u drugom NPP-u.

U Srbiji je zastupljeno osmogodišnje, a u RS-u devetogodišnje školovanje pa se djela srpskih romantičara ne interpretiraju u istim razredima. U Srbiji u NPP-u za 7. razred nema nijednog srpskog romantičara, dok se u RS-u u svakom razredu na nastavi (prema NPP-u) interpretira neko djelo srpskog romantizma. U NPP-u za Srpski jezik u Republici Srpskoj (BiH) i Republici Srbiji nalaze se sljedeći pisci srpskog romantizma (u zagradama je naveden razred u kojem se interpretira djelo):

1. Branko Radičević:

- a) *Đački rastanak* (6. razred, BiH; 5. razred, Srbija)
- b) *Kad mladijah umreti* (8. razred, BiH)

2. Jovan Jovanović Zmaj:

- a) *Pesma o pesmi* (5. razred, Srbija)
- b) *Đulići (izbor)* (8. razred, Srbija)
- c) *Svetli grobovi* (9. razred, BiH; 8. razred, Srbija)
- d) *Kaži, mi kaži (Đulići)* (8. razred, BiH)

3. Đura Jakšić:

- a) *Veče* (7. razred, BiH; 6. razred, Srbija)
- b) *Otađbina* (9. razred, BiH; 8. razred, Srbija)

4. Vuk Stefanović Karadžić:

- a) *Žitije Ajduk Veljka Petrovića* (odlomak) (5. razred, Srbija)
- b) *Srpski rječnik* (izbor) (9. razred, BiH; 8. razred, Srbija)
- c) *Marko Kraljević* (8. razred, BiH)

5. Petar Petrović Njegoš:

- a) *Gorski vijenac* (izbor kratkih odlomaka) (9. razred, BiH, 8. razred, Srbija)

Nastavne jedinice sam pretraživala po sljedećim obrascima: *ime, prezime* (upisala sam ime i prezime autora i pretražila stranice koje je Google otvorio na ovaj upit) i *ime, prezime, djelo* (uz ime i prezime autora upisala sam jedno od njegovih djela iz Nastavnog plana i programa za srpski jezik i pretražila sve stranice koje je Google otvorio). Na isti način pretražila sam i ostala djela: uz ime i prezime autora upisivala sam jedno po jedno djelo. Isti postupak primijenila sam za sve autore.

Autore sam upisivala na Google po obrascu: *ime, prezime, djelo* jer su tako navođeni i u Nastavnom planu i programu. Razlog zbog kojeg sam, pored ovog obrasca, koristila još i obrazac: *ime, prezime* jeste želja za dobijanjem što većeg broja informacija, jer se dodavanjem djela uz ime i prezime autora sužava pretraživanje. Autore i djela sam na Google upisivala i latiničnim i ćiriličnim pismom.

Pretraživanje sam izvršila na internetskom pretraživaču Google jer je on prema istraživanju comScora(9) najčešće korišteni internetski pretraživač.

Prema Ustavu FBiH(10) (Amandman XXIX) i Republike Srpske(11) službena pisma u BiH su latinica i ćirilica a službeno pismo u Srbiji je ćirilica(12) te sam, zbog toga, i pisce i navedena djela upisivala na pretraživač i latinicom i ćirilicom. Tabelarno sam predstavila dobijene rezultate. U tabeli možemo vidjeti popis autora i njihovih djela te pronađeni broj stranica. Odvojeno sam navela pronađeni broj ćiriličnih i latiničnih stranica. Broj jedinica analize pisanih ćirilicom je 3.403 a latinicom 3.902. Ovaj podatak je zanimljiv zbog toga što bi se mogao očekivati veći broj ćiriličnih sadržaja s obzirom na to da je riječ o srpskim romantičarima a službeno pismo Republike Srbije je ćirilica.

(9) comScore je vodeća kompanija u području mjerenja ponašanja publike, konzumenata i brendova, koja operira na više digitalnih platformi (*cross-platform*). Više o kompaniji: <http://www.comscore.com/About-comScore/comScore-Facts-at-a-Glance> [pristupljeno 20. 10. 2017.]

(10) http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/ustavfbih.html [pristupljeno 20. 10. 2017.]

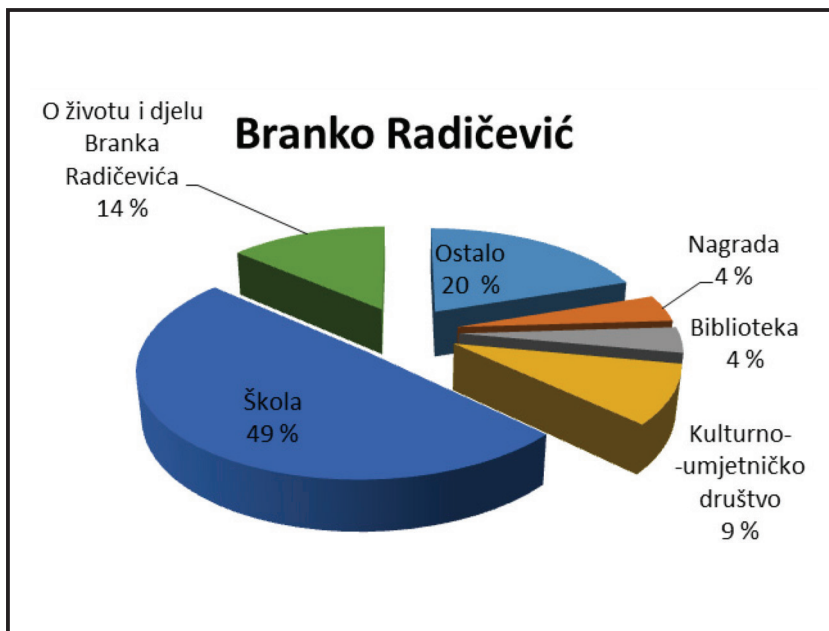
(11) <http://skupstinabd.ba/images/dokumenti/sr/ustav-republike-srpske.pdf> [pristupljeno 20. 10. 2017.]

(12) http://www.slistbeograd.rs/documents/ustav_republike_srbije_lat.pdf [pristupljeno 20. 10. 2017.]

Autori i djela	ćirilica	latinica
BRANKO RADIČEVIĆ	184	270
1. <i>Đački rastanak</i>	221	278
2. <i>Kad mladijah umreti</i>	110	174
JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ	230	290
1. <i>Pesma o pesmi</i>	216	200
2. <i>Đulići (izbor)</i>	218	270
3. <i>Svetli grobovi</i>	210	131
4. <i>Kaži mi kaži (Đulići)</i>	50	203
ĐURA JAKŠIĆ	224	185
1. <i>Veče</i>	329	225
2. <i>Otađzbina</i>	215	166
VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ	236	395
1. <i>Žitije Ajduk Veljka Petrovića</i> (odlomak)	49	111
2. <i>Srpski rječnik (izbor)</i>	229	264
3. <i>Marko Kraljević</i>	249	150
PETAR PETROVIĆ NJEKOŠ	187	300
1. <i>Gorski vijenac (izbor kratkih</i> odlomaka)	246	290
Ukupno jedinica	3403	3902

Ukoliko na Googlu želimo pretražiti podatke o nekom autoru, otvorit će se sve stranice na kojima je on na bilo koji način spomenut – čak i ako samo piše njegovo ime na toj stranici – Google će je otvoriti. Takav je slučaj i u ovoj pretrazi: otvorila sam mnogo stranica na kojima je spomenuto samo ime i prezime autora, a nije donesena nikakva informacija o njemu. Naprimjer:

Kada sam na Google upisala “Branko Radičević” (13), pronašla sam 454 stranice, od toga se na 62 stranice nalaze informacije o pjesniku Branku Radičeviću, 19 stranica piše o nagradi Branko Radičević, 18 o bibliotekama Branko Radičević, 41 o kulturno-umjetničkom društvu Branko Radičević, a čak 224 stranice je vezano za škole koje nose njegovo ime. Na ostalih 90 stranica on se samo spominje (na različitim stranicama preko kojih se prodaju ili reklamiraju knjige; stranicama nastavnih planova i programa; stranicama koje na marginama sadrže reklame svojih tekstova pa se među njima nađe i Radičevićovo ime i prezime; negdje se samo spomene u nekoj knjizi ili tekstu, npr. u biografiji J. J. Zmaja kako mu je uzor bio Radičević i sl.). Ako to predstavimo grafikonom, vidjet ćemo da samo 14 % stranica dostupnih na upit “Branko Radičević” piše o Radičeviću, njegovom životu, djelima i sl.

(13) Pretraga je vršena 8. 11. 2013. Dana 21. 12. 2013. na internetu je izlistano 50 stranica manje nego 8. 11. 2013. Pretraga je vršena i latiničnim i ćirilničnim pismom.

Među ukupno 7305 stranica mnoge se ponavljaju, tako da je pravi broj pregledanih internetskih stranica 1384. Kao građu izdvojila sam njih 115. Razlozi su ovi:

1. U broju od 1384 stranice ima stranica sa istim nazivom koje se javljaju više puta. Kao primjer navest ću srpsku wikipediju. Kada na Google upišemo “Branko Radičević” na srpskoj wikipediji možemo pročitati tekst o Radičeviću. Međutim, kada budemo pretraživali ostale srpske romantičare, na ovoj wikipediji bit će dostupni tekstovi i o njima, pa čak i o nekim njihovim djelima (npr. *Gorski vijenac* ima svoju stranicu na sr.wikipedia). Dakle, stranicu srpske wikipedije nisam brojala samo jednom, nego svaki put kada bih na njoj našla relevantan dio teksta.
2. Vidjeli smo na primjeru Branka Radičevića (kada smo na Google upisali “Branko Radičević”) da 14 % pretraženih internetskih stranica govori o životu i djelima autora Radičevića, dok su ostale vezane za njegovo ime (nazivi škola, nagrada i sl.). Dakle, od broja 1384 na mnogo stranica se ne piše o autorima i njihovim djelima nego se oni samo spominju.
3. Google je otvarao i stranice koje su pisale o djelima pretraživanih autora koja se ne nalaze u NPP-u. Njih u radu nisam ni spominjala, ali sam ih uračunala u ukupan broj otvorenih stranica.

Treba napomenuti da se ovih 115 stranica razlikuje. Razlike među njima su sljedeće:

1. Namjena

- a) lični web-sajtovi
- b) informativni web-sajtovi
- c) blogovi
- d) forumi
- e) web-sajtovi za dijeljenje sadržaja

2. Osnivači internetskih stranica

- a) obični ljudi, pojedinci koji vole književnost i umjetnost
- b) učenici
- c) nastavnici književnosti
- d) škole i biblioteke

- e) razna udruženja i kulturno-umjetnička društva
 - f) gradska uprava
 - g) novine, časopisi, radiotelevizija, radiostanice itd.
- 3. Obim stranica**
- a) obimne stranice
 - b) srednje obimne stranice
 - c) neobimne stranice
- 4. Sadržaj stranica**
- a) Stranice na kojima se piše samo o književnosti
 - b) Stranice o književnosti i ostalim umjetnostima
 - c) Stranice na kojima je sadržaj vezan za književnost ravnopravan ostalim sadržajima o kojima se na stranici piše
 - d) Stranice na kojima tekstovi o književnosti nisu obavezni i rijetko se javljaju
- 5. Posjećenost**
- a) Stranice koje se najčešće posjećuju, i koje Google otvara na svojim prvim stranama
 - b) Stranice koje imaju slabu posjećenost, one koje Google otvara na posljednjim svojim stranama
- 6. Uređenost**
- a) Stranice koje su dobro uređene i veoma pregledne
 - b) Stranice koje su slabo uređene i nepregledne
- 7. Poznate/nepoznate stranice** (za neke internetske stranice je čula većina korisnika interneta dok su neke potpuno nepoznate većini)
Sistematizacija internetskih stranica vjerovatno traži drugačiji pristup, ali ona ovom radu nije primarni cilj te zbog toga nisam posvetila više pažnje ovoj temi.

Rezultati

Iz analizirane građe može se zaključiti da je kvalitet informacija koje učenici dobijaju na internetu ugrožen sljedećim nedostacima:

1. Materijalne pogreške

Na informativnom sajtu banjalučkog časopisa Buka piše da je Branko Radičević *prvi srpski lirski pjesnik*. (B.1(14))

Branko nije prvi srpski lirski pjesnik, i prije njega je bilo lirskih pjesnika, ali nisu bili tako poznati kao što je on. Borislav Mihajlović u svojim *Ogledima* piše: “Sem toga, niti je Branko naš prvi pesnik koji piše narodnim jezikom i metrom, kako se to često misli, niti je njegov jezik i blizu tako dobar kako se to bez izuzetka tvrdi.”(15)

Na forumu srbija.super o Zmaju piše:

Patrijarhalan i porodičan, najveći porodični pesnik u srpskoj književnosti, Zmaj je bio nesrećan u svom porodičnom životu: sva deca su mu umirala u prvim godinama života, a posle desetogodišnjeg braka izgubio je i voljenu ženu (1871). Otada do smrti živeo je sam. (Z.10(16), Z.11)

Posljednje nije tačno. Biografi navode kako je imao ljubavnicu koja mu je rodila i kćerku. Mladen Leskovac piše kako je 28. februara 1873. godine rođena Ana, Zmajeva Anka. Otac joj je Lazar Kostić a majka Marija Tarnoci. “Za dete je zapisano da je rođeno kao posthumno: Lazar Kostić je tada već bio mrtav. Iz umrlice Lazara Kostića, cipelara, vidi se da je umro 26. 2. 1872, po starom stilu; ipak, očevitno, on nije mogao biti otac Anki. Ne znamo kad je Marija Tarnoci-Kostić ušla u Zmajevu kuću kao domaćica; ostaće onde do Zmajeve smrti, po testamentu njegov univerzalni naslednik...”(17)

Na sajtu srpskazemlja.com za Jakšića piše:

Jakšić se ogledao u svim rodovima poezije: lirici, epici i poetskoj drami. (J.19)

(14) Skraćenica za internetske stranice o Branku Radičeviću koje se mogu naći na kraju ovog rada. B – Branko, broj uz slovo B je broj internetske stranice.

(15) Mihajlović, B. *Ogledi*. Novo pokolenje: Beograd, 1951., str. 126.

(16) Skraćenica za internetske stranice o Jovanu Jovanoviću Zmaju koje se mogu naći na kraju ovog rada. Z – Zmaj, broj uz slovo Z je broj internetske stranice.

(17) Leskovac, M. *Iz srpske književnosti*. Matica srpska: Beograd, 1968., str. 58.

Lirika, epika i poetska drama nisu rodovi poezije.

Na hrvatskoj i na srpskohrvatskoj Wikipediji o Radičeviću čitamo:

Branko Radičević je preminuo 1. srpnja 1853. u bečkoj bolnici na rukama Vukove kćeri Ane. (B.7, B.30)

Ana je Vukova žena, a ne kćerka.

Na stranici udruženja Naša Jugoslavija, govoreći o poznatim ličnostima, o Vuku Karadžiću piše sljedeće:

Od ranog djetinjstva ovaj genijalni samouk svojom snažnom voljom hvatao se u koštac sa opštom nepismenošću – iz Biblije je sam učio slova dok je čuvao stoku. (V.2)

Miodrag Popović piše: “Nemajući šta novo da nauči u manastiru, Vuk se vratio u Tršić i tamo, čuvajući ovce i koze, nastavio sam da uči iz knjiga koje su mu dolazile do ruku. Jedna od njih bila je ruski bukvar sa slikom ptice na naslovnoj strani. Nadajući se da će Vuk zacemento postati pop ili trgovac, otac mu je preko tronoških kaluđera nabavljao knjige.”⁽¹⁸⁾ Veljko Kuprešanin kaže drugačije: “Docnije je Savić poklonio Vuku jedan ko zna odakle dospeli ‘vrletni moskovski bukvar’, s dosta slika, od kojih je Vuka najviše zabavljala nekakva čudnovata ptica.”⁽¹⁹⁾

Na ličnom sajtu, nastavnik Petar Jokić o Njegoševom djelu piše sljedeće:

Ideja (poruka): Osnovna ideja Njegoševog dela jeste shvatanje da je borba za slobodu i nezavisnost najveća čovjekova dužnost. (Nj.2)

Ovo nije ideja Njegoševog djela. A nije ni najveća čovjekova dužnost borba za slobodu i nezavisnost. U navedenom primjeru nacionalizam propagira militarističke ideje pomoću kojih se održava na vlasti.

⁽¹⁸⁾ Popović, M. *Istorija Srpske književnosti: Romantizam II*. Nolit: Beograd, 1972., str. 54.

⁽¹⁹⁾ Kuprešanin, V. *Vuk Karadžić*. Rad: Beograd, 1963., str. 4.

Na ličnom blogu jedne učiteljice, o Vuku Karadžiću piše:

I danas važe njegove reči: “Piši kao što govoriš, čitaj kako je napisano”. (V.1(20))

Međutim, tačna informacija jeste da su ovo Adelungove(21) riječi i da ih je Vuk preuzeo od njega.

Istražujući o Branku Radičeviću, učenici će na sajtu boske.rs pročitati da u *Đačkom rastanku imamo sljedeće čudno poređenje(22): “Sve j’ groblje, al’ je i kolevka!”* Autor ovog teksta objašnjava:

Groblje koje važi za mračan i tmuran pojam povezano je sa nečim veselim i svetlim. Groblje označava smrt, a kolevka nov život. Pesnik nam ovakvim poređenjem, poručuje da su život i smrt jako povezani, jer živih ljudi ne bi ni bilo da nije bilo njihovih predaka. (B.11)

Navedeni primjer ne sadrži stilsku figuru poređenje.

Na obrazovnom portalu beleske.com o *Đačkom rastanku* piše:

Govori o berbama, koje više neće doživeti, barem ne tu, u Karlovcima, i tom prilikom koristi PERSONIFIKACIJU (tj. preuveličava grožđe; govori kako je ono najljepše na svetu i da ko njega nije video u stvari ništa nije ni video) i da ko to vidi, može odmah, bukvalno da umre. (B.12)

(20) Skraćenica za internetske stranice o Vuku Stefanoviću Karadžiću koje se mogu naći na kraju ovog rada. V – Vuk, broj uz slovo V je broj internetske stranice.

(21) Njemački gramatičar i filolog.

(22) Poređenje ili komparacija, stilska figura, pored epiteta najjednostavnija i možda najčešće korišćena figura u književnosti. P. ima tri elementa: nešto (predmet, pojava, biće itd.) što se poredi, ono sa čim se poredi i bar jednu njihovu zajedničku osobinu koja se poredi. (Popović, T. *Rečnik književnih termina*. Logos Art: Beograd, 2010., str. 551.)

Autor teksta misli na sljedeće stihove iz *Đačkog rastanka* (koje naravno ne navodi): *Zbogom, grožđe, neću te ja brati, / Ao berbo, tebe žalim kletu, / Ta šta lepše od tebe na svetu? / Ko tebeka nikad ne video, / Šta je jošte sirotan video?*

Dakle, nije riječ o personifikaciji(23) nego o hiperboli(24) a stihovi se ne odnose na grožđe, nego na berbu. Kad bi se stihovi i odnosili na grožđe ne bi se preuveličavalo grožđe, kako to kaže autor, nego njegove osobine.

Polisindet – prepreka upotreba veznika; (B.12)

Polisindeton je stilska figura gomilanja veznika s ciljem zadržavanja pažnje na svakom pojmu ponaosob.(25) Učeniku ne može biti jasno na kakve je prepreke autor teksta mislio nakon što pročita na internetu da je polisindet “prepreka upotreba veznika”.

Na informativnom sajtu boske.rs o Radičevićevom *Đačkom rastanku* piše:

Anafora: ponavljanje više stihova jednom rečju – “groblje”.
(B.11)

Anafora(26) nije ponavljanje više stihova jednom riječju.

(23) Personifikacija (lat. personificatio – oličavanje) je stilska figura kojom se prirodnim pojavama, neživim stvarima, apstraktnim pojmovima, životinjama, biljkama i sličnom, pripisuju ljudske osobine, veštine ili osećanja. (Popović, T. *Rečnik književnih termina*. Logos Art: Beograd, 2010., str. 523.)

(24) Hiperbola (grč. hyperbole – pretjerivanje), trop koji podrazumeva preterano umanjivanje ili preterano uveličavanje osobina ličnosti, predmeta ili intenziteta radnje, da bi se izrazila afektiranost, pojačalo emotivno delovanje ili postigao komični efekat. (Popović, T. *Rečnik književnih termina*. Logos Art: Beograd, 2010., str. 264.)

(25) Polisidenton (gr. poly – mnogo, više; sydenton – veza), stilska figura konstrukcije u kojoj se svesno, bez gramatičke potrebe, gomilaju isti ili različiti veznici, da bi se pažnja čitaoca zadržala na svakom pojmu ponaosob. (Popović, T. *Rečnik književnih termina*. Logos Art: Beograd, 2010., str. 547.)

(26) Anafora (gr. anaphora – nanošenje, ponavljanje), retorička figura ili figura dikcije; u užem smislu, a. označava ponavljanje istih reči na početku uzastopnih stihova, strofa ili proznih rečenica u nizu (stilistička anafora)... (Popović, T. *Rečnik književnih termina*. Logos Art: Beograd, 2010., str. 33.)

Na forumu srbija.super i portalu srpskazemlja o Zmaju piše:

Dve njegove najpoznatije pesničke zbirke Čulići (1864) i Đulići uveoci (1882), svaka za sebe su tematski zaokružene celine izgrađene po mozaičkom principu, koje se uz to nadovezuju jedna na drugu. (...) To osećanje ima svoju evoluciju od ranih pesama preko Đulića i Čulića uvelaka do njegovih poznih pesama. Čulići uveoci nadovezuju se na Đuliće. (Z.10, Z.11)

Učenici će na internetu pročitati da se Zmajeva zbirka pjesama zove *Čulići*. Jednom pogriješen naslov zbirke bi i mogao biti lapsus calami, ali tripudium je već neznanje.

Iz navedenih primjera vidimo da se na internetu javljaju materijalne greške. Treba istaći da pronađene materijalne greške nemaju istu važnost: neke su važne a neke nisu, ali bi se svakako trebale izbjegavati. Neki od mogućih razloga zbog kojih one nastaju su: nedovoljna obaviještenost o onome o čemu se piše, neprovjeravanje informacija, nehat i sl. Neke materijalne greške su napravljene namjerno. Npr. ona koja govori da je Zmaj živio sam nakon ženine smrti. Njome se želi sakriti činjenica da je imao ljubavnicu i dijete s njom. Materijalne greške su problem jer učenicima nude informacije koje im zbog netačnosti ne mogu pomoći u nastavi. I još su veći problem onda kada su iskorištene s namjerom da se prikrije neka istina.

2. Subjektivnost

Na sajtu postar.rs o Njegošu piše:

Sam čin pisanja o Njegošu je kao nekakvo svešteno delo, kao pisanje himne ili žitija. (Nj.11)

Na umjetničkom sajtu grafičkog dizajnera Stefana Tanasijevića piše sljedeće:

Gorski vijenac iako tesno vezan za vreme i sredinu u kojoj je ponikao odražava opšte ljudske težnje ka pravdi, čovečnosti i slobodi. (Nj.30)

Na stranicama poznanje.com, subotica.com, wordpress.com, srb.fondsk.ru i ceopom-istina.rs piše:

Iako je ovaj jubilej do nule i ništavila skroman u obeležavanju dvesta godina od rođenja najvećeg genija slovenskog sveta, ipak ima nečeg večnog i neprolaznog i u ovom do nule skromnom jubileju, a to je sam Vladika Petar II Lovčenski i njegovo do Boga uzdignuto Delo. On je svojim pesničkim krilima uzdigao srpski narod do Božjih nebesa. I zato ovaj jubilej je tako ništavno skroman, jer je nemoguće jednog takvog Božjeg vaznesitelja adekvatno proslaviti. (Nj.3) Mladi Rade Tomov, poslednji duhovni vladar srpske Crne Gore, smatra se najvećim srpskim pesnikom. (Nj.5) Ove, 2013, navršava se dvesta godina od rođenja Petra Drugog Petrovića Njegoša, mitropolita crnogorsko – primorskog i gospodara Crne Gore, najvećeg pesnika srbskog jezika, autora “Luče mikrokozma”, “Gorskog vijenca” i “Lažnog cara Šćepana Malog”. (Nj.6 – Nj.8)

Na ličnom blogu udicazasrce.wordpress.com o Branku Radičeviću piše:

Branko je pesnik evropskog formata, pojava koja je duboko bila utkana u tokove nove književnosti devetnaestog veka. (B.33)

Na portalu novinske agencije Republike Srpske Srna o Radičeviću piše:

Radičeviću kršteno ime bilo – Aleksije. Radičević je na rođenju dobio ime Aleksije po svecu koji se slavi 16. marta. Aleksije na starogračkom znači onaj koji brani ljude, ali je

to ime veliki pjesnik posrbio u Branko, i s njim ušao u anale srpske, evropske, ali i svjetske romantičarske poezije... (B.6)

Na informativnom sajtu navidiku.rs, te obrazovnom i kulturnom portalu riznicasrpska.net o Zmaju piše:

Zmaj nije bio samo nacionalan i dečki pesnik no i čist liričar, jedan od najboljih i najjačih liričara celokupne srpske književnosti. (Z.5, Z.6)

Nakon navedenih primjera, nameću se sljedeća pitanja: Zbog čega bi pisanje o Njegošu bilo svešteno djelo? Na koji način *Gorski vijenac* odražava opće ljudske težnje ka pravdi, čovječnosti i slobodi? Ko je, zbog čega i na osnovu kojih kriterija proglasio Njegoša najvećim genijem slovenskog svijeta i najvećim srpskim pjesnikom? Zbog čega je Branko pjesnik evropskog formata i ko ga je takvim proglasio? U koje svjetske i evropske anale je ušao Radičević i kome je važno njegovo mjesto u analima? Autori tekstova izriču svoje rečenice kao da su one nepobitne istine, ali ne daju argumente za svoje tvrdnje. Ono što oni iznose samo su subjektivna mišljenja koja se čitaocima nastoje prikazati kao objektivna a samim tim i relevantna, istinita i tačna.

Na kulturnom sajtu sećanja.com o Đuri Jakšiću piše:

Nema onog ko ne zna bar neki njegov stih. I nema onog ko nije čuo da je "Devojku u plavom" naslikao Đura Jakšić. Nema onog ko ne zna ko je uzor svih boema... Delo Đure Jakšića od takve je vrednosti da ni budućnost neće moći bez njega. U suprotnom, budućnost bi se mogla zabrinuti nad sobom. (J.16)

Međutim, nije objašnjeno na osnovu kojih dokaza se ovo zaključuje: kakve je vrijednosti djelo Đure Jakšića? Kako bi se budućnost mogla zabrinuti nad sobom? Autor teksta se obraća emociji a ne razumu i upotrebljava emfazu, koja bi se trebala izbjegavati u obrazovanju jer ne podstiče kritičku svijest.

Na edukativnoj stranici Kakopedije o Njegošu piše sljedeće:

Tvrdim da je jedan od najvećih umova svoga vremena bio upravo Petar Petrović Njegoš. A njegovo najbolje delo, prevedeno na sve jezike sveta, je Gorski Vijenac. (Nj.32)

Autor teksta izriče tvrdnje bez dokaza. Ipak, po načinu njegovog izražavanja (upotreba glagola “tvrditi”) vidimo da je subjektivno mišljenje izrečeno biranom upotrebom jezika: učenici mogu shvatiti da je ovo nečije subjektivno mišljenje, što je manji problem od izricanja subjektivnog mišljenja kao da je riječ o objektivnom (“Svakako da je Njegoš najveći pjesnik srpskoga jezika...”).

Na sajtu poezija.6forum o Njegošu se može pročitati:

Svakako da je Njegos najveći pjesnik srpskoga jezika, veliki filozof, humanista, slobodar, mudrac, vizionar...pogotovo imajući u vidu vrijeme i okolnosti u kojima je živio, stvarao, vladao, velike odgovornosti i diplomatske aktivnosti koje je sa sobom nametala vladarska titula, velike zudnje i neostvarenih želja, mladalačkih snova, potiskivanje emocija i nemogućnosti da se na taj način pjesnički izrazi i odricanje od tjelesnih užitaka kojih ga je lisavao i zabranjivao mu crkveni poziv, brige za sopstveni narod, za njegov opstanak, borba sa siromastvom, gladju, neukoscu, ropstvom, stalni plemenski sukobi, razbratstvo, bitke sa mnogo nadmoćnijom turskom vojskom i drugim osvajacima, vječite težnje za slobodom i ujedinjenjem južnih Slovena. (Nj.4)

Navedeni primjer govori da je Njegoš bio najveći pjesnik srpskog jezika, pogotovo zbog posebnih okolnosti u kojima je živio (diplomatskih aktivnosti, odricanja od tjelesnih užitaka, mladalačkih snova, potiskivanja emocija, borbe s Turcima itd.). Ovo je jedna subjektivna tvrdnja, koja se razlikuje od ostalih svojom namjerom da bude objašnjena na objektivnan način. Međutim, ne uspijeva u tome zbog toga što ne nudi relevantna

objašnjenja. Navedene činjenice ne utiču na vrednovanje nečijeg pjesništva. Ne može se neko proglasiti najvećim pjesnikom srpskog jezika “pogotovo” zbog toga što se borio sa Turcima, odricao tjelesnih aktivnosti, bio diplomata i sl.

Na informativnoj stranici grada Banjaluke bigportal.ba o Njegošu piše:

“Pustinjak cetinjski” – kako je zvao sebe; “tragični junak kosovske misli” – kako ga je nazvao Ivo Andrić; “koji je narodnu sudbinu doživljavao kao svoj lični doživljaj” – kako je napisao Slobodan Jovanović; “najjači i najdublji duh među srpskim piscima” – kako ga je ocenio Jovan Skerlić; “tako da do danas celo srpstvo nema dva Njegoša” – kako je kazala Isidora Sekulić; “pesnik koji bi i da sav naš narod izumre, jasno i gorostasno sačuvao njegov lik među narodima” – kako je tvrdio Miloš Crnjanski; “sev munje naše u čovečanstvu, u Kosmosu” – kako se izrazio Milovan Đilas; “čija pojava ostaje izvan objašnjenja” – kako je zaključio jedan savremeni pesnik. (...) I neka se na sva pitanja, ko je, šta je, čiji je, kakav je, zauvek dobije jedan jedini odgovor – Njegoš je svetac! (Nj.10)

Ovaj primjer je zanimljiv zbog toga što se kao “opravdanje” ili “objašnjenje” izrečenog subjektivnog stava koriste citati poznatih ljudi koji govore o onome o čemu se stav izriče. Konkretno, autor teksta smatra da može proglasiti svecem Njegoša ukoliko prije toga navede pozitivne kritike velikih književnika i književnih kritičara rečene o Njegošu.

Na informativnom portalu crnogorskih dnevnih novina *Dan o Gorskom vijencu* piše:

Po nekim podacima, Njegoš je za 21 godinu vladavine skinuo 83 nevine glave, a ljagu na njegovo ime posebno bacaju ubistva Nikole Miloševića i Petra Kršikape. (Nj.34)

Opet subjektivno iznošenje informacija jer se ne nude argumenti za ono o čemu se piše. Ne znamo koji podaci dokazuju da je Njegoš “skinuo 83 nevine glave”.

Čitajući tekstove o srpskom hajduku Veljku Petroviću, učenici će na sajtu Tabanović pročitati:

Poznato je to da smo mi Srbi jako nemarni prema nekim junacima koji su nas zadužili i da im nismo bar ni na simboličan način odali pažnju za sve ono što su uradili za nas. Da su Amerikanci (čija istorija nije ni približno tako bogata i slavna kao naša) imali takvog junaka oni bi do sada napravili masu filmova o njemu, stvoril bi pravi brend od toga. Ovako ostaje im da izmišljaju neke karikature tipa Terminator, Predator, Rambo ili pak da pozajmljuju od ostalih naroda istorijske likove po kojima će snimati filmove: Troja, Kleoptara, Aleksandar Veliki...

I samo bi 2 čoveka u Holivudu mogla da odslikaju njegov karakter i temperament. Samo bi Šon Pen i Miki Rurk mogli da dočaraju narav i unutrašnji impuls hajduk Veljka. Šta god napisali o njemu – malo je, koliko god ga analizirali – opet je malo, jer je njegov život bio tako buran da bi i knjiga od 1000 strana o njemu ostala nedorečena. (V.8)

Tekst je namijenjen Srbima, koji treba da se pitaju prema kojim su svojim junacima nemarni, pa da se onda potrude da više ne budu nemarni i da nauče da američka historija nije ni približno bogata i slavna kao srpska. Zaključujemo da će učenici na internetu pronaći tekstove u kojima su zastupljena subjektivna mišljenja. Iz navedenih primjera uočavamo da je moguće pročitati informacije koje su eksplicitno subjektivne (Tvrdim da je Njegoš bio najveći srpski pjesnik) i one koje su implicitno subjektivne (Njegoš je najveći srpski pjesnik). Veći problem su ove druge koje se nastoje prikazati kao objektivne bez ikakvih ispravnih argumenata. Neka od objašnjenja riječi subjektivnost su: unutrašnji, individualan, privatn, neprovjerljiv, ličan, pristrasan, nedostupan većem broju po-

smatrača, jednostran, iluzoran... Subjektivnost nije poželjna i nema joj mjesta u nauci. Ona otežava jasnu komunikaciju i nepouzdana je. Subjektivne informacije su podložne greškama, jer su pristrane. One mogu odvući pažnju sa bitnog na nebitno. Učenicima u nastavi ne mogu pomoći subjektivne informacije, one ne pridonose razvijanju kritičkog uma, jer kritičko mišljenje traži nepristranost i objektivno razmišljanje, poticanje razuma a ne osjećanja i ličnih shvatanja i mišljenja.

3. Neusaglašenost

Na internetskim stranicama blogspot.com i mycity.rs o Petroviću piše:

Bio je veoma ponosan i svestan toga koliko vredi. Smetalo mu je što ljudi koji nisu junaci kao što je on imaju isto zvanje kao i on. Zato je voleo da bude rat jer se u ratu vidi ko je stvarno hrabar, i ko je kukavica. (V.47)

Manje je poznato da je Veljko Petrović bio vojvoda po činu, što je on svakako zaslužio svojim junaštvom, ali se on nikada nije pozivao na tu titulu. Zvučala mu je nekako odbojno i sebe je smatrao hajdukom, a društvo oko njega bečarima. (V.7)

U jednom primjeru piše kako je Veljku smetalo što ljudi koji nisu junaci imaju isto zvanje kao on, u drugom da on nije mario za svoju titulu.

Na blogu blogspot, na srpskoj wikipediji, sajtu riznicasrpska te na portalu grada Sokobanje, o hajduku Veljku Petroviću piše:

U hajduke je otisao veoma mlad, sa nepunih 16 godina i postao je poznat i popularan kad je izbavio od turskih zulumcara otetu djevojku Mileniju. (V.9)

Sa svoje 22 godine, kao mladić je reagovao kada su dva Turčina napala njegovu sestru. Na mah ih je ubio i odmah se odmetnuo u hajduke. (V.10, V.11)

Po spoljašnjosti to je možda najviši i najljepši čovjek u Crnoj Gori, a Crnogorci visinom rasta ne ustupaju možda ni jednom narodu u Evropi. (V.12)

Na jednoj stranici piše da je Veljko u hajduke otišao sa 16 godina kada je od turskih zulumčara oslobodio djevojku Milaniju. Na drugoj da je u hajduke otišao sa 22 godine kada je ubio dva Turčina koja su bila napala njegovu sestru.

Na umjetničkom sajtu grafičkog dizajnera Stefana Tanasijevića o *Đačkom rastanku* piše:

Poema Đački rastanak se sastoji od 737 stihova. (B.2)

Na sajtovima znanje.org i domaci.de moguće je pročitati isti tekst o *Đačkom rastanku*, sa čak istim greškama u kucanju:

Đački erastanak je najljepša i najpopularnija pjesma Branka Radičevića koja ima oblik duže pjesme, poeme, sa skoro 550 stihova. (B.3, B.15)

Na informativnom portalu Srpskog kluba Vuk Karadžić, srpskom kulturnom forumu skforum.at, dvojezičnom sajtu grada Loznice i na bosanskoj wikipediji o Vuku piše sljedeće:

Iako je naučio da piše i čita u manastiru Tronoša ostalo je sam sebe naučio. (V.4)

Pisanje i čitanje je naučio od rođaka Jevte Savića, koji je bio jedini pismen čovjek u kraju. (V.4, V.6, V.42, V.43)

Na internetu su neusaglašene i informacije o broju stihova *Đačkog rastanka* kao i informacije o tome gdje je Vuk, u vrijeme kad obrazovanje nije bilo lahko dostupno, naučio čitati i pisati.

Na hrvatskoj, srpskohrvatskoj, srpskoj wikipediji, portalima vidovdan.org, srpskoblog.rs i ličnom blogu udicazsrce.wordpress.com o Radičeviću piše:

Branko Radičević je preminuo 1. srpnja 1853. u bečkoj bolnici na rukama Vukove kćeri Ane. (B.7, B.30) Radičević je

preminuo 1. jula 1853. u bečkoj bolnici na rukama Vukove žene Ane. (B.31)

Jednoga dana... sjedaše moja majka kao obično u Branka. Toga dana bješe neobično uzbuđen i nježno držaše obje njezine ruke u svojim. Tako su dugo sjedili i razgovarali. Kad majka pođe, te se na vratima osvrnu da ga još jedan put pozdravi, ali Branko s bolnijem izrazom sklopio ruke nad glavom. Poplašena vikne nudilje, pritrči Branku, digne ga u naručje; ali sjen samrtnijeh krila bješe već pao na lice Brankovo. Još jedan put zahvalno pogleda, još se jedan put umorno osmjehne, pa onda se naže; a ono divno srce što je toliko osjećalo, toliko se nadalo, toliko htjelo, presta kucati. (B.18, B.29) Služavka ovako opisuje Brankovu smrt: “Oko pola deset sati zazvoni i ja uđem u sobu, i zapitam šta želi. Pomozite mi — reče — da se okrenem duvaru. Učinim po želji i pokrijem ga, a on će na to: *Leben Sie wohl!*” To su bile posljednje Brankove reči upućene služavki na nemačkom jeziku, kojima joj je pozeleo sve najbolje u životu. Potom je izdahnuo. (B.5)

Iz navedenih primjera vidimo da učenici na internetu mogu pročitati različite informacije o smrti Branka Radičevića: umro je na rukama Vukove kćerke Ane, na rukama Vukove žene Ane, nije umro ni na čijim rukama, umro je nakon pozdrava sa služavkom.

Također su neusaglašene informacije o datumima rođenja i smrti pretraživanih srpskih romantičara.

Za Branka Radičevića piše da je rođen 15., 16. i 18. marta, 14. maja i 18. juna.

Za Jakšića piše da je rođen 8. augusta 1832” umro 16. novembra 1878. i rođen 27. jula 1832., umro 17. novembra 1878.

Za Zmaja piše da je rođen 23. novembra, 24. novembra, 6. decembra, a umro 3. juna i 14. juna.

Piše da se Njegoš rodio 1. novembra 1813., umro 10. oktobra 1851.; da se rodio 1. jula, a umro 19. oktobra 1851. Učenici će na internetu pročitati i da je Njegoš rođen 13. novembra 1813. godine.

Nisu usaglašene informacije ni o Vukovom rođenju i smrti: Vuk je rođen 6., 7., 8. ili 17. novembra ili 26. oktobra? 1787. ili 1789. godine? Iz navedenih primjera vidimo da u istom tekstu pišu dva različita datuma Vukovog rođenja: u prvoj rečenici piše da je Vuk rođen 6. novembra, a u rečenici iza nje da je Vuk rođen 26. oktobra.

Pri traženju željenih informacija na internetu, učenik može prvu pronađenu informaciju prihvatiti kao istinitu i željeti je iskoristiti u nastavi. Može se, međutim, ne zadovoljiti njome i htjeti dalje istraživati. U svom daljem istraživanju on može doći do informacije koja se razlikuje od ranije pronađene. Takva situacija će zbuniti učenika i bit će u dilemi šta da prihvati kao istinu i koju od pronađenih informacija da koristi u nastavi. Naprimjer: učenik želi da se informiše o Zmajevom stvaralaštvu i na jednoj stranici pročitao da je Zmaj bio *najobilniji* srpski pjesnik (što znači da je napisao najviše djela), a na drugoj da se ne zna koliko je djela napisao. Nisu sve neusaglašenosti iste važnosti, ali sve zbunjuju učenike i otežavaju put do ispravne informacije.

4. Nedorečenost i nejasnost

Na sajtovima besplatniseminaraskiradovi.com, poezija.6forum i slobodnazona.net o *Gorskom vijencu* piše:

Niko nikada nije tako dobro istakao nepomirljive razlike između dva naroda, srpskog i turskog (zapravo poislamljenih Srba), kao sto je to uradio Njegos. Izvukao je glavne ljudske osobine, koje karakterisu i jedan i drugi narod, isticuci kako su one toliko nepomirljive da stvaraju duboki istorijski jaz, koji se nikada nije mogao i nece premostiti. I danas smo zivi svjedoci, koliko je Njegos bio u pravu. “ (Nj.4, Nj.14, Nj.15) Gorski vijenac počinje pogledom u srpsku prošlost i u nesreće koje su nam Turci doneli, da bi se zatim postavilo pitanje kosovskog zaveta i opstanka. Nigde kao u Gorskom vijencu, valja to uvek isticati, nije tako utemeljena i na takvim likovima zasnovana srpska nacionalna ideja i nigde tako nisu osuđene nesloga i izdaja. Stotinu i pedeset godina se u svim

sudbonosnim trenucima pozivamo na Njegoša i za ideju vodilju isturamo stihove iz Gorskog vijenca. (Nj.17)

Na obrazovnom portalu JP Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Istočnog Sarajeva, o Njegoševom *Gorskom vijencu* piše:

Njegošev Gorski vijenac je najsrpskije delo i s pravom se može nazvati i srpskom biblijom i svojevrsnim srpskim manifestom. (Nj.12)

Neobjašnjene su i nedorečene sljedeće tvrdnje: koje su to ljudske osobine koje karakterišu srpski a koje turski narod? Postoje li određene osobine koje su karakteristika samo jednog naroda? Zbog čega su nepomirljive razlike među Turcima i Srbima? Koje su nesreće Turci donijeli srpskom narodu? Šta znači da je neko djelo najsrpskije i s kojim pravom se može nazvati srpskom biblijom i manifestom? Itd.

Iz navedenih primjera šire se nacionalističke ideje. Učenici čitaju da je Njegoš u *Gorskom vijencu* bio u pravu kada je rekao da su razlike između Turaka i Srba nepremostive. Da su Turci ti koji su donijeli nesreću srpskom narodu, da se srpski narod poziva na Njegoša i da su mu stihovi *Gorskog vijenca* vodilja kroz život već 150 godina. Nazivanjem *Gorskog vijenca* najsrpskijim djelom, srpskom biblijom i manifestom veličaju se i jačaju nacionalističke ideje izdvojene iz *Gorskog vijenca* s ciljem manipulacije narodnim masama.

Nacionalizam uči učenike da mrze i da na drugo i drugačije gledaju sa predrasudama. Esbach piše kako se predrasude i stereotipi često ubrajaju u iracionalnosti nacionalizma. “Predrasude pomažu kod zajedničkog, jednakog tumačenja stvarnosti, prave stereotipne slike neprijatelja i mogu tako pomoći kod mobiliziranja.”⁽²⁷⁾

Na sajtu slobodnazona o Njegoševom *Gorskom vijencu* i Brankovim *Pjesmama* piše:

⁽²⁷⁾ Esbach, C. *Nationalismus und Rationalität*. Berlin, 2000., str. 163.

Nije lako pisati o Njegoševom Gorskom vijencu i Brankovim Pesmama. Ovaj kratki tekst samo je jedan pogled na srpsku rodoljublje i na srpsku nacionalnu ideju u njima, na teme koje nije moguće jednim člankom obuhvatiti. (...) Uostalom, Gorski vijenac i Brankove Pesme dovoljno je samo citirati, jer su ih na najbolji način protumačili sami autori. Oba dela ušla su, i bez tumačenja, u narod, i oba ga svojom sadržinom i krepe i okupljaju. (Nj.17)

Da li to onda znači da sve nacionalno ne treba tumačiti i analizirati, nego prihvatati onakvim kakvo jeste i citirati ga?

Na srpskohrvatskoj wikipediji o *Gorskom vijecu* piše:

Njegov humanizam (misli se na vladiku Danila, o. a.) je sadržan i u činjenici da ne teži uništenju svega što je neprijateljsko. On je za akciju, ali samo dotle dok se neprijatelj ne nauči i konačno ne shvati da svako ima pravo na svoju slobodu i da ta prava treba poštovati kao svoja. Dovedi neprijatelja tom saznanju, jeste i osnovni smisao njegove etike. (...) Kao i drugi, u trenucima kada ga ponese osećanje mržnje prema izdajnicima i on bi da "propoje pjesna od užasa". (...) Međutim, vladika Danilo jasno vidi da su poturice do te mere postale deo neprijateljskog, osmanlijskog sveta da im nema više povratka. (...) Danilo odlaže istrebljenje poturica i pruža im mogućnost da izbegnu tragičnu sudbinu. I posle, kada ga narodni interesi nagne da se odluči za istragu, on nije osvetnik, već vladar kome je sudbina namenila da izvrši tragičnu poruku istorije. (Nj.33)

Iz navedenog primjera shvatamo da za ovog autora postoji neki humanizam u kojem se ide u akciju dok neprijatelja ne naučiš da svako ima pravo na slobodu i da i on (neprijatelj) mora to da poštuje. Ostaje nedorečeno o kojoj vrsti humanizma je riječ, kao i zbog čega se Danilov postupak opravdava time da je bio vladar kome je sudbina namijenila da izvrši tragičnu poruku istorije; te šta je tragična poruka istorije.

Na ličnom sajtu nastavnika Petra Jokića o Jakšiću piše:

Smiraj dana u Đuri Jakšiću budi rodoljubivo i borbena osećanje: tu je bojište, krv, toke, vitez, hrabro umiranje za domovinu. Uz to provlači se i osećanje nezadovoljstva životom, osećanje tuge, patnje, umora i smrti, što i nije čudno ako se zna životni put ovog poete i slikara. (J.8)

Pitanja koja se mogu postaviti nakon navedenog primjera su: a) Zbog čega u Jakšićevoj pjesmi *Veče smiraj dana budi rodoljubiva i borbena osjećanja* u Jakšiću? b) Zašto se ovom pjesmom provlači osjećanje nezadovoljstva životom? c) Kakav je put ovog poete i slikara? Vidimo, dakle, pokušaj interpretiranja Jakšićeve pjesme *Veče*. Ipak, sve je ostalo samo na pokušaju. Ako bi učenici pročitali ovu interpretaciju, ona im, ovakva kakva jeste (nedorečena, neobjašnjena, bez primjera koji bi potvrdili ono o čemu se piše i sl.), ne bi mogla pomoći u nastavi.

Na forumu venerinsan učenici će o *Gorskom vijencu* pročitati:

Po kompozicijskoj strukturi "Gorski vijenac" se razlikuje od svih ugleda koje je Njegoš eventualno mogao imati. Delo nije ni homerska epopeja, ni srpska narodna pesma. Širokom, izrazito epskom ilustracijom narodnog života Njegoš se u delu udaljio i od eshilske drame, na koju više liči nego na druga dela koja su mu mogla biti ugled. "Gorski vijenac" nije ni herojska drama koja je bila zastupljena u srpskoj književnosti u doba romantizma. Takođe, veoma se razlikovao od romantičarskih poema kakve su negovali Bajron i Puškin, tako da se ovo delo ne može potpuno uvrstiti ni u jedan od postojećih književnih rodova. (Nj.16)

U navedenom primjeru autor teksta govori šta sve nije *Gorski vijenac*. Nakon pročitano primjera neće se znati šta *Gorski vijenac* jeste, jer to u tekstu ne piše.

Sajt plavazvijekda.com o Njegošu piše:

Tom prilikom, poslušavši želju Njogoševog oca, knjaz Danilo naredi da se otvori Njogošev kovčeg (uprkos tome što se po kanonima ne može otkrivati tijelo dok ne protekne sedam godina od smrti), u nadi da će Njogoševo tijelo naći cjelokupno, kao što je bilo tijelo Petra I. Međutim, "od Njogoševog tijela bješe čitava ostala samo desna ruka. (Nj.13)

Učenicima je ovom rečenicom kazano da se po kanonima mora čekati sedam godina kako bi se otvorio kovčeg sa tijelom. Nije naveden razlog zbog kojeg kanoni nalažu sedmogodišnje čekanje. Svakako, cijeli crkveni sadržaj zastupljen u ovim redovima je nekoristan učenicima jer nema veze sa Njogoševim stvaralaštvom.

Na sajtu secanja.com o Jakšiću piše:

Zar da tako veliki čovek proživi ceo život u siromaštvu? Siromaštvo je nedolično svakom čoveku, a kad je reč o izrazito vrednom stvaraocu nedoličnost se udvostručuje. Osećam mučninu što su ljudi takvi... što je među ljudima humanost zatajila nekad i sad. (...) Delo Đure Jakšića od takve je vrednosti da ni budućnost neće moći bez njega. U suprotnom, budućnost bi se mogla zabrinuti nad sobom. (...) Novembra 17. godine 1872. dobio je Đura službu korektora u Državnoj Štampariji, koje je zvanje docnije postalo ukazno. (...) Jakšić je pesnik jaka temperamenta, čovek koga na poetski način celinom duše njegove obuzima osećaj. (J.16)

Učenici iz ovog primjera uče da je siromaštvo posebno nedolično ako je siromašan vrijedni stvaralac. Podmeće im se pogrešno mišljenje da neki ljudi vrijede više od drugih. Neobjašnjeno je kako se budućnost može zabrinuti nad sobom, šta znači da je humanost zatajila nekad i sad, bez čega Đurinog budućnost ne bi mogla? Itd.

Na informativnom portalu vijesti.in.rs te na serbianforumu o Radičeviću piše:

Branko Radičević je prvi autentični pjesnik srpskog 19. vijeka, epohe tzv. romantizma. On je bio čovjek gotovo plemićkog obrazovanja, svjetonazora i životnog uređenja, ali i otvorenog duha i velike ljubavi prema svom narodu. (B.4, B.26)

Šta znači da je neko “čovjek gotovo plemićkog obrazovanja”? Kome i zbog čega odgovara da Radičevića proglasi plemićem? Kao što nacionalizam od Njegoša želi napraviti ratnika koji je život izgubio na bojnopolju, tako i od Radičevića želi napraviti plemića.

Na portalu Univerzitetske biblioteke “Svetozar Marković” iz Beograda, te na sajtovima: riznicasrpska i tvorac-grada o Đuri Jakšiću piše:

Đura Jakšić je bio spoj oholosti, srpske oholosti, vojvođanske srpske nagle i besne oholosti, naročito — i društvene neu-mešnosti i strašljivosti. (J.14, J.17, J.18)

Kakva je to srpska, vojvođanska oholost?

Nedorečene i nejasne informacije su problem jer su idealan metod za mistifikaciju (naprimjer: učenicima se objašnjava šta sve nije *Gorski vijenac*, ali im niko ne govori šta jeste).

Mnoge nedorečene informacije su zapravo nacionalističke tvrdnje kojima se nastoji manipulirati čitaocima. Naprimjer: autor kaže da je *Gorski vijenac* i Brankove *Pjesme* dovoljno citirati jer su ih najbolje protumačili njihovi autori. Ova rečenica učenicima govori da ne razmišljaju i ne interpretiraju ova djela, jer dovoljno je (nekome, zbog nečega) citirati ih. Nacionalizmu ne odgovara razmišljanje i propitivanje koje zahtijeva tumačenje djela, jer bi mozak koji razmišlja mogao da ugrozi njegovu moć i položaj, te stoga zagovara nerazmišljanje, tupo prihvatanje i pasivnost.

5. Irelevantnost

Na sajtovima: politikin-zabavnik.rs, svevesti i krajinaforce.com, piše isti tekst o Zmaju:

Ima nešto što se malo zna o Zmajevom životu. U privatnom životu bio je veoma uspješan u provodadžisanju, odnosno posrednik u sklapanju poznanstava. Njegovi savremenici zabeležili su da je bio srećne ruke u tom poslu i da su se mnoga poznanstva u kojima je posredovao završila veoma srećnim brakovima. Pominje se da je posredovao između Miloša Grabovačkog i Jelene Longinović. (Z.20, Z.30, Z.31)

Informacije o tome kako je Zmaj bio uspješan provodadžija nebitne su za razumijevanje njegovog značaja i djela. One su potpuno nevažne u obrazovnom procesu te učenici u nastavi nemaju nikakve koristi od njih.

Na informativnom sajtu frontal.rs za Njegoša piše:

Njegoš je bio ne samo duhovni gorostas, već i po fizičkom izgledu. Bio je visok 193,49 centimetara. Vršena su obimna antropoloska istraživanja Njegoševih zemnih ostataka. Utvrđeno je, na primjer, da je Njegošev mozak bio težak blizu 2.000 grama. (Nj.22)

Na serbianforumu o Njegošu piše:

O Njegošu su još za života ostali mnogi zapisi o njegovoj visini, neki gotovo bajkoviti, s obzirom na to da su govorili o čak 225 centimetara. Sve dok pravo stanje stvari nije utvrdio dr Božina Ivanović, biolog, i to objavio u studiji "Dinasti Petrović-Njegoš, antropolosko-kulturološki okvir" (u izdanju cetinjske "Citadele"). Njegov zapis, u kratkom, ovako glasi: "Antropometrijska i antroposkopska ispitivanja Petra II Petrovića Njegoša izvršena su 1974, u vrijeme prenošenja njegovih zemnih ostataka u novopodignuti Njegošev mauzolej. Antropoloska ispitivanja izvršena su u kripti Mauzoleja na Lovćenu, u toku jednog dana... Telesni ostaci, iako su više puta prenošeni iz groba u grob, iz Cetinjskog manastira na

Lovćen i obratno (1855, 1916, 1925. i 1974) dosta su dobro očuvani, a naročito kranijum (lobanja), što je od posebnog značaja za antropološke analize i studije...”

Ivanović je, pored ostalog utvrdio, da su ličnosti iz loze i dinastije Petrovića (vladika Sava, Petar II Petrović Njegoš, knjaz Danilo i veliki vojvoda Mirko) imali jaku i gustu pravo-talasastu kosu, gustu i jaku bradu, guste i razvijene brkove i da su bili srednjeg, visokog i vrlo visokog rasta u odnosu na tadašnje stanovništvo. Najviši je bio Njegoš (191,49 centimetar), a najniži knjaz Danilo (161,1 centimetar).

Do ovih podataka doktor Ivanović došao je uz pomoć osteološkog materijala, odnosno veličine dugačkih kostiju. Visinu Njegoša – kao i visinu ostale trojice koju je ovom prilikom izučavao – izračunao je koristeći dve formule: Pirsonovu, stariju, i Troterovu i Glezerovu, noviju. (Nj.29)

Učenici od informacija u navedenom primjeru nemaju nikakve koristi u nastavi. Njegoševa visina (oko koje se nisu dogovorili na ove dvije navedene stranice), kosa koja je i gusta i prava i talasasta, razvijeni brkovi, mozak od blizu dvije hiljade grama, ne mogu učenicima pomoći pri interpretaciji *Gorskog vijenca*, niti bilo kojeg drugog Njegoševog djela. Ne mogu učenicima pomoći ni u shvatanju Njegoševog značaja niti značaja njegovog angažmana, političkog, književnog i sl. Razlog zbog kojeg se insistira na ovako nebitnim pojedinostima vezanim za mrtve srpske pjesnike je nacionalistička ljubav prema mrtvim precima od koje nacionalisti mogu imati koristi. Kako? Na portalu novina *Novosti* (28), u tekstu “Robovi grobova” hrvatskog novinara i pisca V. Ivančića piše da su mrtvi “neiscrpan politički potencijal ponajprije zato što ih nitko ništa ne pita. Sve što se poduzima u njihovo ime uključuje njihovu prešutnu suglasnost. Oni stalno vape za pravdom upravo zbog toga jer iz sebe ne puštaju glasa. Odazivaju se svakoj mobilizaciji bez disonantnih tonova. Leže u stavu mirno”.

(28) Ivančić, V. *Robovi grobova*. *Novosti*, br. 524., 31. 12. 2009. URL: <http://www.novosti.com/2009/12/robovi-grobova/> [pristupljeno 20.10. 2017.]

Na informativnom portalu vesti-online te na sajtu rgl.org/sr pišu sljedeće informacije o Vuku Karadžiću:

*Vuk Karadžić je svakako imao veze sa slobodnim zidarstvom i slobodnim zidarima svoga vremena. Međutim za njega se ne zna pouzdano da je pripadao masonskom savezu. (V.45)
Sumnjali su i da je austrijski špijun. (V.44)*

Tražeci informacije o Veljku Petroviću, na sajtu riznicasrpska.net pročitat ćemo:

Eto, kakva ume da bude konjska sudbina. Kušljina tragedija dostojna pera jednog Šekspira, pod uslovom da junaci te drame budu konji, a ne ljudi(29)(V.7)

Navedeni primjeri nemaju nikakve važnosti za učenike u njihovom obrazovanju. To da li je ili nije Vuk bio austrijski špijun, da li je ili nije bio mason nema nikakvog značaja za njegovo književno djelo.

Kušljo je konj hajduka Veljka Petrovića. Na sajtu riznicasrpska.net ovom konju je posvećen zaseban tekst a sve u cilju veličanja ličnosti srpskog hajduka Veljka, čiji je i konj *dostojan Šekspirovog pera*.

Iz navedenih primjera vidimo da irelevantne informacije, već i zbog svoje banalnosti, ne mogu u nastavi biti od koristi učenicima. Navođenjem nebitnih, učenicima se skreće pažnja sa bitnih informacija. Na osnovu primjera možemo zaključiti da insistiranje na nebitnim činjenicama može biti i nacionalističke prirode: sporedno je da li su neke informacije bitne i korisne za učenike ili su nebitne i nekorisne, sve dok mogu poslužiti za promicanje nacionalističkih ideja.

(29) V.7 Na ovoj internetskoj stranici piše da je tekst preuzet iz časopisa za književnost, umetnost i kulturu "BUKTINJA", broj 25, glavni i odgovorni urednik Goran Vučković, "Krajinski književni klub", Negotin, 2010.

6. Patetičnost

Na sajtu bigportal.ba o Njegoševim stihovima piše:

Korice njegovih stihova su usne njegovog naroda koje te stihove svakodnevno ponavljaju i u kamenje uklesuju. A danas ispisuju i na automobilskim registarskim tablicama. Njegoševa knjiga drži se uz Sveto pismo, a posvećenici se prekrste pre nego što je otvore i počnu da čitaju. Njemu se obraćaju molitvom, a bez razloga ne uzimaju u usta njegovo ime. Njegova fotografija jeste ikona kojoj je mesto uz sveće i kandila. U njegov grob se kunu. U hramovima se oslikava njegov lik među svetim likovima. Ima mnogo vladika, ali kad se kaže Vladika svi misle na jednoga. Nema svetijeg oreola od onog koji blista oko njegove glave, a taj oreol potrebniji je nama nego onom koji je pevao: "Što ćeš maju plesti vjenac kad mu ga je spleo tvorac." (...) Njegoševi stihovi nisu samo stihovi. Otuda i pitanje postavljeno na jednom drugom mestu: kako procenjivati stihove za koje je poginulo toliko pokolenja. (...) Sem Svetog Save i Kosova nema trećeg, osim Njegoša, oko koga se okuplja sav srpski rod. (...) I da ništa nije pretrpeo sem što su mu sedam puta kosti preturali i sedam puta ga sahranjivali, bilo bi dovoljno da bude upisan u mučenikoslov svetih. (Nj.10)

Kako korice stihova mogu biti usne naroda koji ponavlja te stihove? Kako stihovi imaju korice? Zbog čega se Njegoševi stihovi klešu u kamenje i upisuju na registarske tablice automobila? Zašto se Njegoševa knjiga drži uz Sveto pismo i što se prema njoj ponaša kao da je Sveto pismo? Zbog čega se Njegošu obraćaju kao bogu? Zbog čega se prema njemu ponašaju kao prema svecu? Zašto Njegoševi stihovi nisu samo stihovi? Zašto autor kaže da je za Njegoševe stihove poginulo mnogo pokoljenja? Zašto autor kaže da se oko Njegoša okuplja sav narod srpski? Da li je svetac svako čije se kosti preturaju i sahranjuju po nekoliko puta? Kakve veze ima svetost sa kostima?

O Njegošu, na sajtu riznicasrpska.net možemo pročitati:

Kad moćan čovek padne u grob sa trideset osam godina, mi smatramo da je poginuo, da su ga boj i rvanje ubili. (Nj.20)

Nije jasno ko smo mi koji smatramo da moćan čovjek koji padne mlad u grob nije umro nego poginuo; *da su ga boj i rvanje ubili*. Zbog čega tako razmišljamo? Ovaj primjer želi navesti učenike na to da misle da je i Njegoš, čijim likom i djelom nacionalizam manipulira radi vlastite koristi, poginuo u boju. Želi im se poslati poruka da i oni trebaju da se bore za svoju domovinu. Nacionalizam, dakle, priprema sebi žrtvena jarca. U navedenim primjerima uočavamo još jednu odliku pretraživanih internetskih tekstova: patetičnost. Patetika je iskazivanje emocija na pretjeran način, stilom koji je metaforičan s ciljem da se prikrije nedostatak objektivnosti.

7. Nepismenost

a) stilske greške

Na informativnom portalu vesti-online piše:

U prvoj celini se nalaze dve pesničke slike koje se nalaze u naporednom odnosu. Jedno označava prirodu, ono što je iznad lirskog subjekta. (Z.33)

Rečenica je stilski loše napisana te stoga teško shvatljiva.

b) tipfeleri

Na sajtu sveosrpskomjeziku.blogspot.com nalaze se sljedeće gramatičke greške:

TEMA-U pesmi "Djacki Rastanak" pesnik govori o svom detinjstvu, o drugovima o Dunavu, o vinogradima, divi se lepotoj prirode... (B.32)

Od kolevke pa do groba, najljepše je djackog doba. (B.32)

c) gramatičke greške

Na obrazovnom portalu beleske.com govoreći o *Đačkom rastanku* autor piše:

I pored silnog i napornog rada, naglašava da momci podvikuju, klikću, a devojke poje, tj. pevaju i pesma se čuje svuda. Takođe jedno drugog podržavaju, bodre... (B.12)

Na internetu se, između ostalog, javljaju sljedeće gramatičke greške: nesaglašenost gramatičkih rodova u rečenici (npr. jedna imenica se upotrebi u ženskom rodu, a zamjenica koja se odnosi na imenicu u srednjem rodu); nepoznavanje pravila kongruencije (npr. pridjev se koristi u jednom padežu, a imenica uz koju stoji u drugom;), nepoznavanje padeža (npr. stavljanje imenice u neodgovarajući padež u rečenici), nesaglašena je upotreba gramatičkog broja (npr. autor prvo piše u množini (momci, djevojke), a onda u jednini (jedno drugog podržavaju)).

d) pravopisne greške

Na sajtu sveosrpskomjeziku.blogspot.com i artnit.net o *Đačkom rastanku* piše:

TEMA-U pesmi "Djacki Rastanak" pesnik govori o svom detinjstvu, o drugovima o Dunavu, o vinogradima, divi se lepotom prirode... (B.32)

Đački rastanak je najpoznatija, najpopularnija poema Branka Radičevića. (B.2)

Na sajtovima bgdcafe i riznicasrpska piše:

Svega je izučio tri gimnaziska razreda, i to s mukom, prekidanjem i velikim natezanjem. (J.14, J.15)

Na web-aplikaciji whenintime.com o Radičeviću piše:

Pravo pesnikovo ime bilo je Aleksije, ali ga je on promenio u Branko neposredno pre objavljivanja svoje prve knjige. osnovnu školu završio je u Zemunu. (B.25)

Ovdje smo naveli samo neke primjere pravopisnih grešaka koje su veoma česte na internetu. Tako autori tekstova griješe kada pišu veliko i malo slovo, griješe u pisanju afrikata, u tekstovima koriste dijalekatske izraze, ne upotrebljavaju ili pogrešno upotrebljavaju interpunkcijske znakove, neke riječi pogrešno pišu, teško pišu složene rečenice, ne obraćaju pažnju na sintaksu itd. Uobičajena pojava na internetu jeste pisanje fonema: š, č, ć, đ, dž, ž kao s, c, d, dj, dz, z ili čak pisanje fonema č i š kao ch, sh.

Na internetu je napisano i svakodnevno se piše mnogo tekstova a da se, pri njihovom pisanju, ne obraća pažnja na pravopis, gramatiku i stil. Takvi tekstovi često otežavaju razumijevanje informacije koja se njima prenosi.

Pravopisne, stilske i gramatičke greške na internetu najčešće nastaju zbog toga što autori ne poznaju dovoljno stil, gramatiku i pravopisna pravila jezika kojim pišu; ili ih poznaju, ali im ne pridaju pažnju koju oni zaslužuju. Ovakve greške mogu doprinijeti onepismenjavanju učenika: prenijeti im lažnu poruku da pri pisanju tekstova nije važno obraćati pažnju na pravopisna, stilska i gramatička pravila, unijeti u njihov rječnik riječi i fraze u iskrivljenom obliku, naučiti ih da pogrešno pišu i sl.

Učinkovitost

Nakon predstavljenih negativnih osobina internetskih tekstova zaključujemo da se od pregledanih 115 internetskih stranica na 107 stranica nalaze neke od navedenih negativnosti.

Od ukupno 34 internetske stranice pronađene o Radičeviću, na svakoj se nalazi neka negativna osobina internetskog teksta. Slično je i sa ostalim piscima: od 35 stranica pronađenih o Zmaju, na 32 su uočene negativne osobine; od 48 stranica pronađenih o Vuku, na 45 su uočene negativne osobine; od 19 stranica pronađenih o Jakšiću, na 16 su uočene

negativne osobine; od 38 stranica pronađenih o Njegošu, na 33 su uočene negativne osobine.

Od 107 internetskih stranica, na njih 26 nalazi se više od jednog teksta u kojem je uočena neka od negativnih osobina. Tabelarno ćemo predstaviti ovih 26 stranica, navesti broj tekstova u kojima su pronađene negativnosti i šifre linkova tih tekstova pomoću kojih čitalac može provjeriti tačnost iznesenih tvrdnji.

Redni broj	Naziv stranice	Broj tekstova sa negativnim osobinama	Šifra stranice
1	riznicasrpska	7	B.28, J.14, Nj.20, Nj.38, V.7, V.12, Z.5
2	serbianforum	7	B.26, J.10, Nj.29, V.16, V.21, Z.22, V.47
3	wordpress	7	B.5, B.8, B.33, Nj.6, V.1, V.25, Z.25
4	poezija.6forum	5	J.12, Nj.4, Nj.14, V.22, Z.23
5	sr.wikipedia	5	B.31, Nj.33, J.4, V.10, V.26
6	znanje.org	4	B.15, B.20, J.9, V.13
7	sh.wikipedia	3	B.30, Nj.18, Z.12
8	artnit	3	B.2, J.3, Nj.30
9	blogspot	3	B.32, V.9, V.47
10	forum-srbija	3	V.28, V.32, Z.17
11	bgdcafe	2	J.15, Z.1
12	besplatniseminarski	2	Nj.15, V.36
13	boske.rs	2	B.11, J.7
14	domaci.de	2	B.3, B.24
15	tvorac-grada	2	Nj.1, J.17
16	haoss	2	B.27, Z.24
17	hr.wikipedia	2	B.7, V.5
18	jovicaletic	2	Z.13, Nj.26
19	tabanovic	2	Nj.2, V.8
20	vesti-online	2	Nj.31, V.44
21	rts.rs	2	V.23, V.35
22	srpskazemlja	2	J.19, Z.10
23	srpskoblago	2	B.29, V.41
24	krajinaforce	2	Z.20, B.16
25	svevesti	2	Z.8, Z.31
26	navidiku	2	B.10, Z.6

Ishodi

Ishodi učenja su izjave/iskazi u kojima se navodi šta bi učenik trebao znati, razumjeti i / ili učiniti – pokazati kao rezultat aktivnosti učenja. (30) Ishodi učenja se propisuju u okviru nastavnog plana i programa koji propisuje ministarstvo. Postoji razlika između ishoda učenja za srpski jezik u RS-u (BiH) i ishoda učenja za srpski jezik u Republici Srbiji, kao što postoji razlika i u nastavnim planovima i programima s obzirom na to da je riječ o različitim administrativno-političkim zajednicama i ministarstvima. Ishodi u Srbiji su podijeljeni po nivoima (osnovni, srednji i napredni) i isti su za sve razrede, ali su raspoređeni gradacijski: ostvarenje svih ishoda traži se u osmom razredu, u sedmom razredu treba da se ostvari manje ishoda nego u osmom i sve tako do petog razreda gdje se traži najmanje ostvarenje ishoda. U RS-u (BiH) ishodi nisu poredani po nivoima i svaki razred ima vlastite ishode. Ipak, postoje ishodi koji su isti i u Srbiji i u RS-u (BiH); npr., ishodi u kojima se od učenika očekuje da odredi temu i ideju nekog djela, stilske figure i sl. Na narednim stranicama analizirat ću tekstove sa interneta o srpskim romantičarima da bih odgovorila na pitanje da li je i u kojoj mjeri moguće da oni podrže ostvarenje ishoda učenja. Prvo ću pokušati odgovoriti na pitanje koliko tekst sa interneta podržava ostvarenje ishoda u RS-u (BiH), a zatim u Srbiji. Zbog toga što su u njihovim nastavnim planovima i programima neke nastavne jedinice iste i neki ishodi isti, primjeri koji podržavaju ostvarenje ili djelimično ostvarenje ishoda će se ponavljati. Kako bi se izbjeglo ponavljanje, samo jedanput ću navoditi te primjere (onda kada budem pisala o ishodima u RS-u), pri drugom spominjanju (onda kada budem pisala o ishodima u Srbiji) napomenut ću da su primjeri ranije navedeni.

Tabelarno ću predstaviti rezultate analize. Rezultati će pomoći da zaključimo koliko informacije sa interneta podržavaju ostvarenje ishoda koje učenici trebaju ostvariti u procesu učenja. Napominjem da svi ishodi za sva djela ne mogu biti podržani zbog toga što se neki ishodi

(30) Škaler, K. *Ishodi, kompetencije – elementi vrednovanja i procjenjivanja*.

URL: http://www.smb.hr/libraries/0000/3323/ISHODI_LABIN.pdf [pristupljeno 20. 10. 2017.]

odnose samo na određeni književni rod, npr. neki ishodi su vezani samo za epiku, neki samo za liriku i sl. Pri analiziranju djela navodit ću koji se ishodi odnose na njih. Navest ću primjere za potpuno podržane i djelimično podržane ishode. Postoji razlika između podržanog i djelimično podržanog ishoda. Naprimjer: jedan od ishoda očekuje od učenika da zna objasniti temu i ideju nekog djela. Ukoliko u tekstu sa interneta pronađem i temu i ideju djela o kojem je riječ, smatrat ću da je taj ishod podržan; ukoliko pronađem samo temu ili samo ideju, smatrat ću da je taj ishod djelimično podržan i sl.

Treba napomenuti da sam se u radu bavila kvalitetom informacija na internetu, a ne kvalitetom postavljenih ishoda. Analizirala sam koliko sadržaji na internetu doprinose ostvarenju ishoda. Također, bavila sam se kvalitetom interpretacija romantičarskih djela na internetu. Iako sam pregledala i analizirala sve interpretacije, navodila sam samo primjere onih koje mogu djelimično ili u potpunosti podržati ishode učenja.

Nisam ulazila u dublje pedagoške i metodičke analize ishoda jer se i oni mogu dovesti u sumnju – i njih je definisala neka ideologija. Apple piše da školski kurikulum reprezentuje određene ideološke i kulturne resurse i odgovara na njihove potrebe.(31) Dakle, ne ispitujući opravdanost i ispravnost ovakve formulacije ishoda, ovaj dio rada želi odgovoriti na pitanje koliko tekstovi sa interneta mogu podržati ostvarenje ishoda za datih NPP-om.

A n a l i z a

Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Šesti razred

U šestom razredu osnovne škole u NPP-u(32) za predmet Srpski jezik (5 časova sedmično, 180 godišnje, od toga 55 časova književnosti) na-

(31) Apple, M. W. *Ideologija i kurikulum*, Fabrika knjiga, Edicija "Reč": Beograd, 2012., str. 132.

(32) Nastavni planovi i programi preuzeti sa: <http://www.eobrazovanje.com/Osnovno/Pages/NastavniPlanIProgramOsnovnoObrazovanje.aspx>
"Ministarstvo prosvjete i kulture kreiralo je u saradnji sa školama i sa "Lanakom" portal E-obrazovanje s namjerom da on postane mjesto razmjene informacija iz

vedeni su očekivani ishodi, ono što bi učenik trebao ostvariti u oblasti književnosti:

1. Uočava i interpretira ulogu motiva i likova u epskom djelu
2. Prepoznaje i razlikuje epsko, dramsko i lirsko i psihološku motiviranost postupaka
3. Opravdava ili osuđuje postupke likova
4. Uočava i objašnjava društvenu uslovljenost postupaka
5. Objašnjava i razlikuje oblike kazivanja
6. Razlikuje i imenuje sadržajne cjeline u tekstu
7. Otkriva izražajnu funkciju opisa i povezivanje s drugim elementima djela
8. Uočava osnovna stilska sredstva
9. Prepoznaje uzrok i posljedice, otkriva i objašnjava temu i ideju u epskom i lirskom djelu
10. Otkriva osjećanja u lirskom djelu i razvija rodoljublje

Prema NPP-u za šesti razred, analizira se Radičevićev *Đački rastanak*.

Đački rastanak

Od ukupno 499 stranica koje se otvore kada na Google upišemo Branko Radičević *Đački rastanak*, na 5 stranica možemo pročitati tekst o *Đačkom rastanku*. Kako je riječ o poemi, epsko-lirskom djelu, ishodi koji bi se mogli ostvariti su: 1. ishod (uočava i interpretira ulogu motiva i likova u epskom djelu), 2. ishod (prepoznaje i razlikuje epsko, dramsko i lirsko i psihološku motiviranost postupaka), 3. ishod (opravdava ili osuđuje postupke likova), 8. ishod (uočava osnovna stilska sredstva), 9. ishod (prepoznaje uzrok i posljedice, otkriva i objašnjava temu i ideju u epskom i lirskom djelu) i 10. ishod (otkriva osjećanja u lirskom djelu i razvija rodoljublje). Analizom sadržaja utvrdili smo da tekst sa interneta djelimično podržava ostvarenje 9. i 10. ishoda:

a) otkriva i objašnjava temu i ideju:

oblasti obrazovanja. Pored brojnih informacija koje će biti od pomoći svim građanima, E-obrazovanje treba prvenstveno da bude na usluzi nastavnicima i učenicima – mjesto na kome će saznati više nego u knjizi i više nego načas.“ URL: http://www.eobrazovanje.com/o_portalu/Pages/uvodnarijec.aspx [pristupljeno 20. 10. 2017.]

“TEMA-U pesmi “Djacki Rastanak” pesnik govori o svom detinjstvu, o drugovima o Dunavu, o vinogradima, divi se lepotom prirode... PORUKA PESME-Nista nije lepse od detinjstva, mladosti i djackog doba, jer tada smo najbezbrizniji, uvek voljeni. Od kolevke pa do groba, najlepse je djackog doba.” (B.32)

b) otkriva osjećanja u lirskom djelu:

Opraštajući se sa svojim mestom, Branko oseća: tugu, setu, nostalgiju, na neki način i radost. (B.12)

Na osnovu primjera zaključujemo da tekstovi sa interneta minimalno podržavaju ishode učenja: od šest navedenih ishoda, tekst sa interneta djelimično podržava dva.

Sedmi razred

U sedmom razredu osnovne škole za predmet Srpski jezik (4 časa sedmično, 144 časa godišnje, 50 časova književnosti) navedeni su očekivani ishodi:

1. Uočava uslovljenost događaja i situacija
 2. Otkriva osjećanja, sukobe i postupke nosilaca radnje
 3. Prepoznaje karakterne osobine likova u epskom djelu
 4. Ilustruje vlastite sudove i zaključke primjerima iz teksta
 5. Razlikuje i portretiše glavne i sporedne likove
 6. Upoređuje pozitivne i negativne postupke likova
 7. Razlikuje subjektivno, objektivno i osobine likova u epskom djelu
 8. Uočava i razlikuje vjerno i maštovito prikazivanje pojava
 9. Objašnjava doživljaj koji izaziva lirsko djelo
 10. Otkriva osnovno osjećanje i motivsku strukturu u lirskom djelu
- Prema NPP-u za sedmi razred, analizira se Jakšićeva pjesma *Veče*.

Veče

Od ukupno 554 internetske stranice koje se otvore kada na Google pretraživač upišemo Đura Jakšić *Veče*, na dvije stranice pronalazimo tekst o pjesmi *Veče*. Na prvoj stranici (J.5) autor (potpisan kao B. Kondžulović) analizirajući pjesmu četiri puta spominje njen naziv i uvijek je naziva istim imenom *Veče*, a analizira Jakšićevu pjesmu *Na liparu*. I tekst pjesme *Na Liparu* može se pročitati na toj stranici, a naslovljena je kao *Veče*. Još na dvjema stranicama (J.14, J.6) pjesma *Na liparu* je nazvana *Veče*, ali na njima učenici mogu pročitati samo stihove te pjesme. Na drugoj stranici (J.8) analizirana je Jakšićeva pjesma *Veče* zajedno sa istoimenim pjesmama Vojislava Ilića i Jovana Dučića. Kada pročitamo tu analizu (priredio ju je nastavnik Petar Jokić) vidjet ćemo da ne nudi interpretaciju pjesme. Naprimjer: u jednom dijelu ovog teksta, autor je htio da kaže na šta večer asocira Đuru Jakšića. Rečeno je samo: *Sunčev zalazak viđen kroz granje Jakšića podseća na 'zlatne toke krvlju pokapanu', potok ide grobu svome, moru 'lađanome, a 'smrtno bleđi mesec' je duša poginulog viteza*. Ako interpretaciju shvatimo ne kao isticanje jednog dijela nego kao razumijevanje funkcije dijelova u cjelini i razumijevanje cjeline (33), onda možemo reći da se učenicima na internetu "prepričava" ono što piše u Jakšićevim stihovima, ne razumijevaju se ni dijelovi pjesme, a kamoli da se razumijeva cjelina i funkcija dijelova u cjelini.

Nigdje učenici neće pročitati da Jakšićeva pjesma *Veče* upućuje na mit o Kosovu; da je motiv uskrsnuća viteza, koji za svoju borbu biva nagrađen anđeoskim visinama, kosovski simbol.

Jakšićevo *Veče* je lirska pjesma i tekst s interneta bi mogao podržati ostvarenje: 4. ishoda (ilustruje vlastite sudove i zaključke primjerima iz teksta), 8. ishoda (uočava i razlikuje vjerno i maštovito prikazivanje pojave), 9. ishoda (objašnjava doživljaj koji izaziva lirsko djelo) i 10. ishoda

(33) Veličković, N. *Ideološka instrumentalizacija književnosti u bosanskohercegovačkim udžbenicima bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika i književnosti (na primjerima iz čitanki od petog razreda osnovne škole do četvrtog razreda srednje škole)*, doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Sarajevo, 2010., str. 24.

(otkriva osnovno osjećanje i motivsku strukturu u lirskom djelu). Analizom teksta zaključujemo da ne podržava ostvarenje ni jednog ishoda.

Osmi razred

Navedeni ishodi u osmom razredu osnovne škole za predmet Srpski jezik (4 časa sedmično, 144 časa godišnje, 50 časova književnosti) su:

1. Interpretira književni tekst
2. Dokazuje tvrdnje, zapažanja i zaključke primjerima iz teksta
3. Uočava poetske motive i njihove funkcije, fabulu i kompoziciju, tematiku, likove, opise i ideju u epskom djelu.
4. U lirskom djelu uočava motive, pjesnikova osjećanja, poetske slike, stilska sredstva
5. Uočava sličnosti i razlike u dramskom, lirskom i epskom djelu
6. Koristi se odabranom literaturom o djelima i piscima
7. Objašnjava i prepoznaje pojmove: simbol, metafora, alegorija, ironija, ljubavna i elegična pjesma, osnovne lirske vrste, lirske forme (sonet), humor, satira

U osmom razredu analiziraju se: Zmajev đulić: *Kaži mi kaži*; Radičevićeva pjesma *Kad mladijah umreti* i Vukov tekst o Marku Kraljeviću.

Od 253 stranice koje se otvore kada na Google upišemo Zmajev đulić *Kaži mi kaži*, učenici će o njemu moći pročitati dva kratka teksta na sajtu riznicasrpska.com. Isti tekstovi se nalaze na još četiri različite stranice (prvi tekst još na jednoj, a drugi još na tri različite stranice). Tekstovi su jako kratki, sastavljeni od nekoliko rečenica i u njima se ne interpretira nego se “prepričava” o čemu se pjeva u pjesmi. Tekst sa interneta bi mogao podržati ostvarenje: 1. ishoda (interpretira književni tekst), 2. ishoda (dokazuje tvrdnje, zapažanja i zaključke primjerima iz teksta), 4. ishoda (u lirskom djelu uočava motive, pjesnikova osjećanja, poetske slike, stilska sredstva), 6. ishoda (koristi se odabranom literaturom o djelima i piscima) i 7. ishoda (objašnjava i prepoznaje pojmove: simbol, metafora, alegorija, ironija, ljubavna i elegična pjesma, osnovne lirske vrste, lirske forme (sonet), humor, satira). Međutim, tekst samo djelimično podržava ostvarenje 4. ishoda (iskazuje osjećanja):

Đulić XVII (Kaži mi kaži) izražava snažnu ljubav koja izaziva nedoumicu lirskog subjekta kakvo ime da da svojoj dragoj. (Z.5, Z.32)

Kad mladijah umreti

Od 284 stranice koje se otvore kada na Google upišemo Branko Radičević *Kad mladijah umreti*, na dvije stranice možemo pročitati dva kratka teksta o ovoj pjesmi. Tekst sa interneta bi mogao podržati ostvarenje: 1. ishoda (interpretira književni tekst), 2. ishoda (dokazuje tvrdnje, zapažanja i zaključke primjerima iz teksta), 4. ishoda (u lirskom djelu uočava motive, pjesnikova osjećanja, poetske slike, stilska sredstva), 6. ishoda (koristi se odabranom literaturom o djelima i piscima) i ostvarenje 7. ishoda (objašnjava i prepoznaje pojmove: simbol, metafora, alegorija, ironija, ljubavna i elegična pjesma, osnovne lirske vrste, lirske forme (sonet), humor, satira). Tekst podržava ostvarenje 1. i 2. ishoda i djelimično ostvarenje 4. i 7. ishoda:

1. interpretira književni tekst; 2. dokazuje tvrdnje primjerima iz teksta

U trećoj poetskoj celini on se oprašta od stvaralaštva. Oprašta se od svojih pesama, koje doživljava kao svoju decu. Hteo je da "dugu sa neba svučē", da ih "dugom šarenom obuče", da ih "nakiti" najsjajnijim zvezdama, da ih "obasja" sunčevim lučama. Ali, "Sve nestade što vam dati spravlja u traljama otac vas ostavlja!" (Z.33)

4. uočava pjesnikova osjećanja

Ona je obojena tonovima snažne elegične tuge. (...) Oseća veliku tugu za prohujalom mladošću, srećnim životom i svim onim što je zauvek prošlo. (B.2)

7. objašnjava i prepoznaje simbol

Slika lišća koje pozna jesen polako skida sa drveća simbolizuje kraj života i nagoveštava skorbu smrt pesnika. Svestan prisustva smrti koja prekida njegovu mladost, koju simbolizuje zeleno lišće u proleće on progovara mirno i setno. (Z.33)

Marko Kraljević

Od 1683 stranice koje se otvore kada na Google upišemo Vuk S. Karadžić *Marko Kraljević*, na 19 se može naći tekst o Marku Kraljeviću. Na dvije stranice navodi se tekst koji je Karadžić pisao o Marku Kraljeviću. Na jednoj od njih piše i koliko je puta tekst pročitano.⁽³⁴⁾ Na ostalim stranicama učenici mogu pročitati mnogo toga o Marku Kraljeviću: kao lik bio je najveći srpski junak koji se borio protiv Turaka, kao ličnost bio je srpski kralj koji je vladao dijelom Makedonije, pa je nakon bitke na Marici 1371. postao turski vazal i borio se na turskoj strani. Život je izgubio u bici na Rovinama 1395. Međutim, na internetu učenici ne mogu naći objašnjenja, interpretaciju, analizu Vukovih zapisa o Marku Kraljeviću.

Za ovo djelo tekst sa interneta bi mogao podržati ostvarenje: 1. ishoda (interpretira književni tekst), 2. ishoda (dokazuje tvrdnje, zapažanja i zaključke primjerima iz teksta), 3. ishoda (uočava poetske motive i njihove funkcije, fabulu i kompoziciju, tematiku, likove, opise i ideju u epskom djelu), 6. ishoda (koristi se odabranom literaturom o djelima i piscima) i djelimično 7. ishoda (objašnjava i prepoznaje pojmove: simbol, metafora, alegorija, ironija, ljubavna i elegična pjesma, osnovne lirske vrste, lirske forme (sonet), humor, satira). Međutim, tekst sa interneta ne podržava ostvarenje ni jednog ishoda.

Deveti razred

Od učenika devetog razreda osnovne škole očekuje se da iz predmeta Srpski jezik (4 časa sedmično, 136 časova godišnje, 45 časova književnosti) ostvari sljedeće ishode:

1. Objašnjava doživljaj koji izaziva lirsko djelo;

⁽³⁴⁾ Tekst je postavljen na stranicu artnit.net 4. 3. 2013. Do 2. 11. 2013. pročitano je 521 put. Dana 16. 3. 2014. piše da je tekst pročitano 758 puta.

2. Otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirske pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu;
3. Razlikuje, analizira i karakteriše glavne i sporedne likove, kompoziciju i pripovjedački postupak;
4. Objašnjava kako bi on/ona postupio/postupila na mjestu glavnog lika;
5. Suprotstavlja, koristi odabranu literaturu o djelima i piscima;
6. Procjenjuje idejno-estetske, jezičko-stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela;
7. Sistematizuje znanje o narodnoj poeziji;
8. Usvaja funkcionalne pojmove: etičko, dokumentovano, teza, refleksija...

U devetom razredu analiziraju se: Zmajevi *Svetli grobovi*, Jakšićeva *Otađbina*, Njegošev *Gorski vijenac* (odlomak) i Vukov izbor iz *Rječnika* o narodnim pjevačima.

Svetli grobovi

Od 341 stranice koja se otvori kada na Google upišemo Jovan Jovanović Zmaj *Svetli grobovi*, možemo pronaći samo jedan tekst napisan o ovoj pjesmi. Taj tekst dostupan je na dvije stranice, ali na jednoj od njih (scribd.com) učenici mogu pročitati samo dio teksta, a ostatak mogu čitati jedino ako ga plate. Ishodi koji bi mogli da se ostvare su: 1. ishod (objašnjava doživljaj koji izaziva lirsko djelo), 2. ishod (otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirske pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu), 5. ishod (suprotstavlja, koristi odabranu literaturu o djelima i piscima), 6. ishod (procjenjuje idejno-estetske, jezičko-stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela) i 8. ishod (usvaja funkcionalne pojmove: etičko, dokumentovano, teza, refleksija...). Zaključujemo da dostupni tekst o *Svetlim grobovima* djelimično podržava ostvarenje 2. ishoda:

2. Otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirske pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu

a) otkriva vrstu lirske pjesme i kompoziciju

Spada u misaone (refleksivna) pesme sa elementima rodoljubive pesme, a sastoji se od tri strofe različite dužine.

b) poenta

Čovek ne nestaje svojom smrću. On živi sve dok živi sećanje na njega i dok ima onih koji ga pamte. Neki ljudi žive večno, kroz dela koja su iza sebe ostavili i njihovi grobovi nikada neće prestati da svetle.

c) osjećanja

Kroz stihove ove pesme on je iskazao svoja snažna rodoljubiva osećanja, ljubav prema svojoj domovini i poštovanje prema precima i njihovoj prošlosti.

Otađzbina

Ukupno se 381 stranica otvori kada na Google upišemo Đura Jakšić *Otađzbina*. Od toga na 8 stranica možemo pročitati tekst o *Otađzbini*. Kako je riječ o lirskom djelu, tekst sa interneta bi mogao podržati ostvarenje: 1. ishoda (objašnjava doživljaj koji izaziva lirsko djelo), 2. ishoda (otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirske pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu), 5. ishoda (suprotstavlja, koristi odabranu literaturu o djelima i piscima), 6. ishoda (procjenjuje idejno-estetske, jezičko-stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela) i 8. ishoda (usvaja funkcionalne pojmove: etičko, dokumentovano, teza, refleksija...) Međutim, tekst sa interneta samo djelimično podržava ostvarenje 2. i 6. ishoda: 2. Otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirske pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu

a) osjećanja i kompozicija

Kompoziciju pesme čine tri slike: visoki kamen koji preti suncu, piramida koja se iz praha diže u nebo i čvrst bedem od kojeg se odbijaju svi neprijatelji zemlje Srbije. (J.7)

Đura Jakšić u ovoj pesmi izražava neizmernu ljubav prema domovini i svom narodu. (...) Pesma Otadžbina je ispevana u povišenom tonu, a patriotizam je aktivan i glasan. U nju su utkana snažna patriotska osećanja, mnogo strasnog zanosa, gordosti i čiste snage. Jasna u ideji i veoma sugestivna, ona nadrasta svoje vreme. Ona postaje večna, zato što u njenim stihovima huji idealna vrhovna ljubav prema otadžbini. (J.3)

b) poeta

Ovom pesmom Jakšić nam ne poručuje da je njegova otadžbina Srbija pusti i mračni kamenjar pun slomljenih kostiju čiji je neprijatelj sunce, već je ponosna i snažna zemlja, koja traži svoje mesto pod suncem. Boreći se vekovima za slobodu i opstanak, srpski narod je postao simbol otpora i prkosa mnogim zavojevačima i svojom dugovečnošću pokazao da je poput kamena, neuništiv i nesalomiv. (J.7)

Tema: Kao što naslov kaže: Otadžbina; ljubav prema domovini. Ideja (poruka): Osnovna ideja dela je da se u mladim naraštajima pobudi ljubav prema domovini. (J.8)

a) osjećanja, vrsta lirske pjesme

Pesma "OTADŽBINA" je lirska rodoljubiva pesma u kojoj je pesnik Đura Jakšić iskazao duboko osećanje ljubavi prema svojoj otadžbini Srbiji. (J.7)

b) stilska sredstva

U uvodnim stihovima Jakšić svoju otadžbinu, kroz skraćeno poređenje (metaforu) doživljava kao ogroman KAMEN, stenu, što čak i suncu preti. Ova slika ima za cilj da čitaoca, slušaoca podseti na osobine kamena: čvrstinu i postojanost.

U nastavku taj KAMEN je personifikovan (živo biće): “Sumornog čela mračnim borama, o vekovečnosti priča dalekoj, pokazujući nemom mimikom, obraza svoga brazde duboke.” Kamen je doživljen kao ljudski lik iz koga zrače osećanja i raspoloženja, vide se večite patnje koje su ostavile tragove (bore) na licu. U poređenju KAMENA sa piramidom opet se ukazuje na postojanost (večnost). (...) Aliteracija je stilska figura koja se sastoji u uzastopnom ponavljanju istog suglasnika ili suglasničke grupe u više reči u stihu ili rečenici čime se postiže onomatopejski efekat: tRagovi, cRne boRe, mRač-ne pećine. (J.8)

Spregovi rijeci su inverzovani: VEKOVA TAMNIH – neuobicajeno, ali umjetnicki vrlo efektno potiskivanje epiteta sa njegovog prirodnog mjesta prije imenice u položaju poslije imenice, cime je imenica, stavljena na prvo, udarno, mjesto u stihu i smisao je sustinski promijenjen: brazde duboke nisu posljedica tamnih vekova, nego vekova tamnih. U prirodnom poretku pridjev ima znacenje boje. U pjesnickom poretku on ima preneseno znacenje: dalekih vijekova koji se gube u daljinu prosloti te se ne mogu jasno razaznati. I epitetska inverzija BRAZDE DUBOKE ostvaruje estetske i znacenijske efekte. (J.9, J.10, J.11, J.12)

6. Procjenjuje idejno-estetske, jezičko-stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela

Ovakav ritam recenice potiskuje rimu, jer bi ona, sama po sebi, presijecala tok i djelovala bi ne prirodno. Rima dolazi sama po sebi u laganom ritmu, proistice iz laganih raspoloženja i osjecanja, a u ovakvim stihovima, koji teku poput bujice, nema mjesta rimovanju. Ovu strofu karakterise jos jedna osobenost: izuzetna zvucnost. Ona se ostvaruje visokom ucestaloscju dobosarskog R: tRagovi, cRne, boRe, mRačne, pRaha... (J.9, J.10, J.11, J.12)

Između navedenih primjera izdvaja se poeta svojim izrazitim ideološkim idejama. Autor teksta poentira da je Srbija ponosna i snažna zemlja i da je srpski narod “boreći se vekovima za slobodu i opstanak, postao simbol otpora i prkosa mnogim zavojevačima i svojom dugovečnošću pokazao da je poput kamena, neuništiv i nesalomiv”. Zbog toga što je *Otađzbina* ideološka pjesma čiji tekst ima za cilj rađanje/jaćanje ljubavi prema Srbiji i rađanje/jaćanje mržnje prema neprijatelju, ideološki je i tekst poente koji podržava ishode učenja.

Gorski vijenac (odlomak)

Od pronađenih 536 stranica, na 18 učenici mogu naći tekst o *Gorskom vijencu*. Tekst sa interneta bi mogao podržati ostvarenje: 2. ishoda (otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirske pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu), 3. ishoda (razlikuje analizira i karakteriše glavne i sporedne likove, kompoziciju i pripovjedački postupak), 5. ishoda (suprotstavlja, koristi odabranu literaturu o djelima i piscima), 6. ishoda (procjenjuje idejno-estetske, jezičko-stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela) i 8. ishoda (usvaja funkcionalne pojmove: etičko, dokumentovano, teza, refleksija...).

Tekst djelimično podržava ostvarenje 2., 3. i 6. ishoda:

2. Otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirske pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu

a) stilska sredstva

Aluzija je stilska figura koja posredno upućuje (aludira) na neki događaj iz mitologije, neku istorijsku ili političku situaciju, književni lik ili delo. Za njeno razumevanje potrebno je poznavanje određenih činjenica. U “Gorskom vijencu” vladika Danilo u pismu Selim-veziru aludira, pa kaže: Ja se sjećam što si reći htio: Tragovi su mnogi do pećine. To je aluzija na basnu Lav i lisica. Lisica nije htela ući u pećinu kod lava pošto je znala da će je pojesti, jer je videla da tragovi vode do pećine, ali ne vode iz nje. (Nj.2)

U metaforičnom obraćanju (prenesenom značenju reči) nedvosmisleno naglašava svoje namere: "da ovčica koja ne zanese / svoje runo u grm pokraj puta; / da postrizem što je predugačko, / da odlijem đe je prepunano; / da pregledam u mladeži zube / da se ruža u trn ne izgubi / da ne gine biser u bunište." Ruža je lepa, stasita devojka, koju bi on odveo u harem, jer "bunište" (čitaj Crna Gora) nije dostojna takve lepote. (Nj.2)

b) atmosfera

Veoma je malo stvarne radnje, a događaji su opisani kroz seriju dijaloga i monologa. Ovo delo je teško adaptirati za scensko izvođenje, iako u njemu postoje trenuci jake dramatičnosti. Povremeno se javljaju ubačene humorističke anegdote koje su predah u preovlađujućoj atmosferi dramske tragedije. (Nj.36)

c) kompozicija

Kompozicija: 1) Skupština na Lovćenu uoči Troičina dne (mislim da je to praznik Svete Trojice). Crnogorski velikaši su se okupili radi dogovora o istrazi poturica. U ambijentu gluve noći monolog vladike Danila. 2) Skupština na Malu Gospojinu, na Cetinju (Velje Guvno). Okuplja se narod, bori svi spremni da čuju vladikinu odluku. Vladika se odlučuje na pregovore, raste napetost, u tom stiže pismo Selim-paše uvredljivog tona na koje vladika odgovara istom merom. Povratak vojvode Draška iz mletaka (retardacija). Do kulminacije dovodi tužba sestre Batričeve. Starac, iguman Stefan govori o neminovnosti borbe. 3) Badnje večer – cetinjski manastir. Borbe su počele. O borbama saznajemo iz dijaloga vladike i Vuka Mandušića. To je nagovešten ishod borbe. (Nj.37)

Kompozicija Gorskog vijenca, iako odstupa od zakona dramskog roda, ima dublju, filozofsku zasnovanost. Osnovnu temu speva, istragu poturica, Njogoš nije razvio u linearan niz međusobno povezanih događaja, već je oko nje opisao nekoliko uzastopnih krugova, unutar kojih je ta tema uvek na nov način razvijena. Gorski vijenac počinje kao poetska vizija, nastavlja se kao političko-istorijska drama, prelazi dalje u venac epskih slika iz narodnog života, a završava se prizorima zasnovanim na paralelizmu istorijskih zbivanja i filozofskih monologa igumana Stefana. U formalnom pogledu, Gorski vijenac je sinteza svih triju osnovnih rodova poezije s njihovim različitim vrstama i podvrstama, pesnička enciklopedija u kojoj su obuhvaćene sve pesničke forme i svi vidovi crnogorske stvarnosti i istorije. (Nj.2)

Što se tiče ishoda pod brojem tri i njegove odrednice “razlikuje analizira i karakteriše glavne i sporedne likove”, na internetu su opširno objašnjeni i glavni i sporedni likovi Njogoševog Gorskog vijenca. Na čak devet stranica (tvoracgrada, tabanovic, poezija.6forum, besplatniseminariskiradovi, vesti-online, kakopedija, blog.dnevnik.hr, artnit) analiziraju se likovi i daju njihove osobine. Ovaj ishod smatramo podržanim.

6. Procjenjuje idejno-estetske, jezičko-stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela

Pesnički jezik u “Gorskom vijencu”, odlikuje se jezgrovitosti i dubokom misaonošću, tako da mnogo izraza poprima poslovički ili gnomski oblik. To je oblik narodne poslovice i misaonost mnogovekovne mudrosti na koju se nailazi samo u narodnim poslovicama. Međutim, uticaj narodnog jezika nije samo u poslovičkom stilu, nego i u samom jeziku, u njegovoj leksici, kao i u doslovnom preuzimanju narodnih izraza i idioma. (Nj.33, Nj.35)

Njogoš je stvarao kad u nas nije bilo ni književnog jezika ni izgrađenog pesničkog izraza. Zato je morao da sam stvara i

jezik i stih. Osnovu njegovog književnog izraza čini narodna pesma, ali je taj izraz u Gorskom vijencu dobio viši umetnički kvalitet. Jasnost Njegoševa stila leži u slikovitom jeziku, koji je obogatio svežim metaforama, simbolima i poređenjima. Upotrebio je deseterački stih narodne pesme. Ali dok je taj stih u našoj epici prilično trom i narativan u Njegoša je duboko emocionalan i književno izgrađen. (Nj.2)

Srpski rječnik (izbor: *O narodnim pevačima*)

Od 493 stranice koje Google pretraživač pronađe kada na njega upišemo Vuk Stefanović Karadžić *Srpski rječnik*, samo na dva sajta (V.46 i V.3) možemo pronaći tekst koji govori o narodnim pjevačima. Isti je na oba sajta i odlomak je iz *Antologije srpskih narodnih junačkih pesama* autora Vojislava Đurića.

Ishodi koji bi mogli biti podržani su: 5. ishod (suprotstavlja, koristi odabranu literaturu o djelima i piscima), 6. ishod (procjenjuje idejno-estetske, jezičko-stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela), 7. ishod (sistemizuje znanje o narodnoj poeziji) i 8. ishod (sistemizuje znanje o narodnoj poeziji).

Spomenuti tekst ne podržava nijedan od navedenih ishoda.

Republika Srbija

U Nastavnom planu i programu Republike Srbije navedeni su ishodi učenja na osnovnom, srednjem i naprednom nivou.⁽³⁵⁾

Osnovni nivo:

SJ.1.4.1. povezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela (5., 6. i 8. razred)

SJ.1.4.2. razlikuje tipove književnog stvaralaštva (usmena i autorska književnost) (5., 6. i 8. razred)

⁽³⁵⁾ U zagradi pored svakog ishoda piše na koji se razred odnosi. U sedmom razredu osnovne škole u Nastavnom planu i programu se ne nalazi nijedan srpski romantičar te zbog toga u zagradi nema broja 7.

- SJ.1.4.3. razlikuje osnovne književne rodove: liriku, epiku i dramu (5., 6. i 8. razred)
- SJ.1.4.4. prepoznaje vrste stiha (rimovani i nerimovani; osmerac i deseterac) (5., 6. i 8. razred)
- SJ.1.4.5. prepoznaje različite oblike kazivanja u književnomjetničkom tekstu: naracija, deskripcija, dijalog i monolog (5., 6. i 8. razred)
- SJ.1.4.6. prepoznaje postojanje stilskih figura u književnomjetničkom tekstu (epitet, poređenje, onomatopeja) (5., 6. i 8. razred)
- SJ.1.4.7. uočava bitne elemente književnomjetničkog teksta: motiv, temu, fabulu, vrijeme i mjesto radnje, lik... (5., 6. i 8. razred)
- SJ.1.4.8. ima izgrađenu potrebu za čitanjem književnomjetničkih tekstova i poštuje nacionalno, književno i umjetničko naslijeđe (6. i 8. razred)
- SJ.1.4.9. sposoban je za estetski doživljaj umjetničkih djela (5., 6. i 8. razred)

Srednji nivo:

- SJ.2.4.1. povezuje djelo iz obavezne lektire sa vremenom u kojem je nastalo i sa vremenom koje se uzima za okvir pripovijedanja (5. i 8. razred)
- SJ.2.4.2. povezuje naslov djela iz obavezne lektire i rod, vrstu i lik iz djela; prepoznaje rod i vrstu književnomjetničkog djela na osnovu odlozaka, likova, karakterističnih situacija (5., 6. i 8. razred)
- SJ.2.4.3. razlikuje lirsko-epske vrste (baladu, poemu) (8. razred)
- SJ.2.4.4. razlikuje književno-naučne vrste: biografiju, autobiografiju, dnevnik i putopis i naučno-popularne tekstove (8. razred)
- SJ.2.4.5. prepoznaje i razlikuje određene (tražene) stilske figure u književnomjetničkom tekstu (personifikacija, hiperbola, gradacija, metafora, kontrast) (5., 6. i 8. razred)
- SJ.2.4.6. određuje motive, ideje, kompoziciju, formu, karakteristike lika (psihološke, sociološke, etičke) i njihovu međusobnu povezanost (6. i 8. razred)
- SJ.2.4.7. razlikuje oblike kazivanja u književnomjetničkom tekstu: pripovijedanje, opisivanje, monolog/unutrašnji monolog, dijalog (5. i 8. razred)

SJ.2.4.8. uočava razliku između prepričavanja i analize djela (6. i 8. razred)

SJ.2.4.9. umije da vodi dnevnik o pročitanim knjigama (5. i 8. razred)

Napredni nivo:

SJ.3.4.1. navodi naslov djela, autora, rod i vrstu na osnovu odlomaka, likova karakterističnih tema i motiva (5., 6. i 8. razred)

SJ.3.4.2. izdvaja osnovne odlike književnih rodova i vrsta u konkretnom tekstu (5. i 8. razred)

SJ.3.4.3. razlikuje autora djela od lirskog subjekta i pripovjedača u djelu (5. i 8. razred)

SJ.3.4.4. pronalazi i imenuje stilske figure; određuje funkciju stilskih figura u tekstu (5., 6. i 8. razred)

SJ.3.4.5. određuje i imenuje vrstu stiha i strofe (5., 6. i 8. razred)

SJ.3.4.6. tumači različite elemente književnoumjetničkog djela pozivajući se na samo djelo (8. razred)

SJ.3.4.7. izražava svoj stav o konkretnom djelu i argumentovano ga obrazlaže (8. razred)

SJ.3.4.8. povezuje književnoumjetničke tekstove s drugim tekstovima koji se obrađuju u nastavi. (5. i 8. razred)

Peti razred

U Republici Srbiji u petom razredu osnovne škole održi se godišnje 180 časova srpskog jezika. Od toga je 65 časova književnosti. Analiziraju se sljedeća djela romantičarske književnosti: Radičevićev *Đački rastanak*, Zmajeva *Pesma o pesmi* i Vukov odlomak iz *Žitija Ajduk-Veljka Petrovića*.

Đački rastanak

Od pronađenih 499 stranica, na 5 stranica učenici mogu pročitati tekstove o pjesmi *Đački rastanak*. Tekst sa interneta bi mogao podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.4, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.2, SJ.2.4.5, SJ.2.4.7, SJ.2.4.9. (sredji nivo) i SJ.3.4.1, SJ.3.4.2, SJ.3.4.3, SJ.3.4.4., SJ.3.4.5, SJ.3.4.8. (napredni nivo).

Od navedenih ishoda, tekst sa interneta podržava ostvarenje: SJ.1.4.1. (povezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela) i djelimično SJ.1.4.7. (uočava bitne elemente književnoumjetničkog teksta: temu). Zbog toga što se na internetu može pronaći informacija o tome da je Radičević napisao *Đački rastanak*, smatramo da je ishod SJ.1.4.1. ostvaren. Kada smo pisali o *Đačkom rastanku* u okviru analize ishoda Nastavnog plana i programa Republike Srpske (BiH), naveden je primjer koji djelimično podržava ostvarenje ishoda SJ.1.4.7. (teme)

Pesma o pesmi

Od pronađenih 416 internetskih stranica na dvije stranice učenici mogu pročitati tekst u kojem je pisano o ovoj pjesmi.

Na prvoj stranici (analizalektirazaosnovnuisrednjuskolu.blogspot.com) pjesma je analizirana na ličnom blogu, a na drugoj (riznicasrpska.net) Dragutin Rosandić spominje ovu pjesmu dok govori o Zmajevom pjesništvu. Tekst sa interneta bi mogao podržati ishode: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.4, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.2, SJ.2.4.5, SJ.2.4.7, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.1, SJ.3.4.2, SJ.3.4.3, SJ.3.4.4, SJ.3.4.5, SJ.3.4.8. (napredni nivo).

Međutim, podržani su sljedeći ishodi: SJ.1.4.1, SJ.1.4.3 i SJ.1.4.6:

SJ.1.4.1. povezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela.

SJ.1.4.3. razlikuje osnovne književne rodove: liriku, epiku i dramu:

Književni rod: lirika / lirska poezija. (Z.35) Književna vrsta: lirska autorska pesma. (Z.35)

SJ.1.4.6. prepoznaje postojanje stilskih figura u književnoumjetničkom tekstu (epitet, poredenje, onomatopeja):

EPITETI: majsko (cveće), ljuta (tigra), pusta (igra), zdrava (srca); INVERZIJA: cveće majsko, srca zdrava; PERSONIFIKACIJA: pesma zbori, ljubav vlada; POREĐENJE: pesma je čista... baš ko zvezda, u visini / što se blista. (Z.35)

Žitije Ajduk-Veljka Petrovića

Od pronađenih 160 internetskih stranica, na 8 stranica učenici mogu čitati tekstove o hajduku Veljku Petroviću. Tekst sa interneta bi mogao podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.5, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.2, SJ.2.4.5, SJ.2.4.7, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.1, SJ.3.4.2, SJ.3.4.3, SJ.3.4.4, SJ.3.4.8. (napredni nivo).

Ako izuzmemo primjer naveden ispod ovog pasusa, u kojem se govori kako je Vuk u *Žitiju* predstavio Veljka Petrovića, učenici neće na internetu moći pročitati nijedan drugi tekst koji piše o *Žitiju Hajduk-Veljka Petrovića*:

Miodrag Popović primećuje da Hajduk Veljko ima odlike pravog romantičarskog junaka, deluje Veljko uzvišeno i doterano. Počev od njegovog odlaska u hajduke zato što nije mogao da trpi da ga bude gospodar, preko velikih podviga na bojnopolju, do njegovog odnosa prema ustaničkoj vlasti i autoritetima, Hajduk Veljko je tipičan primer romantičarskog buntovnika čija je osnovna karakteristika "apsolutizam volje". Vuk Veljkovu raskalašnost i hedonizam ne osuđuje već i tim osobinama daje dimenziju herojskog. On ne osuđuje ni Veljkova neverstva, već od Veljkove druge žene, Stane, stvara romantičarsku heroinu. Naime, po Veljkovoj pogibiji u Negotinu, Stana odbija da se uda za bogatog trgovca, obrazlažući to sledećim iskazom: "Ja sam (...) bila za junakom, i ako se još jedan put udajem, opet ću se udati za junaka." (V.48)

Dakle, ovo je jedini primjer koji bi mogao pomoći učenicima da djelimično ostvare jedan dio ishoda SJ.1.4.7. (uočava bitne elemente književnoumjetničkog teksta: motiv, temu, fabulu, vrijeme i mjesto radnje, lik...) Pored ovog primjera ostvaren je ishod SJ.1.4.1. (povezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela).

Ostale stranice, pored dviju, na kojima se mogu pročitati odlomci Vukovog žitija o Petroviću, govore uopćeno o ličnosti Veljka Petrovića i ne pružaju pomoć učenicima pri analiziranju *Žitija Ajduk-Veljka Petrovića*.

Šesti razred

U šestom razredu osnovne škole održi se godišnje 144 časa srpskog jezika. Od toga je 55 časova književnosti. Analizira se Jakšićeva pjesma *Veče*.

Veče

Tekstovi sa interneta bi mogli podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.4, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.8, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.2, SJ.2.4.5, SJ.2.4.6, SJ.2.4.7, SJ.2.4.8, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.1, SJ.3.4.4, SJ.3.4.5. (napredni nivo).

O Jakšićevoj pjesmi *Veče* govorili smo pišući o podržavanju ostvarenja ishoda u 7. razredu škola u Republici Srpskoj (BiH). Na osnovu pregledanog teksta koji je na internetu dostupan o ovoj pjesmi zaključujemo da internet ne podržava ostvarenje ishoda ni iz Nastavnog plana i programa Republike Srbije.

Osmi razred

U osmom razredu osnovne škole održi se godišnje 136 časova srpskog jezika. Od toga je 65 časova književnosti. Analiziraju se: Jakšićeva *Otađbina*, Zmajevi *Svetli grobovi* i izbor iz *Đulića*, Njegošev *Gorski vijenac* te Vukov *Srpski rječnik* (izbor: *O narodnim pevačima*).

Otađbina

Tekstovi sa interneta bi mogli podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.4, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.8, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.2, SJ.2.4.5, SJ.2.4.6, SJ.2.4.7, SJ.2.4.8, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.1, SJ.3.4.2, SJ.3.4.3, SJ.3.4.4, SJ.3.4.5, SJ.3.4.6, SJ.3.4.7, SJ.3.4.8. (napredni nivo). Kada smo govorili o ishodima učenja propisanim u NPP-u Republike Srpske, pisali smo o *Otađbini*. Od ishoda navedenih u NPP-u za Republiku Srbiju internet podržava ostvarenje sljedećih: SJ.1.4.1. (po-

vezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela) i djelimično: SJ.2.4.6. (određuje ideje, kompoziciju) i SJ.3.4.4. (pronalazi i imenuje stilske figure; određuje funkciju stilskih figura u tekstu). Zbog toga što su ishodi koji su podržani isti i u Srbiji i u Republici Srpskoj, ovdje ne navodimo primjere jer su navedeni kada je pisano o ishodima u Republici Srpskoj.

Svetli grobovi

Kada na internetski pretraživač Google upišemo “Jovan Jovanović Zmaj *Svetli grobovi*”, otvorit će nam 341 internetsku stranicu. Samo na jednoj od njih napisan je tekst o *Svetlim grobovima*.

Tekstovi sa interneta bi mogli podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.4, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.8, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.2, SJ.2.4.5, SJ.2.4.6, SJ.2.4.7, SJ.2.4.8, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.1, SJ.3.4.2, SJ.3.4.3, SJ.3.4.4, SJ.3.4.5, SJ.3.4.6, SJ.3.4.7, SJ.3.4.8. (napredni nivo). Međutim, internetski tekstovi jedino podržavaju ostvarenje ishoda SJ.1.4.1. (povezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela).

Đulići (izbor)

Kada na internetski pretraživač Google upišemo Zmajeve *Đuliće*, otvorit će nam 488 internetskih stranica. Na 6 stranica učenici mogu pročitati tekstove o ovoj Zmajevoj zbirci pjesama. Tekstovi sa interneta bi mogli podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.4, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.8, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.2, SJ.2.4.5, SJ.2.4.6, SJ.2.4.7, SJ.2.4.8, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.1, SJ.3.4.2, SJ.3.4.3, SJ.3.4.4, SJ.3.4.5, SJ.3.4.6, SJ.3.4.7, SJ.3.4.8. (napredni nivo). Tekstovi podržavaju ostvarenje sljedećih ishoda:

SJ.1.4.1. povezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela (osnovni nivo).

SJ.3.4.3. razlikuje autora djela od lirskog subjekta i pripovjedača u djelu (napredni nivo):

Lirski subjekt će izraziti svu svoju bezmernu ljubav različitim prevodima i jednostavnim pesničkim slikama. Nežnost i ljupkost zrači iz đulića XXXIII (Tijo noći): lirski subjekt se obraća noći tražeći tišinu jer “moje sunce spava”. (Z.5)

SJ.3.4.4. pronalazi i imenuje stilske figure; određuje funkciju stilskih figura u tekstu (napredni nivo):

Ljubim li te... il' me sanko vara, / Ljubim li te... il' me duša vara, / Ljubim li te... il' me bezum ganja, / Ljubim li te... il' ljubavi nije, / Ljubim li te... il' mene nema, / Ljubim li te... il' nema sveta.

Ovoliko anaforsko ponavljanje pitanja “Ljubim li te...” naglašava ne nedoumicu, sumnju ili nesigurnost, nego uverenost u postojanje ljubavi, u snagu te ljubavi koja nije dobila odgovor. Anafore sugerišu upornost lirskog subjekta da svoju ljubav ostvari, odnosno da se sam uveri da je njegova ljubav uslišena i da to nije ljubav samo jednog nego dva bića. (Z.5)

Tekst djelimično podržava ostvarenje ishoda:

SJ.1.4.7. uočava bitne elemente književnoumjetničkog teksta: motiv, temu... (osnovni nivo)

Osnovni motiv u Đulićima je iskrena ljubav prema ženi, izražena osećanjima srećnog čoveka čiji je život ulepšan porodičnom idilom i prvim glasovima njegove dece. (Z.5, Z.22, Z.23, Z.24)

U zbirci pesama Đulići opevana je ljubav prema najbližima. (Z.34)(36)

Đulići su intimna lirika o ljubavnoj sreći. Ovaj ciklus hronika pesnikove ljubavi: isključiva tema ovih pesama jeste ljubav... (Z.5)

(36) Na ovoj stranici uvijek piše koliko je puta neki tekst pročitao. Za tekst iz kojeg je izvučen ovaj odlomak dana 3. 11. 2013. piše da je pročitao 2673 puta (28. 2. 2014. na istoj stranici piše: Pročitano 3735 puta).

Gorski vijenac (odlomak)

O Njegoševom *Gorskom vijencu* smo govorili u dijelu u kojem smo pisali o ishodima za predmet Srpski jezik u Republici Srpskoj (BiH). Tekstovi sa interneta bi mogli podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.3, SJ.1.4.4, SJ.1.4.5, SJ.1.4.6, SJ.1.4.7, SJ.1.4.8, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.1, SJ.2.4.2, SJ.2.4.3, SJ.2.4.5, SJ.2.4.6, SJ.2.4.7, SJ.2.4.8, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.1, SJ.3.4.2, SJ.3.4.3, SJ.3.4.4, SJ.3.4.5, SJ.3.4.6, SJ.3.4.7, SJ.3.4.8. (napredni nivo).

Tekstovi sa interneta podržavaju ostvarenje sljedećih ishoda:

SJ.1.4.7. uočava bitne elemente književnoumjetničkog teksta: motiv, temu, fabulu, vrijeme i mjesto radnje, lik... (osnovni nivo).

SJ.2.4.5. prepoznaje i razlikuje određene (tražene) stilske figure u književnoumjetničkom tekstu (personifikacija, hiperbola, gradacija, metafora, kontrast) (srednji nivo). U tekstu je riječ o figurama: aluziji i metafori.

SJ.2.4.6. određuje motive, ideje, kompoziciju, karakteristike lika (psihološke, sociološke, etičke) i njihovu međusobnu povezanost (srednji nivo).

Primjere smo navodili kada smo pisali o ishodima u Republici Srpskoj, jer svi navedeni ishodi postoje i u NPP-u Republike Srpske (BiH). Pored ovih ishoda, postoji ishod SJ.1.4.1. (povezuje naslove pročitanih književnih djela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih djela) kojeg nema u NPP-u Republike Srpske (BiH). Zbog toga što učenici na internetu mogu pročitati da je *Gorski vijenac* napisao Njegoš, smatramo da internet podržava ostvarenje ovog ishoda.

Srpski rječnik (izbor: *O narodnim pevačima*)

Tekstovi s interneta bi mogli podržati ostvarenje ishoda: SJ.1.4.1, SJ.1.4.2, SJ.1.4.9. (osnovni nivo); SJ.2.4.4, SJ.2.4.9. (srednji nivo); SJ.3.4.7, SJ.3.4.9. (napredni nivo). *Srpski rječnik* se nalazi i u Nastavnom planu i programu Republike Srpske (BiH) pa smo ranije govorili o njemu. Rekli smo da se na dva sajta (V.46 i V.3) može pronaći tekst koji govori o narodnim pjevačima. Na oba sajta tekst je isti i ne može podržati ostvarenje ishoda, jer nije riječ o književnoumjetničkom tekstu nego o stvarnim biografijama narodnih pjevača.

Tabelarni prikaz ostvarenja podrške ishodima učenja

Odgovor na pitanje koliko internetski tekstovi o srpskim romantičarima podržavaju ostvarenje ishoda učenja moguće je predstaviti tabelarno.

Značenje skraćenica iz tabele: N – nepodržan (ishod), DP – djelimično podržan (ishod), P – podržan (ishod), X – ishod se ne tiče navedenog djela. Uz ove skraćenice navodila sam i stranice na kojima se nalaze primjeri ostvarenja ili djelimičnog ostvarenja ishoda. U tabeli broj dva postoje prazna polja koja nisu označena nikakvim simbolom. Razlog je taj što se navedeni ishodi ne odnose na taj razred.

U NPP-u za Republiku Srpsku (BiH) navedeno je 35 ishoda učenja (6. i 7. razred imaju po deset ishoda, 8. razred sedam i 9. razred osam ishoda). Ukupan broj ishoda koje bi internetski tekstovi mogli podržati je 73, jer se u 6. i 7. razredu interpretira po jedna nastavna jedinica iz srpskog romantizma, u 8. razredu tri, a u 9. razredu četiri nastavne jedinice.

Matematički predstavljeno:

$$1 \times 10 + 1 \times 10 + 3 \times 7 + 4 \times 8 = 73$$

Napomena: brojevi 1, 3 i 4 predstavljaju broj nastavnih jedinica srpskog romantizma, a brojevi 10, 7 i 8 broj ishoda po razredima. (Dakle, ne interpretira se u svakom razredu isti broj nastavnih jedinica iz perioda romantizma, niti svaki razred ima isti broj ishoda.)

Rekla sam da se ne može ostvariti svaki ishod za svaku nastavnu jedinicu⁽³⁷⁾, te se od ovih 73 ishoda mogu ostvariti 44. Tekstovi o djelima srpskih romantičara na internetu bi mogli podržati 44 ishoda, ali, nakon analize sadržaja internetskog teksta i interpretacije nastavnih jedinica, zaključujemo da tekstovi o srpskim romantičarima podržavaju ostvarenje samo dva ishoda (5%) i djelimično ostvarenje 11 ishoda (25 %). To sam pokazala tabelom broj 1.

U NPP-u Srbije za Srpski jezik je navedeno 26 ishoda. Ukupan broj ishoda koji bi internetski tekstovi mogli podržati je 196. Dostupni internetski tekstovi mogli bi podržati ostvarenje 156 ishoda, ali su podržali ostvarenje 11 ishoda i djelimično 8 ishoda (vidjeti tabelu broj 2).

(37) Neki ishodi se odnose samo na određeni književni rod. U našem slučaju riječ je o lirskom književnom rodu, pa se mogu ostvariti samo oni ishodi koji se odnose na ovaj rod.

Tabela 1: Ishodi, RS

RAZREDI	Ishod/DJELA	REZULTATI ISHODA								
		<i>Đački rastanak</i>	<i>Veće</i>	<i>Kaži mi, kaži</i>	<i>Kad mladijah umreši</i>	<i>Marko Kraljević</i>	<i>Svetli grobovi</i>	<i>Otađebina</i>	<i>Gorski vijenac</i>	<i>Srpski ljepci (Izbor: o narodnim pevaci)</i>
6.	1. Uočava i interpretira ulogu motiva i likova u epskom djelu	N								
	2. Prepoznaje i razlikuje epsko, dramsko i lirsko i psihološku motiviranost postupaka	N								
	3. Opravdava ili osuđuje postupke likova	N								
	4. Uočava i objašnjava društvenu uslovljenost postupaka	X								
	5. Objašnjava i razlikuje oblike kazivanja	X								
	6. Razliku je i imenuje sadržajne cjeline u tekstu	X								
	7. Otkriva izražaju funkciju opisa i povezivanje s drugim elementima djela	X								
	8. Uočava osnovna stilska sredstva	N								
	9. Prepoznaje uzrok i posljedice, otkriva i objašnjava temu i ideju u epskom i lirskom djelu	DP str. 58								
	10. Otkriva osjećanja u lirskom djelu i razvija rodoljublje	DP str. 58								
7.	1. Uočava uslovljenost događaja i situacija		X							
	2. Otkriva osjećanja, sukobe i postupke nosilaca radnje		X							
	3. Prepoznaje karakterne osobine likova u epskom djelu		X							
	4. Ilustruje vlastite sudove i zaključke primjerima iz teksta		N							
	5. Razlikuje i portretiče glavne i sporedne likove		X							
	6. Uspoređuje pozitivne i negativne postupke likova		X							
	7. Razlikuje subjektivno, objektivno i osobine likova u epskom djelu		X							
	8. Uočava i razlikuje vjerno i maštovito prikazivanje pojava		N							
	9. Objašnjava doživljaj koji izaziva lirsko djelo		N							
	10. Otkriva osnovno osjećanje i motivsku strukturu u lirskom djelu		N							
8.	1. Interpretira književni tekst			N	P str. 61	N				
	2. Dokazuje tvrđuje, zapažanja i zaključke primjerima iz teksta			N	P str. 61	N				
	3. Uočava poetske motive i njihove funkcije, fabulu i kompoziciju, tematiku, likove, opise i ideju u epskom djelu			X	X	N				
	4. U lirskom djelu uočava motive, pjesnikova osjećanja, poetske slike, stilska sredstva			DP str. 60	DP str. 61	X				
	5. Uočava sličnosti i razlike u dramskom, lirskom i epskom djelu			X	X	X				
	6. Koristi se odabranom literaturom o djelima i piscima			N	N	N				
	7. Objasni i prepozna pojmove: simbol, metafora, alegorija, ironija, ljubavna i elegična pjesma, osnovne lirске vrste, lirске forme (sonet), humor, satira			N	DP str. 61	N				
9.	1. Objasni doživljaj koji izaziva lirsko djelo					N	N	X	X	
	2. Otkriva osjećanja i motive, kompoziciju, vrstu lirске pjesme, stilska sredstva, atmosferu i poentu					DP str. 63	DP str. 63-65	DP str. 65-67	X	
	3. Razlikuje analizu i karakteristične glavne i sporedne likove kompoziciju i pripovjedački postupak					X	X	DP str. 67	X	
	4. Objasni kako bi on postupio na mjestu glavnog lika					X	X	X	X	
	5. Suprotstavi, koristi odabramu literaturom o djelima i piscima					N	N	N	N	
	6. Procjenjuje idejno- estetske, jezično- stilske i druge vrijednosti umjetničkog djela					N	DP str. 65	DP str. 67	N	
	7. Sistematizuje znanje o narodnoj poeziji					X	X	X	N	
	8. Usvaja funkcionalne pojmove: etičko, dokumentovano, teza, refleksija...					N	N	N	N	

Tabela 2: Ishodi, Srbija

ISHOD / Djela	5. razred			6. razred			8. razred			
	<i>Đački rastanak</i>	<i>Pesma o pjesmi</i>	<i>Žiljke Ajduk Velička Petrovića</i>	<i>Veče</i>	<i>Otrazblina</i>	<i>Svetli grobovi</i>	<i>Đulfići</i>	<i>Gorski vujfenc</i>	<i>Srpski rječnik (Izbor o narodnim pjevačima)</i>	
SI.1.4.1. povezuje naslove pročitanih književnih dela (predviđenih programima od V do VIII razreda) sa imenima autora tih dela	P	P	P	N	P	P	P	P	N	
SI.1.4.2. razlikuje tipove književnog stvaralaštva (usmena i autorska književnost)	N	N	N	N	N	N	N	N	N	
SI.1.4.3. razlikuje osnovne književne rodove: liriku, epiku i dramu	N	P str. 70	N	N	N	N	N	N	X	
SI.1.4.4. prepoznaje vrste stiha (rimovani i nerimovani; osmerac i deseterac)	N	N	X	N	N	N	N	N	X	
SI.1.4.5. prepoznaje različite oblike kazivanja u književnoumetničkom tekstu: naracija, deskripcija, dijalog i monolog	X	X	N	X	X	X	X	N	X	
SI.1.4.6. prepoznaje postojanje stilskih figura u književnoumetničkom tekstu (epitet, poređenje, onomatopeja)	N	P str. 70	N	N	N	N	N	N	X	
SI.1.4.7. uočava bitne elemente književnoumetničkog teksta: motiv, temu, fabulu, vreme i mesto radnje, lik...	DP str. 58	N	DP str. 71	N	N	N	DP str. 73	DP str. 65-67	X	
SI.1.4.8. ima izgrađenu potrebu za čitanjem književnoumetničkih tekstova i poštuje nacionalno, književno i umetničko nasleđe				N	N	N	N	N	X	
SI.1.4.9. sposoban je za estetski doživljaj umetničkih dela	N	N	N	N	N	N	N	N	N	
SI.2.4.1. povezuje delo iz obavezne lektire sa vremenom u kojem je nastalo i sa vremenom koje se uzima za okvir pripovedanja	X	X	X		X	X	X	N	X	
SI.2.4.2. povezuje naslov dela iz obavezne lektire i rod, vrstu i lik iz dela; prepoznaje rod i vrstu književnoumetničkog dela na osnovu odlomaka, likova, karakterističnih situacija	N	N	N	N	N	N	N	N	X	
SI.2.4.3. razlikuje lirske-epске vrste (baladu, poemu)					X	X	X	N	X	
SI.2.4.4. razlikuje književnoumetničke vrste: biografiju, autobiografiju, dnevnik i putopis i naučno-popularne tekstove					X	X	X	X	N	
SI.2.4.5. prepoznaje i razlikuje određene (tražene) stilске figure u književnoumetničkom tekstu (personifikacija, hiperbola, gradacija, metafora, kontrast)	N	N	N	N	N	N	N	DP str. 65-67	X	
SI.2.4.6. određuje motive, ideje, kompoziciju, formu, karakteristike lika (psihološke, sociološke, etičke) i njihovu međusobnu povezanost				N	DP str. 63-65	N	N	DP str. 65-67	X	
SI.2.4.7. razlikuje oblike kazivanja u književnoumetničkom tekstu: pripovedanje, opisivanje, monolog/unutrašnji monolog, dijalog	N	N	N	N	N	N	N	N	X	
SI.2.4.8. uočava razliku između prepričavanja i analize dela				N	N	N	N	N	X	
SI.2.4.9. ume da vodi dnevnik o pročitanim knjigama	N	N	N	N	N	N	N	N	N	
SI.3.4.1. navodi naslov dela, autora, rod i vrstu na osnovu odlomaka, likova karakterističnih tema i motiva	N	N	N	N	N	N	N	N	X	
SI.3.4.2. izdvaja osnovne odlike književnih rodova i vrsta u konkretnom tekstu	N	N	N		N	N	N	N	X	
SI.3.4.3. razlikuje autora dela od lirskeg subjekta i pripovedača u delu	N	N	N		N	N	P str.	N	X	
SI.3.4.4. pronalazi i imenuje stilске figure; određuje funkciju stilskih figura u tekstu	N	N	N	N	DP str. 64	N	P str.	N	X	
SI.3.4.5. određuje i imenuje vrstu stiha i strofe	N	N	X	N	N	N	N	N	X	
SI.3.4.6. tumači različite elemente književnoumetničkog dela pozivajući se na samo delo					N	N	N	N	X	
SI.3.4.7. izražava svoj stav o konkretnom delu i argumentovano ga obrazlaže					N	N	N	N	N	
SI.3.4.8. povezuje književnoumetničke tekstove s drugim tekstovima koji se obrađuju u nastavi	N	N	N		N	N	N	N	N	

Zaključak

U radu smo istraživali ulogu interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi na primjeru pisaca srpskog romantizma. Na internetu smo pretražili sve dostupne stranice o srpskim romantičarima i njihovim djelima propisanim Nastavnim planom i programom za osnovne škole Republike Srpske i Republike Srbije. Ukupno smo pregledali 1384 internetske stranice a kao građu izdvojili 115 stranica. Analizom sadržaja internetskih tekstova uočili smo sljedeće negativne pojave u njima: materijalne pogreške, subjektivnost, neusaglašenost, nedorečenost i nejasnost, irelevantnost, patetičnost i nepismenost. Za svaku od negativnih pojava naveli smo primjere i zaključili da učenici od njih nemaju koristi u nastavi.

U radu smo istraživali i mogućnost internetskih tekstova da podrže ishode učenja. Izdvojili smo ishode iz nastavnih planova i programa za srpski jezik i analizom sadržaja i interpretacijom internetskih tekstova o srpskim romantičarima pokušali odgovoriti na pitanje koliko internetski tekstovi podržavaju ishode učenja – koliko internetski tekstovi mogu koristiti učenicima u nastavi. Pokazali smo da je internet mogao podržati ostvarenje 200 ishoda(38), ali je podržao ostvarenje samo 13 ishoda i djelimično 19 ishoda. Na osnovu ovih činjenica zaključujemo da je podrška koju internet pruža ostvarenju ishoda neznatna – internet veoma malo koristi učenicima u nastavi književnosti.

Mnogo je razloga iz kojih proizlaze ovakvi rezultati. Neki od njih su: **a)** nestručnost/ nezainteresovanost/namjera autora teksta (Na nekim internetskim sajtovima objavljuju pojedinci koji nisu dovoljno stručni da bi raspravljali o određenoj temi; na nekim pišu stručni pojedinci, ali ne pridaju posebnu važnost napisanim tekstovima; na nekim sajtovima autori teksta prave greške s namjerom koja je ideološke prirode. Kroz takve tekstove nacionalistička ideologija širi svoje ideje kojima održava moć.) **b)** nemanje uredništva/neodgovorno uredništvo sajta (Neki internetski sajtovi nemaju nikakva pravila koja bi se morala ispoštovati da bi se objavio određeni tekst, dok ih drugi imaju, ali njihovi urednici ne

(38) Za oba nastavna plana i programa: 44 ishoda za NPP Republike Srpske i 156 ishoda za NPP Republike Srbije.

nadziru dovoljno ono što se objavljuje.) c) nedostatak medijskih standarda d) brzina/rokovi objavljivanja informacija (Najčitaniji su i najviše zarađuju internetski sajtovi koji prvi objave neku vijest; novinari imaju određene rokove u okviru kojih moraju napisati neki tekst. Brzina je često razlog zbog kojeg neke informacije obiluju greškama, pogotovo onim materijalne prirode.) e) nebriga struke da iskoristi internet kao mjesto afirmacije znanja, i sl.

Trebalo bi pronaći načine na koje će se postrožiti pravila objavljivanja internetskih tekstova, barem na onim stranicama koje se često posjećuju. Naprimjer: wikipedija je internetska stranica koju često koristimo i koju Google uvijek otvori na svojoj prvoj stranici, a jedno naučno istraživanje časopisa Public Relations Journal pokazuje kako 6 od 10 članaka na Wikipediji sadrži netačne informacije.(39) Wikipedija je enciklopedija koju može uređivati bilo ko, ukoliko ispoštuje određena pravila.(40) Trebalo bi postrožiti pravila objavljivanja članaka na wikipediji, ili prihvatiti stručnije osobe za urednike koji verificiraju napisane tekstove. Učenicima možemo preporučiti internetske sajtove na kojima se objavljuju tekstovi iz knjiga, ili sajtove na kojima se mogu čitati knjige, jer su knjige ipak prošle ozbiljnija ispitivanja nego tekstovi sa internetskih stranica i u njima se ne bi trebali javljati slični nedostaci.

Internet postoji, neće se ukinuti čak i da njegovi tekstovi ne podržavaju nijedan od ishoda učenja. Učenici čitaju i čitat će tekstove objavljene na njemu. Zato im treba, na neki način, omogućiti dolazak do korisnih informacija. Naprimjer: ministarstvo za obrazovanje bi moglo kreirati internetske stranice koje bi mogle pomoći učenicima u nastavi i koje bi mogle podržati očekivane ishode učenja. Te stranice bi trebalo navesti u udžbenicima književnosti. Uz ovakve stranice, u udžbenicima bi se trebale navesti i stranice sa kojih se mogu besplatno skidati barem knjige

(39) DiStaso, Marcia W. *Measuring Public Relations Wikipedia Engagement: How Bright is the Rule?* Public Relations Journal Vol. 6, No. 2, 2012.

URL: <http://www.prsa.org/intelligence/prjournal/documents/2012distaso.pdf> [pristupljeno 20. 10. 2017.]

(40) *Kako uređivati stranicu*. Wikipedia na hrvatskom jeziku,

URL: http://hr.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Kako_ure%C4%91ivati_stranicu [pristupljeno 20. 10. 2017.]

za lektiru, ili čak osnovati neku stranicu na kojoj bi bile dostupne sve knjige lektira koje učenici koriste u nastavi književnosti.

Učenike bi trebalo medijski odgojiti i pomoći im da nauče samostalno procjenjivati vjerodostojnost informacija koje kruže internetom. Mirela Tolić pod terminom “medijski odgoj” podrazumijeva “misliti” + “djelovati” na kritički način. Ona piše da medijski odgoj ima za cilj “prepoznavanje medijskog djelovanja (razgradnja sadržaja): manipulacijsko i/ili odgojno djelovanje, analiza i procjena medijskih proizvoda, razlučivanje fikcije od stvarnosti, prepoznavanje funkcije medijskog sadržaja, usvajanje komunikacijskih kompetencija – za društvo znanja, interaktivno djelovanje i interaktivnu upotrebu medijskih sredstava, autonomno i samokritično djelovanje učenika/ili studenta, prepoznavanje i procjenjivanje koliko i na koji način je pojedini medij bitan za društvo (znanja).”(41) Svakako, primarna zadaća ovog rada nije rješavanje problema nekorisnih informacija koje kruže internetom, ali smo, ipak, dali neke skromne prijedloge za koje vjerujemo da bi, svojim ostvarenjem, poboljšali korisnost informacija koje se objavljuju na internetu i koje učenici upotrebljavaju na nastavi književnosti.

Prilozi

U uvodu je rečeno kako se stranice korištene u ovom radu razlikuju i navedene su neke od razlika među njima. Opisano je ukupno 115 stranica, od toga se 26 stranica ponavlja više puta: riznicasrpska.net (B.28, J.14, Nj.20, Nj.38, V.7, V.12, Z.5), serbianforum (B.26, Nj.29, J.10, V.16, V.21, V.3, Z.22), wordpress.com (B.5, B.8, B.33, Nj.6, V.1, V.25, Z.25), poezija.6forum (Nj.4, Nj.14, J.12, V.22, Z.23), sr.wikipedia (B.31, Nj.33, J.4, V.10, V.26), znanje.org (B.15, B.20, J.9, V.13), sh.wikipedia (B.30, Nj.18, Z.12), artnit (B.2, J.3, Nj.30, Z.34), blogspot (B.32, V.9, V.47, Z.35), forum-srbija (J.6, V.28, V.32, V.48, Z.17), bgdcafe.com (Z.1, J.15), besplatniseminarski.com (Nj.15, V.36), boske.rs (J.7, B.11), domaci.de (B.3, B.24), tvorac-grada (Nj.1, J.17), haoss.org (B.27, Z.24, Nj.36), hr.wikipedia (B.7, V.5), jovicaletic.com (Z.13, Nj.26), tabanovic.com

(41) Tolić, M. *Temeljni pojmovi suvremene medijske pedagogije*. Život i škola, br. 22 (2/2009), str. 101.

(Nj.2, V.8), vesti-online (Nj.31, V.44), rts.rs (V.23, V.35), srpskazemlja.com (J.19, Z.10), srpskoblogo.rs (V.41, B.29), krajinaforce.com (Z.20, B.16), svevesti (Z.8, Z.31) i navidiku.eu (B.10, Z.6).

Sve korištene internetske stranice navodimo abecednim redom, a u zagradi navodimo njihove šifre. Uz svaku navedenu stranicu dajemo njen kratak opis:

1. **antikvarne-knjige.com** (V.19) Na edukativnom sajtu, internetskoj knjižari, antikvarne-knjige.com moguće je čitanje knjiga! Knjige se mogu i kupiti, poredane su po oblastima, itd. Knjigu možete naručiti i telefonom. Dostava traje 24 sata a 48 sati za inostranstvo. Dostavljaju knjige u sve države svijeta. Na Facebooku ima skoro 23 hiljade lajkova. Portal je veoma pregledan i jako dobro ureden.
2. **apafun.com** (V.14) Online zajednica grada Apatina na kojoj su korisnici ostavili 195.448 poruka u 20.304 teme; pregledan forum na kojem možete čitati: teme vezane za sela općine Apatin, teme za opuštanje (želje, čestitke, pozdrave; stripovi i kolekcionarstvo), opće teme (vijesti, sport, filmovi i televizija, ljubav, zdravlje, filozofija, muzika, automobilizam, nauka, ekonomija, životinjski svijet, školstvo i obrazovanje, mali oglasi), tehnika i igre.
3. **artnit.net** (B.2, J.3, Nj.30, Z.34) Artnit je lični umjetnički sajt grafičkog dizajnera Stefana Tanasijevića. Na sajtu možete čitati o uređenju doma, urbanim životinjama, fotografijama, književnosti. Sajt je dobro ureden, pregledan, s tekstom koji prate fotografije. Poseban je po tome što je moguće vidjeti koliko je puta pročitana neki tekst objavljen na njemu.
4. **beleske.com** (B.12) Obrazovni sajt beleske.com nudi studentima i učenicima srednjih škola informacije o obrazovanju. Na Facebooku ima 2399 svidanja. Za sebe kaže da olakšava učenje korisnim materijalima, a nakon toga pruža razne informacije i zabavu. Sajt je pregledan, tekst prati fotografija.
5. **beogradskaka5anija.cyberfreeforum.com** (Z.7) Na forumu beogradska ka5anija možete čitati i pisati o umjetnosti, sportu, gastronomiji, filozofiji, religiji, psihologiji, djeci, ljubavi, muzici, novinarstvu, književnosti... Broj članaka koje su poslali korisnici ovog foruma je 91.590.
6. **besplatniseminarskiradovi.com** (Nj.15, V.36) Sajt besplatniseminarskiradovi.com je sajt bez fotografija sa mnogo teksta (preko dvije i po hiljade radova o različitim oblastima: astronomiji, biologiji, filozofiji, finansijama, hemiji, geografiji, fizici, informatici, komunikologiji, kriminologiji, veterini, žurnalistici itd).
7. **bgb.rs** (V.40) Uređen i pregledan sajt Beogradske gradske biblioteke.
8. **bgdcafe.com** (Z.1, J.15) U vrijeme pisanja (23. 4. 2014.) zbog rekonstrukcije sajta nije bilo moguće ući na bgdcafe.com, nego samo na forum, tako da sajt ne možemo opisati. Forum ovog sajta je raznovrstan. Možete čitati i razgovarati o društvu i, u okviru te teme, o politici, porodici, obrazovanju, dijaspori, poslu i karijeri; kulturi, umjetnosti i nauci, i, u okviru te teme, o religiji i duhovnosti, jeziku, filozofiji, književnosti, poeziji, svijetu nauke, muzici, filmu, televiziji, modi, turizmu; o zdravlju, sportu, prirodi, ljubavi itd. Registrovani korisnici mogu skinuti sa ovog foruma određene knjige, muziku, videe, igre, stripove, programe...
9. **bigportal.ba** (Nj.10) Bigportal.ba, bivši bigradiobl.com je informativna stranica radija Banjaluke. Stranica je pregledna, uređena, sa veoma mnogo fotografija i jako malo teksta na naslovnoj strani. Na njoj možete, pored slušanja radija, čitati i o vijestima, magazinu, lifestylu (ljepoti, modi, ljubavi), nauci itd. Za ovaj portal su na Facebooku 13.594 osobe izjavile da im se sviđa.

10. **black-pearl.forumotion.com** (V.15) Forum black-pearl.forumotion.com je pregledan, bez fotografija. Na njemu se može informirati i diskutovati o: ljepoti i zdravlju, kulturi i umjetnosti, društvu i zabavi, flori i fauni. Na ovom forumu ukupno je objavljeno 32.682 članka. Raspravljano je o 16 tema vezanih za književnost. O ovih 16 tema, napisano je 165 poruka.
11. **blic.rs** (B.9) Informativni portal blic.rs je odlično organiziran, pregledan, svaki tekst prati fotografija. Portal nudi informacije o politici, društvu, ekonomiji, kulturi; reportaže, teme za djecu, žene, online prodaju, prodaju auta, blogove, forume itd. Moguće ga je čitati i na engleskom jeziku. Na Facebooku ima 409.000 svidanja. Književnost na ovom portalu zauzima neznatno mjesto: o njoj se govori u okviru vijesti vezanih za kulturu.
12. **blog.dnevnik.hr** (Nj.37) Lični blog. Uređen je tako da mu na naslovnoj stranici, uz prigodnu fotografiju, piše: "Priče iz dubine čmara". Cilj mu je prezentacija lektire *Gorski vijenac*.
13. **blogspot.com** (B.32, V.9, V.47, Z.35) Blog je vrsta sajta na kojem je moguće često mijenjati sadržaj, tj dopuniti, izmijeniti ili ga obrisati. Postovi (objavljeni na blogspotu) koji su korišteni u ovom radu su neorganizovani i nepregledni. Na blogovima se često pronalaze kratke analize lektira koje učenici imaju u školskom programu.
14. **boske.rs** (J.7, B.11) Boske.rs je lični informativni sajt sa puno teksta i bez fotografija, čiji se autor potpisuje kao Boške i nudi pomoć učenicima iz srpskog jezika i matematike, objavljuje sastave, priče, pjesme svojih čitalaca, priznaje svoju nevještoš u kucanju teksta i mogućnost da su neke informacije netačne te traži od čitalaca da mu ukažu na greške. Na Facebooku ima 2155 svidanja.
15. **bs.wikipedia.org** (V.4) Bosanska wikipedija.
16. **6yka.com** (B.1) Informativni sajt banjalučkog časopisa Buka vizuelno je odlično uređen, pregledan, te svaki napisani tekst prati i fotografija. Tekstovi su tematski grupisani, npr.: tekstovi o sportu su grupisani u odjeljak pod nazivom sport, o kulturi u odjeljak pod nazivom kultura itd. Piše se o različitim temama iz BiH, regiona i svijeta; sportu; ekonomiji; kulturi i zabavi; antikorupciji. Književnost nema svoj posebni odjeljak i o njoj se govori u okviru odjeljka za kulturu. Postoji mogućnost odabira čitanja teksta latiničnim i ćirilničnim pismom. Ovaj časopis na Facebooku ima svoj profil koji se sviđa 176.000 osoba.
17. **carstvolokvanja.com** (Z.15) Na sajtu carstvolokvanja.com, pored horoskopa, jī đinga (kineske umjetnosti proricanja), foruma, možemo pronaći elektronsku biblioteku od 259 naslova i antologiju poezije. Sajt je pregledan, sa mnogo teksta i bez fotografija.
18. **caskanja.net** (V.30) Stranica caskanja.net nije dostupna.
19. **ceopom-istina.rs** (Nj.7) Sajt ceopom-istina.rs ima za cilj da promoviše tradicionalne nacionalne vrijednosti srpskog naroda, pruži podršku svim projektima od nacionalnog značaja, medijski podrži očuvanje teritorijalnog integriteta Srbije... Sajt je ureden i pregledan, moguće ga je čitati i latiničnim i ćirilničnim pismom. Značenje skraćenice CEOPOM je Centar za otkrivanje političkih manipulacija. Urednik sajta je Dragan Milašinović. Sajt se bavi politikom i nema odjeljka pod kojim možete čitati neki književni tekst. U okviru političke priče o Kosovu spominje se Njegoš zbog kojeg smo i koristili ovaj sajt.
20. **cikajovazmaj.iz.rs** (Z.14) Obrazovni sajt Zmajevih dječjih pjesama cikajovazmaj.iz.rs je neobiman sajt, pregledan, samo tekst bez fotografija, dostupan na oba pisma: ćirilici i latinici.
21. **cosmotopic.org** (J.11) Pretraživač.
22. **dan.co.me** (Nj.34) Informativni sajt crnogorskih dnevnih novina *Dan* čiji je osnivač Duško Jovanović je pregledan, neobiman, sa srazmjernim brojem fotografija i teksta. U okviru feljtona pisano je o Njegošu.
23. **diskusije.net** (Nj.24) Privatni sajt zabavnog karaktera forum diskusije.net služi za interaktivnu komunikaciju i razmjenu mišljenja između članova. Kao i na svakom forumu, moguće je diskutovati o skoro svemu: tehnologiji, međuljudskim odnosima, zabavi, druš-

- tvu, umjetnosti, kulturi, nauci, obrazovanju itd. U okviru književnosti raspravljano je o 98 tema.
24. **domaci.de** (B.3, B.24) Domaci.de je online radio koji nudi mogućnost razgovora putem pisanja po forumima (o književnosti, o kulturi, o društvu, umjetnosti, filozofiji, poslu, problemima društva itd.) Veliki dio ovog foruma zauzimaju odjelci o književnosti. Tako je npr. samo u okviru poezije pisano o 161 temi i napisano 3319 poruka.
 25. **eknigi1.com** (V.27) Na edukativnom sajtu eknigi1.com preglednom i uređenom, dostupnom i na makedonskom jeziku, mogu se besplatno preuzimati knjige iz književnosti na srpskom i engleskom jeziku kao i štampati vlastite knjige i prodavati ih.
 26. **femmeforum0.net** (Z.4) Femme.forum0 je forum na kojem je moguće čitati i pisati o umjetnosti i kulturi (u okviru kojih je pisano o književnosti), zdravlju, psihologiji, sportu, astrologiji itd. Poredeći ga sa relax.forumom, ovaj je dosta manji. Broj članaka koji se na njemu mogu pročitati je 100.006. Od toga je 2237 članaka o književnosti.
 27. **filmofil.ucoz.com** (V.17) Zabavni sajt filmofil.ucoz.com je sajt na kojem možete gledati filmove i na čijem forumu (pregledan, organiziran) korisnici mogu čitati i diskutovati o različitim temama (zabavi, medicini, nauci, svijetu oko nas, biblioteci, kuhinjici, ljubavi i seksu, porodici, vojsci...) Na ovom forumu nije pisano o književnosti. Za potrebe ovog rada korišten je podforum o nauci u okviru kojeg je pisano o V. S. Karadžiću.
 28. **fokus.rs** (V.33) Društveni sajt, koji za sebe kaže da je prva društvena srpska mreža, fokus.rs je dobro organiziran i pregledan sajt na kojem možete napraviti svoj blog, svoj profil, dopisivati se i igrati igrice. Pored tih opcija, na ovom sajtu je moguće čitati o Srbiji, srpskoj historiji, kulturi, velikanima, manifestacijama, životu itd. Sajt nema podforum vezan za književnost. O V. S. Karadžiću je pisano u dijelu u kojem se govori o srpskim velikanima.
 29. **forum.burek.com** (B.22) Najobimniji pregledani forum je forum.burek, forum za zabavu i druženje. Na njemu je pisano o 618.600 tema, a ukupan broj poslanih poruka od čitalaca je 11.481.179. O književnosti, zajedno sa temama o umjetnosti i o kulturi, napisano je 32.827 poruka.
 30. **forum.sarajevo-rs.com** (Z.9) Forum.sarajevo-rs.com je forum na kojem je moguće pisati i informirati se o različitim temama: društvu, kulturi, umjetnosti, sportu itd. Broj članaka objavljenih na njemu je 103.230. O književnosti je napisano 1725 članaka.
 31. **forum-srbija.com** (J.6, V.28, V.32, V.48, Z.17) Na zabavnom forumu forum-srbija čije su glavne teme *Farma*, *Zvijezde Granda*, *Veliki Brat*, *X factor* i na kojem je objavljeno 1.807.071 postova o 29.390 tema, možete čitati i o modi, muzici, ljubavi, politici, umjetnosti i kulturi. O književnosti je pisano u okviru umjetnosti i kulture, o kojima je napisano 37.928 članaka. Forum je pregledan, objave uglavnom prate fotografije.
 32. **frontal.rs** (Nj.22) Informativni sajt frontal.rs je nepregledan, previše informacija, prenatrpan, mnogo slika i teksta. Na njemu je moguće čitati o politici, ekonomiji, sportu itd. U okviru politike pisano je o Njegošu.
 33. **glassrpske.com** (B.19) Informativni sajt glas srpske, dobro ureden i pregledan. O književnicima i književnosti na ovom sajtu se progovara u okviru kulture i historije, jer na sajtu ne postoji posebno mjesto na kojem bi se pisalo o književnosti.
 34. **govori.tripod.com** (B.14) Sajt govori.tripod.com je slabo pregledan, bez fotografija, sa mnogo teksta, a namjena mu je promoviranje štokavskog govora (tamo piše: štokavskog jezika). Sajt ima odlične tekstove vezane samo za jezik, ali je vrlo vjerovatno da se slabo čitaju zbog neuređenosti i slabe preglednosti sajta. Među ovim tekstovima jedan kratki tekst govori o Radičeviću i njegovom jeziku.
 35. **haoss.org** (B.27, Z.24, Nj.36) Haoss.org je forum o svemu i svačemu: muzici, kulturi, sportu, zabavi, filmu, književnosti, ljubavi, romantici, porodici i zdravlju, modi, kulinarnstvu, putovanjima, turizmu, automobilima... Korisnici ovog foruma su na njemu objavili ukupno 894.587 članaka. Od toga je 9616 članaka o književnosti.

36. **home.swipnet.se** (V.38) Na informativnoj stranici grada Zemuna home.swipnet.se moguće je, pored aktuelnosti vezanih za ovaj grad, čitati knjigu *Znameniti Zemunski Srbi 19. vijeka* Vladimira Nikolića. U toj knjizi se piše o Vuku Karadžiću, koji niti je rođen niti umro tamo, ali je kako kaže “jedan deo života proveo u Zemunu, i time i Zemun upleo u istoriju srpske književnosti i događaje koji su na to uticali”. Na ovom sajtu nije moguće čitati posebne tekstove o književnosti jer ih ni nema. Ima samo ova Nikolićeva knjiga u kojoj se piše o Karadžiću.
37. **hr.wikipedia.org** (B.7, V.5) Hrvatska wikipedija.
38. **ilovefun.9forum** (B.23) Forum ilovefun.9forum je sličan ostalim forumima po temama o kojima se na njemu piše. Korisnici ovog foruma su objavili 53.885 članaka. Postoji poseban podforum o književnosti i na njemu je objavljeno 435 članaka. Međutim, za ovaj rad korišten je tekst sa podforuma “biografije”, na kojem je objavljeno 97 članaka.
39. **javolimsrbiju.rs** (V.34) Websajt javolimsrbiju.rs promovise turističke destinacije u Srbiji. Sajt nije posebno pregledan, fotografije prate tekst; osim promocije turizma, mogu se čitati i informacije o sportu, kulturi, srpskoj historiji i sl. U okviru kulture, na ovoj stranici postoji i poseban odjeljak gdje je moguće čitati tekstove o književnosti.
40. **jovanjovanoviczmaj.comoj.com** (Z.21) Fan-page jovanjovanoviczmaj.comoj.com je sajt samo o Zmaju. Pregledan je i ureden, ali sa veoma malo teksta (samo Zmajeva biografija, jedna njegova pjesma, nekoliko linkova na kojima se može pročitati nešto o Zmaju) i nekoliko fotografija (Zmajevih fotografija i fotografija njegovih knjiga).
41. **jovicaletic.com** (Z.13, Nj.26) Umjetničku stranicu jovicaletic.com sadržajno uređuje Jovića Letić a sve tehničke performanse uređuje web-dizajner Albin Hadžić. Na njoj se može čitati o stranim i domaćim umjetnicima (slikarima, filmskim umjetnicima, muzičarima); čitati kolumne, gledati fotografije i odlomke sa predstava... U okviru književnosti na stranici je moguće čitati poeziju i prozu te biografije domaćih i stranih pjesnika.
42. **kakopedija.com** (Nj.32) Edukativna stranica Kakopedije nastoji podsjećati na Wikipediju i na Facebooku skoro 8000 osoba kaže da im se sviđa. Za sebe kaže da je online enciklopedija. O književnosti je pisano u okviru odjeljka “obrazovanje i društvo”. Tu je moguće čitati različite članke o domaćim i stranim književnim djelima.
43. **knjigoljupci.com** (J.5) Sajt knjigoljupci.com je uredena, neopširna stranica o književnosti. Sajt uređuje nastavnica književnosti. Interesantno je da su na ovaj sajt postavljeni linkovi stranica na kojima se mogu čitati knjige i linkovi stranica koje pišu o književnosti.
44. **krajinaforce.com** (Z.20, B.16) Sajt krajinaforce.com je informativno-dokumentarni trojezični (srpski, ruski i engleski) “nestranački i neprofitabilni sajt osnovan od strane prognanih Krajišnika i izbjeglih lica sa područja Krajine i Hrvatske”. Sajt je pregledan, tekst prate fotografije. Sajt ima svoj forum na čijem se podforumu “umjetnost, kultura i muzika” mogu čitati tekstovi o književnosti.
45. **laban.rs** (J.13) Sajt laban.rs je internetska biblioteka. Na njemu možete čitati knjige na srpskom, ruskom i engleskom jeziku. Jedini nedostatak je mali broj knjiga.
46. **lektire.me** (Z.32) Stranica www.lektire.me nije nedostupna.
47. **loznica.rs** (V.6) Uredeni i pregledani dvojezični sajt grada Loznice. Ovaj sajt nema poseban prostor na kojem bi se moglo čitati nešto iz književnosti. Za potrebe ovog rada korišten je odjeljak “znamenite ličnosti”, u okviru kojeg se nalazi biografija V. S. Karadžića.
48. **lzmk.hr** (Nj.25) Sajt Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža lzmk.hr je odlično ureden i pregledan. Na njemu postoji pretraživač Hrvatska enciklopedija na kojem se mogu pročitati neki podaci o Zmaju.
49. **maturski.com** (B.21) Sajt maturski.com više nije dostupan pa ga nije moguće opisati.
50. **mojenovosti.com** (Nj.28) Informativni sajt mojenovosti.com je obiman, fotografije prate tekst, slabo pregledan. Na njemu je moguće čitati o politici, ekonomiji, društvu, sportu, muzici, filmu, zanimljivostima, zdravlju, obrazovanju i sl. Sajt nema prostor ustupljen

- književnim temama i na njemu je u okviru novosti pisano o dvjestotoj godišnjici Njegoševog rođenja i taj tekst je korišten u ovom radu.
51. **mycity.rs** (V.8) Forum mycity.rs je pregledan forum, s mnogo teksta (korisnici ovog foruma su napisali ukupno 1.511.928 poruka) i bez fotografija, nalik svim ostalim forumima: moguće je informiranje i razgovor o različitim temama (ovdje je akcenat na temama o tehnologiji, informatici, računarima, telekomunikacijama, web- -razvoju). Postoje posebni podforumi o književnosti i poeziji i na njima je objavljeno 8504 poruke. Međutim, za naš rad nije korišten tekst iz podforuma o književnosti nego o historiji.
 52. **nasa-jugoslavija.org** (V.2) Stranica udruženja Naša Jugoslavija je informativni sajt, čiji je cilj informiranje javnosti o događajima vezanim za bivše jugoslovensko područje. Na sajtu navode i da je njihovo udruženje osnovano s ciljem stabilizacije odnosa među bivšim jugoslovenskim narodima. Sajt je pregledan, neopširan, sa vrlo malo fotografija, i mnogo više teksta. U okviru *zanimljivosti* možete čitati o historijskim događajima, zabavniku za djecu i poznatim ličnostima. Među tim poznatim ličnostima čitamo i biografiju V. S. Karadžića, jer inače stranica nema poseban prostor za književnost.
 53. **navidiku.eu** (B.10, Z.6) Informativni sajt navidiku.eu je vizuelno isto uređen kao i navidiku.rs, ali sa različitim tekstovima. Ovaj sajt je iz dijaspore, manje je popularan i na Facebooku 1215 korisnika izjavljuje da im se sviđa. Književnosti na ovom sajtu nije ustupljen prostor, ali se u okviru "magazina" mogu pročitati biografije srpskih pjesnika.
 54. **navidiku.rs** (Z.6) Informativni sajt navidiku.rs je pregledan, opširan, s dosta crteža i fotografija. Na Facebooku ima 37.029 svidanja. Na njemu možete slušati domaće radiostanice, gledati domaće filmove, čitati domaće vijesti. Kako se na stranici ne piše posebno o književnosti, u okviru magazina i zabave pronaći ćete biografiju Đure Jakšića korištenu u ovom radu.
 55. **novinezavicaj.com** (Nj.19) Sajt narodnih novina *Zavičaj* je nepregledan, fotografije prate tekstove. Na njemu se mogu čitati, pored članaka o ekonomiji, politici, zanimljivostima, sportu, humanitarnim akcijama, zabavi i stihovi i pjesme o Balkanu a dostupna je i arhiva ovih novina. Ne pišu o književnosti, ali je za potrebe ovog rada korišten informativni tekst u kojem je pisano o dvjestotoj godišnjici Njegoševog rođenja.
 56. **nts.edu.rs** (Nj.21) Edukativni sajt nts.edu.rs je portal Tehničke škole *Nikola Tesla* iz Šida na kojem su dostupne informacije o aktivnostima vezanim za ovu školu, a poseban je po tome što se informacije često ažuriraju. Portal je uređen i pregledan a tekstove prate fotografije. Sajt ne piše o književnosti i u okviru vijesti je prenesena informacija o godišnjici Njegoševog rođenja i data njegova biografija.
 57. **osmzdianaknjiga81** (Z.16) Obrazovni sajt sites.google.com/site/osmzdianaknjiga81 je pregledan, neobiman, sadrži uglavnom tekstove bez fotografija. Ovo je sajt koji sadrži biografije nekoliko srpskih pisaca (Nušića, D. Maksimović, Čopića, Zmaja i Jakšića).
 58. **osvukkaradzickv.edu.rs** (V.29) Stranica Osnovne škole Vuk Karadžić nije dostupna.
 59. **plavazvijezda.com** (Nj.13) Plava zvijezda je autorski sajt Jelene Aleksić Petrović. Sadržaji sajta su: intervjui, umjetnost, kultura, istorija, poetski konkursi. Na Facebooku, 1390 osoba izjavilo je da im se ova stranica sviđa. U okviru historije pisano je o Njegošu.
 60. **Poezija.6forum.info** (Nj.4, Nj.14, J.12, V.22, Z.23) Poezija.6forum je forum o umjetnosti i forum o književnosti. Pregledan je, na njemu je veoma malo fotografija, kao i inače kada je riječ o forumima, a dosta teksta. Sadrži 291.330 članaka koje su postavili korisnici ovog foruma.
 61. **pogledi.rs** (Z.19) Petojezični (srpski, ruski, francuski, italijanski i engleski) politički sajt pogledi.rs je uređena i pregledna stranica nezavisnog novinsko-izdavačkog preduzeća *Pogledi*. Osim o politici, na njemu možete čitati i o srpskoj historiji i izdavaštvu knjiga "iz ravnogorske istorije". Nema odjeljka o književnosti i o Zmaju je pisano u okviru podforuma "srpski velikani".

62. **politikinzabavnik.rs** (Z.30) Sajt politikin-zabavnik.rs je sajt srpskog časopisa *Politikin Zabavnik* čiji je prvi broj izašao davne 1939. godine. U ovom časopisu osim stripova, moguće je čitati članke o nauci, muzici, prirodi, povijesti, umjetnosti, književnosti i sl. Na sajtu, koji nije posebno pregledan, moguće je čitati izdanja ovog časopisa. Na Facebooku, 300 hiljada korisnika je izjavilo da im se sviđa.
63. **poreklo.rs** (V.24) Informativni sajt poreklo.rs za cilj ima otkrivanje porijekla imena, prezimena, naselja i stanovništva u Srbiji i na prostorima bivše Jugoslavije. U okviru sajta, septembra 2012. godine pokrenut je Srpski DNK projekat. Na stranici Srpskog DNK projekta do danas je evidentirano preko 300 osoba koje su uradile Y-DNK analizu, odnosno ustanovile svoje praporiijeklo. Sajt ima i svoju biblioteku u kojoj su dostupne knjige koje bi čitateljima mogle pomoći u otkrivanje porijekla. Pored nabrojanog, mogu se naći i biografije poznatih umjetnika, sportista, muzičara, naučnika, političara... Književnost nema vlastiti prostor na ovom sajtu.
64. **postar.rs** (Nj.11) Postar.rs je časopis uglavnom o estradi, Holivudu, zvijezdama granda. Na Facebooku, 1427 korisnika izjavilo je da im se sviđa. Slabo je pregledan, sa mnogo fotografija i loše poredanog teksta. Sajt liči na žutu štampu. Ipak se, pored ovakvog sadržaja, na njemu pojavio i tekst o Njegošu.
65. **pouke.org** (Nj.27) Pravoslavna društvena mreža pouke.org je veoma obiman sajt (mnogo teksta, fotografija, slika). Pored foruma, grupa, blogova, moguće je slušati Bibliju te čitati saopćenja Srpske pravoslavne crkve. Nema odjeljka o književnosti, a u okviru odjeljka o ličnostima pronalazimo Njegoševu biografiju.
66. **poznanje.com** (Nj.3) Stranica poznanje.com je ugašena.
67. **przeprowadzki.artpr.com** (Nj.35) Stranica przeprowadzki.artpr.com je nedostupna.
68. **radiooaza.com** (Nj.23) Sajt radija Oaze čija je glavna namjena online slušanje radija ne obiluje nekom posebnom tematikom, nema posebnog prostora za književnost, fotografije prate tekst, i pored previše reklama na početnoj stranici, ipak je pregledan. U okviru vremeplova data je Njegoševa biografija.
69. **relax-forum.com** (Z.3) Relax-forum je pregledan i opširan forum na kojem je moguće čitati i pisati o različitim temama: ljubavi, tehnologiji, sportu, najnovijim aktuelnostima iz Bosne, Srbije, Hrvatske i ostalih dijelova svijeta, turizmu, životinjskom svijetu i svijetu bilja, gastronomiji, estradi, nauci, kulturi i umjetnosti, itd. Na ovom forumu objavljeno je ukupno 895.877 članaka. Književnost na ovom forumu ima svoj podforum i na njemu je objavljeno 6217 članaka.
70. **rgls.org** (V.45) Stranica rgls.org nije dostupna.
71. **riznicarspska.net** (B.28, J.14, Nj.20, Nj.38, V.7, V.12, Z.5) Riznicarspska.net je obrazovni i kulturni sajt. Ovo je opširan i pregledan sajt o književnosti, likovnoj umjetnosti, muzici i igri, Vuku i jeziku, srpskoj historiji. Mada ima i poneka fotografija, na njemu preovladava tekst. Nastao je "s namerom da se umetničko delo i duhovno blago našeg naroda čuva na dostupnom mestu. Spoznaja istine o svom rodu i naš doprinos njegovom duhovno-sabornom i intelektualnom) rastu, u ovom globalnom otuđenom svetu, naš je prvi i najvažniji zadatak". O književnosti je na ovom sajtu objavljeno 5934 članka.
72. **rts.rs** (V.23, V.35) Na informativnom portalu Radio-televizije Srbije, preglednom, uređenom, obimnom, tekstove prate fotografije, pismo latinica i ćirilica, nude se različite vijesti vezane za ekonomiju, politiku, sportitd. U okviru ovog portala nema poseban odjeljak za književnost, o Karadžiću je pisano u okviru rubrike "vremeplov".
73. **sanjalica.com** (B.13) Sajt čija je osnovna namjena upoznavanje ljudi. Ima svoj forum na kojem se raspravlja o nauci, religiji, tehnologiji, društvu, gastronomiji, dijaspori, književnosti itd. O književnosti je napisano 6144 članka.
74. **scribd.com** (J.2) Sajt scribd.com je stranica na kojoj je moguće čitati knjige. Skidanje knjiga sa ovog sajta se plaća. Na njemu se nalazi više od 50.000 različitih knjiga.

75. **secanja.com** (J.16) Kulturni sajt secanja.com je lični sajt žene koja želi da se omiljenim filmovima, TV emisijama, pozorišnim predstavama, crtanim filmovima, sportom i književnošću vrati u “dobra stara vremena”. Sajt je pregledan, dobro organiziran, sadrži veliki broj videa: muzike, igranih i crtanih filmova, dječijih pjesmica, predstava itd. Na njemu je moguće čitati biografije jugoslovenskih pjesnika, ali i slušati videozapise pjesama, kako domaćih tako i stranih pjesnika. Na Facebooku ova stranica se sviđa 41.691 osobi.
76. **serbianforum.org** (B.26, Nj.29, J.10, V.16, V.21, V.3, Z.22) Serbianforum je veoma opširan forum sa 377.447 tema i preko milion postova; uređen i pregledan. Na njemu je moguće čitati forume o tehnologiji, ekonomiji, društvu, nauci, kulturi, kulinarnstvu, životinjama, sportu, ljubavi, zdravlju, dijaspori, filmovima, putovanjima, malim oglasima... Postoje i forumi vezani za osnovnu školu i predmete koji se u njoj izučavaju; srednju školu, fakultet. Sve je dobro organizirano, pa npr., ako vas zanima filozofski fakultet, kliknete na ikonu ‘filozofski fakultet’ i otvore vam se teme vezane za njega. Možete gledati filmove, slušati muziku, skidati razne programe. Postoji i odrednica pod nazivom biblioteka koja nudi različite opcije: domaće i strane knjige, domaći i strani časopisi, domaći i strani stripovi, školski udžbenici. Klikom na ove opcije otvaraju vam se nove i nudi mogućnost skidanja i čitanja knjiga, časopisa i stripova – uslov je da bude registrovani na stranicu. O književnosti je pisano u okviru podforuma “kultura” (12.738 članaka) ali i u okviru podforuma “biblioteka” (na ovom podforumu je objavljeno 52.398 članaka).
77. **sh.wikipedia.org** (B.30, Nj.18, Z.12) Srpskohrvatska vikipedija.
78. **sitanvez.se** (V.20) Na stranici folklornog kulturno-umjetničkog društva Sitan vez mogu se dobiti sve informacije vezane za ovo društvo kao i pročitati biografije znamenitih Srba, gdje pronalazimo i Karadžićevu biografiju. Stranica je uređena, pregledna i dostupna i na švedskom jeziku.
79. **skforum.at** (V.43) Na srpskom kulturnom forumu skforum.at veoma uređenom i preglednom, koji je moguće čitati i na njemačkom jeziku, postoji rubrika u kojoj se piše o srpskim velikanima u Beču. U njoj je svoje mjesto pronašao i Vuk Karadžić. Tekstove prate fotografije.
80. **skolarac.net** (J.1) Obrazovna stranica skolarac.net je neorganizirana, nepregledna, na njoj prevladava tekst sa samo jednom fotografijom. Na ovom sajtu ima jedanaest tekstova o književnosti.
81. **slobodnazona.com** (Nj.17) Slobodnazona je pregledan forum na kojem je moguće informirati se i pisati o različitim temama: programiranju, administraciji, internetu, elektronici, nauci, muzici, filmovima, književnosti, ljubavi itd. Na njemu je objavljeno ukupno 9883 članka o 2776 tema. Od toga je 483 članka o književnosti.
82. **smrtnakazna.rs** (Z.28) Informativno-edukativni sajt smrtnakazna.rs najviše se bavi istorijom smrtno kazne u Srbiji (1804–2002) i bivšoj Jugoslaviji (1918–1991). Na ovom sajtu pišu o Zmaju zbog njegove poezije u kojoj se spominje smrtna kazna, a sajt inače nije povezan s književnošću.
83. **sokobanja.com** (V.11) Sajt grada Sokobanje je pregledan ali prenatrpan informacijama, tekstom i fotografijama. Sajt ne piše o književnosti, a Veljko Petrović se spominje među poznatim posjetiocima ovog mjesta.
84. **sozeb.org** (B.17) Edukativni sajt sozeb.org je sajt dobrovoljnog, vanpolitičkog udruženja mladih pravoslavnih hrišćana SOZ i predstavlja organski dio područne Eparhije banjalučke. Pisan je ćirilicom, fotografije prate tekst i sajt je pregledan. Na forumu ovog sajta postoji podforum o književnosti (narodno blago, pjesma i proza, znameniti Srbi) u okviru kojeg možemo čitati o Branku Radičeviću.
85. **spf.fpn.bg.ac.rs** (Nj.5) Srpski politički forum spf.fpn.bg.ac.rs je sajt Organizacije studenata Fakulteta političkih nauka. Na sajtu se mogu čitati aktivnosti vezane za ovu studentsku organizaciju. Cilj im je poboljšanje studentskog standarda i načina studiranja, utvrđivanje

osnovnih vrijednosti srpskog političkog etosa kao glavnog elementa za očuvanje političke zajednice, promoviranje utvrđenih vrijednosti i njihovo predstavljanje javnosti. Stranica je pregledna i nije obimna. Sajt ne piše o književnosti, međutim, sadrži biografije značajnih Srba, među kojima čitamo i Njegoševu biografiju.

86. **sr.wikipedia.org** (B.31, Nj.33, J.4, V.10, V.26) Srpska wikipedija
87. **srb.fondsk.ru** (Nj.8) Sajt *Fonda Strateške Kulture*srb.fondsk.ru “predstavlja unikatno mesto za stručno sagledavanje ali i komentarisanje važnih geopolitičkih, društveno-političkih i socijalno-ekonomskih procesa na prostoru Balkana, Rusije, drugih delova Evroazije, Amerike, kao i ostatka sveta.Sajt nema za cilj samo pukio informiranje, već i prikupljanje srpskih patriotskih snaga na temelju objektivnog sagledavanja i proučavanja procesa koji se odvijaju u regionu i svetu. Svrha mu je i aktivizacija rusko-srpskih naučno-ekspertskih potencijala, te podsticanje međusobne produktivne saradnje, odnosno svestranog rusko-srpskog zbližavanja.” Sajt ne piše o književnosti, a o Njegošu se govori u okviru politike.
88. **srbija.super-forum.net** (Z.11) Forum srbija.super je napravljen da bi se moglo raspravljati, dijeliti mišljenja, razgovarati o politici, historiji, religiji i Srbima u regionu i svijetu. Na ovom forumu se o srpskim književnicima ne govori u okviru književnosti nego u okviru podforuma “religija”.
89. **srbobran.net** (V.31) Na informativnom sajtu općine Srbobran srbobran.net moguće je čitati aktuelnosti vezane za ovu općinu, kolumne i dnevnik Lenke Dunderski. Sajt je uređen, tekst prate fotografije... Na sajtu se ne piše o književnosti, a Vukova biografija je data u okviru obilježavanja dana škole koja nosi Vukovo ime.
90. **srna.rs** (B.6) Portal novinske agencije Republike Srpske Srna odlično je organiziran, pregledan, svaki tekst prati fotografija. Portal nudi informacije o politici, društvu, ekonomiji, kulturi itd.; dostupan je i na engleskom jeziku, a moguće ga je čitati i ćirilničnim i latiničnim pismom. Sajt ne piše o književnosti, nego se o Branku piše u okviru svakodnevnih vijesti.
91. **srpskazemlja.com** (J.19, Z.10) Sajt srpskazemlja nije moguće opisati jer je internetska adresa ugašena (prestala je biti dostupna 17. 4. 2014)
92. **srpskikod.org** (B.34) Obrazovni dvojezični sajt srpskikod je napravljen radi prezentiranja sadržaja istoimene knjige autora Nenada Ilića, Anastasije Vesne Ilić i Ivice Živković. Posjetioci se na sajtu mogu informirati i naučiti o srpskoj kulturi. Sajt je pregledan, sa mnogo fotografija koje prate tekst.
93. **srpskoblogo.rs** (V.41, B.29) Na preglednom informativnom sajtu srpskoblogo.rs piše se o srpskim velikanima, manastirima, banjama, predjelima, krsnoj slavi, stradanjima Srba, folkloru, hrani i sl. Stranica je uglavnom dobro uređena, fotografije prate tekst... O Branku Radičeviću i V. S. Karadžiću se piše u okviru “srpskih velikana”, jer sajt nema poseban prostor na kome bi se čitalo i pisalo o književnosti.
94. **subotica.com** (Nj.9) Subotica.com je informativni sajt grada Subotice; prilično nepregledan zbog velikog broja fotografija i naslova koji nisu dobro složeni. Pored najave dešavanja u gradu, vijesti, oglasa i slično, postoji i odrednica o obrazovanju koja reklamira kurseve jezika, informatike, poslovnih vještina. Sajt ne piše o književnosti, a o Njegošu se piše u okviru vijesti.
95. **svevesti.com** (Z.8, Z.31) Informativni sajt svevesti je dobro organiziran portal na kojem su dostupne različite vijesti iz Srbije i svijeta. Pored toga, na njemu je moguće čitati članke o kulturi, umjetnosti, društvu, religiji, putovanjima, tehnologiji, nekretninama, zabavi, modi, ljepoti, zdravlju itd. O književnosti se piše u okviru kulture, umjetnosti i obrazovanja.
96. **tabanovic.com** (Nj.2, V.8) Na ličnom sajtu nastavnik Petar Jokić priređuje tekstove lektira za osnovnu i srednju školu, nudi testove za osnovnu školu, objavljuje dječije radove i sl. Sajt nije obiman, prevladava tekst sa veoma malo fotografija.

97. **trebinje.info** (Z.2) Trebinje.info je informativni sajt grada Trebinja. Dobro je ureden, tekst prate fotografije a informacije koje dobijemo na njemu su većinom vezane za grad Trebinje. Sajt je dostupan i na engleskom jeziku. Na njemu je moguće čitati o ekonomiji, sportu, kulturi, društvu, politici, malim oglasima i sl. Na forumu ovog sajta postoji podforum o književnosti i na njemu je objavljeno 979 poruka.
98. **trsic.org** (V.37) Stranica trsic.org nije dostupna.
99. **tvorac-grad.com** (Nj.1, J.17) Tvorac grada je sajt o kulturi, umjetnosti i duhovnosti namijenjen onima koji su željni proširiti svoje znanje iz ovih oblasti, mada najviše podsjeća na lični sajt o književnosti. Na njega je moguće postavljati svoje književne tekstove, čitati tekstove i knjige drugih autora, objavljivati svoje slike ili crteže i sl. Sajt je organiziran tako da se na početnoj stranici nalaze fotografije, uz svaku fotografiju stoji naslov koji je ujedno i naziv foldera u kojim su smješteni podaci. Tako, npr., iznad jedne fotografije piše: *stvaralaštvo naših članova* i klikom na sliku djevojke koja piše otvorit će vam se stranica na kojoj je ispisan niz autora i njihovih djela koja možete pročitati.
100. **ubsm.bg.ac.rs** (J.18) Sajt Univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković", Beograd ubsm.bg.ac.rs je ureden, pregledan, dostupan na ruskom, engleskom i srpskom jeziku; pisan ćirilicom i latinicom. Na njemu je moguće čitati neke od knjiga koje posjeduje ova biblioteka.
101. **venerinsan.com** (Nj.16) Venerinsan.com je pregledan forum interesantan po tome što s njega nije moguće kopiranje. Na njemu je o 2183 teme napisano 313.415 članaka. Književnost na njemu ima svoj podforum i o njoj je objavljen 3741 članak.
102. **vesti-online.rs** (Nj.31, V.44) Informativni sajt vesti-online, obiman i slabo pregledan, sa mnogo fotografija, tekstova, naslova. Na njemu je moguće čitati vijesti vezane za sport, ekonomiju, muzičku scenu, ljepotu, zdravlje, nauku, kulturu i sl. Sajt ne piše posebno o književnosti, ali se na njemu može naći pokoji tekst o književnicima.
103. **vidovdan.org** (B.18) Informativni sajt vidovdan.org je veoma ureden sajt, organiziran, sa mnogo fotografija, pregledan; na Facebooku, 1887 korisnika izjavljuje da im se sviđa. O književnosti se na ovom forumu piše u okviru podforum "kulturne teme", na kojem je objavljeno 5367 poruka.
104. **vijesti.in.rs** (B.4) Informativni portal vijesti.in.rs je pregledan, sa mnogo fotografija, videa. Tekstovi su tematski grupisani i svaki tekst uglavnom prati fotografija. Piše se o različitim temama: vijestima iz zemlje i svijeta, ekonomiji, crnoj hronici, humanitarnim akcijama, sportu (fudbalu, košarci, formuli 1, rukometu, tenisu...), estradi, filmu, muzici, ljepoti, zdravlju, tehnologiji, hrani, piću, horoskopu... Na ovom portalu književnost nema posebno mjesto, ali je moguće u okviru vijesti pročitati i informacije o nekom književniku i književnom djelu. Na Facebooku, 46.763 korisnika izjavljuje da im se sviđa.
105. **vojvodinacafe.rs** (V.18) Vojvođanski informativno-zabavni sajt vojvodinacafe.rs, pregledan, tekst prate fotografije; pored vijesti na njemu je dostupan forum na kojem je moguće raspravljati i čitati, pored klasičnih tema, još i o temama vezanim za vojvođansku pokrajinu (Bačku, Srem, Banat...). Na forumu su napisane 638.652 poruke o 10.828 tema. Književnost na ovom forumu ima svoj podforum i na njemu je objavljeno 16.157 poruka.
106. **volimo.net.au** (Z.18) Stranica volimo.net.au nije dostupna.
107. **vranje-online.com** (Z.33) Info-portal grada Vranja. Portal je slabo pregledan i opširan. Na njemu se mogu pročitati vijesti dana, najnovije vijesti; informacije o sportu, zabavi, tračevi o zvijezdama, horoskop, recepti itd. Na forumu ovog sajta postoji podforum o književnosti, umjetnosti i kulturi i na njemu je objavljeno 1224 poruke.
108. **vuk-karadzic-wauwil.ch** (V.42) Informativan, neobiman ali pregledan i ureden sajt Srpskog kluba *Vuk Karadžić*, na kojem je moguće čitati Vukovu biografiju.
109. **whentime.com** (B.25) Veb aplikacija whentime.com omogućava kreiranje i dijeljenje interaktivne vremenske linije. Pomoću ove aplikacije moguće je pisati i na internet slati tekstove koje mi želimo. Tako na njoj možemo čitati i tekstove napisane o književnosti.

110. **wordpress.com** (B.5, B.8, B.33, Nj.6, V.1, V.25, Z.25) Wordpress.com je aplikacija kao i blogspot.com. Na njoj je moguće otvoriti vlastiti blog i pisati o željenoj temi. Blogovi koji su korišteni u ovom radu a objavljeni su na ovoj aplikaciji se razlikuju: neki su sadržajni, bolje osmišljeni... Osnivači blogova su škole, učiteljice ili obični zaljubljenici u književnost.
111. **zanimljivasrbija.com** (V.39) Sajt zanimljivasrbija.com je pregledan; ima više fotografija nego teksta. Na njemu se može čitati o banjama, dvorcima, jezerima i plažama Srbije; narodnim umotvorinama, narodnim pjesmama, pjesmama za djecu i sl. Na ovom sajtu, u okviru govorenja o narodnim pjesmama i umotvorinama, možemo pročitati i Vukovu biografiju.
112. **zmajevi.rs** (Z.29) Zvanični sajt Osnovne škole "Jovan Jovanović Zmaj" iz Sremske Kamenice zmajevi.rs je pregledan, fotografije prate tekst. Pored osnovnih informacija vezanih za školu i aktivnosti škole, moguće je pročitati i Zmajevu biografiju.
113. **znanje.org** (B.15, B.20, J.9, V.13) Sajt znanje.org je otvorena, elektronska baza edukacionih radova, priručnika i knjiga iz oblasti nauke, kulture, sporta i zabave. Uređuje ga tim ljudi predvođenih iskustvom profesora Željka B. Grbića. Sajt je pregledan, bez fotografija i sa mnogo teksta. O književnosti se piše pod odrednicom "jezik i književnost", gdje je moguće pronaći različite tekstove o svjetskim i domaćim književnicima i njihovim djelima.
114. **zoki61.do-goo.net** (Z.27) Fotoforum zoki61.do-goo.net prvenstveno objavljuje fotografije ljudi, životinja, biljaka, prirode, animirane slike. Na njemu se korisnici mogu zabavljati koristeći pričaonicu, čitajući viceve, razgovarajući o filmu, sportu i ponekad o književnosti... Na forumu je objavljeno 816.962 članka.
115. **zunsrs.com** (Nj.12) Obrazovni sajt JP Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Istočnog Sarajeva zunsrs.com je pregledan i dostupan za čitanje ćirilničnim i latiničnim pismom. Na njemu se ukratko predstavljaju knjige i udžbenici. Tekst korišten za ovaj rad je kratko predstavljanje Njegoševe knjige "Gorski vijenac".

KRITIK

A

Zuko Džumhur u nastavi književnosti

(Zuko Džumhur, *Nekrolog
jednoj čaršiji*)
Nedim Hastor

Uvod

Da bi se obradila nastavna jedinica *Z. Džumhur: Nekrolog jednoj čaršiji* (odlomak iz *putopisa*) potrebno je, između ostalog, ispuniti odgovarajuće odgojno-obrazovne ciljeve koji su predviđeni nastavnim planom i programom. Na web-stranici Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, u vrijeme pisanja ovog teksta, dostupni su samo Revidirani nastavni planovi i programi za devetogodišnju osnovnu školu.⁽¹⁾ Tu, u Nastavnom planu i programu za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost za osmi razred nalazi se tabela u kojoj su po kolonama poredani književni tekstovi, književno-teorijski pojmovi, odgojno-obrazovni zadaci i ishodi učenja (minimalni i maksimalni) predviđeni za taj razred iz oblasti književnosti. Međutim, u koloni sa odgojno-obrazovnim zadacima, odnosno ciljevima, nije jasno naznačeno koji ciljevi se odnose na koje djelo, iako su razvrstani nekim redoslijedom koji bi

(1) <http://mon.ks.gov.ba/aktuelno/novosti/revidirani-nastavni-planovi-i-programi-za-devetogodisnju-osnovnu-skolu>

trebao pratiti nastavne jedinice iz prve kolone. Književna djela iz prve kolone su numerisana, a sve ostale stavke tabele nisu, kao da se namjerno nije htjelo precizirati šta se na šta tačno odnosi.

Sudeći po nesrazmjeru književnih djela i ciljeva koje treba ostvariti – 30 djela naspram 13 ciljeva – podrazumijeva se da je više djela obuhvaćeno jednim ciljem, ali to nigdje nije naznačeno. Takav omjer nije dovoljan da zadovolji sadržaj nastavnih jedinica, odnosno da omogući ispunjenje potencijala koji pojedina djela u sebi sadrže, barem kada su u pitanju putopisi, od kojih je, pored odlomka iz *Nekrologa jednoj čaršiji* Zuke Džumhura, predviđen i odlomak *Oslo pod snijegom* iz zbirke *Pisma iz Norveške*.

U odgojno-obrazovnim ciljevima su navedena sljedeća dva koja bi se, uzimajući u obzir redosljed navođenja stavki u kolonama, trebala odnositi na njih:

- Prepoznavanje uloge opisa u pripovijedanju (statičan, dinamičan opis, zaustavljanje i pokretanje radnje);
- Uočavanje motiva u putopisnom djelu, objektivnog i subjektivnog stava pisca i načina stvaranja ugođaja.

Pored toga što iz Nastavnog programa nije vidljivo koji bi se od ovih ciljeva trebao odnositi na koji putopis (ili se oba odnose na oba putopisa?), oni su daleko manje od onog što ova djela omogućavaju. Također, konstrukcija drugog cilja sadrži u sebi nejasnoće, kao, recimo, šta bi to značilo *način stvaranja ugođaja*. Šta se pod tim misli? Način na koji pisac nastoji da ugoditi čitaocima?

Međutim, to nije samo slučaj sa odgojno-obrazovnim ciljevima. U studiji *Obrazovanje u BiH: Čemu (ne) učimo djecu* gdje je izvršena analiza udžbenika iz grupe nacionalnih predmeta dokazano je da ni univerzalne vrijednosti koje bi učenici trebali dostizati tokom pohađanja nastave iz spomenute skupine predmeta nisu specificirane Nastavnim planom i programom, kao ni da je jedan od ciljeva nastave jezika i književnosti razvijanje kritičkog mišljenja.⁽²⁾

(2) *Obrazovanje u BiH: čemu (ne) učimo djecu, analiza sadržaja udžbenika nacionalne grupe predmeta u osnovnim školama*, Mas Media, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina: Sarajevo, 2017., str. 46, 82.

Glavni problem s postojećim nastavnim programom je njegova nepreciznost. Ne ukazuje se jasno šta se na kojem djelu treba raditi, a ako se i kaže, to je često daleko manje od onog što djelo omogućava, ili je za samo djelo od manje važnosti. Stoga će ovaj rad ponuditi jednu moguću obradu *Nekrologa jednoj čaršiji* u nastavi osanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti, nastojeći ga izuzeti iz tzv. skrivenog kurikuluma unutar kojeg se lako može naći, formulišući istovremeno moguće odgovore na pitanje zašto bi se ovo djelo čitalo u osmom razredu osnovne škole, odnosno na koji način se ono tiče samih učenika i kakve veze ima sa onim što oni danas žive i čime se interesuju.

Anketa (3)

Na osnovu rezultata ankete provedene za potrebe ovog rada među nastavnicima osnovnih škola Kantona Sarajevo i članova aktiva nastavnika predstavljen je dosadašnji način obrade nastavne jedinice *Nekrolog jednoj čaršiji* Zuke Džumhura. Iako je broj ispitanika, zbog slabog odziva, mali, dovoljan je da nam približi općenite načine i pristupe datoj jedinici, s obzirom na to da se radi o nastavnicama iz različitih škola, pa samim tim i drugačijim perspektivama.

Većina ispitanika pri obradi ove nastavne jedinice služi se odlomkom *Kao u staroj istočnjačkoj bajci* (odlomak iz putopisa *Nekrolog jednoj čaršiji*) iz čitanke *Svezame otvori se* za 8. razred, dok manji broj obrađuje putopis *Od jegulje do žabljih bataka*.

Od odgojno-obrazovnih i funkcionalnih ciljeva koje nastavnici ispunjavaju najviše su zastupljeni:

- razvijanje ljubavi prema knjizi, putovanjima, putopisima, upoznavanje sa prijelaznim naučno-književnim vrstama, izgrađivanje estetskih vrijednosti;
- razvijanje interesa za različitost u doživljaju, uočavanje žanrovskih i strukturnih osobenosti putopisa, razvijanje, izgrađivanje i formiranje perceptivnih, mentalnih i komunikativnih sposobnosti.

(3) U dodatku rada nalaze se podaci i rezultati ankete.

Također, u nešto manjem broju ispunjavaju se oba cilja propisana Nastavnim programom, navedena u uvodu rada.

Većina ispitanika izjavila je da im čitanka pomaže minimalno, ne previše ili skoro nikako, i da stoga često posežu za dodatnim tekstovima kako bi učenicima približili nastavnu jedinicu. Konkretno, kad analizira odlomak iz putopisa *Nekrolog jednoj čaršiji*, jedna nastavnica ne koristi nikako udžbenik, već kopira odlomke u kojima je opisana Kapali čaršija i zimsko noć u kojoj je izgorio Kolobara han te ih podijeli učenicima. Tek par ispitanika mišljenja je da im čitanka dovoljno pomaže u ostvarenju zacrtanih ciljeva.

Za obradu date nastavne jedinice u nekim školama je planirano dva nastavna sata, a u nekima po jedan. Neki nastavnici/nastavnice smatraju da je jedan nastavni sat sasvim dovoljan, drugima nije. Nekoliko nastavnika se izjasnilo da su njima dva nastavna sata sasvim dovoljna, dok većina smatra da im dva nastavna sata nisu dovoljna za obradu ove nastavne jedinice.

Pri obradi Zukinih putopisa najviše su zastupljene ilustrativna, tekstualna i dijaloška metoda te metoda komparacije, analize i sinteze. Nešto manje se koristi metoda usmenog izlaganja, demonstriranja, heuristička i dr.

Od nastavnih sredstava najviše su u upotrebi udžbenik i tehnički uređaji (laptop, projektor, televizor...) koji se koriste većinom za primjenu audiovizualnih sredstava (televizijske emisije i sl.). Također, koriste se tabla i kreda, te vizualna sredstva, poput crteža, slika, plakata, flomastera, grafolija, zatim zvučni zapisi i dr.

Na pitanje šta u svojoj obradi *Nekrologa jednoj čaršiji* smatraju dobrom nastavnom praksom, mišljenja su raznovrsna. Više njih je navelo da je to pisanje vlastitih putopisa, odnosno da učenici iz svog današnjeg ugla napišu kraću verziju vlastitog putopisa. Jedna od navedenih nastavnih praksi uključuje i snimanje kratkih putopisa sa učenicima, po ugledu na one Zuke Džumhura. Jedan od ispitanika koristi Power Point prezentacije, koje su pogodne za prikaz ilustracija Zuke Džumhura i njegovih biografskih podataka. Među ostalim primjerima tu je i upoznavanje učenika sa karikaturom, ornamentima, arabeskom (detalji iz odlomka),

kao i obavezno prikazivanje kratkog isječka iz serijala *Hodoljublja*. Jedan od ispitanika navodi da bi dobra nastavna praksa bila kad bi se učenici izveli iz učionice i putopis proveo u djelo, a za ostali pristup radu je iskazao nezadovoljstvo, tvrdeći da je samo forma ispoštovana i da učenici nemaju pravog razumijevanja o djelu, kao što je recimo slučaj sa značenjem fraze *grad zelene brade*, koju je učenicima potrebno približiti. Za kraj, ispitanici su imali zadatak da napišu šta bi u vezi s ovom nastavnom jedinicom predložili kao temu za stručno usavršavanje nastavnika. Neki od prijedloga su: pisanje putopisa u školi, posjeta Konjicu – rodnom gradu putopisca, različiti pristupi analizi Zukinog djela, slikovitost opisa, istraživanje današnjih putopisaca i njihovo kompariranje itd. Istaknuta je i važnost izbora odlomaka koji će motivirati učenike da više čitaju, sami nastave istraživanje o piscu i djelu, uočavaju razlike između standardnog jezika i zavičajnih idioma i pozele da pročitaju djelo.

Zaključak anketiranja:

Sudeći po razmišljanju ispitanika, nastavnici rado pristupaju obradi nastavne jedinice *Nekrolog jednoj čaršiji* Zuke Džumhura i pokazuju interesovanje za putopise općenito, što se može zaključiti i na osnovu odgojno-obrazovnih i funkcionalnih ciljeva koje nastoje ispuniti. Služe se nastavnim sredstvima i metodama za koje smatraju da mogu pomoći kvalitetnoj obradi date jedinice. Učenike nastoje upoznati sa djelom i životom Zuke Džumhura i sa njegovim crtežima, koji su od izuzetnog značaja za ovog putopisca. No glavno pitanje je koliko se konkretno vremena utroši na analizu samog djela i koliko udžbenici i literatura kojom se nastavnici služe to dozvoljavaju, a o čemu se na osnovu odgovora ispitanika nije moglo mnogo saznati. Stoga, ostatak rada bit će posvećen upravo tom segmentu, gdje će se nastojati pružiti teorijska nadopuna znanja o putopisima, slijedeći mišljenja i istraživanja profesora koji su objavili značajne studije na tom polju. Uporedo s tim, bit će izloženi i prijedlozi rada s učenicima, odnosno načini na koje bi se stečeno (nadopunjeno) znanje moglo iskoristiti u nastavi.

Skriveno u kurikulumu

Za početak, u pogledu same zbirke *Nekrolog jednoj čaršiji*, potrebno je osvrnuti se na nekoliko bitnih stvari koje dovode do zabluda i, u krajnjem, širenja dezinformacija u nastavi, prvenstveno kod učenika, ali i kod nastavnika. Prva stvar tiče se sadržaja.

Zuko Džumhur 1958. godine objavljuje prvo izdanje *Nekrologa jednoj čaršiji*, koje sadrži 14 putopisa. Gotovo četiri decenije kasnije, izdavačka kuća *Preporod* u sklopu edicije *Bošnjačka književnost u 100 knjiga* objavljuje knjigu *Putopisi* u kojoj se između ostalog nalazi i *Nekrolog jednoj čaršiji*. Međutim, za razliku od prvobitnog izdanja, ova zbirka sadrži 15 putopisa; dva su izbačena (*Panađur u Porti* i *Kamen crnog sjaja*), a dodana 3 – *Od jegulje do žabljih bataka*, *Pustolovina vremena* i *Album fratara, pčela i konduktera*. Priređivač izdanja, Fahrudin Rizvanbegović, kao “objašnjenje” ovakvog postupka, u napomeni navodi sljedeće:

Smatrao sam potrebnim da u izbor putopisa Nekrolog jednoj čaršiji uvrstim i putopise Pustolovina vremena, Od jegulje do žabljih bataka i Album fratara, pčela i konduktera, s obzirom na činjenicu da je Džumhur već u prvom i kasnijim izdanjima uvrstio u njega putopis iz Počitelja Grad zelene brade.(4)

No, time nije ništa razjašnjeno. Saznaje se samo da je takav postupak urađen po vlastitom nahodañju, a o razlozima uvođenja baš ta tri putopisa i izbacivanja čak dva iz originalnog izdanja ne saznajemo ništa. Nenad Veličković u tekstu *Kamen u sokovniku* smatra “da to prešutkivanje, to izostavljanje bez ikakvog obrazloženja čini Rizvanbegovićev *Nekrolog jednoj čaršiji* falsifikatom Džumhurovog”.(5)

Da bi stvar po nastavnike bila gora, iz tog *falsificiranog* izdanja u čitanci za 8. razred izdavača NAM (Tuzla) i Vrijeme (Zenica) nalazi se putopis *Od jegulje do žabljih bataka*, i to s podnaslovom *Odlomak iz putopisa*

(4) Rizvanbegović, F, napomena u knjizi Džumhur, Z. *Putopisi*. Preporod: Sarajevo, 1997., str. 426.

(5) Veličković, N. *Laža i apanaža*, Fabrika knjiga: Beograd, 2017., str. 149.

Nekrolog jednoj čaršiji, što je također i materijalna greška, jer nije u pitanju odlomak, pogotovo ne iz putopisa po kojem zbirka nosi naziv, već je tim naslovom naslovljen zaseban putopis.

Stoga, pitanje koje se postavlja autorima čitanke, kao i stručnom timu recenzenata koji je odobrio ovu čitanku je: koja je svrha upoznavanja učenika sa poznatom putopisnom zbirkom Zuke Džumhura uvođenjem u čitanku baš ovog putopisa, a ne recimo odlomka iz naslovne priče ili nekog drugog koji bi učenicima približio datu zbirku?

Također, na ovaj vid nepravilnosti, kao i na ostale pogreške koje sadrže čitanke za 6., 7., 8. i 9. razred devetogodišnje škole od istog izdavača, ukazano je i u otvorenom pismu federalnoj ministrici obrazovanja i nauke 2015. godine,⁽⁶⁾ gdje su navedeni različiti primjeri nebuloza iz spomenutih čitanke, kao i prijedlozi šta da se učini po tom pitanju. Međutim, te čitanke su i danas u upotrebi, kao što se moglo vidjeti i iz rezultata ankete. Nastavnicima koji žele ispoštovati plan i program i obrađivati putopis *Nekrolog jednoj čaršiji* Zuke Džumhura ta je čitanka zaista nepotrebna.

Druga stvar za koju autor ovog teksta smatra da ne treba ostati prećutana u nastavi je pitanje ijekaviziranja Džumhurovog teksta. *Nekrolog jednoj čaršiji* je, kao i ostale putopisne zbirke ovog putopisca, napisan ekavicom. Uz autorovu saglasnost, ova zbirka je prvi put ijekavizirana i kao takva objavljena 1985. godine u knjizi *Putopisi (izbor)* u sklopu edicije *Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga*, Svjetlost, Sarajevo. Učenici koji bi se u školskim i gradskim bibliotekama susreli sa ijekavskim ili ekavskim izdanjem (ili sa oba!) bez prethodnog pojašnjenja, vjerovatno bi ostali zbunjeni, pitajući se o čemu se tu radi. To bi uostalom do sličnih dilema moglo dovesti i nekog starijeg neupućenog čitaoca. Nastavnik bi zbunjenost mogao riješiti odbacivanjem pogrešnih pretpostavki da Džumhur svoje putopise nije pisao na ekavici zato što se osjećao Srbinom, odnosno da je dozvolio ijekavizaciju jer se u njemu iznenada probudilo bošnjaštvo. Umjesto toga može ukazati na društvene prilike u kojima je nastao *Nekrolog*. U tadašnjoj državi, socija-

(6) <http://depo.ba/clanak/135537/zabranite-sporne-citanke-iz-cega-uce-nasa-djeca#2>

lističkoj Jugoslaviji, službeni jezik bio je srpskohrvatski, sa normiranim ekavskim i ijekavskim izgovorom, od kojih je Zuko, koji se školovao, živio i radio u ekavskom Beogradu, izabrao ekavski. Ove informacije (koje će se vremenom nadopunjavati i stvarati širu sliku) učenicima će omogućiti da bez otpora koriste obje varijante *Nekrologa jednoj čaršiji*. Oba ova segmenta o kojima je maloprije bilo riječi – korekcije izvršene na zbirci, koje su se odrazile i u školskom udžbeniku, te ijekavizirano izdanje koje je također prisutno u čitankama za 8. razred – posljedica su tzv. skrivenog kurikuluma, koji sadrži ideološku tendenciju nevidljivu izvana, ali koja se, kao što piše profesorica Snježana Šušnjara sa odsjeka pedagogije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu u svom članku, “i te kako osjeti, osobito pri učenju stavova, normi, pravila, rituala, propisa i vrijednosti, jer je škola, zapravo, instrument društvene percepcije i oblik socijalizacije učenika”.⁽⁷⁾ Od dobro obaviještenog nastavnika s pravom se može očekivati da obrađujući Džumhurov putopis ne služi skrivenom kurikulumu, konkretno tendenciji naglašenoj u Preporodovom redigiranom izdanju *Nekrologa jednoj čaršiji*, o kojoj, u vezi sa razlozima za izbacivanjem jednog od najboljih putopisa ove zbirke (*Kamena crnog sjaja*) Veličković konstatuje:

Oni su, po svemu sudeći, ideološki i u vezi s tendencijom, koja zaslužuje posebno istraživanje, da se kanon bošnjačke književnosti uspostavlja rigidnim ignorisanjem jugoslaven-skog konteksta u kojem su stvarali autori poput Džumhura, Kulenovića, Selimovića, Dizdara, i mnogih drugih iz tog kanna.⁽⁸⁾

Savjesno prenošenje znanja učenicima, uz ideološku osviještenost nastavnika, korak je naprijed ka kvalitetnijem obrazovanju učenika.

Teorijska digresija: putopis

Da bi učenici bolje razumjeli putopise Zuke Džumhura ili bilo kojeg drugog putopisca, nije zgoreg zadržati se malo i na pojmu putopis. Svi

⁽⁷⁾ Šušnjara, S. *Skriveni kurikulum*. Filozofski fakultet: Sarajevo, 2014., str. 36.

⁽⁸⁾ Veličković, N. *Laža i apanaža*. Fabrika knjiga: Beograd, 2017., str. 149.

će se učenici manje-više usaglasiti da se radi o nekom zapisu sa putovanja, gdje se opisuje ono što je viđeno i doživljeno na tom putovanju. Profesor komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Dean Duda, više svojih studija je posvetio putopisnoj književnosti i on takvo mišljenje o putopisu uglavnom i potvrđuje u knjizi *Priča i putovanje*:

Putopis je književna vrsta tematski oblikovana vjerodostojnim putovanjem subjekta diskurza (putopisca) koji pripovijeda zgrade na putu, opisuje prostore kojima putuje i mjesta na kojima boravi, iznosi svoja zapažanja o ljudima koje na putu susreće, o njihovim običajima i načinu života te počesto o kulturnim i umjetničkim znamenitostima krajeva u kojima se zatječe.(9)

Dakle, putopis jeste opis putovanja, i to vjerodostojnog, što je bitno naglasiti učenicima, jer se putopis time razlikuje od drugih književnih vrsta koje se zasnivaju na putovanju sa fikcionalnim obilježjem, poput epova (*Ilijada* i *Odiseja*), putopisnih romana itd. Jedan od najpoznatijih putopisnih romana je *Sentimentalno putovanje po Francuskoj i Italiji* (1768.) Laurencea Sternea, koji je za razliku od prethodnih pisaca (Homera, Danijela Defoea, Marka Twaina itd.) zaista proputovao zemlje o kojima govori.(10) Upravo njegov roman će biti inspiracija domaćim romantičarskim putopiscima 19. vijeka, čija imena je važno spomenuti učenicima. Jedan od prvih takvih putopisaca je Matija Mažuranić sa putopisom *Put po Bosni* (1842.), za kojim slijede: Antun Nemčić (*Putositnice*, 1845.), Adolfo Veber Tkalčević (*Put na Plitvice*, 1860., *Listovi o Italiji*, 1861., *Put u Carigrad*, 1886.), Stanko Vraz (*Put u gornje strane*, 1877.), te Ljubomir Nenadović (*Pisma iz Švajcarske*, 1852., *Pisma iz Italije*, 1868., *Pisma iz Nemačke* 1870.) i dr.

(9) Duda, D. *Priča i putovanje*. Matica hrvatska: Zagreb, 1998., str. 49-50.

(10) *Rečnik književnih termina*. Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Nolit: Beograd, 1986., str. 623.

U 20. vijeku putopisno stvaralaštvo uzima sve više maha i u književnosti se počinju javljati modernistički putopisi. Ono po čemu se ovakav putopis odlikuje tiče se autorove subjektivnosti, pa se tako razlikuje stvarno i fiktivno putovanje. Prvo se odlikuje kretanjem putopisnog pripovjedača u stvarnom vremenu i prostoru, dok se drugo odvija u svijesti pripovjedača. Naime, putopisac na svom putovanju bilježi događaje iz stvarnosti kao i prije, ali ih stavlja u međuodnos sa subjektivnim viđenjem, te se oni na taj način nadopunjuju; tamo gdje nema kretanja u stvarnom vremenu i prostoru, putopisac nadopunjuje svojom subjektivnom slikom svijeta.

Kao pisci modernističkih putopisa čija se odabrana prozna djela nalaze u školskom programu od 6. do 9. Razreda, te su prema tome njihova imena dobro poznata učenicima, javljaju se sljedeći autori: Isidora Sekulić (*Pisma iz Norveške*, 1914.), Rastko Petrović (*Afrika*, 1930.), Zuko Džumhur (*Nekrolog jednoj čaršiji*, 1958., *Pisma iz Azije*, 1973. i dr.), Alija Isaković (*Jednom*, 1997.), Ćamil Sijarić (*Zapisi o gradovima*, 1976.), Miroslav Krleža (*Izlet u Rusiju*, 1926.). Dakako, većina njih je poznata po djelima koja pripadaju drugim književnim vrstama (poput Krležinih drama, Sijarićevih romana itd.) pa se zapravo od pobrojanih autora jedino Zuko Džumhur može posmatrati kao pisac opredijeljen za pisanje putopisa. Upravo on je majstor za spomenutu modernističku vrstu pripovijedanja.

U putopisu *April na Sirkedžiju* iz zbirke *Nekrolog jednoj čaršiji*, gdje se opisuje manje urbana i manje poznata ulica Istanbula (za razliku od Jukse-kaldrme iz istoimenog putopisa), prikazana je svakodnevica života iz perspektive mjeseca aprila. Personificiranjem aprila koji *odsjeda na prašnjavim tavanicama po Sirkedžiju, daje besplatne predstave sunčanih igara za mahalsku dječurliju i igra dugo u zelenim dimijama po krovovima* izbjegnuto je faktografsko pripovijedanje i na taj način je čitaocima probuđena mašta, koja im potom pruža da na sasvim drugačiji, uzbudljiviji način dožive prikaze jedne sasvim obične ulice. Još bolji primjer fingiranog, fiktivnog pripovijedanja sadržan je u putopisu *Kamen crnog sjaja*, gdje putopisac ispijajući jutarnju kafu zamišlja bogatog Arapa koji preuređuje luksuzni auto u skladu sa svojim kulturnim obilježjima. Za

takav opis autor je izdvojio dovoljno prostora da u detalje opiše takvu orijentalnu transformaciju modernog izuma, nemalo se služeći humoričkim dosjetkama:

Uvaženi vlasnik će, zatim, uneti u svoja kola sijaset jastuka i jastučića da poveća udobnost i lepotu. Poređaće šarene krpice i ostale kerefeke svuda uokolo i pored šoferšajbne držaće upaljene nargile. Sediće suvereno za volanom i voziće svoje dve, tri ili četiri supruge uvijene od glave do pete u crno i neće poštovati nikakve saobraćajne znake ni propise. (98)(11)

Samo čitanje ovakvih primjera učenicima će probuditi interesovanje (i smijeh), te će moći vrlo jasno da razlikuju kada se radi o stvarnom izvještavanju sa puta, a kada se putovanje odvija u mašti. Na ovaj način, učenike se može motivirati da se i oni okušaju u načinu pripovijedanja tako što će namjerno preuveličavati ono što su doživjeli na nekom putovanju (to može biti i put od kuće do škole i sl.) kako bi vidjeli kakav će efekat proizvesti kod drugova i drugarica iz razreda. Također, to bi mogao biti i jedan od domaćih zadataka za neki od narednih časova.

Kada se učenicima na ovakav način ukaže na važnost naratora za opis jednog putovanja, logički slijedi da su osnovni izražajni postupci putopisca pripovijedanje i opisivanje. Svako opisivanje viđenog dovodi do retardacije (usporavanja) radnje i do tzv. događajne stanke. Time se oslabljuje struktura događanja i uspostavlja ravnopravnost naracije i deskripcije. Statične situacije su najprepoznatljivije u momentima kada putopisac opaža i bilježi posmatranu okolinu, uz razna poređenja i iskazivanja vlastitog mišljenja. Kod Džumhura su brojni takvi primjeri u putopisu *Osveta mrtvih sultana*, gdje narator razgledajući izloge daje detaljan opis slastičarni:

Bozadžinica na proplanku kod izobilnog šedrvana zelene bursanske džamije puna ogledala, tatlija, muva i tepsija...

(11) Brojevi stranica uz citate odnose se na prvo izdanje Nekrologa jednoj čaršiji (Svjetlost, Sarajevo, 1958.)

Opet uramljena priznanja odlično položenih majstorskih ispita i preterano taksiranih dozvola i uverenja sa potpisima mesnih vilajetskih veličina... U šlifovanom staklu smeđih vitrina šećerna vojska šarenih šećerlema kao egzotični statisti u holivudskoj šarenoj kolorparadi pred rokoko kapijama nekog maharadže od Hajdarabada. (33-34)

Nasuprot tome, dinamičnost radnji pruža kretanje putopisca koji u tim trenucima nema vremena za detaljno opisivanje te daje samo kratke skice onog što vidi usput:

Iza prve okuke više se nije video Vitlejem. Na poslednjoj okuci ukazao se Jerusolim. Posle: Maslinova gora, Getsemanski vrt, policiska karaula, žena sa krčagom na glavi, retke skupine mirta i ruzmarina, opet policiska karaula, pusta i gola brda i Mrtvo more... (118)

Kada su se učenici upoznali sa temeljnim načelima putopisa i uočili ih kod našeg putopisca, preostaje još upoznati ih i sa njegovim vrstama, te kojoj vrsti pripadaju Zukini putopisi. Putopis se može javiti u više formi, a najčešće se javlja u obliku reportaže, memoara, eseja, priče, dnevnika, hronike, pa čak i poezije, ali se s obzirom na putopišćevu namjeru i svrhu obavještavanja mogu podijeliti na dokumentarne (općekulturne) i umjetničke (književne). Prvi imaju turističku, izvještajnu i znanstvenu svrhu, dok se u drugim u središtu nalazi narator sa svojom sposobnosti opažanja i jezičkog uobličavanja. (12)

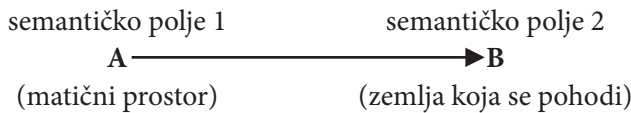
Kod Zuke Džumhura putopis se javlja kao svojevrsna reportaža koja donosi deskripciju onog što putnik percipira tokom putovanja. Zbog subjektivnosti koju ovaj putopisac unosi u putopise i na taj način predočava viđeno na putu, kao i uz razne retrospekcije, u vidu vraćanja u prošlost (npr. u putopisu *Nekrolog jednoj čaršiji* kada se putopisac prisjeća slika iz djetinjstva, u vrijeme kada je izbio požar u Kolobara hanu), oni se ne mogu nazvati

(12) Duda, D. *Priča i putovanje*. Matica hrvatska: Zagreb, 1998., str. 49-50.

klasičnom reportažom. Baš zbog toga, njegovi putopisi spadaju u ovu drugu kategoriju, tj. određuju se kao umjetnički, odnosno književni putopisi. Nakon nakon što dostignu određenu razinu znanja o putopisu i njegovim osnovnim karakteristikama, pitanje koje se učenicima može postaviti je: šta je zapravo svrha pisanja putopisa? Šta putopisac – u ovom slučaju Zuko Džumhur – želi postići zapisivanjem viđenog i doživljenog na putu u formu putopisa?

Do odgovora na postavljeno pitanje moguće je dolaziti postepeno, krenuvši od samog čina putovanja. Putovanje se učenicima može shematski prikazati kao put od tačke A do tačke B (vidi sliku ispod). Tačka A predstavlja polaznu tačku, odnosno matični prostor iz kojeg se kreće na putovanje, a tačka B je odredište na koje putnik iz njemu poznatih razloga dolazi. Na tom putu putnik, odnosno putopisac, uočava različitosti i, svjesno ili nesvjesno, poredi ih s matičnim prostorom. On pokušava dokučiti šta taj kontrast znači i biva ujedno natjeran da promisli vlastiti svijet. Tako zapravo putopisac kroz svoje putovanje upoznaje kulturu, tradiciju i običaje drugih naroda, na način da vlastitu kulturu postavlja u međuodnos sa stranom.

faza 1

Po završetku putovanja slijedi onaj najvažniji dio u kojem se krije odgovor na maloprije postavljeno pitanje, a to je povratak kući, u matični prostor (vidi sliku ispod). Tada putopisac vlastitoj sredini prenosi ono što je vidio na putu i upoznaje je sa kulturom zemlje koju je pohodio. Tako se, kao što Duda zaključuje, njegova djelatnost odvija u najmanje dva smjera – on postaje posrednik između vlastite i tuđe kulture i donosi tzv. *sliku o drugom*.⁽¹³⁾ To bi dakle, bio glavni razlog i svrha nastanka putopisa. Putopisac zapisivanjem putopisa matičnoj sredini prenosi karakteristike kulture, običaja i načina života naroda iz drugih sredina.

⁽¹³⁾ Duda, D. *Priča i putovanje*. Matica hrvatska: Zagreb, 1998., str. 11.

(povratak s putovanja)

U *Nekrologu* *jednoj čaršiji* Džumhurova slika drugog je ponajviše predodžba istočnog svijeta, njegove kulture i načina života. On obilazeći zemlje jugoistočne Evrope donosi sliku Orijenta u kojoj kulturne razlike nastoji prenijeti na što objektivniji i autentičniji način, kako bi čitaoci imali bolji uvid u običaje, tradiciju i povijest ovih naroda. Tako je prilikom posjete Istanbulu puno prostora posvećeno tradicionalnom i kulturnom određenju ovog grada:

Na ovim ulicama nema nezaposlenog sveta. Tri pertle i dva češlja, janjeća glava i malo luka, vunene gaće, maramica ili jedna riba, već je trgovina na trotoaru. Trguje se u kući, u radnji, pred radnjom, na ulici, u prolazu, u krevetu. (...) Ovaj svet po ulicama, kapijama i parkovima koji nikad nije štrajkovao ipak je uvek u nekakvom štrajku bežeći po celi dan od velikog posla i dangubeći na sitno. (45)

Govoreći o Istanbulu, putopiscu se otvorila mogućnost za razvijanje diskursa o spoju Istoka i Zapada u jednom gradu, čime se otvara religijsko pitanje, kao također bitna kulturna karakteristika kojom se bavi putopisna književnost. Odnos prema religiji u ovom gradu kroz kratki historijski presjek predstavljen je u sljedećem citatu:

Da li je duša ovoga grada krštena ili nekrštena? Prepirka traje pet stoleća... Učestvovali su i očenaši i artiljerija i Koran, i motke. Svađali su se carevi, vladike, prosjaci, bašibozuk i krstaši. Kemal je, na kraju, spasao šarenu dušu ovoga grada. Posle njega ostale su freske bez tamjana i minareta bez mujezina. Ostavio je za sobom čoveka u plavoj čuvarskoj uniformi da prodaje ulaznice i oduzima fotografske aparate na vratima bogomolja. (45)

Još bolji prikaz odnosa Istoka i Zapada u Turskoj vidljiv je pri opisu grada Jedrena, u kojem nam putopisac daje svoju predodžbu suživota ove dvije strane na religijskom i kulturnom planu:

Sokacima bez buke prolaze dokoni ljudi, polovni “studebeckeri” i ugojeni kurbani. Istok i Zapad se dodiruju, ali se ne sudaraju. Sviraju sambe, roštilj radi, Grendžer glumi i pucaju bajramske prangije. Istok i Zapad žive u srdačnoj koprodukciji jedne “import-eksport” stvarnosti pune derta, “Simensa”, ovčetine, “Filip Morisa” i Hadži-Bekirovih ratluka. (25-26)

Pomoću ovakvih primjera može se kroz razgovor s učenicima provjeriti jesu li oni tako zamišljali gradove o kojima je Džumhur pisao prije nego što su se susreli s njegovim putopisima i da li se u njihovim glavama ta slika značajno izmijenila ili samo nadopunila nakon čitanja, te da li ih je nešto iznenadilo, a opet nešto drugo razočaralo, itd.

Glavne karakteristike putopisa Zuke Džumhura

Uzimajući u obzir da se ovdje radi o osnovnoškolskom obrazovanju, u nastavku rada izdvojene su tek tri odlike specifične za ovog putopisca i koje bi mogle biti vrlo interesantne za učenike osmog razreda. Prva odlika tiče se pojave epizodnih likova i njihovog značaja za putopisca; druga odlika, nezaobilazna kada se govori o ovom putopiscu, su ilustracije koje prate svaki njegov putopis u *Nekrologu jednoj čaršiji*; treća, ne manje važna, je humor po kome je Zuko također prepoznatljiv. Ovim odlikama bi svakako trebalo dodati jezik i stil, ali s obzirom na to da je njegova obrada uobičajena u nastavnoj praksi, u radu se neće zasebno govoriti o tome.

1) Likovi

Putopisac kao autodijegetički narator smatra se glavnim i često jedinim junakom u datom putopisu. Međutim, nije rijetka pojava i tzv. epizodnih likova, koji mogu pružiti pomoć glavnom liku ili se javiti u ulozi

protivnika. Oni putopiscu pomažu da lakše pređe “prepreke” koje se mogu javiti na putu (vremenske nepogode, razbojnici, nezgodni lokalni stanovnici i dr.(14)) i time mu omogućuje postizanje zacrtanih ciljeva, u vidu dolaska na glavno odredište. Ono što treba naglasiti učenicima je da su svi likovi koji se javljaju u putopisima, dakako, stvarne osobe, bez ubacivanja nepostojećih, fiktivnih ličnosti.

U *Nekrologu jednoj čaršiji* su također prisutni epizodni likovi, od kojih su neki imali i ulogu pomagača i na koje ovaj putopisac nije štedio na prostoru da bi ih opisao i što bolje približio čitaocima. Jedan od takvih, moglo bi se reći reprezentativnih, likova ove zbirke koji bi se smatrao pomoćnikom “glavnom liku” je Abdel Rahim, iz putopisa *Kamen crnog sjaja*. Postepeno kroz putopis saznajemo mnoge pojedinosti o njemu; išao je u srednju teološku školu i želio da jednoga dana postane hodža, čitao je posmrtno molitve i donosio vodu za novac, bio zaljubljen u glumicu čiju je sliku isjekao iz časopisa itd. Dat je i njegov kratki fizički opis:

(Dvadeset godina i šest zlatnih zuba, visok, crnomanjast, u inostranstvo nije putovao, od veneričnih bolesti nije bolovao, bradu i brkove brije i osobenih znakova nema...) (86)

Stoga bi se na neki način moglo govoriti i o gotovo potpunom opisu jednog lika u putopisu, što nije česta pojava za ovu književnu vrstu.(15) Njegova uloga pomagača se ogleda u vještini i znanju koje je ovaj momak posjedovao i koji su mogli biti od velike koristi putopiscu:

Abdel Rahim je znao napamet sve sokake, prolaze i dućane ovog drevnog grada što ga osnova i podiže naš časni prao-

(14) Duda, D. *Priča i putovanje*. Matica hrvatska: Zagreb, 1998., str. 78.

(15) “Ako se ovome doda i lični opis Abdel Rahima, može se govoriti o potpunom portretu lika u jednom putopisu, čak sa njegovim unutrašnjim protivrječnostima, ambicijama i neostvarenim željama, ali koji naravno nema nikakvog utjecaja na fabulu iako je u neku ruku tipičan lik za sredinu u kojoj nastaje putopis.” (Pirić, A. *Mogućnosti čitanja teksta*, Filozofski fakultet u Sarajevu: Sarajevo, 2014., str. 119).

tac Avram. Znao je gde se u svako doba dana i noći može pronaći Česterfield, engleski keks u originalnom pakovanju, egipatsko voće na oku, Bajerov aspirin, japanski kompot i holandsko mleko u konzervama. (86-88)

Od ostalih likova s kojima narator dolazi u direktan odnos je i beduin Abdalah iz putopisa *Putovanje po besmislu*, koji je sa njim putovao kroz pustinju na putu ka Meki. On je strukturiran uz iznošenje kratkih pojedinosti iz života, bez davanja fizičkog opisa i ne pripisuje mu se uloga pomoćnika:

Jedan je bio razgovoran, zvao se Abdalah i radio je neko vreme u Dahraniu kod Amerikanaca. Sada se ponovo vratio nomadskom životu. Kod Amerikanaca je naučio engleski i mrzeo je gospodina Dalsa. (79)

On je autoru poslužio kao medij za saznanje o političkom stanju u njegovoj državi, kroz iskazivanje vlastitog stava. Također, jedan od prolaznih likova je i šeik koji izvršava suđenje na ulici:

Pojavila se, najzad, omalena, kratkovidna prilika uvijena u belo. Šeik! (91)

Njegovom pojavom putopisac se nije bavio mnogo, ali sasvim dovoljno da čitaocima stvori sliku jednog šeika, tipičnog za sredinu u kojoj se nalazi, ne prezajući od humorističkih dosjetki:

Šeik nema pojma o poveljama, deklaracijama, protokolima i rezolucijama sa Ist Rivera. Šeik se pridržava zakona svoje zemlje. Kladam se da nikada nije čuo za nekoga Daga Hamaršelda. Šeik ima ševrolet, model pedeset sedme. Na blagoslovenom pesku njegovog malog emirata dolari rastu kao kupus. (95-96)

Iz opisa svih ovih likova, ne samo šeika, vidljiva je odlika sredine u kojoj žive i samim tim oni postaju predstavnici društvene klase koja reflektira stanje u zemlji o kojoj putopisac izvještava.

Pri obradi likova iz Zukinih putopisa sa učenicima, potrebno im je pružiti priliku da sami pronađu citate koji će opisati određeni lik i time zaključiti o kakvom se liku radi, odnosno kakav je njegov značaj za putopisca. Također, podsjećanjem učenika na karakteristike bajke, učenici će doći do zaključka da se i tamo javljaju likovi u ulozi pomagača (obično životinje), koji glavnom junaku ili junakinji pomažu da dostigne određeni cilj.

b) Ilustracije

Putopis je također specifičan i po korištenju crteža koji značajno doprinose opisivanju stvarnosti. Kod Džumhura je upotreba crteža kao umjetničkog izražavanja vrlo prisutna. Prvenstveno mu služi kao dodatak – svojevrsna nadopuna onog izrečenog riječima. Zbirka *Nekrolog jednoj čaršiji* sadrži 40 crteža koji se javljaju u različitim oblicima, i to najviše u vidu krokija, kolaža sličica spojenih u jednu sliku, raznih portreta, pejzaža i sl., kojima se prikazuju gradovi, ulice, vjerski, kulturni i trgovački objekti i ljudi koji odgovaraju putopisu unutar kojeg se nalaze. Analiza pojedinih Zukinih crteža za učenike bi mogla biti interesantna a istovremeno i korisna, jer njima se upotpunjuje slika koju ovaj putopisac želi da prenese svojim putopisima, a koju ne sadrži tekst. Ovdje će biti izdvojeni tek neki primjeri koji mogu postati dio kvalitetne nastavne prakse.

Treći crtež po redu u putopisu *Jukse-kaldrma*, koji prikazuje ringišpil i ljude koji se njišu u zraku iznad grada, odličan je primjer veze slike i teksta u jednom putopisu. Naime, Džumhur daje tekstualni opis koji sadrži gotovo sve ono što je moguće vidjeti i na crtežu:

Nedelja pokrene šarene kosture ringišpila islikane uzbuđljivim scenama iz lova na lavove u džungli. Vergl zaszvira davnno zaboravljene fokstrote iz "starih dobrih vremena Džimi Duranta" i kukovi u crvenim šalvarama polete u nebo, po-

kriju sunce i sleću u gladne mornarske šake da opet zavijore po svodu... Za trideset kuruša železna ptičurina petnaest puta uznese sa svojim krilima ovaj zakikotani mali svet koji ume da se raduje prazniku. (16)

Na ilustraciji se također vide lovački motivi na kosturima ringišpila i note koje predstavljaju muziku u pozadini. U zraku od ženskih figura vide se tek noge sa štiklama i dokoljenicama, od onih istih *kukova u crvenim šalvarama* koje lete u nebo, a ispod su prolaznici i posmatrači. U pozadini se vide istanbulske kuće i džamije. Na taj način uspostavlja se čvrsta veza slike i teksta koji se u ovom slučaju međusobno nadopunjuju.

Sličan primjer sadržan je i u putopisu *Kamen crnog sjaja* prilikom javnog izvršenja kazni na trgu. Šeik o kojem je ranije bilo riječi kao epizodnom liku prikazan je i na crtežu, sa sunčanim naočalama i papirom u ruci s kojeg čita osude. U zraku se vidi jedan od aviona na koje je putopisac stalno skretao pažnju kad bi se pojavili na horizontu.⁽¹⁶⁾ Sa strane su osuđenici sa preplašenim i očajnim izrazima lica dok čekaju kaznu. Iz tekstualnog opisa saznajemo sve ono što je vidljivo na slici, pa čak i više, no slika dočarava opisani prizor, čineći ga na taj način čitaocu opipljivim i bližim, baš kao i u prethodnom primjeru.

U putopisu *Galija pod ćeramidom* nalazi se ilustracija koju je Džumhur naslovio *Rasprodaja ljubavi*. Na slici je u krupnom planu prikazana žena, gotovo naga, kako sjedi na stolici, sa tužnim izrazom na licu, a u pozadini su još dvije žene, na isti način razgolićene i razgovaraju o nečemu. Crtež je u korelaciji sa tekstom, u dijelu kada se govori o mornarima koji *na rasprodaji ljubavi kupuju devojke i odlaze*. (71) Na slici pak vidimo kako izgledaju te djevojke, koje pri njihovom spominjanju čitalac ne zamišlja sigurno kao takve – krupnije građom, starije, izgledom nezainteresovane za bilo kakav vid strasti i požude koja bi se očekivala od “prodavačica ljubavi”.

⁽¹⁶⁾ *Iznad naših glava protutnjao je “Ke-el-emov” četvoromotorac. Džeda, Kairo, Atina Rim, Pariz – Foli Beržer. Udarci nisu jaki. (...) Opet jedan četvoromotorac iznad naših glava. “Lufthanza”. (...) Opet jedan superkonstelejšn (...) (str. 94-95)*

Kod analize Zukinih crteža učenici bi mogli dobiti zadatak da sami pronađu dio teksta koji je u korelaciji sa određenim crtežom. Na taj način bi samostalno zaključili koliko i kako se oni nadopunjuju, te da li bi putopisi bili sadržinom isti da ne posjeduju ilustracije.

U putopisima *Nekrolog jednoj čaršiji*, *Putovanje po besmislju*, *Kamen crnog sjaja*, *Zapisi pod gorom* i *Pijesak i zvijezde* nalaze se spomenuti kolaži manjih ilustracija, obično krokija, koje zajedno čine crtež sa različitim gradovima, ulicama, građevinama i ljudima, što odražava prikaz atmosfere specifične za Džumhura, u vidu šarenila svijeta i ljudi.⁽¹⁷⁾ Takvi bi crteži u nastavi mogli poslužiti za grupne radove, gdje bi svaka grupa analizirala po jedan crtež, uočavajući i opisujući sve te detalje, skice, pokušavajući objasniti šta pisac želi reći datom ilustracijom. Kao pomoć, učenicima bi se prethodno reklo u okviru kojeg putopisa se nalazi crtež koji su dobili za analizu i o kojem je gradu tu riječ.

c) Humor

Jedna od glavnih odlika Džumhurovog stila je svakako humor, koji bitno oblikuje putopišćev pogled na svijet. Humor se kod ovog putopisca najčešće javlja uz brojna stilska sredstva koja doprinose što boljem naglašavanju komičnog efekta. Tako u *Kamenu crnog sjaja* imamo poređenje vrućine, specifične za to podneblje, sa paklom:

Danas je užasna vrućina. Možda se u ovom gradu vrši generalna proba pakla. (100)

Često taj humor želi da naglasi stereotipe i ljudske mane koje su prisutne kod svih ljudi na svijetu. Takav jedan prikaz nalazi se u *Trubama u Jerihonu*, gdje je na komičan način izrečen stereotip koji se veže za Levantine, čiji naziv u prenesenom značenju nosi i pejorativne konotacije – osoba koja je prepredena i nepouzdana:

⁽¹⁷⁾ Pirić, A. *Mogućnosti čitanja teksta*. Filozofski fakultet u Sarajevu: Sarajevo, 2014., str. 222.

Posle rukovanja sa Levantincima treba se izuti i prebrojati i prste na nogama. (114)

Izvanredan primjer humoristične scene je u *Putovanju po besmislu* gdje je ispričan postanak svijeta koji vodi porijeklo od Adama i Eve u vidu kratke komične priče:

Proterani iz raja zbog nemorala i učestalih krađa sa privatnog poseda gospodnjeg, naši nesrećni praroditelji lutahu svetom jalovo i dugo. Odvojeni i napušteni, bez blagoslova gospodnjeg i bez socijalnog osiguranja, potucahu se obalama nepoznatih mora i okeana. Posle dvesta godina odvojenog života, još relativno mladi, sretoše se na padinama Džebeli Rahmeta i počеше da žive nevenčano. Pramacjka Eva izrodila je mnogo dece. Među njenom mnogobrojnom decom bilo je i kriminalaca. Život je tada u Arabiji bio prilično težak, pošto još ne beše pronađen petrolej. (74)

Kako bi učenici bolje shvatili ulogu i značaj pojave humora u Džumhurovim putopisima, može se krenuti upravo od ovog citata, gdje će učenici za početak prepoznati sve stilske figure koje pronađu i vidjeti koje od njih uvode humor i smijeh u jedno takvo predanje koje se proteže kroz religije i vjerovanja o prvom muškarcu i ženi na Zemlji. Time će se za početak uvidjeti u kojoj mjeri je humor kod Zuke prisutan i na kakav način se on iskazuje.

Sljedeći i najvažniji korak je otkriti zašto se ovaj pisac tako obilato služi humorom i šta želi njime da postigne. Kao prvo, to bi bila želja za dopadljivošću samim čitaocima, a drugo – na taj način putopisac (bilo koji) unosi živost i održava pažnju kod čitaoca te sprječava stvaranje monotonosti koja bi se mogla javiti prilikom opisa gradova i njihove historije. Upravo prilikom prepričavanja historijskih događaja i bilo čega vezanog za prošlost nekog grada, Džumhur se najviše služi humorom, što je i vidljivo iz posljednjeg citata.

Aktuelnost *Nekrologa* za današnje tinejdžere

Na kraju, dolazimo do pitanja koje je najavljeno u uvodu rada, a to je: zašto bi učenici osmog razreda uopće čitali *Nekrolog jednoj čaršiji* Zuke Džumhura? Odnosno, šta bi to motiviralo jednu trinaestogodišnju osobu da sjedne i pročita baš ovu knjigu? Kakvu bi korist imala od nje?

Da bi se valjano odgovorilo na ova pitanja, potrebno je osvrnuti se na općenitu vrijednost i smisao čitanja književnih djela, naročito u godinama adolescencije. U životnom dobu kada knjige u većini slučajeva nisu baš na prvom mjestu, te pažnju okupiraju mediji, kompjuterske igre, društvene mreže i razna dešavanja u svijetu u kojem žive, kao i promjene koje doživljavaju osobe u ovim godinama – bilo fizičke ili psihičke prirode. Da bi se, dakle, pored svega toga skrenula pažnja i na knjige i vrijednosti koje one sadrže u sebi učenicima je potrebna upravo poveznica sa sadašnjim svijetom, njihovim svijetom – interesovanjima i nivoom znanja koje oni posjeduju u tim godinama.

Kelly Gallagher u knjizi *Readicide*, u kojoj objašnjava razloge današnje sve manje zainteresovanosti učenika za čitanje knjiga, smatra da:

Knjige omogućavaju adolescentima da počnu da se bore sa onim problemima koji su univerzalni u našim životima. (...) Pročitali smo ga (roman 1984. Georga Orwella) da saznamo šta se danas dešava u našem svijetu. Pročitali smo ga tako da ga učenici mogu koristiti kao sredstvo razmišljanja o svom svijetu.(18)

Na ovaj način se književna djela mogu posmatrati kao odskočna daska za ispitivanje problema u današnjem svijetu, te na taj način probuditi zainteresovanost kod učenika. Da bi se to postiglo, od učenika se ne treba očekivati da ta djela nužno zavole i da uživaju dok ih čitaju. Ono

(18) "Books enable adolescents to begin wrestling with those issues that remain universal in all our lives. (...) We read it to find out what is happening in our world today. We read it so students can use it as a vehicle to think about their world." Gallagher, K. *Readicide*. Stenhouse Publishers: Portland, Maine, 2009., str. 66 (prijevod N. H.)

što učenici trebaju da razumiju je vrijednost koju ta djela nose, što će im pomoći da postanu pametniji ljudi i dugo nakon što završe školu.⁽¹⁹⁾ Sada se možemo vratiti na pitanje: kakve veze ono što u *Nekrologu jed- noj čaršiji* piše ima sa onim što oni danas žive, šta ih zanima i šta znaju? Naime, Zuko se opisujući zemlje koje posjećuje, život i kulturu naroda koji tu žive bavi i društvenim temama koje su i danas aktuelne. Jedna od njih, koja zauzima centralno mjesto i provlači se kroz čitavu zbirku je problem siromaštva. Čini se da putopisac iskorištava gotovo svaku priliku da progovori o datoj društvenoj nepravdi – šetajući ulicama, posmatrajući kulturne i religijske objekte, upoznavajući ljude itd. Bavljenje ovom pojavom u društvu putopisac je iskazao između ostalog u puto- pisima: *Juksek-kaldrma*, *April na Sirkedžiju*, *Kamen crnog sjaja*, *Trube u Jerihonu*.

Tako je u *Juksek-kaldrmi* dat prikaz dolaska *sirotinjske nedjelje* u pozna- tiju istanbulsku ulicu, uz uspostavljanje kontrasta. Za siromašniji sloj društva ona počinje *tek poslije podne*, nakon što isprati bogatiji sloj druš- tva – *kućevlasnike i bankare, pontijake i skupocjene ptičare u lovište oko Bosfora*. U *Aprilu na Sirkedžiju* ovaj put je mjesec u godini taj koji posje- ćuje sirotinjski kvart, prolazeći kroz *tesne sokake, odžake čevabdžinica*, igrajući *na sakatim repovima petlova*, ostajući na prašnjavim tavanicama po Sirkedžiju. No, on se tu naseli *tek posle šetnje glavnim ulicama grada, pošto ogreje fasade i izljubi gospodsku decu po parkovima*.

Dakle u oba primjera je oslikana socijalna razlika, uz međusobnu uspo- redbu, koja postepeno dolazi do izražaja i kroz ostale putopise. U *Ka- menu crnog sjaja* je to između ostalog vidljivo i kod upoznavanja ranije spomenutog lika u funkciji pomagača:

Moj prijatelj zvao se Abdel Rabim Hadi ibn Mohamed Ali... ili nekako slično, i nije imao kadilak. (84)

⁽¹⁹⁾ “Students may or may not like the novel, but I want all of them to understand the value that comes from reading it – a value that will help them become smarter people long after they leave school.” Gallagher, K. *Readicide*, Stenhouse Publishers: Portland, Maine, 2009., str. 57 (prijevod N. H.).

Upravo to nemanje kadilaka oslikava socijalnu nejednakost koja je prisutna i u ovom gradu (Meki). Diskurs o siromaštvu je na zanimljiv način predstavljen i u *Trubama u Jerihonu*. Putopisac ovaj put pravi usporedbu između maslinjaka, koji svojim izgledom budi tužne emocije u njemu, i prosjaka:

Bilo mi je žao maslina. Ličile su mi na stare prosjake, nemoćne i blede, koji polako umiru od neke ružne bolesti. Čitav maslinjak bio je kužna i prljava bolnica drveća. (116)

Također u nastavku iste priče, prolaženje kraj logora u kojem su se nalazile palestinske izbjeglice kod putopisca djeluje kao svojevrsni okidač za prisjećanje *svih siromaha svijeta*.

Dakle, u sva četiri spomenuta putopisa autor iznosi socijalnu kritiku koja može biti upućena i današnjem svijetu te učenicima omogućuje da naprave poveznicu između svijeta u kojem žive i svijeta u kojem je putopisac živio. Time oni dolaze do zaključka da je problem siromaštva jedna od univerzalnih tema i društvenih problema koji su i danas prisutni. No, to nije jedina takva tema o kojoj Džumhur progovara u *Nekrologu jednoj čaršiji*. Kao sljedeća upečatljiva tema današnjice bliska učenicima svakako je religija. Iz svih putopisa ove zbirke je vidljivo da je ona napisana iz perspektive autora koji nije “vjerski opredijeljen”, odnosno ne govori ni o jednoj vjeri sa posebnim simpatijama i iskazivanjem naklonosti, već se prema njoj postavlja kritički. Veličković čak ide dotle da autorovu perspektivu naziva agnostičkom, ako ne i ateističkom, i ističe da se ona *oštro i kritički suprotstavlja praznovjerju i konzervativnosti religije*.⁽²⁰⁾

Priče koje bi učenicima možda ponajbolje mogle osvjetliti prethodno rečeno su *Kamen crnog sjaja* i *Zapisi pod gorom*. U prvoj je već spomenuta ironična slika bogatog Arapa koji je limuzinu preuredio po svom ukusu, kao i prikaz javnog izricanja te izvršavanja kazne na trgu, što oboje ide u prilog kritičkom stavu autora prema Orijentu. On kroz sliku

⁽²⁰⁾ Veličković, N. *Laža i apanaža*. Fabrika knjiga: Beograd, 2017., str. 141.

bogatog Arapa u limuzini prikazuje modernizaciju Istoka kopiranjem zapadnih društvenih vrijednosti. Pri tome ta modernizacija ne uključuje savremenost u pogledu slobode i uklanjanja društvenih nepravdi koje su vidljive u javnom izvršavanju kazne, nasilju i socijalnoj bijedi: “Poremećaj u vrijednosnom sistemu, u kojem je vjerska pasivnost slijeпа za očitu nepravdu, nasilje i socijalnu bijedu najočitija je u ponašanju vladajuće kaste.”⁽²¹⁾

U *Zapisima pod gorom* je opis Džumhurove posjete Jeruzalemu. Govoreći o čuvenom jeruzalemskom zidu koji *odvaja Jevreje od Arapa*, autor rezignirano primjećuje da je ovaj stari jevrejski zid *podelom pripao Arapima, ali je zato ovaj novi zid mržnje pripao podjednako i jednim i drugima*. Da bi iskazao svoju kritičku osudu ovakve religijske podjele koja se zasniva na obostranoj mržnji i nepoštovanju autor ukazuje na ironiju svega toga koja se ogleda u tome da je taj, kako ga on naziva – *bedem nemira i zle volje* sagrađen *porod jednog groba za koji su vezivane tolike poruke o dobroj volji i miru među ljudima* (misli se na Isusov grob).

Kada učenici uvide prisutnost ove teme kod Džumhura i na koji je predstavljena učinit će da propitaju vlastite religijske stavove koje mogu podijeliti sa ostalim učenicima i nastavnikom/nastavnicom. Isto važi i za temu siromaštva, koja nekim učenicima može izazvati i nelagodu zbog vlastitog socijalnog stanja, ali pomoći da se taj društveni problem osvijesti od ranih godina života.

Zaključak

Ovaj rad je napisan sa ciljem unapređenja kvaliteta nastave, podrške nastavnicima i afirmacije književnog opusa Zuke Džumhura. U uvodnom dijelu nastojalo se predstaviti (do)sadašnje stanje – kroz kratki pregled nastavnog plana i programa i rada nastavnika kada su u pitanju ciljevi koji se žele ispuniti pri obradi nastavne jedinice *Z. Džumhur: Nekrolog jednoj čaršiji (odlomak iz putopisa)*.

Također, nastavnicima je skrenuta pažnja na ideološke zamke koje se kriju pri obradi ovog, ali i drugih djela nacionalnih književnosti Bosne i

⁽²¹⁾ Isto, str. 152.

Hercegovine i način kako ih izbjeći, te pružiti učenicima što bolje obrazovanje, izbjegavajući nacionalne i ideološke tendencije koje su prisutne najčešće u vidu skrivenog kurikuluma. Zatim, izneseni su pristupi, savjeti i prijedlozi iznošenjem osnovnih karakteristika putopisa, uključujući i one kojima se odlikuju Zukini putopisi, koji svojom primjenom mogu poboljšati nastavnu praksu i učiniti da učenici bolje razumiju značaj i svrhu putopisne književnosti.

Naravno, nastavni okviri ne dozvoljavaju primjenu svega iznesenog u radu na jednom ili dva nastavna sata predviđena za datu nastavnu jedinicu te se to od nastavnika ni ne očekuje.

Materija koju rad sadrži nastavnicima može pružiti određenu reorganizaciju nastave po vlastitom nahođenju ili inspiraciju za dalje istraživanje i nadograđivanje postojećeg znanja o putopisima.

Nastavnu praksu potrebno je posmatrati kao živu materiju koja konstantno zahtijeva unapređenje i potragu za novim pristupima koji će dato gradivo što bolje i kvalitetnije približiti učenicima kako bi ga oni usvojili razvijanjem kritičkog stava i svijesti o naučenom. Tek ovakvim razmišljanjem moguće se osloboditi zastarjelih pristupa i formalnosti koji učenike svakodnevno guše i tjeraju iz školskih klupa.

STUDE
NTSKA
RADIO
NICA

Leksikon Nekrologa jednoj čaršiji Zuke Džumhura

Riječ mentora (Nenad Veličković)

Izradu ovog Leksikona inspirisala je odluka sastavljača nastavnog plana i programa za osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine da đake (i njihove nastavnice i nastavnike) obaveže na čitanje priče iz *Nekrologa jednog čaršiji*, po slobodnom izboru.

Nekrolog sasvim zaslužuje da bude uvršten u školski kanon domaće književnosti, ne samo zbog svoje visoke literarne i stilske vrijednosti i neobičnog i uspjelog spoja crteža i teksta, nego i zbog njegovog didaktičkog potencijala u postizanju različitih i mnogobrojnih obrazovnih ishoda. Možda bi se u tom smislu moglo raditi više priča i u kasnijim razredima. Njihovo čitanje u okviru nastave književnosti na petoj godini Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, s takvim ciljem (da se ispita uočeni potencijal) otkrilo je da generacija studentica i studenata rođenih početkom devedesetih ima poteškoća s razumijevanjem leksike; veliki broj riječi, sintagmi ili vlastitih imena njima je bio nepoznat.

Tako je rođena ideja da umjesto obaveznih pojedinačnih seminarskih radova cijela grupa uradi zajednički leksikon. U tom radu učestvovala

su ukupno 24 studentice i jedan student, organizirane u 14 grupa. U toku semestra grupe su utvrdile spiskove nepoznatih riječi, potom dale objašnjenja, nakon toga jedne drugima provjerile kvalitet urađenog posla. Nakon završetka semestra, usklađivanje i uređivanje svih sakupljenih tekstova preuzeli su Šejla Hukara i Nedim Hastor, koji su zaslužni i odgovorni što se konačni rezultat u ovoj formi pojavljuje u javnosti.

Riječ uredništva (Šejla Hukara i Nedim Hastor)

U želji da ujednačimo tekstove, olakšamo korisnicima korištenje rječnika i sačuvamo detalje o pojedinačnoj odgovornosti autorica i autora, odlučili smo i učinili da:

- iza svake nepoznate riječi u zagradi stoji naziv putopisa (jednog ili više njih⁽¹⁾) iz kojeg je izdvojena, zatim slijedi objašnjenje, a poslije objašnjenja dolazi izvor u skraćenom obliku (u zagradi), te inicijali osobe koja je objasnila riječ
- sva objašnjenja preuzeta su iz stručne literature (rječnici, udžbenici, priručnici, leksikoni, časopisi) i s pouzdanih internet stranica
- skraćenice izvora izvedene su na dva načina; prvi je tako što smo uzeli početno slovo imena, prezimena autora i naziva djela, npr. AŠT (Abdulah, Škaljić, Turcizmi u sh. jeziku), OPI (Orhan, Pamuk, Istanbul); drugi način bio je da skraćujemo naziv djela tako što pišemo početno slovo riječi u naslovu: HER (Hrvatski enciklopedijski rječnik), RBJ (Rječnik bosanskoga jezika). Ovaj drugi način korišten je većinom kad ima više autora neke knjige⁽²⁾. U sklopu izvora iz knjiga navedeni su i brojevi stranica na kojima su pronađena objašnjenja za riječi.
- imamo dvije vrste internetskih izvora: one sa različitih web stranica, koji imaju oznaku WEB1, WEB23, WEB47..., gdje WEB znači da je

(1) Neke grupe izdvojile su iste riječi kao nepoznate, npr. **mahala** (*Juksek kaldrma, Kasaba na granici, Galija pod čeramidom*). U tom slučaju, ostavljali smo najpotpunije objašnjenje, a u zagradi iza riječi naveli sve putopise u kojima se te riječi nalaze. Ako iza jedne riječi postoje dva objašnjenja, znači da se ona našla u različitom kontekstu u različitim putopisima, stoga su oba objašnjenja potrebna.

(2) Ako ima više knjiga s istim naslovom, iza skraćenice stoji broj, npr. RBJ1.

- izvor internet, a broj označava koji je to po redu izvor u ključu za skraćnice, i one sa wikipedije, koji imaju oznaku WIKI BS, WIKI SH... u zavisnosti od wikipedije na kojoj su pronađena objašnjenja
- na kraju leksikona nalazi se spisak svih učesnika u ovom projektu i njihovi inicijali, kao i spisak punih naziva za skraćnice izvora (odnosno linkovi s interneta i nazivi knjiga, autori, izdavači i godine izdanja).

Leksikon

adiđar (*Kamen crnog sjaja*) skupocjen ukras, dragulj, nakit, dragocjenost (RSKJ1, 48) M.O.

admiral (*Kamen crnog sjaja*) najviši čin u ratnoj mornarici (odgovara činu generala) (RBJ1, 3) A.B.

admiralitet (*Nekrolog jednoj čaršiji*) sabor admirala i najviših dostojanstvenika pomorstva, koji u mnogim državama zastupa ministarstvo pomorstva, kao u Engleskoj (HE, 27; AŠT, 70) S.M.

ađutant (*April na Sirkedžiju*) 1. onaj koji je dodijeljen visokom časniku neke vojske ili visokom službeniku; 2. viši administrativac u vojsci, član visokog zapovjedništva (pomoćnik; mlađi oficir dodijeljen na službu višem oficiru, pratilac višeg oficira) (RSR, 26) S.Z.B.

aga kan (*Zapisi pod gorom*) nasljedna titula muslimanskog vjerskog i svjetovnog poglavara šiitske sljedbe ismailita u Indiji i Pakistanu (od 1880) (HOL, 7) L.B.

Ahmed Vefik-paša (*Osveta mrtvih sultana*) osmanski državnik i leksikograf (1823-1891). Prvo je radio

u prevoditeljskoj službi, a zatim u diplomatskoj. Bio je predsjednik turskog parlamenta, a 1878. postaje upravitelj u Bosni. Izdao prvi *Godišnjak Osmanskoga Carstva*, a potom dvosveščani *Osmansko-turski rječnik*, kojim je pridonio modernizaciji književnog jezika i kulturnog života. (WEB1) M.Om.

Aja Sofija (*Nekrolog jednoj čaršiji, April na Sirkedžiju*) monumentalna bazilika u Carigradu, remek-djelo bizantske arhitekture, jedno od najsmjelijih arhitektonskih ostvarenja uopće. Izgradnja je započela 532. godine u doba cara Justinijana, koji je gradnju povjerio Antemiju iz Trala i Izidoru iz Mileta. Crkva je posvećena 537. godine, a 558. urušila se glavna kupola nakon potresa; novu kupolu, 7 m višu, sagradio je Izidor Mladi. Godine 1453. pretvorena je u džamiju – pritom su joj dograđeni minareti, a u unutrašnjosti izvedene znatne preinake. Po nalogu Kemala Atatürka pretvorena je 1934. u muzej; tada su otkriveni mnogi mozaici i arheološki ostaci starije Konstantinove bazilike. (WEB1) S.M.

ajluk (*Jukseš kaldrma*) stalna mjesečna plaća, zarada (HER, 47, 1. tom) Š.H.

ajnpren-supā (*Grad zelene brade*) prežgana. Ajnpren supā ili izvorno “Einbrennsuppe”, poznata je još kao “amper supā”, “anpren supā” ili jednostavno “prezgana supā”. U davna vremena bila je svakodnevni doručak zemljoradnika i sirotinje na jugu Njemačke, u Austriji i Švicarskoj. U Bavarskoj se najčešće kuhala u vrijeme posta i korizme (korizma: četrdeset dana posta pred Uskrs; RBJ1, 537) i većinom je bila pripremana od raževog ili pirovog brašna. (BKR3, 31) A.K., Š.H.

Akaba (*Trube u Jerihonu*) luka i utvrda u istoimenom zalivu na sjeveroist. okraju Crvenog mora u državi Jordan; u Starom vijeku Elath (u rimsko doba Aelana); raskršće egipatskih i sirijskih karavanskih puteva (ELZ, 197, 1. tom) Š.H.

akselband (*Džambaz-tepe*) vojnička vrpca koja pada s ramena na prsa (RSR1, 45) E.DŽ.

akšām (*Kasaba na granici, Osveta mrtvih sultana*) prvi mrak, zalazak sunca, prvi dio večeri neposredno poslije zalaska sunca (AŠT, 79) E.S.

akšamluk (*Nekrolog jednoj čaršiji*) uobičajena večernja sjedeljka i razgovor uz pijuckanje rakije, počinje obično oko akšama, i otuda ovo ime (AŠT, 80) S.M.

akvarel (*Galija pod ćeramidom*) slika izrađena vodenim bojama. U primjeru iz putopisa, *plavo akvarelisane oči* znači plavo obojene oči. (RSR, 48) F.K.

albatros (*Kamen crnog sjaja*) velika morska ptica, ima veliki raspon krila, brzo leti i izvrsno pliva, živi oko južnih mora (RBJ1, 12; BKR, 43) M.O.

Ali Baba (*Kamen crnog sjaja*) siromašni drvodjelac iz zbirke priča *Hiljadu i jedna noć*, koji je čarobnim riječima "Sezame, otvori se" ušao u pećinu u kojoj je četrdeset hajduka skrivalo svoje blago (HER, 76, 1. tom) A.B.

alvaćetena (*Galija pod ćeramidom*) vrsta sipke halve, poslastica od brašna, meda ili šećera, masti i drugih dodataka, npr. oraha. Kaže se još i: ćeten-halva, ćetenija. (BKV2, 485) E.K., F.K.

amajlija (*Kamen crnog sjaja*) 1. zapis zavijen u platno ili u kožu, obično u obliku trokuta, koji se nosi privezan

na mišicu ruke, obješen o vrat ispod odijela ili prišiven na odjeću; amulet, talisman. Umjesto zapisa može biti zavijena i neka druga stvarčica koja, po narodnom vjerovanju, štiti od uroka, bolesti i drugih nezgoda; 2. mala knjižica sa izrekama iz Kur'ana i molitvama na arapskom jeziku, koja se obično nosi u kožnatoj ili platnenoj kesici, ili u limenoj kutiji. Ponekad se i sama kesica ili kutija zove hamajlija. (AŠT, 307) A.B.

amam (*Grad zelene brade*) javno kupatilo (najčešće u muslimanskim zemljama) (AŠT, 307) M.K.

Amanulah (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Amanullah Khan, afganistanski kralj, emir od 1919. godine (emir: vođa, zapovjednik, vladar; AŠT, 268), a kralj od 1926. do 1929. godine. Za njegova vladanja, Afganistan je stekao neovisnost (1919. godine). Kad je počeo provoditi pravne, administrativne i prosvjetne reforme po uzoru na Evropu, nezadovoljni feudalci i muslimansko svećenstvo primorali su ga na abdikaciju (čin odricanja od prijestolja; RBJ1, 1). Odselio se iz Afganistana. (WEB1) S.M., Š.H.

amblem (*Galija pod ćeramidom*) simbolički znak, obilježje, simbol (npr. amblem kluba)

(MVL1, 37) E.K.

Ana Mej Vong (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Anna May Wong, prva kinesko-američka filmska zvijezda (1905-1961). Uspjela je steći znatnu glumačku karijeru za vrijeme teškog rasizma. Poznata je po filmovima: *Shangai Express* (1932), *The Thief of Bagdad* (1924), *Piccadilly* (1929), *The Toll of the Sea...*

(WEB2) S.M.

anadolski (*Juksek kaldrma*) koji se odnosi na Anadoliju (anadolijski, anatolijski); Anadolija: naziv za Malu Aziju, odnosno za azijski dio Turske (HER, 101, 1. tom); planinski poluotok koji se pruža od južnog kraja azijskog kontinenta, naspram Evrope (Balkanski poluotok), zvana u antici Mala Azija. Historijski je, s Balkanskim poluotokom, činila oduvijek most između središnje Evrope i zapadne Azije.

(LI, 39) Š.H.

Anadolu Sigort (*Nekrolog jednoj čaršiji*) prva turska nacionalna banka, osnovao je 1. aprila 1925. godine Kemal Ataturk

(WEB3) S.M.

anfasi (*Galija pod ćeramidom*) franc. en face: licem prema sagovorniku, sprijeda, s lica (za razliku od profila, poluprofila ili s leđa), oči u oči

(MVL1, 61) E.K.

antabus (*Kamen crnog sjaja*) tetraeiltiuram-disulfid, sredstvo za odvikavanje od alkoholizma

(WEB1) A.B.

anterija (*Grad zelene brade, Osveta mrtvih sultana*) dio odjeće kod muslimana; oblači se povrh košulje. Muške anterije su kratke, obično od deblje tkanine i na prsima presamićene, dok ženske mogu biti duge i kratke, prave se od svile, polusvile.

(BKR3, 76; AŠT, 95) A.K.

Antigoni (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Antigon I Monoftalm, Antigon II Gonata, Antigon III Dason: makedonski kraljevi

(WEB1) S.M.

antisemitizam (*Putovanje po besmislu*) umjetno stvarana nacionalna mržnja prema Židovima, judofobija

(BKV1, 75) L.R.

anzihtkarte (*Grad zelene brade*) razglednica, poštanska dopisnica sa slikom, od *njem.* Ansicht: pogled

(BKR3, 82) A.K.

apokrif (*Zapisi pod gorom*) 1. spis biblijskog sadržaja koji Crkva ne priznaje ili ne ubraja u svetopisamski kanon; 2. spis dvojbene vjerodostojnosti
(HOL, 39) L.B.

apokrifan (*Panađur u porti*) nesiguran, sumnjiv, nepravi, lažan, podmetnut, mračan s obzirom na svoje porijeklo
(RSR1, 104) M.H.

apostol (*April na Sirkedžiju, Osveta mrtvih sultana*) jedan od prve dvanaestorice Kristovih učenika, poslanik, vjerovjesnik, glasnik, propovjednik, krčitelj, pionir; revnosni zastupnik neke ideje
(BKR1, 87) S.Z.B.

arabeska (*Nekrolog jedoj čaršiji*) ornament u orijentalno-islamskom stilu (s motivima iz biljnog svijeta, geometrijskim linijama i oblicima i dr.)
(RBJ1, 26) S.M.

Aramko (*Putovanje po besmislu*) skraćena od Arabian American Oil Company
(WEB4) L.R.

Ararat (*Pesak i zvezde*) ugasli vulkan i planina u istočnoj Turskoj, najviši vrh: Veliki Ararat (5165 m); prema nekim interpretacijama prve biblijske knjige

(*Postanak*), Ararat je brdo na kojem je opstao Noa za vrijeme općeg potopa
(HER, 152, 1. tom) Š.H.

arhandeo (*Putovanje po besmislu*) po kršćanskom vjerovanju viši red anđela
(BKV1, 92) L.R.

Arivederči Roma (*Kamen crnog sjaja*) popularna italijanska pjesma kompozitora Renata Rascela (1955), te autora Pietra Garineija i Sandra Giovanninija. *Arivederči* je uobičajena italijanska fraza za *doviđenja*.
(WIKI EN) A.B.

arlaukati (*April na Sirkedžiju*) zavijati, glasati se iz sveg glasa; urlati, vikati, vrištati
(RBJ1, 29) J.P.

Arnaut (*Galija pod ćeramidom*) Albanac
(AŠT, 98) F.K.

arnautski (*Grad zelene brade*) albanski
(BKR3, 102) M.K.

arsenal (*Nekrolog jednoj čaršiji*) 1. velika količina, mnoštvo; 2. tvornica za proizvodnju oružja, municije i vojne opreme; 3. skladište oružja, municije i vojne opreme; 4. manje brodogradilište gdje se izrađuju i popravljaju ratni brodovi te čuva oprema za njih
(RBJ1, 30) S.M.

Arsenije Čarnojević (*Osveta mrtvih sultana*) srpski patrijarh (1633-1706). Od 1669. godine pečki mitropolit, od 1674. patrijarh. Politički vrlo djelatan, a privilegijem Leopolda II od 1690. priznat kao poglavar i patrijarh Srba u Ugarskoj. Uspostavio srpsku crkvu u Habsburškoj monarhiji.
(WEB1) M.Om.

aršin (*Putovanje po besmislu*) lakat, rif; mjera za dužinu; prijašnja ruska mjera, 1500 aršina – 1 vrsta (1.066.781 m) mjeriti koga na svoj aršin – procjenjivati nekoga po vlastitom nahođenju
(BKV1, 98) L.R.

Artemije iz Talesa (*April na Sirkedžiju*) glavni arhitekt Aja Sofije
(HJI, 30) S.Z.B.

Artur Miler (*Trube u Jerihonu*) Arthur Miller, američki dramski pisac i esejista (1915-2005). Dramama *Svi moji sinovi* (*All My Sons*), *Smrt trgovačkog putnika* (*Death of a Salesman*) i *Vještice iz Salema* (*The Curcible*), stekao je kultno mjesto u američkom teatru. Miller se često nalazio pod lupom javnosti, posebno tokom 40-ih, 50-ih i 60-ih godina dvadesetog vijeka, kada je svjedočio pred Odborom za protivameričko djelovanje. Dobio je Pulitzerovu nagradu (dodjeljuje se u SAD-u za novinarstvo, karikaturu i

književnost (od 1917) i za glazbenu skladbu (od 1943) iz zaklade J. Pulitzera; Joseph Pulitzer (1847-1911), američki novinski mangat mađarskog porijekla; utemeljio novinsku školu na Columbia sveučilištu i zakladu za nagrade; HER, 45, 9. tom) za dramu. Bio je u braku sa Marilyn Monroe.
(WIKI BS) A.Č., Š.H.

Asikuracioni đenerali (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Assicurazioni Generali, italijansko osiguranje Generali, osnovano u Trstu 1831. godine (asikuracija: ono što je sigurno, ono što se može osigurati)
(WEB6) S.M.

asker (*Kasaba na granici, Osveta mrtvih sultana*) vojnik
(AŠT, 101) S.S.

asura (*Kamen crnog sjaja*) prostirač ispleten od meke trstike, šaše ili rogozine
(AŠT, 318) A.B.

aščinica (*Kasaba na granici, Osveta mrtvih sultana, Galija pod ćeramidom, Nekrolog jednoj čaršiji*) javna kuhinja, narodna kuhinja, aščinska radnja
(AŠT, 102) E.S.

atrijum (*April na Sirkedžiju*) predso-blje, predvorje, trijem, natkriveni ulaz
(BKRI, 117) S.Z.B.

austrijska okupacija Sarajeva (*Osveta mrtvih sultana*) članom XXV Berlin-skog ugovora, Austro-Ugarska je do-
bila mandat da okupira i upravlja Bo-
snom i Hercegovinom. Vijest o okupa-
ciji stigla je u zemlju prije samog kraja
Berlinskog kongresa i izazvala je velike
nemire u Sarajevu i drugim bosansko-
hercegovačkim gradovima. Centralno
mjesto otpora bio je glavni grad Sa-
rajevo. Austrougarske snage stigle su
17. avgusta pred Sarajevo i započele s
operacijom zauzimanja grada. Pad Sa-
rajeva nije značio i kraj otpora.
(H4, 28) E.V.

autostrade (*Putovanje po besmislu*)
posebno izgrađen i opremljen put s
najmanje dvije jednosmjerne trake i
jednom zaustavnom, namijenjenom
brzom saobraćaju motornih vozila;
autocesta
(RBJ1, 37) M.R.

Avgust Oktavijan (*Nekrolog jednoj
čaršiji*) Augustus Gajus Julius Caesar
Octavianus – prvi rimski car
(HE, 272) S.M.

Avram (Abraham, Abram) (*Kamen
crnog sjaja*) prvi praotac (patrijarh)
Izraelaca, poštovan od židova, kr-
šćana i muslimana kao začetnik svih
monoteističkih religija; objavio mu
se Bog (Jahve) s kojim se zavjetovao
na savez (*Stari zavjet*); Bog je obećao

da će njemu i njegovu narodu dati ze-
mlju Kanaan (današnji Izrael, Palesti-
na), a Abraham se zavjetovao da će on
i njegov narod štovati samo Jahvu kao
svog i jedinog Boga.
(HER, 8, 1. tom) Š.H.

Avramovo svetište (*Kamen crnog
sjaja*) Avram (Ibrahim) je sa svo-
jim sinom Ismailom izgradio Hram
(Kabu). Nalazi se u gradu Mekki, u
zapadnom dijelu Arabije.
(WEB8) M.O.

Azijada (*Nekrolog jednoj čaršiji*) prvi
roman Pjera Lotija (**1**). *Azijada* je po-
luautobiografski roman baziran na
Lotijevom dnevniku kojeg je vodio za
vrijeme tromjesečnog boravka u Grč-
koj kao mornarski časnik, i u Istanbulu
u jesen i zimu 1876. godine. To je priča
o nedopuštenoj ljubavnoj vezi sa osa-
mnaestogodišnjom haremskom dje-
vojkom imena Azijada. Knjiga također
govori o Lotijevom prijateljevanju sa
španskim slugom Samuelom. Prema
nekim književnim kritikama, vjeruje
se da je Loti s njim doživio neku vrstu
homoseksualne veze; neki čak vjeruju
da Azijada nikad nije postojala i da je
ona samo paravan za homoseksualnu
ljubavnu priču. Roman govori i o Lo-
tijevoj zaljubljenosti u tursku kulturu.
(WEB1; WIKI EN) S.M.

(1) Vidi: Loti, Pierre

baba-roga (*Kamen crnog sjaja*) izmišljeno biće kojim se plaše djeca (često u opominjanju da ne odlutaju na kakvo mračno mjesto) (HER, 1. tom, 212) Š.H.

bahat (*Galija pod ćeramidom*) koji ne poštuje i ne uvažava druge, koji pridaje značaj i poklanja pažnju samo sebi; ohol (RBJ1, 43) Š.H.

Bajazid (*Juksek kaldrma, Nekrolog jednoj čaršiji*) u putopisu *Juksek kaldrma* misli se na **Bajazidov trg** u Istanbulu – Trg prodavača knjiga kraj Bajazidove džamije; tu se nalaze knjižare i antikvarnice, a nekad su se prodavali i stari rukopisi (OPI, 411, 189); **Bajazid**, ime turskih careva: 1. **Bajazid I** (zvani Jildrim: *Munja*), tur. sultan (1347-1403), zavladao je poslije pogibije svoga oca na Kosovu polju (1389), pogubivši svoga brata Jakuba. Proširio je tursku vlast na Balkanu. Nadimak *Munja* dobio je zbog svoje brzine i snalažljivosti u teškim situacijama, te je rješavao bitke iznenađujuć brzim pokretima svojih četa. U znak vazalnosti, srp. princeza Olivera, kći kneza Lazara, postala je njegovom ženom. Pokorio je svu Makedoniju, Bugarsku i Tesaliju. Kod Ankare pobijedio ga je i zarobio 1402. godine kan Timu. Umro je 1403. u Ak-Šehru. On je bio stvarni osnivač velike tur-

ske carevine u Aziji i Evropi; 2. **Bajazid II** (1446-1513), sin je sultana Muhameda II Bujuka (Velikog), osvajača Srbije (osim Beograda), Bosne, Albanije i Grčke. Bajazid II vlada 1481-1512. Dva Bajazidova pokušaja prodora prema zapadu, koja su dosegla slovenske krajeve, bila su odbijena, ali je turska vojska pod Jakub-pašom na Krbavskom polju 1493. (Krbavska bitka) katastrofalno porazila vojsku hrv. staleža pod banom Derenčinom. Najmlađi sin Selim prisilio je Bajazida da abdicira 1512. godine. (ELZ, 347, 1. tom) Š.H.

Bajerov aspirin (*Kamen crnog sjaja*) lijek u obliku praška ili tablete, po hemijskom sastavu acetilsalicilna kiselina, bijeli kristalni prah, teško topiv u vodi, koji je 1893. farmaceutska firma Bayer plasirala na tržište pod zaštićenim imenom Aspirin (WEB9; HER, 177, 1. tom) A.B.

bakal (*Nekrolog jednoj čaršiji*) 1. trgovac na malo kolonijalnom robom, namirnicama; 2. prodavač povrća, piljar (AŠT, 115) S.M.

bakšiš (*Trube u Jerihonu*) dar, poklon, napojnica, nagrada za učinjenu uslugu (AŠT, 117) A.Č.

Balkan-turist (*Panađur u porti*) makedonska turistička agencija (WEB10) S.M.

bambusova motka (*Kamen crnog sjaja*) stabljika bambusa (vrsta trske koja raste u tropskim i suptropskim krajevima) koja dnevno može narasti i do jedan metar. Bambusove motke su kreativni materijali i koriste se u različite svrhe: za izgradnju kuća i mostova, namještaja, živih ograda, u opremanju enterijera itd. (RB1, 47; WEB11) A.B.

banka (*Galija pod ćeramidom*) u kartanju, novac za koji se igra, novčanica (BKV2, 139) E.K., F.K.

barnus/burnus (*Kamen crnog sjaja*) veliki vuneni plašt (do zemlje) s kukuljicom, kakav nose Arapi (BKR, 206) M.O.

barok (*Kasaba na granici*) umjetnički stil u Evropi od konca 16. do sredine 18. st.; odlikuje se raskošnošću i nakičenošću (RB1, 50) Š.H.

Basra (*Kamen crnog sjaja*) po veličini drugi grad i glavna luka Iraka. Leži na desnoj obali rijeke Shatt al-Arab, 121 km uzvodno od obale Perzijskog zaliva, odnosno luke Al-Faw (Fao);

željezničkom prugom povezana je s Bagdadom. (WEB1) M.O.

bastion (*Grad zelene brade*) (franc. grudobran) istaknuti dio bedema; kula tvrđave (BKR3,151) M.K.

bašibozuk (*Nekrolog jednoj čaršiji*) naoružane grupe sastavljene od demobilisanih vojnika koje su se odmetale u pljačku; naziv je kasnije upotrebljavan pogrdno i za regularnu tursku vojsku u našim zemljama (AŠT, 123) S.M.

bataljon (*Nekrolog jednoj čaršiji*) jedinica kopnene vojske sastavljena od tri ili četiri čete, a četa (RB1, 134) je vojna jedinica od oko stotinu ljudi (RB1, 51) S.M.

Bazilika (*April na Sirkedžiju*) građevina pravokutnog oblika kojoj se unutrašnjost sastoji od triju ili više uzdužnih prostorija (lađa), odijeljenih redovima stubova. Srednja lađa koja je šira od pobočnih, uzdiže se iznad njih, tako da dobiva svjetlo iz prozora iznad njihovih krovova, a završava u polukružnoj izbočini (apsidi). U staroj Ateni nazivala se tim imenom zgrada koja je bila rezidencija arhonta (član vrhovne državne uprave u Ateni), a u starom Rimu ba-

zilike su bile zgrade namijenjene suđenju, trgovačkom poslovanju, skupovima i sl. Kršćanstvo je preuzelo taj oblik za svoje hramove i zadržalo ga stoljećima kao osnovni oblik crkve, uz stanovite promjene.

(BKR1, 155) S.Z.B.

beaz-kula (*Galija pod ćeramidom*) tur. beyaz – bijel, bijela kula

(SBB, 366) F.K.

bedeker (*Nekrolog jednoj čaršiji*) knjiga ili brošura koja služi kao vodič za putovanje zbog razgledanja znamenitosti. Bedeker je nazvan prema njemačkom nakladniku, osnivaču prvog izdavačkog poduzeća za takve knjige, Karlu Baedekeru. Bedekeri se izdaju na različitim jezicima, obuhvaćajući šira ili uža zemljopisna područja (kontinente, države, pokrajine, alpinistička područja, rivijere, gradove itd.).

(VAR, 49) S.M.

bedem (*Kasaba na granici, Grad zelene brade*) zid tvrđave; debeli zid oko utvrđenog grada

(AŠT, 128) S.S.

bedevija (*Osveta mrtvih sultana*) kobila arapske pasmine

(AŠT, 128) E.V.

beduin (*Kamen crnog sjaja, Trube u Jerihonu*) pustinjač, stanovnik pustinje; nomadski stanovnik pustinje, naročito Arabije i Sjeverne Afrike

(BKR, 157) M.O.

beg (*April na Sirkedžiju, Nekrolog jednoj čaršiji*) 1. veliki posjednik i vlastelin, plemić u staroj Turskoj; 2. zapovjednik, upravnik jedne oblasti, knez; 3. titula koja se stavlja obično iza imena, gospodin, gospodar

(MVL1, 107) S.Z.B.

Begova džamija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Gazi Husrev-begova džamija, ili samo Begova džamija, izgrađena je 1530. godine u Sarajevu. Džamija je zadužbina Gazi Husrev-bega, vladara bosanskog Sandžaka. Projektovao ju je Ajem Esir Ali iz Tibrisa, jedan od najvećih istanbulskih arhitekata, a gradili su je dubrovački majstori. To je prva džamija u svijetu koja je dobila električno osvjetljenje 1898. godine.

(WEB12; WIKI BS) S.M.

Be-Ha (*Grad zelene brade*) bosansko-hercegovački. Austrijska administrativna kratica koja se upotrebljavala za sve što je bilo bosansko: za vojsku, željeznice, duhan itd.

(BKR3, 158) M.K.

Bejrut (*Pesak i zvezde*) glavni grad Libana (RBJ1, 54) D.Ž.B.

beli arapski konj (*Putovanje po besmislu*) smatra se jednom od najstarijih pasmina, najčistije krvi. Konji ove pasmine egzistiraju na Arabijskom poluostrvu više od 4000 godina, što je dokazano putem analize fosila, kao i crteža pronađenih na stijinama. (EŽK, 71) M.R.

Belini (*Osveta mrtvih sultana*) Vincenzo Bellini, italijanski slikar (oko 1431-1516). Glavni predstavnik mletačkog slikarstva *quattrocenta* ili rane renesanse u XV stoljeću. Slikao pretežno oltarne slike s likovima Majke Božije i djeteta, svetaca i anđela svirača, komponirajući ih kao povezanu cjelinu, tzv. *sacra* ili *santa conversazione*, u koju ulaze i portretni likovi donatora. Bellini je stvorio idealizirani tip Madone (umjetničko djelo koje prikazuje Djevicu Mariju, odnosnu Majku Božiju; HER, 46, 6. tom), koji se poslije u različitim varijantama održava u mletačkom slikarstvu. (WEB1) M.Om., Š.H.

Belkis Madeka, ljupka kraljica od Sabe (*Putovanje po besmislu*) o kraljici od Sabe postoje i kršćanski i islamski izvori, u kojima se prepričavaju

različiti događaji iz njenog života. U Kur'anu se govori o njenom susretu s carom Sulejmanom i pominje se kako se Belkisi od poda njegove kraljevske palate učinilo da je voda, pa je zadigla suknju da bi je prešla. Belkisa u islamu postaje simbol žene kao nesavršene prirode, kao komplementa muškarcu koji je centar i intelekt (CGE, 75). S druge strane, u kršćanskim izvorima kraljica od Sabe pojavljuje se u priči o nadmudrivanju s kraljem Solomonom. Tokom nadmudrivanja, kraljica od Sabe ostala je zatečena mudroču s kojom je Solomon odgovarao na njena pitanja, te ona priznaje Gospoda i njegov izbor Solomona na prijestolje Izraela. Njen dolazak u Izrael predstavljao je i svjedočanstvo o bogatstvu i moći Izraela. (B, 244) M.R.

berberin (*April na Sirkedžiju, Kamen crnog sjaja*) brijuč, brico (AŠT, 138) S.Z.B.

berićetan (*Grad zelene brade*) plodonosan, unosan (BKR3, 163) M.K.

Beşiktaš (*Juksekaldrma*) fudbalski klub iz Istanbula, osnovan 1903. godine; prvi službeno registriran sportski klub u Turskoj – zato je to jedina momčad koja nosi nacionalni amblem, polumjesec i zvijezdu na svom

grbu; klub je dobio naziv po naselju u evropskom dijelu Istanbula (WEB13) Š.H.

Betlehem (*Zapisi pod gorom*) grad u Palestini, 12 km južno od Jeruzalema, u kojem se, prema Bibliji, rodio Isus Krist; rodno mjesto kralja Davida; sveto i hodočasničko mjesto kršćana (HER, 289, 1. tom) L.B.

beze (*April na Sirkedžiju*) vrsta kolača punjenih pjenom od jaja i šećera (RSR, 174) S.Z.B.

Biledžik (*Osveta mrtvih sultana*) glavni grad istoimene provincije Biledžik na sjeverozapadu Turske i u unutrašnjosti regije Marmara. Grad se smjestio u gornjem toku rijeke Karasu u dolini koja je od antike poznata po plodnosti. (WEB14) E.V.

bisaga (*Kamen crnog sjaja*) torba iz dva dijela koja se prebacuje preko sedla (sedlo: sjedalo od tvrde kože koje se stavlja na leđa jahaće životinje radi udobnijeg jahanja; RBJ1, 1182) ili samara (samar: drvena naprava koja se stavlja na leđa konju, magarcu ili drugoj tovarnoj životinji, a služi za prijenos tereta; RBJ1, 1170) (RBJ1, 68) M.O., Š.H.

bitka kod Solferina (*Jukseš kaldrma*) Solferino, selo u Italiji, 35 km sjeverozapadno od Mantove. U bici kod Solferina 24.6.1859. godine porazili su Francuzi i Sardinci, pod zapovjedništvom Napoleona III, austrijske snage kojima je zapovijedao Franjo Josip, austrijski car, hrvatsko-ugarski kralj, od 1867. car i kralj Austro-Ugarske monarhije. (ELZ, 102, 7. tom; ELZ, 634, 4. tom) Š.H.

bogaza (*Panađur u porti*) teško prohodan put, neprohodno mjesto, neprodoran put, tjesnac, kanal (AŠT, 146) M.H.

bogoiskatelj (*Kamen crnog sjaja*) bogomoljac, osoba koja se stalno moli Bogu (RBJ2, 43) M.O.

Bogoridis (*Džambaz-tepe*) bugarski knez Aleksandar Bogoridi (Aleko-paša), prvi generalni guverner Istočne Rumelije (WIKI HR) E.DŽ.

Bogumili (*Grad zelene brade*) pristaše heretičkog pokreta koji se javio sredinom X st., za vladanja bugarskog cara Petra (927-969) u Makedoniji, koja je tada bila pod bugarskom vlašću (ASS, 23) A.K.

Boka Kotorska (*Nekrolog jednoj čaršiji*) morski zaliv na najjužnijem dijelu Dalmacije (HE, 485) S.M.

borija (*Panađur u porti*) truba (AŠT, 148) S.M.

Bosfor (*Juksek kaldrma, Pesak i zvezde*) tjesnac između Crnog i Mramornog mora, između Evrope i Azije, dug 31,7 km, širok 660-4600 m, dubok do 100 m. Bosfor ima, zajedno s Dardanelima, veliku stratešku važnost, pa je bio predmetom mnogih mirovnih ugovora i konvencija. (ELZ, 581, 1. tom) Š.H.

bostan (*Panađur u porti*) vrt, voćnjak, skupni naziv za dinje i lubenice (AŠT, 148) M.H.

bošča (*Kamen crnog sjaja*) pokrivač za glavu, rubac; stolnjak; platno četverouglastog oblika u koje se nešto zamotava (AŠT, 149) A.B.

bozadžija (*April na Sirkedžiju*) zanatlija koji pravi i prodaje bozu, gusto, kiselkasto piće od žita, kukuruza, riže i vode; boza od kobiljeg mlijeka zove se kumis (BKR1, 171) S.Z.B.

bozadžinica (*Osveta mrtvih sultana*) prodavaonica boze (BKR3, 191) M.Om.

brojanica (*Nekrolog jednoj čaršiji*) niska zrna koja se prebiraju prstima pri molitvi, ili iz zabave; krunica, tespih (RBJ1, 93) S.M.

budizam (*Nekrolog jednoj čaršiji*) religija utemeljena na učenju Bude (u 6. st. pr. n. e.), posebno raširena na Istoku (RBJ1, 97) S.M.

budžak (*Panađur u porti, Kasaba na granici*) ugaon, skriveno mjesto u kojem su se čuvali stvari za iznimne slučajeve (AŠT, 151) M. H.

Buhara (*Nekrolog jednoj čaršiji, Kamen crnog sjaja*) grad u Uzbekistanu (RBJ1, 98) S.M.

bula (*Osveta mrtvih sultana, Nekrolog jednoj čaršiji*) vjerski obrazovana muslimanka; žena odjevena po islamskim propisima (s dugom širokom odjećom i maramom na glavi) (AŠT, 153; RBJ1, 99) E.V., S.M.

buljuk (*Juksek kaldrma, Putovanje po besmislu*) skupina, grupa (AŠT, 153) Š.H.

Bursa (*Osveta mrtvih sultana*) grad u sjeverozapadnoj Turskoj, južno od Mramornog mora. Između 1361. i 1413. godine bila je glavni grad Osmanskog carstva. (WEB1) M.Om.

busija (*Trube u Jerihonu*) zasjeda, potaja. To je vojni termin. Busija može biti i utvrđen zaklon gdje se čeka, obično noću, na nailazak neprijatelja. (BKR3, 207; WEB15) A.Č.

Cajsova sočiva (*Grad zelene brade*) ova sočiva dobila su ime po proizvođaču Karlu Cajsu (Carl Zeiss). Karl Cajz, njemački optičar, bio je vrlo poznat izrađivač kvalitetnih sočiva sa sjedištem u gradu Jena, gdje je imao radnju. (WIKI SR) A.K.

Camblak, Grigorij (*Panađur u porti*) bugarski, srpski i ruski srednjovjekovni pisac i duhovnik (Trnovo, 1364 – Kijev, oko 1420). Obrazovao se na Visokoj trnovskoj školi patrijarha Evtimija; od 1402. do 1406. iguman dečanskoga manastira. Putovalao u Rusiju, gdje je bio primljen u krug visokog duhovništva, pa je 1415. postao kijevski mitropolit. Autor je mnogobrojnih besjeda i pohvalnih slova bitnih za tradiciju i bugarske i srpske i ruske srednjovjekovne književnosti. Izdvajaju se *Pohvalno slovo*

o Evtimiju (oko 1400), *Žitije Stefana Dečanskog* (1404), *Pohvalno slovo o Kiprijanu* (oko 1410), u kojima stilski naznačuje prelaz s leksičke ornametike prema racionalnijem, linearnom pripovijedanju i olakšanom, fluentnom izričaju. (WEB1) S.M.

car Konstantin (*Trube u Jerihonu*) Gaj Flavije Valerije Aurelije Konstantin (272-337), poznat i kao Konstantin I Veliki, pripadnik tzv. mlađe dinastije Flavijevaca, rimski vojskovođa i car. Zbog priznavanja kršćanstva 313. godine, Milanskim ediktom, kao jedne od legalnih državnih religija, u prošlosti se često nazivao i trinaestim apostolom. Po predanju, zajedno sa svojom majkom Helenom, nalazi u Jerusalimu krst na kome je Isus Krist bio razapet (Izvor: Časopis “Meridijani”, broj 155, maj 2011). Zbog velikih zasluga za kršćanstvo, kršćanski crkveni krugovi dali su mu nadimak Veliki. Odabrao je stari Bizant na Zlatnom rogu za novu prijestolnicu, koja dobiva po njemu novo ime, Konstantinopolis. Htio je za sebe izgraditi političku dogmu da je car, kao namjesnik Kristov, i državnik i crkveni poglavar. Na toj inauguriranoj ideji o državi izgrađivalo se u idućim stoljećima Bizantijsko carstvo. (ELZ, 577, 2. tom) A.Č.

car Solomon (*Putovanje po besmislu*) kralj Izraela od ← 970. do oko ← 937. godine. Sin Davida i Betsabeje. Sredivši zemlju iznutra, osigurao joj je relativni mir povoljnim savezima sa susjedima.
(OE, 250) M.R.

carica Jelisaveta austriska (*Jukse kaldrama*) austro-ugarska carica (Elizabeta), supruga Franje Josipa I, u mladosti znamenita ljepotica svog doba (popularno zvana Sisi); nakon nestabilnog braka i života ubio je u atentatu italijanski anarhist L. Lucceni.
(HER, 139, 3. tom) Š.H.

Carigrad (*Nekrolog jednoj čaršiji*) najveći grad u Turskoj, 6.748.400 stanovnika, leži na obalama Bosfora; utemeljen 330. godine, glavni grad Istočnog Rimskog Carstva Bizanta (Konstantinopolj) i kasnije Osmanškog carstva; Istanbul, Stambol
(HER, 139, 2. tom) Š.H.

carstvo Palmira (*Putovanje po besmislu*) Palmyra, oaza s ruševinama antičkog grada; danas je to Tadmor u Sirijskoj pustinji sjeveroistočno od Damaska. Nekada važan trgovački centar na karavanskom putu od obala Sredozemnog mora do Eufrata. Zadržavši široku autonomiju, Palmira je za cara Hadrijana ušla u sklop Rimskog

carstva. Palmirski knez Odanet, priznavajući rimski suverenitet, postavlja osvajanjima (262–267) u Mezopotamiji temelje jake palmirske države čija se vlast nakon njegovog ubistva proširila do Egipta i Male Azije. Rimski car Aurelijan srušio je Palmirsku državu i razorio Palmiru 273. godine. Grad je djelimično restaurirao Dioklecijan, a Arapi su ga osvojili 638. i razorili 744. godine.
(OE, 379) M.R.

cic (*Džambaz-tepe*) pamučno platno sa šarama u boji, indijskog porijekla
(RSR1, 223) E.DŽ.

cicijati (*Džambaz-tepe*) ponašati se kao cicija; škrtariti (cicija: škrtka osoba, tvrdica)
(RBJ1, 108) E.DŽ.

cilinder (*Džambaz-tepe*) duga i okrugla staklena cijev, staklo na svjetiljka-ma
(RSR1, 225) E.DŽ.

Cincar (*Galija pod ćeramidom*) pripadnik romanskog naroda koji živi na Balkanu; *fig.* onaj koji zakida na cijeni, tvrdica, cicija
(RSKJ6, 801) F.K.

Crkva svetog Petra (*Zapisi pod gorom*) crkva podignuta na mjestu stare bazilike sv. Petra, sagrađene još u

IV stoljeću na obronku Vatikana, na mjestu gdje je (prema legendi) ubijen apostol Petar. Uz Trg sv. Petra, Vatikansku palaču u kojoj stoluje papa, te vatikanske vrtove, čini glavnu znamenitost Vatikanske države.

(ELZ, 616, 7) L.B.

crni asker (*Osveta mrtvih sultana*) vrsta kolača sa biskvitom od kakaa prelivenog čokoladom (WEB16) E.V.

crni kamen Avramov (*Kamen crnog sjaja*) nalazi se unutar Kabe, Meka (mjesto hodočašća muslimana). Prema islamskom vjerovanju, poslanik Ibrahim (Avram) je zajedno sa svojim sinom Ismailom izgradio Božiju kuću (Kaba). Kamen je spušten iz dženet (raja), a Ibrahim ga je preuzeo od meleka Džibrila i ugradio u jugoistočni dio građevine. On je za muslimane najsvetiji kamen. Prema njemu iskazuju veliko poštovanje, ljube ga i dodiruju, naročito tokom hadža (islamskog obreda, hodočašća). (WIKI SH) A.B.

Crnjanski (*Kamen crnog sjaja*) Miloš, srpski pjesnik, esejist i romanopisac (1893-1977), jedan od vodećih pjesnika srp. modernizma. Zbirka pjesama *Lirika Itake*, knjiga pripovjedača *Priče o muškom*, romani *Dnevnik o Čarnojeviću* i *Seobe*, putopis

Ljubav u Toskani, komedija *Maska*. Uoči drugog svjetskog rata i u toku rata na liniji fašističke reakcije. (ELZ, 129, 2. tom; HER, 192, 2. tom) M.O.

crvotočan (*Nekrolog jednoj čaršiji, Panađur u porti*) koji je rastočen, izjedjen, izgrizen od crva (RBJ1, 121) S.M.

cvikeri (*Kasaba na granici*) naočale koje se drže na nosu pomoću štipaljke, bez nožica (od njem. Zwicker) (RSR, 236; MVL1, 1027) E.S.

čair (*Panađur u porti*) livada, sjenokos, pašnjak, prostrano mjesto prekriveno travnatom površinom (AŠT, 159) M.H.

čakšire (*Grad zelene brade*) vrsta istočnjačke muške donje odjeće sa dugim turom i uskim nogavicama koje se kopčaju sa strane. Prave se od čohe (mehko debelo sukno od valjane vune; RBJ1, 142) ili sukna. (AŠT, 160) M.K., Š.H.

čalgija (*Panađur u porti*) svirka, muzički instrument, zabava za mlade koja se često odvijala u dvorištu ili u kućnom ambijentu (AŠT, 161) M.H.

čalma (*Kasaba na granici, Grad zelene brade*) bijeli platneni ovoj oko fesa kod muslimana; zaviti čalmu: *pren.* poturčiti se, prijeći na islam. U putopisu se čalma odnosi na komad zemlje ili jedan dio zemlje koji je spašen od osvajanja.
(RSR, 237) E.S.

čama (*Pesak i zvezde*) dosada
(RSR3, 234) DŽ.B.

čankoliz (*April na Sirkedžiju*) ulizica, laskavac, udvorica, poltron
(BKR1, 242) S.Z.B.

čaprazdivan (*Trube u Jerihonu*) svečano ili službeno primanje koje podliježe strogim pravilima ponašanja (u Osmanskom carstvu)
(HER, 209, 3. tom) Š.H.

čardak (*Grad zelene brade, Kamen crnog sjaja*) zgrada drvena ili zidana ili na stupovima sa izbočenim drvenim gornjim katom
(BKR3, 243) A.K

čajuš (*Jukseš kaldrma*) niži oficir ili podoficir u turskoj vojsci
(RBJ1, 130) Š.H.
(*Galiya pod ćeramidom, Grad zelene brade, Nekrolog jednoj čaršiji*) glasnik; šaljivdžija
(AŠT, 166) F.K.

čekmedže (*Nekrolog jednoj čaršiji*) kovčežić koji, umjesto kapka odozgo, ima ladicu sa strane kao u stola i služi kao drvena kasa
(AŠT, 168) S.M.

čemeran (*Pesak i zvezde*) koji je obuzet čemerom; koji je prepun jada, prepun boli, prepun gorčine
(DŽJ, 300, 1. tom) E.H.M.

čerkez (*Kamen crnog sjaja*) široki krajevi rukava u jedne vrste starinskih košulja, anterija (ovako nazvani zato što liče krilima jastreba)
(AŠT, 182) M.O.

čerkezi (*Kamen crnog sjaja*) narod u srednjem ili sjeverozapadnom Kavkazu. Sami sebe nazivaju "stanovnici obala". Opisani kao ponosni, ratoborni, smioni i izdržljivi ljudi.
(WEB1) M.O.

četinari (*Trube u Jerihonu*) podrazred golosjemenjača s igličastim ili ljuskavim listovima; crnogorica, četinjače
(RBJ1, 134) A.Č.

činija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) zdjela (obično manja, plića) od drveta, zemlje, porculana ili drugog materijala
(RBJ1, 139) S.M.

čioda (*Galija pod ćeramidom*) igla bez ušiju za pribadanje, pribadača (RSKJ6, 881) E.K., F.K.

čirak (*Panađur u porti*) svijećnjak (AŠT, 177) M.H.

čoha (*Osveta mrtvih sultana*) mehko debelo sukno od valjane vune (RBJ1, 142) E.V.

čok jaša (*April na Sirkedžiju*) usklik u sultanovo zdravlje: da živi mnogo godina! (AŠT, 179) S.Z.B.

čorbadžija (*Džambaz-tepe*) u novije doba Osmanskog carstva tako se nazivao gazda, trgovac hrišćanin (AŠT, 180) E.DŽ.

čučavac (*Kamen crnog sjaja*) zahod u kojem se nužda obavlja čučeci (RBJ1, 144) M.O.

Čukarica (*Nekrolog jednoj čaršiji*) urbano naselje i jedna od 17 općina u Beogradu. Ime je dobila po drumskoj mehani Stojka Čukara iz 1850. koja se nalazila u blizini ušća Topčiderske rijeke u Savu. (WEB17) S.M.

ćebe (*Panađur u porti*) grubo izrađeni debeli vuneni pokrivač (AŠT, 185) M.H.

ćeif (*April na Sirkedžiju, Kamen crnog sjaja*) dobro raspoloženje, dobra volja, radost, veselje, uživanje, prohtjev (RSR, 242) S.Z.B.

Ćele-kula (*Džambaz-tepe*) spomenik iz Prvog srpskog ustanka koji je u znak odmazde tadašnja turska vlast u Srbiji izgradila od lobanja poginulih srpskih ratnika u bici na Čegru. Nalazi se 4 km od centra Niša, na putu ka Niškoj Banji. (WIKI SH) E.DŽ.

ćemane (*Panađur u porti*) violina (AŠT, 188) S.M.

ćenifa (*Kasaba na granici*) zahod, nužnik (AŠT, 189) E.S.

ćepenak (*Kasaba na granici, Kamen crnog sjaja, Panađur u porti*) krilo, kanat starinskog dućana koje služi umjesto vrata. Dućan ima dva ćepenika (ćefenika): gornji koji se otvara nagore i donji koji se otvara nadolje. Kad je dućan otvoren, gornji ćepenik je prikačen gore o gredu, a donji vodoravno položen i oslonjen na kočice koji su pred dućanom pobodeni u zemlju. Donjim ćepenikom se prostor dućana proširi i na njemu se roba izlaže ili tu sjede kupci. Oba ćepenika su drveni i iste su veličine i zatvaraju šupljinu dućana s prednje strane. (AŠT, 189) S.S.

ćeramida (*Galija pod ćeramidom*) polukružni, žljebasti krovni crijep. Koriste se i nazivi: žljebnjak, kanalice i kupa.
(AŠT, 189) F.K.

ćilibarske brojanice (*Kamen crnog sjaja*) niska zrna koja se prebiraju prstima pri molitvi ili iz zabave, krunica napravljena od žute fosilne smole
(RBJ1, 93) A.B.

ćorsokak (*Galija pod ćeramidom, Nekrolog jednoj čaršiji*) slijepa ulica, *pren.* bezizlazan položaj, kritična situacija
(AŠT, 197) F.K.

ćufte (*Galija pod ćeramidom*) kuglice (loptice) od isjeckanog ili mljevenog mesa s dodatkom crnog luka i bibera. Ono što izdvaja ćufte pripremljene na grčki način jesu jači začini, kao npr. kim i majčina dušica.
(RSR, 242; MVL2, 941) F.K.

ćumez (*Galija pod ćeramidom*) *pren.* neugledna, prljava krčma
(BKV2, 241) E.K.

Dag Hamaršeld (*Kamen crnog sjaja*) Dag Hammarskjöld, švedski političar, ekonomist i publicist, od 1953. do 1961. glavni tajnik Ujedinjenih naroda. Tokom mirovne misije u Kongu, njegov avion se srušio u džunglu ne-

daleko od Zambije. Neposredno prije smrti 1961. nominiran je za Nobelovu nagradu za mir.
(WIKI EN) A.B.

Dahran (*Putovanje po besmislu*) urbani centar. Od 1946. do 1962. Sjedinjene Američke Države zauzele su ovo mjesto i tu napravile svoju bazu. Danas je ovo najveći administrativni centar Saudijske naftne kompanije u kojem se nalazi jedan od tri najveća međunarodna aerodroma.
(PH, 2; WEB4) L.R.

daire (*Putovanje po besmislu*) vrsta malenog bubnja, tamburin, def
(BKV1, 235) L.R.

Dals (*Putovanje po besmislu*) odnosi se na Davida Ben Guriona, osnivača Izraela
(Vidi: David Ben Gurion) L.R.

Damask (*Kamen crnog sjaja*) glavni grad Sirije, jugozapadna Azija. Leži na rijeci Baradi, a oko 80 km udaljen je od obale Sredozemnog mora. Damask je kulturno, trgovačko, finansijsko i industrijsko središte zemlje.
(RBJ1, 157; WEB1) A.B.

damaška vrata (*Zapisi pod gorom*) jedna od jedanaest vrata Starog grada Jeruzalema. Dao ih je podići Sulajman Veličanstveni u XVI stoljeću.

Sva vrata nazvana su prema historijskim ličnostima ili gradovima prema kojima su vodile ceste koje su izlazile iz Jeruzalema. Vrata Damaska, uz šest drugih, otvorena su i danas, dok su Zlatna, Jednostruka, Dvostruka i Vrata Huldah zatvorena.
(WIKI HR) L.B.

dansing (*Galija pod ćeramidom*) kafana u kojoj se posjetioci zabavljaju plesom, plesanje
(BKV2, 247) E.K.

darwinizam (*Putovanje po besmislu*) nauka o evoluciji (evolucija je teorija koja pretpostavlja da postojeća živa bića na Zemlji vode porijeklo od svojih predaka. Dakle, ova teorija je suprotna religijskim tumačenjima postanka svijeta i života na svijetu; op. L.R.), o postanku biljnih i životinjskih vrsta (uključujući i čovjeka) putem prirodnog odabira, tj. održavanja u životu najsposobnijih u borbi za opstanak. Začetnik je Charles Darwin (1809 – 1882) koji je svojom knjigom “Podrijetlo vrsta putem prirodnog odabiranja” (1859) izazvao prevrat u predodžbama o organskom svijetu; Darwin je pokazao da se život na zemlji mijenja i razvija kao proces koji vječno djeluje; svi organski oblici posljedica su tog razvoja, a ne proizvod stvaranja “čudom”.
(BKV1, 238) L.R.

David Ben Gurion (*Putovanje po besmislu*) (1886-1973) prvi premijer Izraela i ministar odbrane
(WEB18) L.R.

deficit (*Kasaba na granici*) manjak, manji iznos u jednom računu, svota za koju su prihodi manji od izdataka; manjak u blagajni, također manjak određenih faktora proizvodnje (npr. elektroenergije) (*lat. deficere: nedostajati*)
(RSR, 250) S.S.

depeše (*Kasaba na granici*) vijest dostavljena najhitnijim putem, npr. telegram; službeno pismo, npr. ministarstva vanjskih poslova svojim predstavnicima u inozemstvu, obično se šalje najhitnijim putem po posebnim kuririma
(RSR, 269) S.S.

derbent (*Panađur u porti*) klanac, klisura, tjesnac između dva bliska planinska (ili brdska) masiva
(AŠT, 212) S.M.

dereglja (*Nekrolog jednoj čaršiji*) riječno plovilo koje služi za prijevoz tereta, bez svoga pogona, ravna dna, uzvodno se tegli, teglenica
(VAR, 153) S.M.

dert (*Kasaba na granici*) jad, briga, muka, bol
(AŠT, 213) E.S.

derviš (*Jukseš kaldrma, April na Sirkedžiju, Nekrolog jednoj čaršiji, Kasa-ba na granici*) monah-prosjak, član muslimanskog mističkog reda (nastao u XII st. i kasnije). Svaki red ima svoj pravac (*tarikati*) i predstavnike (*šejhove*). U svom domu (*tekiji*) derviši vrše posebne obrede, pri kojima najčešće dugim, uzastopnim izgovaranjem božijeg imena (*zikr*) nastoje pasti u ekstazu i mističko sjedinjenje s Allahom (*tewhid*).

(ELZ, 280, 2. tom) Š.H.

Dijana Dors (*Kamen crnog sjaja*) Diana Dors, engleska glumica (1931-1984), britanska preteča Marilyn Monroe. Glumila je u nekoliko popularnih filmova, te u nekoliko televizijskih serija (*Lady Godiva Rides Again, The Great Game, Baby Love...*) (WIKI EN) A.B.

dimije (*April na Sirkedžiju*) ženske široke čakšire koje se nose umjesto suknje; šalvare (MVL1, 224) S.Z.B.

dimiskija (*Nekrolog jednoj čaršiji, Grad zelene brade*) tip sablje kakva se kovala u gradu Damasku (po kojem je i dobila ime) od tzv. damask čelika. One su prepoznatljive po svojoj povišenosti i ukrasima koji podsjećaju na tekuću vodu. (WEB1) N.H.

(*Galija pod ćeramidom*) hladno oružje sa zakrivljenim sječivom s jednom oštricom, nosi se u koricama za pasom; sablja damaskija je iskovana posebnim potupkom i presijava se kao skupocjeno platno od svile – damast. (MVL1, 223; WEB22) E.K.

diredže (*Nekrolog jednoj čaršiji*) direk: stup, stupac, greda (RBJ1, 188) S.M.

divanhana (*Nekrolog jednoj čaršiji, Džambaz-tepe*) veća prostorija na katu u kućama građenim orijentalnim stilom, namijenjena boravku više ljudi u kojoj se sijeli (RBJ1, 193) S.M.

divit (*Nekrolog jednoj čaršiji*) kutija sa pisaćim priborom (RBJ1, 193) S.M.

Diznijeve bajke (*Osveta mrtvih sultana*) svjetski poznati filmovi s motivima iz priča za djecu (*Snjeguljica, Pepeljuga, Pinokio, Alisa u zemlji čudesna, Petar Pan*), izrađeni u vlastitom filmskom poduzeću Walta Disneya, proslavljenog kreacijom Miki Maus. (BKR3, 308) M.Om.

doboštorta (*Osveta mrtvih sultana*) vrsta torte po receptu nekadašnjeg bečkog slastičara Doboscha; popularno: dobošica (BKR3, 314) M.Om.

dokon (*Kasaba na granici*) koji nije zauzet poslom, koji provodi slobodno vrijeme; besposlen (RBJ1, 208) Š.H.

dok (*Nekrolog jednoj čaršiji*) poseban građevinski objekt u luci za popravku i čišćenje brodova (RBJ1, 207) S.M.

doksat (*Džambaz-tepe*) vrsta balkona, izbočeni dio prostora preko vanjskog zida (RSR1, 318) E.DŽ.

doner kebab (*Galija pod ćeramidom*) tursko jelo koje se pravi od mesa pečenog na uspravnom ražnju, najčešće od janjetine, ali i govedine i piletine (AIR2, 61) E.K. i F.K.

Dositej Obradović (*Juksek kaldrma*) (1739-1811) srpski književnik i prosvjetitelj i prvi ministar prosvjete u Karađorđevoj ustaničkoj vladi; zastupao jedinstvo Južnih Slavena, antifeudalnu demokratičnost, antiklerikalizam i počeo uvoditi narodni jezik u književnost (*Život i priključenija, Basne, Sovjeti zdravago razuma*) (HER, 81, 7. tom) Š.H.

Drang nach Osten (*Kasaba na granici*) naziv za njem. politiku širenja prema istoku. U srednjem vijeku odnosilo se na slav. područja između Labe i Odre,

potkraj XIX st. pojam za politiku prodora na Bliski i Srednji istok preko Balkana. Jedan od tipičnih primjera te politike bio je projekt za izgradnju tzv. Bagdadske željeznice, koji je njem. politici trebao osigurati magistralu Hamburg–Berlin–Carigrad–Bagdad–Perzijski zaliv i utjecaj nad cijelim područjem. Kuluminirao je u doba nacizma, ali je tada usmjeren prema Čehoslovačkoj, Poljskoj i SSSR-u. (WEB1) E.S.

Druzi (*Pesak i zvezde*) narod u juž. dijelovima Sirije i Libanona; *etn.* Arapi (ELZ2, 144, 2. tom) DŽ.B.

dućan (*April na Sirkedžiju, Kamen crnog sjaja, Galija pod ćeramidom*) trgovačka radnja, prodavnica (MVL1, 245) S.Z.B.

dućan Mula Mustafe Bašeskije (*Nekrolog jednoj čaršiji*) misli se na njegovu pisarnu; “13. rabiul-ahira ili 10. tašrini-evela (21. IX) 1763. godine iznajmio sam za pisarnu mali dućan pod Sahat-kulom.” (BLJ, 63) S.M.

dveri (*Pesak i zvezde*) velika ulazna vrata neke drevne građevine (dvorca, hrama, crkve i sl.) (DŽJ, 161, 2. tom) E.H.M.

džada (*Putovanje po besmislu*) cesta, put, drum; putovanje, pokret (BKV1, 305) L.R.

Džambaz-tepe (*Džambaz-tepe*) historijski dio grada Plovdiva koji je podignut na šest brežuljaka. Šesti brežuljak se zove Džambaz-tepe. Početkom dvadesetog vijeka bilo ih je sedam, ali je jedno od njih, Markovo tepe, razgrađeno.

(WIKI HR) E.DŽ.

džambolaja (*Jukseš kaldrma*) kreolsko jelo (kreoli su potomci roman-skih doseljenika u Americi), mješavina različitih elemenata, najčešće je to riža s povrćem i mesom; održava se i Džambolaja festival u gradu Gonzalesu; festival je nastao 1967. kao dio promocije tog grada.

(RBJ1, 550; WEB19) Š.H.

Džebeli Druza (*Pesak i zvezde*) džebel: gora, brdo, planina, gorje (u arapskim geografskim imenima); druza: 1. skupina kristala u prirodi nastala na osnovi starijoj od njih; 2. šupljina u stijeni ispunjena kristalima (HER, 79, 3. tom; HER, 50, 3. tom) Š.H.

Džebeli Rahmet (*Putovanje po besmislu*) prema islamskom vjerovanju, Adem (Adam, praotac) i Hava (Eva, pramajka) prognani su iz raja i za ka-

znu su razdvojeni. Tada je Adem bio "spušten" u otok Serendib, a Eva u Džedi kod Meke. Adem je na otoku ostao 200 godina u pokajanju. Nakon što se pokajao, melek Džebrail (Gabriel) ga je odveo na brdo Arefat gdje se sastao sa Havom. To brdo se danas naziva Džebeli Rahmet, što znači Brdo milosti.

(LI, 12) L.R.

Džebeli Silbal (*Putovanje po besmislu*) Jabal an-Nabi Šu'uib – Planina proroka Šuajba. To je najviši vrh u Jemenu i na cijelom Arapskom poluotoku, a ubraja se i među najviše vrhove svijeta (63. po visini u svijetu). (WEB20) L.R.

Džeda (*Putovanje po besmislu, Kamen crnog sjaja*) po veličini drugi grad Saudijske Arabije, najveća primorska i zračna luka. Nalazi se u blizini svetišta Meke, što je bilo ključno za razvoj Džede, jer preko nje vode putevi hodočasnika. Inače, Kraljevina Saudijska Arabija je podijeljena na 14 pokrajina, a Džeda pripada pokrajini Meke.

(PH, 12; WEB4) L.R.

Džejn Rasel (*Kamen crnog sjaja*) Ernestine Jane Geraldine Russel, američka glumica i model. Slavu je stekla filmom *The Outlaw* 1943. godine.

(WIKI EN) A.B.

Džezirat el Arab (*Putovanje po besmislu*) Jazirat al-Arab, *dosl.* otok Arapa, arapski poluotok (CGE, 122) M.R.

Džihangir (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Cihangir, istanbulska četvrt koja se nalazi na strmim brežuljcima sa pogledom na Bosfor i Zlatni rog (AIG, 1) S.M.

Džimi Durante (*Juksej kaldrma*) James Francis *Jimmy* Durante (1893-1980) bio je američki pjevač, pijanista, komičar i glumac. Njegov specifičan hrapavi glas, njujorški naglasak, smisao za humor, džez pjesme, te istaknuti nos učinili su ga jednom od najpoznatijih ličnosti u Americi između dvadesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Dobio je nadimak *Schnozzola* (od riječi *schnoz* što znači *nos*). (WEB18; WIKI EN) Š.H.

džimrisati, džimrijati (*Džambaz-tepe*) škrtariti, cicijašiti (AŠT, 242) E.D.Ž.

džombast (*Džambaz-tepe*) koji je pun džombi (džomba: veliko udubljenje u zemlji; rupčaga, provalija, ponor, bezdan), sav u neravninama; neravan, kvrgav (RBJ1, 252) Š.H.

džuba (*Kasaba na granici*) odora, mantija muslimanskih sveštenika od crne čohe (AŠT, 243) E.S.

Đerzelez (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Alija, legendarni junak iz bošnjačkih narodnih pjesama, usmene predaje i tradicije (HER, 88, 3. tom) Š.H.

Đulijag (*Nekrolog jednoj čaršiji*) (Gül yağı, đul-jag) ružino ulje koje se upotrebljava kao mirisno sredstvo (AŠT, 256) S.M.

Egej (*Galija pod ćeramidom*) atenski kralj stradalnik koji se bacio sa stijene u talase vjerujući da je njegov posinak Tezej stradao u borbi s Minotaurom. To more je nazvano po njemu Egejsko more. (BKV2, 331) E.K.

Ejub/Ejup (*Nekrolog jednoj čaršiji*) naselje na kraju Zlatnog roga. Poznato je po Ejubovu turbetu ili mauzoleju, vrlo starom groblju, i džamiji u kojoj su osmanski sultani na ceremoniji ustoličenja opasavali "Ejubovu sablju". (OPI, 409) S.M.

ekipaža (*April na Sirkedžiju*) raskošna kočija; kola s konjima i poslugom; elegantna kola (BKRI, 354) S.Z.B.

ekselencija (*Kasaba na granici*) počasna titula ambasadora; preuzvišenost; počasna titula crkvenih velikodostojnika
(RBJ1, 262) S.S.

“Elizabet Arden” kozmetika (*Kamen crnog sjaja*) jedan od poznatijih brendova u svijetu kozmetike, naročito kozmetike za njegu kože, sa sjedištem u New Yorku. Ime je dobila po istoimenoj kozmetičarki, Elizabethi Arden, koja ga je osnovala 1910. godine.
(WEB21) A.B.

Emir Talat (*Zapisi pod gorom*) otac jordanskog kralja Huseina II i sin kralja i emira Abdulaha. Više v. u odrednici Emir Abdulah.
L.B.

Emir Abdulah (*Zapisi pod gorom*) djed jordanskog kralja Huseina II (v. suveren, mali pustinjski kralj). Do 1918. u sastavu Turskog carstva teritorij Jordanije postaje, odlukom konferencije u San Remu, aprila 1920, mandatsko područje Lige naroda, te pod nazivom Transjordanija dolazi pod upravu Velike Britanije. Na čelu zemlje nalazi se formalno emir Abdulah, koji je podvrgnut kontroli Britanaca. Godine 1928. sklopljen je sporazum između Transjordanije i Velike Britanije: Abdulah dobiva zakonodavnu i izvršnu vlast, dok vanjskom politikom

upravlja visoki britanski komesar u Jeruzalemu. U martu 1946. Transjordanija dobiva nezavisnost, a emir Abdulah titulu kralja. Pošto je sudjelovala u ratu arapskih zemalja protiv Izraela (1948) i anektirala dio Palestine, Transjordanija postaje 1950. Hašemitska Kraljevina Jordanija. Godine 1951. kralj Abdulah pada kao žrtva atentata, njegov nasljednik emir Talal svrgnut je u julu 1952, a na prijestolje dolazi Abdulahov unuk Husein II.
(WEB1) L.B.

emirat (*Kamen crnog sjaja*) emir je titula vladara u nekim arapskim zemljama, podrazumijeva prvaka, vođu, predvodnika. Emirat je područje kojim vlada emir.
(RBJ1, 268) M.O.

Epir (*Galija pod ćeramidom*) planinski kraj u sjeverozapadnoj Grčkoj i južnoj Albaniji
(WEB22) E.K.

epitrahij (*Panađur u porti*) posmrtni govor, osobito govor u slavu boraca poginulih za domovinu
(RSR1, 395) M.H.

epoleta (*Panađur u porti*) naramenica na vojničkoj odori za stavljanje oznake čina, jedinice, službe ili roda vojske
(RSR1, 397) M.H.

eskadron (*Osveta mrtvih sultana*) osnovna taktička jedinica u konjici: dva do četiri konjanička voda sa 120-150 konjanika; samostalna ili u okviru konjaničke pukovnije. Namjena: kurirska, patrolna i dr.
(WEB23; WEB1) E.V., M.Om.

esnaf (*Kasaba na granici, Nekrolog jednoj čaršiji*) 1. ekonomska i društvena organizacija zanatlija u gradovima; 2. zanatlija
(AŠT, 271) N.H.

ešalon (*Jukseš kaldrma*) odijeljeni organizirani dio vojne
(HER, 174, 3. tom) Š.H.

evnuh (*Jukseš kaldrma, April na Sirkedžiju*) čuvar žena u sultanovu haremu kojem su morali biti odstranjeni testisi; uškopljenik, škopac
(RBJ1, 277) Š.H.

evzon (*Galija pod ćeramidom*) grčki vojnik iz reda lake pješadije
(MVL2, 249) F.K.

ezan (*April na Sirkedžiju*) poziv na molitvu, koji mujezin upućuje s minareta
(MVL1, 257) S.Z.B.

fajront (*Galija pod ćeramidom*) kraj radnog vremena noćnog lokala
(MVL1, 951) E.K.

falanga (*April na Sirkedžiju*) bojni red teško oružane pješadije u staro doba, nalik klinu
(BKR1, 408) S.Z.B.
(*Nekrolog jednoj čaršiji*) kost koja čini dio kostura prstiju
(RBJ1, 280) S.M.

Famagusta (*Zapisi pod gorom*) lučki grad na istočnoj obali Cipra
(ELZ, 665, 2. tom) L.B.

fanarioti (*Nekrolog jednoj čaršiji, Džambaz-tepe*) stanovnici grčke četvrti Fanar (ime po svjetioniku koji je osvjetljavao ulaz u luku) u Carigradu, na Zlatnom rogu; uglavnom potomci plemenitaških bizantskih obitelji; posebno, naziv za grčke svećenike (u Fanaru je do 1925. bilo sjedište ekumenskoga patrijarhata) i osobe koje su se afirmirale i zauzele važnije položaje u osmanskoj upravi (npr. fanarioti su bili diplomatski tumači i knezovi Vlaške i Moldavije).
(WEB1) S.M.

Fan Noli (*Kasaba na granici*) albanski mitropolit, političar, književnik i publicist. Sin svećenika, studirao na Harvardu. Mitropolit Albanske pravoslavne crkve, djelovao na albanskom narodnom preporodu. Godine 1924. predvodio građansku demokratsku struju koja je s vlasti svrgnula feudalni režim Ahmeda Zogua. Na-

kon Zoguova povratka na vlast živio je u emigraciji. Pisac knjige o Skenderbegu, autor drame *Izraelci i Filištejci*, te djela *Beethoven i Francuska revolucija*. Prevodio na albanski djela svjetskih pisaca (Shakespeare, Cervantes, Longfellow, Ibsen i dr.) (WIKI SH) S.S.

Faruk (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Faruk I, egipatski kralj (1920-1965). Naslijedio je oca Fuada I (1963). Vladavina mu je bila obilježena nesposobnošću, korupcijom i tiranijom. Svrgnut je s vlasti 26.7.1952. godine. Na prijestolju ga je naslijedio maloljetni sin, a već iduće godine Egipat je proglašen republikom. (WEB1) S.M.

Fatih (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Mehmed II (zvani el-Fatih: Osvajač), osmanski sultan 1444–46. i 1451–81. godine (WEB1) S.M.

felaška bijeda (*Zapisi pod gorom*) prema felah 1. zemljoradnik u arapskim zemljama (u Egiptu potomak starosjedilaca; smatra se posebnim rasnim tipom); 2. *reg.* onaj koji je tamnije puti (u Bosni naziv obično za onoga koji je sa Orijenta); 3. *pren.* onaj koji je živ, nemiran (HER, 212, 3) L.B.

feldvebelske švalerke (*Grad zelene brade*) najviše podoficirsko zvanje i dužnost u pješadijskim, artiljerijskim i inženjerskim jedinicama nekih vojski; kod nas su ih nekad zvali *feljbaba*; švalerka: ljubavnica (BKR3, 1315) A.K.

“Fener-bakče” (*Jukseš kaldrma*) fudbalski klub osnovan 1907. godine u Istanbulu (WEB24) Š.H.

ferman (*Kasaba na granici*) 1. sultanova naredba, carska zapovijest. Fermani su pisani posebnom vrstom arapskog pisma, tzv. divanijom, a na početku je stajala carska tura (sultanov pečat na početku svakog fermana; RBJ1, 1356); 2. figurativno označava dugačko pismo: *Napisao je čitav ferman*. U putopisu: sultanovo pismo kao naredba da se plati ratna odšteta. (AŠT, 280) S.S., Š.H.

feudal (*Panađur u porti*) pristaša feudalizma i nazadnjaštva; osobito: pristaša utvrđivanja vlasti i povlastica plemstva i velikoposjednika (RSR1, 437) M. H.

flah-(papir) (*Jukseš kaldrma*) koji je ravne površine; ravan, plosnat, položen (*njem.* flach) (HER, 242, 3. tom) Š.H.

fićfirić (*Džambaz-tepe*) gizdelin, kicoš (od *mađ.* fity-firity, mladi vjetrogonja) (RSR1, 438) E.DŽ.

fijaker (*Kasaba na granici, April na Sirkedžiju*) kočija (ime po pariskom hotelu *Saint Fiacre* gdje su se kočije mogle unajmiti) (RSR, 429) E.S.

filigranska kutija (*Kamen crnog sjaja*) kutija sa fino izrađenim mrežastim radom po sebi od skupocjenih (srebrnih i zlatnih) žica, najviše podsjeća na čipku (RBJ1, 287) M.O.

flanel (*Kamen crnog sjaja*) laka, meka pamučna ili vunena tkanina (RSKJ6, 676) A.B.

fokstrot (*Juksek kaldrma*) 1. društveni ples porijeklom iz Amerike; kretanje se izvode na prstima nogu (slično šunjanju lisice, po čemu je i dobio naziv – doslovno: “lisičiji hod”); 2. vrsta muzike za istoimeni ples (RBJ11, 292) Š.H.

Foli Beržer (*Kamen crnog sjaja*) Follies-Bergere, koncertna dvorana u Parizu (izgrađena 1869). Prikazuje manje ili više golišave muzičke i plesne nastupe, a u programu sudjeluju pjevači, akrobati, glumci u skečevima i sl. (HER, 252, 3. tom; WIKI HR) A.B.

fra Grga (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Grga Martić, hrvatski književnik, fra-njevac i pjesnik, pripadao ilirskom pokretu, slavljen za života kao nastavljač Ivana Mažuranića i kao istaknuti hrvatski narodni preporoditelj u Bosni (1822-1905) (WEB1) S.M., N.H.

frak (*Nekrolog jednoj čaršiji*) naprijed izrezan kaput s dugim, uskim skutovima sa stražnje strane, porijeklom iz Engleske; danas dio svečanog večernjeg odijela, isključivo u crnoj boji (RBJ1, 296) S.M.

Fransoaz Sagan (*Zapisi pod gorom*) Françoise Sagan, franc. književnica rođ. 1935. godine, autorica romana-bestsellera: *Dobro jutro, tugo, Stanovit osmijeh, Volite li Brahmsa?* (HOL, 870) L.B.

freska (*Nekrolog jednoj čaršiji*) slika (obično velika) kao dio zida, izrađena vodenim bojama na svježem malteru koja sušenjem postaje čvrsta i trajna (RBJ1, 297) S.M.

fukara (*April na Sirkedžiju*) 1. siromašni svijet, sirotinja; 2. razg. propalica, niko i ništa (RSR, 471) S.Z.B.

fukaramuk (*Nekrolog jednoj čaršiji*) (fukaraluk) krajnja oskudica, neimaština, fukaraština (RBJ1, 299) S.M.

Gabela (*Grad zelene brade*) naseljeno mjesto u općini Čapljina, u Bosni i Hercegovini, uz samu granicu sa Hrvatskom. Nalazi se 5 km južno od grada Čapljine, na desnoj obali Neretve (na 68 m nadmorske visine) uz rub istoimenog polja. Stanovništvo se pretežno bavi poljoprivredom (povrće, voće, duhan i vinova loza). (WIKI SH) M.K.

galabija (*Kamen crnog sjaja*) duga košulja, haljina (najčešće bijela) koja se nosi na Istoku (RBJ1, 303) A.B.

Galata (*Jukseš kaldrma, Nekrolog jednoj čaršiji*) lučka četvrt u Istanbulu, u kojoj su smještene mnogobrojne banke, trgovine, parobrodske agencije i dr. (ELZ, 710, 1. tom); poznati most preko Zlatnoga roga u Istanbulu, koji se nalazi u istoimenom dijelu povišne jezgre (OPI, 407). Za Orhana Pamuka most Galata je *pupak grada*. (OPI, 54) Š.H.

galanterija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) trgovina sitnim ukrasnim predmetima koji služe kao nakit, ali i za svakodnevnu upotrebu (RBJ1, 303) S.M.

galija (*Kamen crnog sjaja, Trube u Jerihonu, Galija pod ćeramidom*) veliki trgovački i ratni brod na vesla s pomoćnim jedrom na kome su obično veslali kažnjenici (u upotrebi do 18. st.) (RBJ1, 304) M.O.

Gamal Abdel Naser (*Putovanje po besmislu*) egipatski predsjednik, vladao od 1954. do 1970. godine. U arapskom svijetu važi kao simbol slobode i digniteta. Takav ugled stekao je jer je bio jedan od vođa Egipatske revolucije. U toj revoluciji svrgnuta je prijašnja vlast i to je omogućilo veći razvoj industrijalizacije u Egiptu i razvoj nacionalne svijesti (op. L.R.). Osnivač i predsjednik Arapske socijalističke unije, jedan od inicijatora politike nesvrstanosti. (PH, 49; WEB4; HER, 6. tom, 317) L.R., Š.H.

gamašna (*April na Sirkedžiju*) gamaša/kamaše/kamašne: dokoljenica od kože ili tkaknine (BKRI, 467) S.Z.B.

Garašanin (*Osveta mrtvih sultana*) Ilija Garašanin, srpski političar (1812-1874). Sudjelovao je u rušenju kneza Mihajla Obrenovića i u dovođenju na prijestolje Aleksandra Karađorđevića. Garašanin je 1844. sastavio *Načertanije*, program vanjske politike Srbije,

jedan od najznačajnijih dokumenata za srpsku povijest u 19/20 st. Prvi put se ističe kako se Srbija “ne ograničava na sadašnje njene granice, no da teži sebi priljubiti sve narode srpske koji ju okružavaju”, te obnoviti i dograditi Dušanovo carstvo.
(WEB1) M.Om.

gardista (*Galiya pod ćeramidom*) pripadnik straže nekog vladara; dio naročito odabrane, elitne trupe svih redova vojske kao zasebne vojne jedinice; *fig.* odana i pouzdana pristalica (MVL2, 164) F.K.

garnizon (*Trube u Jerihonu*) vojska stalno razmještena u gradu, tvrđavi, velikom utvrđenju ili u utvrđenom rajonu
(BKR3, 470) A.Č.

general Filipović (*Grad zelene brade*) Josip barun Filipović Filipšberški (1819-1889), hrvatski plemić i austrijski general, jedan od najvećih hrvatskih vojskovođa. Jedno vrijeme Filipović je bio zapovjednik divizije u carskom Beču, a nedugo zatim promaknut je u generalpukovnika austrijske vojske i imenovan vojnim zapovjednikom Češke sa sjedištem u Pragu. Godine 1878. kad je na prijedlog Engleske Austro-Ugarska monarhija dobila međunarodni mandat da riješi “veliku istočnu krizu” tako

da zaposjedne BiH, Filipović je kao jedan od najistaknutijih austrijskih vojskovođa preuzeo zapovjedništvo, prvo 13. vojnog zbora, a potom i 2. armije, s kojom je uspješno ostvario zadaću.
(WIKI HR) M.K.

general Pangalos (*Galiya pod ćeramidom*) grčki vojnik, političar i diktator (1878 – 1952). Džumhur nekog evzona (grčkog vojnika) poredi sa generalom, navodeći da ima brkove kao on.
(WEB26) F.K.

Georgija (*Kasaba na granici*) Gruzija, država na sjeveroistoku Crnog mora, na jugu Kavkaza. Na sjeveru graniči s Rusijom, na jugu s Azerbejdžanom, Armenijom i Turskom. Kako je smještena na samoj granici jugoistočne Evrope i jugozapadne Azije, smatraju je i evropskom i azijskom zemljom.
(WIKI BS) S.S.

Getsemanski vrt (*Zapisi pod gorom, Trube u Jerihonu*), vrt u blizini Jeruzalema, na podnožju Maslinove gore, istočno od potoka Cedrona, gdje je Isus nakon posljednje večere bio uhićen, da bi potom bio osuđen na smrt
(HOL, 307) L.B.

globiti (*Nekrolog jednoj čaršiji*) od globa, sudska ili upravna novčana

kazna za kakav prekršaj; novčano kažnjavati
(RBJ1, 318) S.M.

Golgota (*Zapisi pod gorom*) brežuljak kraj Jeruzalema na kojemu je razapet Isus Krist. Odatle se riječ golgota upotrebljava kao simbol patnji i ispaštanja. To je ime na latinski prevedeno kao *Calvaria* (*calvus*: ćelav).
(HOL, 318) L.B.

Gotfrid Bujonski (*Trube u Jerihonu*) Godefroy de Bouillon, jedan od vođa prvog križarskog rata, u kojem je postigao čast kralja od Jeruzalema (1099)
(BKR3, 491) A.Č.

gotika (*Zapisi pod gorom*) stilsko razdoblje u evropskoj srednjovjekovnoj umjetnosti od sredine 12. do 15. stoljeća. Nastala je i razvila se u Francuskoj kao nov arhitektonski izraz i sustav građenja za koje su karakteristični šiljasti lukovi i svodovi, te visoke i smiono konstruirane građevine.
(HOL, 322) L.B.

gramofonska ploča (*Kamen crnog sjaja*) nosač zvuka, veoma popularnog do 80-tih godina 20. vijeka, u obliku okrugle ploče od polivinilnog hlorida (ili PVC, vrsta plastike) s urezanom spiralnom trakom od vanjskog ruba prema sredini, u kojoj

različita nazubljenost znači različit zvuk. Proizvodila se u nekoliko koraka: snimanje, urezivanje i presanje. Ljudski glas ili muzički zvuk snimljen na gramofonskim pločama mehanički reproducira gramofon (aparatus).
(RBJ1, 334; WEB1; WIKI SH) A.B.

grincajg (*Grad zelene brade*) povrće, zelenje
(BKR3, 502) M.K.

grivna (*Nekrolog jednoj čaršiji*) narukvica, ogrlica, kolut, prsten koji služi kao ukras na tijelu, vrsta srebrenog novca
(RBJ1, 339) S.M.

groš (*Grad zelene brade*) vrsta sitnog novca (u različitim državama i u različito doba različite vrijednosti); danas u Austriji kao stoti dio šilinga i u Poljskoj kao stoti dio zlota
(BKR3, 503) M.K.

Gurijel (*Kasaba na granici*) zaselak u okviru naselja Lun koje se nalazi u Hrvatskoj
(WIKI HR) S.S.

gvozdeni čovjek svijetloplavih očiju sivoga vuka (*Osveta mrtvih sultana*) vidi: Kemal, Mustafa Atatürk
M.Om.

Hadramaut (*Putovanje po besmislu, Kamen crnog sjaja*) regija južnog Jemena, historijski značajna zbog neka-dašnjeg monopola trgovine začinima i karavanskih puteva
(PH, 137; WEB4) L.R.

hadžiluk (*Nekrolog jednoj čaršiji, Džambaz-tepe*) hodočašće svetim mjestima; hadž
(RBJ1, 351) Š.H.

hajaj (*Džambaz-tepe*) hodnik u prizemlju u starinskim građanskim kućama
(AŠT, 299) E.DŽ.

hajduk (*Panađur u porti*) prvobitno: odmetnik koji se borio protiv turskih nasilnika, borac za slobodu; danas: odmetnik od vlasti i zakona; kod Turaka: razbojnik; kod Mađara: lako naoružan pješak; sluga u mađarskoj narodnoj nošnji, glasnik, vjesnik
(AŠT, 300) M.H.

han (*Putovanje po besmislu*) gostionica, prenočište za putnike i karavane, karavansaraj, svratište
(BKV1, 464) L.R.

harem (*Grad zelene brade*) kod muslimana, ženski dio kuće, potpuno odijeljen od ostalih prostorija (stranim muškarcima ulaz zabranjen)
(BKR3, 518) M.K.

(*Osveta mrtvih sultana*) više žena jednog muškarca
(RBJ1, 355) E.V.

Hatidža (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Hatice Sultana (1500-1536), kćerka Selima I, sestra Sulejmana I (Veličanstvenog)
(WEB27) S.M.

hatišerif (*Kasaba na granici*) isto što i *hatihumajun*, svečana povelja (ferman) turskog sultana (prvobitno: vlastoručno sultanovo pismo). Može se razložiti na *hati*, što u arapskom znači pismo i *šerif*: časni, plemeniti
(AŠT, 320) S.S.

Hedžas (Hejaz) (*Zapisi pod gorom*) dio Saudijske Arabije uz obalu Crvenog mora. Obuhvaća oko 380.000 km² sa oko 2 miliona stanovnika. Pretežno pust planinski kraj sa vrlo visokim planinskim temperaturama i malim količinama oborina. Glavni grad Meka, veliki hodočasnički centar. Historija Hejaza usko je povezana sa historijom Meke, religioznog centra islama. Od X do u XX stoljeće vladaju ovdje šerifi iz loze Muhamedova unuka, kalife Hasana. Oni su nakon propasti Bagdadskog kalifata formalno priznavali suverenitet Egipta, a od 1517. vlast Osmanlija. God. 1916. oslobodio se šerif Husein (otac Falvada i Huseina, kasnijih kraljeva Iraka i Jordana) turske vlasti i uzeo naslov

kralja. Kada se poslije proglasio i kalifom, izazvao je reakciju vahabita (v. vahabiti), koji su od 1924. pod vodstvom Ibn Sauda od Nejda (v. Nedžs) osvojili Meku i protjerali Huseina (v. Husein). Hedžas je nakon toga pripojen Saudijskoj Arabiji. (ELZ, 353-354, 3) L.B.

Hejbeli ada i Bujuk ada (*Zapisi pod gorom*) dva najveća od ukupno devet Prinčevih otoka, nedaleko od Istanbula (ETT, 158) L.B.

helebarda (*Panađur u porti*) koplje koje ispod metalnog šiljka ima sjekiru s jedne, kuku s druge strane; srednjovjekovno oružje: koplje sa sjekirom pri vrhu, ispod šiljka; ubojna sjekira (MVL1, 993) M.H.

Helvecija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Helvetia, marka ručnog sata koji se koristio u vojsci, prvobitno u kraljevskim mornaricama; proizvodio se u Švicarskoj (WEB28) S.M.

hepiend (*Kasaba na granici*) u književnom, kazališnom i filmskom jeziku: neočekivan sretan svršetak nekog romana, pozorišnog djela, osobito filma (od *engl.* happy: sretan, end: kraj) (RSR, 535; MVL1, 998) E.S.

herald (*April na Sirkedžiju*) glasnik, vjesnik (MVL1, 1000) S.Z.B.

herceg Stjepan (*Grad zelene brade*) Stjepan Vukčić Kosača (o.1404-1466), bosanski vojvoda, nećak vojvode Sandalja (HER, 215, 5. tom) Š.H.

hermelin (*Galija pod ćeramidom*) sjeverna velika lasica, krzno joj je skupocjeno (MVL2, 1000) F.K.

Hjuston, Blago Sijera Madre (*Nekrolog jednoj čaršiji*) John Huston, američki filmski redatelj, glumac, scenarist i pisac (1906-1987). U vrlo plodnoj karijeri veliki uspjeh postigao je psihološkim akcijskim filmom *Blago Sierra Madre* (*The Treasure of the Sierra Madre*, 1948), za koji je nagrađen Oskarom. Film govori o tome u kakva sve stanja može dospjeti čovjek u potrazi za bogatstvom i šta novac može napraviti od njega. Temeljen je na istoimenom romanu B. Travena iz 1927. godine. (WEB1) S.M.

hram (*Pesak i zvezde*) građevina posvećena nekom božanstvu, namijenjena slavljenju i poštovanju božanstva (DŽJ, 193, 3. tom) E.H.M.

hrisovulje (*Panađur u porti*) povelja sa zlatnim pečatom. Vladari su važne povelje snabdijevali zlatnim pečatom koji je na pergamentu visio o svilenjoj traci.
(MVL1, 1023) M.H.

Hron (*Panađur u porti*) rijeka u južnoj Slovačkoj, duga 271 km. Izvire u području između Niskih Tatra i Slovačkog Rudogorja; utječe u Dunav kod Esztergoma (Mađarska).
(WEB1) S.M.

hud (*Galija pod ćeramidom*) bijedan, slab, jadan, žalostan, nesretan
(AIR2, 108) E.K.

humski vojvoda (*Grad zelene brađe*) Sandalj Hranić Kosača (o.1370-1435), bosanski vojvoda, jedan od najmoćnijih bosanskih feudalaca nakon smrti kralja Tvrtka I
(HER, 215, 5. tom) Š.H.

Husein, šerif Meke i predvodnik sunita (*Zapisi pod gorom*) odrednica upućuje na kralja Huseina ibn Alija, pradjeda Huseina II (v. suveren); hejaski kralj (oko 1854-1931), emir u Meki (1908-16). Za vrijeme Prvog svjetskog rata pridružuje se saveznicima protiv Turske i proglašava se 1916. kraljem Arabije, ali ga priznaje samo Hejaz (v. Hedžas). Kada je 1924. tražio za sebe titulu kalife, izazvao je

intervenciju Ibn Sauda; prisiljen na abdikaciju u korist svog najstarijeg sina; polazi u progonstvo 1924. godine. Ibn Saud, vladar Nejda (v. Nedžd), osvojio je Hejaz 1926. godine. Huseinov drugi sin Abdullah Ibn Husein (v. emir Abdulah), emir u Transjordaniji, proglasio se 1946. kraljem.
(ELZ, 472, 3) L.B.

ibrik (*Nekrolog jednoj čaršiji, Kamen crnog sjaja*) bakreni sud za vodu sa uskim grlom, na kome je kupast poklopac, i s dugim nosačem; može biti od zlata ili srebra
(AŠT,338) S.M.

iguman (*Panađur u porti, Pesak i zvezde*) starješina pravoslavnog manastira
(RSR1, 576) M.H.

ikona (*Panađur u porti, Pesak i zvezde*) svetačka slika u bizantskom stilu. Bizantska umjetnost je nastavak starokršćanske umjetnosti i slike su bile izrađivane na dasci i posvećene vjerskim temama.
(RSR1, 577) M.H.

imaret (*Osveta mrtvih sultana, Nekrolog jednoj čaršiji*) javna dobrotvorna kuhinja (obično uz džamiju)
(RBJ1, 383) E.V.

imperator (*Kamen crnog sjaja, April na Sirkedžiju*) u starom Rimu vrhovni zapovjednik vojske; vojskovođa, car (BKR, 576) M.O.

indijaner (*Osveta mrtvih sultana*) vrsta poslastice od jaja, maslaca, šećera, brašna i čokolade (BKR3, 582) M.Om.

Indir Liman (*Osveta mrtvih sultana*) nisko obalno područje koje je pješčaninim prudom oslonjeno na istaknute rtove i pretvoreno najčešće u uski ljevkasti zaliv. Klasični primjeri na obalama Crnog i Azovskog mora. Širenjem Osmanskog carstva na zapadne i sjeverne obale Crnog mora, riječ su proširili Turci, da bi naposljetku ušla u bugarski, rumunski, ukrajinski i ruski jezik. (WEB23; WEB1) E.V., M.Om.

Isidor iz Mileta (*April na Sirkedžiju*) glavni arhitekt Aja Sofije. Među sačuvanim spomenicima Justinijanove vlade u Carigradu daleko je najznačajnija Aja Sofija (Sv. Sofija), remek-djelo arhitekture toga doba i jedan od velikih stvaralačkih trijumfa svih vremena. Sagrađena je u godinama 532-537, postala je tako slavna da su zapamćena i imena njenih graditelja – Artemija iz Tralesa i Isidora iz Mileta (HJI, 30) J.P., S.Z.B.

istočna Rumelija (*Džambaz-tepe*) dio Bugarske koji je nakon 1878. ostao u sastavu Osmanskog carstva (1885. se ujedinjuje s Bugarskom) (HER, 232, 9. tom) Š.H.

Ist River (*Kamen crnog sjaja*) East River, morski kanal u New Yorku; “na East Riveru”, fraza koja se u novinarskom žargonu koristi za UN (sjedište Ujedinjenih naroda je uz E. R.). (WEB23) A.B.

izmećar (*Jukse kaldrma*) hizmećar, sluga, služitelj (AŠT, 331) Š.H.

izlokana kaldrma (*Grad zelene brade*) kaldrma: pločnik od neravnog kamenja; izlokana: koja je uništena, u kojoj su rupe (BKR3, 646) A.K.

janjičar (*Panađur u porti, Nekrolog jednoj čaršiji*) pripadnik pješačkog roda turske vojske u razdoblju od 1328. do 1826. godine (RBJ1, 457) Š.H.

jaruga (*Pesak i zvezde*) udubina u zemlji, udolina strmih strana niz koje se slijevaju voda i kiša (RBJ1, 459) E.H.M.

javaš-javaš (*Kasaba na granici*) blag, spor; polako, tiho (AŠT, 364) E.S.

Jedrene (*Kasaba na granici*) (Edirne, Drinopolje, Adrianopol) glavni grad istoimene pokrajine u evropskom dijelu Turske, na ušću Tundže u Maricu, oko 30.000 st. Grad ima lijep položaj; među mnogim džamijama ističe se Selimija (1566-74), glavno djelo tur. graditelja Sinana(2). Jedrene ima razvijenu kožnu industriju, izrađuju se ćilimi i ružino ulje. Grad je osnovao car Hadrijan (Hadrianopolis) na mjestu stare *Uscudane*. Konstantin Veliki pobijedio je ovdje 323. Licina, pobijedili su Goti cara Valenta, a 1205. Bugari lat. cara Baldiuna. Turci su ga zauzeli 1361, te je bio prijestolnica sultana do 1453. godine. Godine 1829. sklopljen je u Edirneu mir, koji je dokončao rus-tur. rat. Za Prvog balkanskog rata Bugari, nakon duge opsade i uz pomoć srp. vojske, osvojili su grad 20.3.1913,

(2) **Mimar Sinan** (1490-1588) turski graditelj, sin kršćanskih roditelja iz Cezarije, sudjelovao kao janjičar u tur. vojnama svoga vremena. Kao zapovjednik janjičarske graditeljske pukovnije istakao se gradnjom jednog mauzoleja u Carigradu, te je imenovan mimarbašom (*tur.* mimar: graditelj), tj. vrhovnim graditeljem turske carevine. U Bosni i Hercegovini M.S. je sagradio višegradski most na Drini, zadužbinu vezira Mehmed-paše Sokolovića, kao i saraj istog vezira u Sokolovićima. U svojim djelima M.S. je doveo tursko-tatarski stil do vrhunca. (ELZ, 200, 5. tom) Š.H.

ali su ga u Drugom balkanskom ratu Turci opet zauzeli 22.7.1913. godine. Poslije Prvog svjetskog rata pripao je Grčkoj, a 1922. primirjem u gradu Madanya ponovo Turskoj. (ELZ, 466, 2. tom) Š.H.

jeretik (*Pesak i zvezde*) jereza, hereza: skretanje od vjerskog nauka koji se drži pravovjernim i kanoniziranim; krivovjerje, krivovjerstvo (RBJ1, 359) DŽ.B.

Jerihon (*Zapisi pod gorom, Trube u Jerihonu*) grad u Jordanu (od 1967. pod izraelskom upravom), u dolini rijeke Jordan. Najniže ležeći grad na Zemlji (258 m ispod morske razine). Njegove zidine su podignute u 5. milenijumu p.n.e. Tokom vremena su postojala naselja, pa postoje ruševine iz raznih epoha. Jevreji ga preotimaju od Hanana u toku osvajanja Palestine, što je opisano u Bibliji. U Bibliji se Jerihon naziva Gradom palmi. Rimljani su razorili grad 68. godine n.e. Istoimeni grad sa 20.400 stanovnika (2006) i danas se nalazi u blizini ruševina tvrđave. (HOL, 420; BKR3, 629; WIKI BS) L.B., A.Č.

Jerusalim (*Trube u Jerihonu, Pesak i zvezde*) Jeruzalem: sveti grad triju glavnih monoteističkih religija; utemeljio ga je kralj David (o.1000. pr. Kr.) oko brda Morija na kojem se Bog

javljao Abrahamu i s njime potvrdio savez (*Stari zavjet*); na tom je mjestu Salomon sagradio hram čije sačuvane temelje Židovi poštuju kao najveću svetinju (zapadni zid, "zid plača"); tu se objavio, propovijedao, bio razapet i uskrsnuo Isus i utemeljena je kršćanska religija; tu je Allah preko anđela Džibrila (Gabriela) objavio Muhamedu Kur'an i otud je Muhamed uzašao na nebo; u srednjem vijeku kartografi ga ucrtavaju kao središte svijeta ("pupak svijeta"); danas glavni grad države Izrael (oko 500.000 st.) i mjesto hodočašća kršćana, muslimana i židova (HER, 354, 4. tom) Š.H.

Juksek-kaldrma (*Juksek kaldrma*) naziv vrlo strme ulice koja vodi od Galate prema Bejogluu (*tur.* Yükkaldırım) (OPI, 410, 160);

juksek visok, uzdignut, na visini, vrhovni, glasan; *fig.* plemenit, velikuđušan, ugledan (*tur.* yüksek) (TSR, 1075, 1076); **kaldrma** gornji sloj na putu, pločniku, na ulici, trgu, dvorištu napravljen od neobrađena obla kamenja (HER, 18, 5. tom) Š.H.

Jovanović (*Grad zelene brade*) Arso Jovanović (1907-1948), generalpukovnik i prvi načelnik Generalštaba Jugoslavenske narodne armije. (WIKI HR) A.K.

kabare (*Galija pod ćeramidom*) krčma, malo zabavno pozorište s ugostiteljskom ponudom gdje se izvodi artistski program koji uključuje pjevanje, ples, mađioničarske tačke i zabavne skečeve (MVL1, 380) E.K.

kačak (*Kasaba na granici*) odmetnik od vlasti, bjegunac; krijumčarena stvar (AŠT, 377) S.S.

Kadilak (*Kamen crnog sjaja*) nekada francuska, a danas američka marka vrlo luksuznih osobnih automobila, naziv nosi po osnivaču američkog grada Detroita – Antoineu de la Mote Cadillacu (BKR, 641) A.B.

Kain je ubio Avelja (*Putovanje po besmislu*) Kain je, prema *Knjizi postanja*, stariji sin Adama i Eve, koji je iz zavisti ubio rođenog brata Avelja. Kain je u *Novom zavjetu* prikazan kao oličenje zlog čovjeka, ubice, ali i nevoljnog izgnanika i buntovnika. Njegov mlađi brat Avelj oličenje je ljubavi i bezazlenosti. Obojica ispaštaju zbog toga što su im roditelji protjerani iz rajskog vrta. I jedan i drugi su primorani da rade kako bi zaradili za hljeb nasušni: Kain se posvećuje ratarstvu, dok Avelj čuva stada. Biblijska priča o Kainu koji ubija brata Avelja ozna-

čava sukob između dvije civilizacije: ratarske i trudbeničke, koju predstavlja Kain, i lutalačke i pastirske, koja se moli i vrijeme posvećuje Bogu, koju predstavlja Avelj. Kain ubija Avelja iz zavisti jer "Bog prihvata Aveljeve, a odbija Kainove darove".

(MRS, 241) M.R.

Kajmakčalan (*Galija pod ćerami-dom*) geografski pojam, najviši vrh planine Nidže (2521) na granici Makedonije i Grčke

(MVL1, 384) E.K.

kajzer (*Kasaba na granici*) car

(BKV2, 582) E.S.

kalfa (*Jukseš kaldrma*) pomoćnik majstora u esnafu koji je nakon šegrtskog staža položio ispit; izučeni obrtnički ili trgovački pomoćnik

(AŠT, 387) Š.H.

kalifa (halifa) (*Kamen crnog sjaja, April na Sirkedžiju*) vrhovni vjerski poglavica svih muslimana na svijetu, ili jednog velikog dijela muslimana. Halifa je obično jedan od vladara islamskih država. Po pravilu, halifa mora biti biran, odnosno priznat kao takav od svih muslimana. Danas ne postoji halifa, pošto se muslimani ne mogu složiti u izboru ličnosti. Arapska riječ halifa skraćena je, a puni naziv je halifatu Rasuli-llah: "nasljednik

Božijeg poslanika (Muhammeda)". Ovaj naziv bio je vezan za prvog Muhammedovog nasljednika Ebu Bekra, a kasnije je dobio značenje vrhovnog vjerskog poglavara.

(AŠT, 304) A.B.

kalifat (halifat) (*Zapisi pod gorom, Pesak i zvezde*) upravna jedinica kojoj je na čelu kalifa

(HER, 20, 5) L.B.

kalipso (*Trube u Jerihonu*) pučka popijevka na Karipskim otocima

(HER, 21, 5. tom) Š.H.

Kalkuta (*Kamen crnog sjaja*) Calcutta, gl. grad države Zapadni Bengal, sjeveroist. dio Indijske Unije. Nepravilno je izgrađen na lijevoj obali plovne rijeke Hoogly, 130 km od mora. Klima je veći dio godine vrlo nezdrava. Osim javnih zgrada nije suvremeno izgrađen. Umjetničkih spomenika ima malo (hramovi). Glavni je finansijski centar Indijske Unije. Izvozi jutu, pamuk, čaj, lan, kaučuk, kožu. Industrija jute, pamuka, papira, biljnih ulja, ljuštionice riže, mlinovi, tiskarstvo.

(ELZ, 692, 1. tom) Š.H.

kaluđer (*Panađur u porti, Trube u Jerihonu*) pravoslavni monah, redovnik. Isprva naziv za starije, uglednije monahe, kasnije i za ostale; u tom proširenom značenju prihvatili su ga

slav. jezici. *Kaluđerski život* sinonim je za manastirski ili kinovijski (zajednički) život; razvio se u Makedoniji pod grč. vlašću već u 11. st., u Srbiji pod vlašću Nemanjića. (ELZ, 85, 4. tom) Š.H.

kalvarijska (*Zapisi pod gorom*) 1. drugo ime za Golgotu, vidi Goglot; 2. relig. križni put; 3. *pren.* muke, patnje (HOL, 435) L.B.

kama (*Kamen crnog sjaja*) dvosjekli nož, sa dva sječiva (BKR, 650) M.O.

kamilavke (*Panađur u porti*) kruta okrugla kapa, dio pravoslavne svećeničke odjeće (MVL1, 392) M.H.

kandelabar (*April na Sirkedžiju*) (*lat.* candelabrum: svijećnjak, candela: svijeća, voštanica) bogato ukrašen veliki svijećnjak u obliku stupa sa tri i više ogranaka; veliki svijećnjak na javnim mjestima, osobito pred trgovinama, zgradama itd. (RSR, 660) S.Z.B.

kandilo (*Pesak i zvezde*) posudica (ukrašena) s uljem, u kojoj gori fitilj pred svetim slikama; uljanica (RB1, 486) DŽ.B.

Kapali-čaršija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) jedna od najstarijih i najvećih tržnica u povijesti, izgrađena je neposredno nakon osvajanja Istanbula. *Kapalı çarşı* znači *natkrivena tržnica*. (WEB29) S.M.

kapela (*Pesak i zvezde*) crkvice; prvobitno: mjesto (sakristija) gdje je svećenik ostavljao svoj ogrtač (*lat.* *capa*) i crkvene stvari; kasnije: mjesto za pjevače i glazbenike u crkvi (RSR3, 661) DŽ.B.

kapidžik (*Džambaz-tepe*) mala vrata koja vode u susjednu baštu ili dvorište (AŠT, 393) E.DŽ.

kapija (*Jukseš kaldrma*) velika ulazna vrata (u kuću, dvorište, grad) (HER, 40, 5. tom) Š.H.

karafindl (*Nekrolog jednoj čaršiji*) komplet stolnog pribora, sastoji se od posudica za sol, papar i papriku, te bočica za ocat i ulje (HER, 5. tom, str. 45) S.M.

Karakej (*Jukseš kaldrma*) dio Galate, najuže gradske jezgre uz Most Galata (OPI, 409, 109) Š.H.

karaula (*Kasaba na granici, Kamen crnog sjaja, Zapisi pod gorom*) stražarnica, policijska stanica, vojna pogranična stanica (AŠT, 397) E.S.

karavan (*Galija pod ćeramidom, Kamen crnog sjaja*) povorka životinja (najčešće deva) koja pod teretom prelazi velike udaljenosti; u prenesenom značenju mnoštvo ljudi ili brodova ili bilo čega što asocira na sliku karavane (BKV2, 624, WEB30) E.K., M.O.

karoserija (*April na Sirkedžiju*) gornji dio automobila: pod, sjedište i krov (RSR, 672) S.Z.B.

kasaba (*Kasaba na granici*) varoš, manji provincijski grad (AŠT, 398) E.S.

Kasija carica (*Jukseš kaldrma*) Kasija Konstantinopoljska (805 – između 843. i 867), grčka pravoslavna monahinja, svetiteljica, osnivačica manastira, pjesnikinja i himnografinja iz 9. stoljeća. Ona je podigla ženski manastir u kom je primila monaški zavjet i prihvatila isposnički način života. Pored himni, pisala je izreke i epigrame. Milovan Vidaković napisao je roman pod nazivom “Kasija carica”. (WIKI SR) Š.H.

kastanjete (*Galija pod ćeramidom*) muzički instrument, udaraljke najčešće napravljene od drveta u obliku izdubljenih pločica koje izgledom podsjećaju na prepolovljeni plod kestena. Kastanjete se drže među prstima, a zvonki zvuk nastaje udarima pločica.

U prenesenom značenju može se odnositi na zubnu protezu. (BKV2, 632) E.K.

katakomba (*Nekrolog jednoj čaršiji*) mračna rupa ili prostorija; podzemna spilja, rupa, hodnik kao dio kulturnih, grobišnih mjesta (RBJ1, 494) S.M.

Katarina Velenta (*Kamen crnog sjaja*) popularna italijanska pjevačica i glumica, poznata po pjesmama “Istanbul” i “I love Paris” iz 1954. godine (WEB31) A.B.

katarka (*Galija pod ćeramidom*) jarbol; drveni gvozdeni stub na brodu na kojem se razapinju jedra (MVL1, 409) F.K.

kavgadžija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) onaj koji je sklon izazivanju kavge, svadljivac (RBJ1, 495) S.M.

kedar (*Trube u Jerihonu*) cedar, ukrašno drvo iz porodice četinjača, osobito poznat cedar libanonski. Naraste do 40 m, ima tvrde, bodljikave, četverobridne iglice, muški cvjetovi su uspravne rese, a ženski uspravni češeri. Razlikuje se libanonski, kiparski, atlantski (u području gorja Atlasa) i himalajski cedar; prenesen u Europu,

uzgaja se u dekorativne svrhe. Cedrovo drvo ili cedrovina jedričavo je, ugodna mirisa, meko i trajno. Koristi se u građevinarstvu, stolarstvu i kolarstvu; služi za izradu namještaja, za unutarnje uređivanje brodova, jahti, vagona i dr. Smola libanonskog cedra koristila se u starom Egiptu za balzamiranje; u pučkoj medicini smola i sjeme služe kao diuretik. (BKR3, 214, WEB23) A.Č.

kekez (*Nekrolog jednoj čaršiji*) 1. homoseksualac; 2. mlitavac, mlakonja (RBJ1, 497) S.M.

Kemal (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Mustafa Kemal Atatürk (do 1934. Kemal-paša), turski general i državnik (1881-1938). Prema njegovu planu izvršene su važne reforme: uspostavljena je ravnopravnost svih građana, provedena agrarna reforma, ukinut kalifat (1924), stvoreno moderno građansko i kazneno zakonodavstvo (1926), odvojena crkva od države (1928), provedena reforma kalendara i jezika, uveden latinični alfabet (1928), zabranjeno nošenje fesa i feredže, data ravnopravnost i izborna pravo ženama (1934) i dr. Osnivač je i idejni vođa Narodno-republikanske stranke 1923. godine. (WEB1) S.M.

kemalizam (*Kasaba na granici*) političke, ekonomske, socijalne i kulturne

reforme Kemala Atatürka, vođe turskog naroda i obnovitelja turske države koji je za nešto više od 10 godina od Turske, nekadašnjeg *bolesnika na Bosporu* i sinonima zaostalosti, napravio državu budućnosti (RSR, 685; MVL1, 420) E.S.

kenčijati (*Nekrolog jednoj čaršiji*) provoditi kenčiluk (magareština, neslana šala) (AŠT, 405-406) S.M.

Kerting (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Körtling: proizvođač bijele tehnike (WEB32) S.M.

kicoš (*April na Sirkedžiju*) muškarac koji mnogo polaže na svoje javno dočimovanje i uljepšavanje (RBJ12, 283) S.Z.B.

kilote (*Nekrolog jednoj čaršiji*) prostrane hlače slične suknji (HER, 92, 5. tom) S.M.

kiparis (*Osveta mrtvih sultana*) čempres, tj. porodica drvenastih biljaka iz reda četinjača. Raste u umjerenim i suptropskim predjelima sjeverne hemisfere. U nas su najvažniji samonikli rodovi borovica i čempres, te kultivirani rodovi tuja, mamutovac, pačempres. (BKR3, 690) M.Om.

kirdžija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) onaj koji dotjeruje ili prevozi robu u utovaru ili zapregom uz novčanu naknadu (RBJ1, 502) S.M.

kismet (*Kasaba na granici*) sudbina, udes
(AŠT, 409) E.S.

kloster (*Trube u Jerihonu*) kloštar, samostan
(HER, 119, 5. tom) Š.H.

knjaz (*Osveta mrtvih sultana*) knez, osobito kao titula poglavara države u periodu od 1851. do 1910. godine u Srbiji i Crnoj Gori
(BKR3, 700) M.Om.

knjige starostavne (*Putovanje po besmislu*) starostavan: koji je od starine, starodrevan; knjige starostavne: drevne, stare knjige
(RSKJ2, 1004) M.R.

knjižara Toma Jovanović i Vujić sa Zelenog Venca (*Nekrolog jednoj čaršiji*) osnovana 1897, gdje su se uglavnom štampale tzv. "knjige za narod". Neke od najpoznatijih knjiga ove izdavačke kuće su Žil Vernovi romani: "20.000 milja pod morem", "Put u sredinu zemlje", zatim "Jazavac pred sudom" Petra Kočića, "Robinson Kruso" Danijela Defoa i mnoga druga klasična djela namijenjena za djecu i omladinu.
(WEB33; WEB34) N.H.

kočoperiti (*April na Sirkedžiju*) pravi se važan pred drugima, šepuriti se
(RBJ1, 293) S.Z.B.

Kolobara-han (*Nekrolog jednoj čaršiji*) prvi sarajevski karavan-saraj (cestovno svratište za prihvaćanje i smještaj karavana). Izgradio ga je kao poklon gradu njegov osnivač Isa-beg Ishaković sredinom 15. stoljeća. Han je imao 40 soba i mogao je primiti 400 ljudi i 35 konja. Kolobara-han nalazi se na Baščaršiji i danas je isključivo restoran.
(WEB35) S.M.

kolonijala (*Nekrolog jednoj čaršiji*) trgovina koja drži mješovitu robu raznih sirovina (kafa, čaj, datule, banane, itd.), kolonijalnu robu
(HER, 144, 5. tom) S.M.

kombinezon (*Nekrolog jednoj čaršiji*) odijelo za posebne namjene izrađeno iz jednog dijela
(RBJ1, 521) S.M.

konak (*Grad zelene brade, Pesak i zvezde, Džambaz-tepe*) prenoćište, noćište, noćenje
(BKR3, 719) M.K.

kondotjer (*Zapisi pod gorom*) četovođa, zapovjednik vojske plaćenika-najamnika u Italiji u 14. i 15. stoljeću
(HOL, 157) L.B.

konfekcija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) industrijska proizvodnja odjeće po starim modelima i veličinama; ono što je za nerazvijen ukus, za široku porošnju, osrednje (VAR, 427) S.M.

kongregacija (*Pesak i zvezde*) vjerska udruga, zajednica, bratstvo (RSR3, 722) DŽ.B.

Konstantin (*Pesak i zvezde*) Konstantin I (vjerovatno 285-337, vladao od 306. do 337) Odabrao je stari Bizantij na Zlatnom rogu za novu prijestolnicu, koja dobiva po njemu novo ime, Konstantinopolis. Čitavo njegovo vladanje obilježeno je tendencijom: izgraditi političku dogmu da je car, kao namjesnik Kristov, i državni i crkveni poglavar – na toj inauguriranoj ideji o državi izgrađivalo se u idućim stoljećima Bizantijsko carstvo. (ELZ2, 577, 3. tom) DŽ.B.

Konstantin Filozof (*Panađur u porti*) bugarski i srpski gramatičar i pisac (oko 1380-?, prva pol. XV st.). U Bačkovskom manastiru učitelj mu je bio Andrej (Andronik), sljedbenik reformatora bugarskog pravopisa patrijarha Evtimija. Kada je početkom XV st. Plovdiv pao pod Osmanlije, Konstantin Filozof došao je u Srbiju, gdje ga je primio i potpomogao Stefan Lazarević; bavio se pedagoš-

kim i književnim radom, te sudjelovao u diplomatskim misijama. U svojim gramatičkim raspravama (*Priča izrečena o slovima – Skazanie izjavljeno o pismenih*) zalagao se za to da se u srpski pravopis ponovno uvede upotreba starocrkvenoslavenskih glasona *ѣ, њ, њѣ*, iako više nisu postojali u živom jeziku. Upotrebom akcenata i drugih grčkih znakova želio je približiti srpski pravopis grčkom. Tzv. Resavska škola (po manastiru Resavi ili Manasiji, središtu Konstantinove djelatnosti) širila je Konstantinove ideje po srpskim krajevima, Bugarskoj i Rusiji. Nakon Stefanove smrti napisao je, po nalogu patrijarha Nikona, Stefanov životopis (*Žitije i žizn gospodina despota Stefana*, 1431), prvo pravo povijesno djelo u srpskoj književnosti. *Putovanje u Palestinu* (*Pätuvane do Palestina*) jedno je od prvih putopisnih djela u bugarskoj književnosti. (WEB1) S.M.

Konstantinova smrt i Fatihov trijumf na beloj kobili (*Nekrolog jednoj čaršiji*) osmansko osvajanje Carigrada 1453. godine, pod vodstvom Mehmeda II, zvanog El-Fatih, pri čemu je stradao i posljednji bizantijski car Konstantin Dragaš Komnin (WEB36) N.H.

kontoar (*Džambaz-tepe*) ured, pisarnica, poslovnica trgovca; trgovačka kuća; blagajna (RSR1, 735) E.DŽ.

konzul (*Nekrolog jednoj čaršiji, Kamen crnog sjaja*) zvanični predstavnik strane države koji u zemlji domaćinu većinom obavlja administrativne poslove (RBJ1, 532) S.M.

koprodukcija (*Kasaba na granici*) suradnja dvaju ili više aktera u obavljanju zajedničke proizvodne zadaće; temelji se na podjeli rada, odnosno specijalizaciji pojedinih sudionika; osobito je razvijena u industrijskoj proizvodnji (WEB1) E.S.

koptski kaluđer (*Zapisi pod gorom*) Kopti – potomci hamitskih Egipćana koji nisu ni nakon arapskog (641), ni nakon turskog osvajanja Egipta (1517) prešli na islam, već su ostali kršćani monofiziti (v. monofiziti). Naziv je istodobno i etnička i vjerska oznaka. Aleksandrijski patrijarh Dioskur, osuđen na Kalcedonskom saboru 451. kao monofizit, smatra se osnivačem samostalne egipatske (koptske) crkve. Na čelu joj je aleksandrijski patrijarh, a sjedište mu je od 11. st. u Kairu. Koptska crkva zastupa monofizitsko učenje i dogmat-ski se, osim po tome, ne razlikuje od

katoličke i pravoslavne. U 18. i 19. st. nastala je Koptska katolička crkva ujedinjenjem nekih koptskih biskupa s Rimom. Pod utjecajem reformi, od kraja 19. st. monofizitska koptska crkva službeno se zove Koptska ortodoksna crkva. (HOL, 489) L.B.

korotni (*Grad zelene brade*) od *korota*: žalobno odijelo, crnina (BKR3, 743) A.K.

korzet (*Nekrolog jednoj čaršiji*) ženska odjeća za oblikovanje struka; steznik (RBJ1, 538) S.M.

kraher (*Juksek kaldrma*) piće od sode i nekih slatkih primjesa (*njem.* krachen: prskati) (HER, 230, 5. tom) Š.H.

krajcar (*Juksek kaldrma*) austrijski novčić u vrijednosti stotog dijela forinte (novčane jedinice u ugarskom dijelu Austro-Ugarske monarhije); *trijanda trija krajcarija: grč.* trideset i tri krajcara (ZM) (RBJ11, 545; HER, 256, 3. tom) Š.H.

krčag (*Trube u Jerihonu*) posuda valjkasta oblika, na sredini proširena, a pri vrhu sužena, u kojoj se drže i iz koje se piju tekućine; vrč (RBJ1, 549) A.Č.

krčmiti (*Panađur u porti*) trošiti olako i približavati se kraju količine čega (WEB22) A.I.D.

krdžalija (*Panađur u porti*) krdžalijama su u 18. i 19. vijeku nazivani odredi naoružanih grupa, pripadnici neregularnih vojnih odreda, koji su bili plaćenici pojedinih velikaša – odmetnika i služili kao navalna konjica (AŠT, 418) A.I.D.

krepešin (*Džambaz-tepe*) kineski krep (tanka svilena tkanina od čvrsto upredenih niti sirove ili umjetne svile) (RSR1, 759) E.DŽ.

krstaški ratovi (*Trube u Jerihonu*) (*lat.* Cruce signati: krstom obilježeni) skup svetih ratova u kojima su učestvovali pretežno vitezovi iz Francuske i Rimskog carstva. Vođeni su za oslobođenje Hristovog groba u Jeruzalemu. Imali su za cilj da se sveti grad Jeruzalem vrati pod kontrolu kršćana, a trajali su 200 godina, tačnije između 1095. i 1291. godine. Drugi krstaški pohodi u Španiji i istočnoj Evropi trajali su do 15. vijeka. Krstaši su se uglavnom borili protiv muslimana, iako su neki pohodi vođeni protiv slovenskih paganskih naroda, te paganskih naroda na Baltiku, Jevreja, pravoslavaca, Mongola, Katara, Staroprusa i političkih neprijatelja pape.

Primarni cilj Krstaša bio je oslobodjenje Jeruzalema i Svete Zemlje od muslimana, a Krstaški pohodi su počeli pozivom pravoslavnog Bizantijskog carstva da se odbrani od muslimanske ekspanzije Turaka Seldžuka u Anadoliji.

(WIKI SR) A.Č.

ksenodogija (*Osveta mrtvih sultana*) ustanova za smještaj nemoćnih, bolesnih, siromašnih i starih građana i skrb o njima, ali i za smještaj putnika-namjernika (WEB37) E.V., M.Om.

kube (*Nekrolog jednoj čaršiji*) svod, kupola (AŠT, 421) S.M.

kula vavilonska (*Galija pod ćerami-dom*) prema biblijskom mitu, toranj građen u Babilonu trebao je doprijeti do neba, ali je to spriječio bog učinivši da graditelji počnu govoriti različitim jezicima; preneseno značenje: zbrka, nered, metež, pometnja, haos (MVL1, 135) F.K.

kumbar (*Grad zelene brade*) (*tur.* kumbara: bomba) vrsta topa, lubarda (stari ratnički top) (BKR3, 766) M.K.

Kuršumlja (medresa) (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu, osnovana 1537. godine (RBJ1, 574) S.M.

kuruš (*Jukseš kaldrma*) stoti dio turške lire (TSR, 641) Š.H.

laicizam (*Jukseš kaldrma, Kasaba na granici*) odvajanje crkve od države (TSR, 653); skup ponašanja, uvjerenja i načela kojima se ističe samostalnost ljudskog razuma bez pozivanja na transcenciju (HER, 317, 5. tom) Š.H.

laički (*Osveta mrtvih sultana*) svjetovnjački, svjetovni (svjetovni: koji nije vjerski, duhovni; građanski, profan) (RBJ1, 581; RBJ1, 1280) E.V., M.Om.

Lajf (*Kamen crnog sjaja*) američki časopis, objavljivan prvo kao sedmični (1883-1972), a zatim i kao mjesečni (1978-2000); u početku humorističan, a kasnije časopis općih interesovanja. Godine 2004. *Life* je po drugi put oživio, ali kao besplatan sedmični dodatak američkim novinama. Takva verzija štampala se sve do 2007. godine, kada je njen vlasnik (kompanija Time Inc) objavio da odustaje od časopisa, ali da zadržava internet stranicu. (WIKI EN) A.B.

lajsna (lajstna) (*Galija pod ćerami-dom*) letvica koja se iz različitih razloga pričvršćuje na/za šta (RBJ1, 581) F.K.

Lamartin (*Nekrolog jednoj čaršiji, Džambaz-tepe, Zapisi pod gorom*) Alphonse de Lamartine, francuski pjesnik (1790-1869), poznat po autobiografskoj pjesmi *Jezero*, sadržanoj u zbirci ljubavne lirike *Poetske meditacije* (1820), gdje je sačuvaao sjećanje na voljenu preminulu suprugu (WEB1) S.M.

lampas (*Grad zelene brade, Galija pod ćeramidom*) širok trak (uzak komad tkanine kojim se šta pričvršćuje; RBJ1, 1341), gajtan (upredena ili pletena pamučna ili svilena vrpca za porublivanje odjeće, za ukras ili vezivanje; uzica; RBJ1, 303) u boji, sa strane hlača (obično na generalskim ili diplomatskim uniformama) (BKR3, 784) M.K., Š.H.

Lankester (*Nekrolog jednoj čaršiji*) britanski bombarder iz perioda Drugog svjetskog rata. Smatra se najuspjelijim i najpoznatijim britanskim bombarderom svih vremena. Proizvodila ga je fabrika Avro od 1942. do 1946. godine. Proizvedeno je ukupno 7377 komada. (WIKI SH) S.M.

Latinska ćuprija (*Grad zelene brade*) most u Sarajevu koji je dobio ime po tome što se nalazio na lokalitetu Latinkluk. Ćuprija je bila preimenovana u Principov most po atentatu koji je na tom mjestu, 1914. godine, izvršio Gavrilo Princip na prijestolonasljednika Franju Ferdinanda. Nakon historijske distance i izmijenjenog ideološkog i političkog konteksta, mostu je vraćen stari naziv – Latinska ćuprija. (GGG, 74) A.K.

lapaloma (*Grad zelene brade*) kubanski ples, jedna od najpoznatijih habanera (RSR, 786); habanera: španjolsko-kubanski narodni ples i pjesma u dvočetvrtinskom taktu, srodan tangu (HER, 43, 3. tom) Š.H., M.K.

lava (*Pesak i zvezde*) užarena i tekuća masa koju izbacuju vulkani, koja teče iz njih a koja, kad se ohladi, očvrstne kao kamen (RSR3, 794) DŽ.B.

Lazar (*Osveta mrtvih sultana*) srpski knez (oko 1329-1389). Pretrpio je katastrofalan poraz na Kosovu polju 1389. godine. Bio je zarobljen i navodno pogubljen kraj mrtvog sultana Murata I. Istaknuti je lik kosovskog ciklusa narodnih pjesama, u kojima se naziva carom. (WEB1) M.Om.

leblebija (*Nekrolog jednoj ćaršiji, Galija pod ćeramidom*) prženi naut, nohut, slanetak (naut ili nohut je slanetak, slani grah) (AŠT, 432) S.M.

legenda (*Panađur u porti*) prića iz života svetaca, životopis svetaca (RSR1, 800) A.I.D. (*Kamen crnog sjaja, Pesak i zvezde*) predanje o nekome ili nećemu u većoj ili manjoj mjeri ispunjeno neistinom i maštom (RBJ1, 586) M.O.

Lehar (*Nekrolog jednoj ćaršiji*) Franz Lehár, austrijski skladatelj mađarskog porijekla (1870-1948). Svjetsku slavu stekao je operetama (ukupno 26), među kojima se posebno istiću *Vesela udovica* (1905), *Ciganska ljubav* (1910) i *Zemlja smiješka* (1929) (WEB1) S.M.

leja (*Galija pod ćeramidom*) lijeha, uski dio obrađene zemlje za uzgoj povrća ili cvijeća, ograđen busenjem ili stazom (RSKJ3, 182) E.K., F.K.

lenta (*Galija pod ćeramidom*) široka traka od sjajne tkanine koja se nosi ukoso preko grudi, a na kojoj se naroćito istiće ordenje koje se kaći na nju (MVL1, 502) E.K.

Lenjin, Vladimir Iljič (Uljanov) (*Kasaba na granici*) (1870-1924), najradikalniji tumač marksizma (filozofsko i političko učenje Karla Marxa i Friedricha Engelsa, njihovih saradnika i sljedbenika; dijalektički materijalizam; ideologija koju su u različitim interpretacijama prihvale neke socijalističke, socijademokratske i sve komunističke stranke i partije u 19. i 20. stoljeću; službena ideologija u komunističkim partijama poslije 1919. i u državama pod njihovom vlašću; HER, 100, 6. tom), vođa ruskih boljševika (poslije raskola 1903, član boljševičkog dijela ruske Socijaldemokratske radničke partije; član vladajuće partije u SSSR-u od 1918. do 1991; ruski, odnosno sovjetski komunist ili ortodokсни komunist upoće; HER, 61, 2. tom) od 1903. godine; vođa Oktobarske revolucije (revolucija u Rusiji u oktobru 1917, kojom je uspostavljena vlast Komunističke partije (boljševika) i osnovana Ruska Federativna Sovjetska Socijalistička Republika) u Rusiji 1917. i vodeća ličnost u prvim godinama uspostavljanja totalitarne jednopartijske komunističke vlasti u Sovjetskom savezu i boljševičke dominacije u Kominterni (skraćeni naziv Treće (komunističke) internacionale; udruženje nacionalnih komunističkih partija, osnovano 1919. u Moskvi pod Lenjinovim vodstvom s nakanom da popularizira

svjetsku radničku revoluciju, a zapravo je funkcionirala (do 1943) kao sovjetsko tijelo za kontrolu i upravljanje međunarodnim komunističkim pokretom; HER, 152, 5. tom). (HER, 346, 5. tom) Š.H.

Levant (*Nekrolog jednoj čaršiji, Trube u Jerihonu, Galija pod ceramidom*) u općem značenju Istok, istočne zemlje. U užem smislu riječi skupni naziv za zemlje koje leže uz istočne obale Sredozemnog mora: Grčku, Tursku, Siriju, Libanon, Izrael, Jordan i Egipat; Grčka se kadšto izuzima iz pojma Levant. On se uglavnom podudara s pojmom Bliski istok. (WEB1) S.M.

Linkoln (*Kamen crnog sjaja*) luksuzna marka automobila, dio Ford kompanije (WEB38) A.B.

lira (*Nekrolog jednoj čaršiji*) novčana jedinica u Turskoj. Naziv potječe od starorimske masene mjere *libre*; kao novac prvi se put pojavio 1472. u Veneciji (sadržavao 6,18 g čistoga srebra). Kao obračunska jedinica bila je prihvaćena i u karolinškom novčanom sustavu. (WEB1) S.M.

litografija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) način, tehnika otiskivanja pomoću

crteža urezanih u ravnu površinu kamena. Litografiju je 1798. izumio A. Senefelder. Izvorno se koristila kao grafičko-reproduktivna tehnika, npr. za tisak ilustracija u knjigama; za tu se namjenu više ne koristi, jer ju je vremenom zamijenio ofsetni tisak (smatra se nasljednikom litografije). Zbog jednostavnosti tehničkog postupka litografiju su brzo prihvatili likovni umjetnici, koji su u njoj našli mogućnost da svoja djela jeftino umnože i učine pristupačnima širokom sloju korisnika. Kada je krajem XIX st. J. Chéret usavršio višebojnu litografiju i upozorio na njene još izrazitije umjetničke primjene, nastala su visokoumjetnička ostvarenja. (RBJ1, 598; WEB1) N.H.

Lonžin (*Nekrolog jednoj čaršiji*) (eng. Longines) kompanija luksuznih satova. Osnovana je 1832. godine u švicarskom selu Saint-Imier, gdje joj je i danas sjedište. Longine je prepoznatljiv po logotipu pješčanog sata s krilima, dio je sportske baštine i prisutan kao zvanični mjerilac vremena najznačajnijih svjetskih takmičenja. (WEB39) N.H.

Lorkina strofa (*Osveta mrtvih sultana*) Misli se na strofu iz poznate pjesme *Mjesečarska romansa* španskog pjesnika Federika Garsije Lorke (1898-1936). Ta strofa glasi: *Zeleno,*

volim te zeleno. / Zeleni vjetar. Zeleno grane. / Barku na zelenom moru / Konja u zelenoj gori. / Sa sjenkom oko svog pasa / Ona na terasi sanja, / Puti zelene i kose, / S očima od srebra hladna. / Zeleno, volim te zeleno. / Ispod ciganskog mjeseca, / Stvari što je posmatraju / Ona ne može da gleda.

(WEB1) M. Om., E.V.

Loti, Pierre (*Džambaz-tepe, Nekrolog jednoj čaršiji*) pravo ime Louis-Marie-Julien Viaud, franc. književnik (1850-1923). Pomorski oficir, učestvovao u tonkinškom ratu i ekspediciji evropskih sila za vrijeme Bokserskog ustanka (1900). Otpušten iz službe zbog pisanja o okrutnostima kolonijalnih trupa u Indokini; 1906. kapetan; 1910. umirovljen; reaktiviran za Prvog svjetskog rata. Naše kraljeve (Hercegovina, Crna Gora) upoznao u vrijeme međunarodne pomorske demonstracije u Kotorskom zalivu (1880). Nazvan od svojih drugova *le Loti* (ime indijske biljke, koja raste u pustim predjelima), Viaud je ovaj nadimak uzeo kasnije za svoj pseudonim. Pisao je o putovanjima, o ljubavi i ljepoti egzotičnih krajeva. Tražeći spokojstvo u dalekim krajevima, saosjećajući sa starim svijetom, koji izumire, Loti je bio opsjednut mišlju o smrti, uzaludnosti ljudskih napora, prirodi ravnodušnoj prema čovjekovu trpljenju. U vrijeme

Balkanskog rata žalio propadanje Osmanskog carstva i pisao protiv onih koji su ratovali s Turcima (*La Turquie agonisante*). Djela: *Aziyadé; Pêcheur d'Islande; Madame Chrysanthème; Japoneries d'automne; Un Pélerin d'Angkor* i dr.
(ELZ, 645, 4. tom) Š.H.

loža (*Galijska pod ćeramidom*) prvotno značenje: sklonište od granja; prostor u pozorištu odijeljen za nekoliko gledalaca (svečana loža); mjesto tajnih sastanaka u organizaciji slobodnih zidara (masonska loža)
(BKV2, 783) E.K.

Mačva (*Galijska pod ćeramidom*) plodna ravnica na sjeverozapadu Srbije između donjeg toka Save i Drine
(RSKJ3, 319) F.K.

magaza (*Džambaz-tepe*) dućan sazidan od kamena
(AŠT, 439) E.DŽ.

mahala (*Juksek kaldrma, Kasaba na granici, Galijska pod ćeramidom*) dio grada, gradska četvrt
(RBJ11, 619) Š.H.

Maharadža od Hajdarabada (*Osveta mrtvih sultana*) indijski knez grada Hajdarabad, glavni i najnaseljeniji grad indijske države Andhra Pradesh
(RBJ1, 619) E.V., M.O.

Mahmud-paša (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Angelović, osmanski vojskovođa, veliki vezir i pjesnik (oko 1420-1474). Porijeklom Grk iz Tesalije, poznat po prezimenima i nadimcima Abogović, Opuković, Bosanac, Hrvat. Zarobljen je vjerovatno 1427. i potom dospio u službu kasnijeg osmanskog sultana Mehmeda II Osvajača. Godine 1451. i 1453. bio je rumelijski beglerbeg, a potom veliki vezir 1453-67. i 1472-73. Sudjelovao je u osvajanju Carigrada, Srbije i Bosne. Godine 1473. biva svrgnut s položaja velikog vezira, optužen, utamničen i ubijen 1474. godine. Pod pseudonimom *Adni* pisao je pjesme na turskom i perzijskom jeziku.
(WEB1) N.H.

Majorka (*Galijska pod ćeramidom*) najveće ostrvo u Španiji koje pripada grupi Balearskih ostrva. Pogodna klima osigurava bujnu vegetaciju pa je Majorka poznata po uzgoju maslina, smokvi, marelica, narandži, bademovog drveta, žitarica. Ekonomija ostrva počiva na turizmu i poljoprivredi.
(WEB26) F.K.

makro (*Nekrolog jednoj čaršiji*) onaj koji prostitutkama dovodi klijentelu i živi na njihov račun; svodnik
(RBJ1, 622) N.H.

“MAKS FAKTOR” (*Zapisi pod gorom*) kozmetička linija koju je usta-

novio Poljak Max Factor (pravim imenom Maksymilian Faktorowicz) 1909. godine. Prvotno je kompanija proizvodila samo šminku za film. Smatra se da je upravo Max Factor tvorac termina “make up”. Danas je u sklopu globalne kompanije Procter & Gamble.

(WEB40) L.B.

Maksimilijan Njegovan (*Grad zelene brade*), jedini Hrvat koji je ikada došao do najvišeg položaja u Austro-Ugarskoj mornarici. Njegovan je dobio čak i čin velikog admirala (Grossadmiral), što je bio najviši mornarički čin u Austro-Ugarskoj i rijetko je dodjeljivan. Maksimilijan Njegovan rođen je u Zagrebu, u obitelji profesionalnog vojnika.

(WEB41) A.K.

Malaja (*Kamen crnog sjaja*) Malajski poluotok, poluotok u jugoistočnoj Aziji, između Andamanskog mora, Malajskog prolaza, Sijamskog zaliva i Južnokineskog mora. Obuhvaća 237.000 km². Veći dio poluotoka pripada Maleziji i Tajlandu, a manji Mjanmaru i Singapuru.

(WEB1) A.B.

Mali žurnal (*Kasaba na granici*) novine u Kraljevini Srbiji, koje su osnovali braća Boža i Petar Savić 1894. godine. Opozicioni list sa radikal-

skom, a kasnije demokratskom orijentacijom. Zahvaljujući braći Savić i *Malom žurnalu* organiziran je *put oko svijeta* Milorada Rajčevića 1911. godine. Rajčević je 1910. godine zakucao na vrata *Malog žurnala* gde su ga okarakterizirali kao “bistrog mladića, živog duha, uglađenih manira, a po spoljašnosti je bio opšte simpatičan”. U dogovoru s njima, Milorad je dobio mjesečni honorar od 150 dinara da proputuje Evropu, Aziju, Ameriku i Afriku.

(WEB33; WIKI SR) S.S.

Mambo italijano (*Kamen crnog sjaja*) popularna pjesma koju je Bob Merrill 1954. godine napisao na papirnoj maramici u jednom italijanskom restoranu u New Yorku, SAD (WEB42) A.B.

mamuza (*Nekrolog jednoj čaršiji*) naprava od metala na obući jahača; služi za podbadaње konja (RBJ1, 626) N.H.

manastir (*Pesak i zvezde, Panađur u porti*) pravosl. crkva sa zgradama u kojima, prema utvrđenim pravilima, u zajednici žive pravoslavni monasi (redovnici) ili monahinje (redovnice); samostan (DŽJ, 67, 6. tom) E.H.M.

mangale (*Nekrolog jednoj čaršiji*) posude sa stalkom (obično od bakra) u koje se stavlja žar; služe za zagrijavanje prostorija (RBJ1, 627) N.H.

mantija (*Kasaba na granici, Panađur u porti, Kamen crnog sjaja*) 1. širok, dugačak plašt; 2. svećenička haljina (RSR, 847) S.S.

manufaktura (*Nekrolog jednoj čaršiji*) ručna izrada u proizvodnji nekog predmeta (obično tekstilnog) (RBJ1, 628) N.H.

Mara (*Osveta mrtvih sultana*) (1412-1487) kćerka srpskog despota Đurđa Brankovića i jedna od žena sultana Murata II. Uživala je veliko poštovanje kako svog muža, tako i njegovog nasljednika Mehmeda II Osvajača, što je koristila za pomaganje i šticeenje kršćana u Osmanskom carstvu. (WEB43) E.V.

Marica (*Zapisi pod gorom, Džambaz-tepe, Kasaba na granici*) rijeka na Balkanskom poluotoku, duga 525 km. Protječe Bugarskom; granična rijeka između Bugarske i Grčke, te Grčke i Turske. Utječe u Egejsko more. (HOL, 586) L.B.

Marija Magdalena (*Zapisi pod gorom*) Sveta Marija iz Magdale, sljed-

benica Isusova (pratila ga i stajala pod križem). Isus ju je odvratio od grešna života, a ona se pokajala. (HOL, 586) L.B.

marokanska princeza Lale Ajša (*Zapisi pod gorom*) (1928 – 2011) kćerka kralja Muhameda V od Maroka. Sa ocem i porodicom 1952. odlazi iz Maroka u egzil, na Korziku. Aktivna u diplomatskoj karijeri, bila je ambasadorica Maroka u Velikoj Britaniji, Grčkoj i Italiji, a ujedno i prva ambasadorica neke arapske zemlje u svijetu. Aktivistkinja i borkinja za nezavisnost Maroka i prava marokanskih žena. Bila je prva predsjednica organizacije za pomoć siromašnima i ugroženima Entraide Nationale, predsjedavala je marokanskim Crvenim polumjesecom i sve do smrti bila počasna predsjednica Nacionalnog saveza marokanskih žena. Za mjesto rođenja izvor navodi Rabat, dok Džumhur u putopisu navodi da je “rođena u Francuskoj”. (WEB44) L.B.

maronitski pop (*Zapisi pod gorom*) prema *maroniti*: vjernici posebne kršćanske crkve sirsko-antiohijskog obreda u Libanonu, Siriji i dr. (oko 1.300.000 pripadnika, od toga oko 425.000 u Libanonu) koji priznaju uniju s Katoličkom crkvom; na čelu im je antiohijski patrijarh. Naziv po osnivaču, pustinjaku sv. Maronu. (HOL, 589) L.B.

Marvin (*Nekrolog jednoj čaršiji*) marka luksuznih švicarskih satova. Osnovana je 1850. godine, a danas je rasprostranjena u 60 zemalja. (WEB45) N.H.

Maslinova gora (*Zapisi pod gorom, Trube u Jerihonu*) bibl. gora na istočnom rubu Jeruzalema, mjesto gdje je Isus propovijedao i odakle je uzašao na nebo (HER, 103-104, 6) L.B.

mastika (*Galija pod ćeramidom*) vrsta rakije, rakija začinjena ljekovitom smolom mastikovog drveta koje raste na grčkom ostrvu Chiosu. Mastikovo drvo na području Balkana poznato je pod nazivom tršlja. (Prema riječima jednog iskusnog kafandžije, mastika je jedina rakija koja se ne toči u čašice od 0.03 l (30 mililitara) već u čašu od 0.1 l (100 mililitara) i miješa se s vodom, te tada postaje bijela poput mlijeka. Poznate su grčka, turska i makedonska mastika.) (AŠT, 447) F.K.

Mata Hari (*Galija pod ćeramidom*) pravo ime Margaretha Geertruida Zelle, nizozemska plesačica, kurtizana i špijunka u I svjetskom ratu. Francuzi je strijeljali kao njemačku špijunku, njeno ime je sinonim za zavodljivu ženu koja u ljubavne veze ulazi radi špijunskih ciljeva. (BKR1, 855) E.K.

Matijaš Korvin (*Grad zelene brade*) (1440-1490), hrv-ugarski kralj od 1458, organizirao prvu centralističku državu u srednjoj Evropi; njegov dvor u Budimu bio je središte humanističke djelatnosti (HER, 112, 6. tom) Š.H.

matrikula (*Galija pod ćeramidom*) popisna knjiga; popis imena članova/ica nekog društva ili nekog područja: rođenih, krštenih, umrlih i vjenčanih; popis prihoda neke duhovne ili svjetovne ustanove; matična knjiga (RSR, 862; MVL2, 542) F.K.

matrona (*Galija pod ćeramidom*) kod starih Rimljana: ugledna gospođa visokog reda; ugledna žena u godinama, gospa (RSR, 863) F.K.

mauzolej (*Kamen crnog sjaja, Putovanje po besmislu*) svaka grobnica koja se ističe svojom monumentalnošću (veličinom i ljepotom) (RBJ1, 636, 670) A.B.

mazgal (*Panađur u porti*) puškarnica na kamenoj kuli, prozorčić na kamenoj kuli ili tamnici, koji je s unutrašnje strane širok, a s vanjske uzak, tako da se može samo puščana cijev proturiti (AŠT, 449) A.I.D.

medresa (*Jukseš kaldrma*) viša muslimanska vjerska škola; ima karakter srednje i visoke škole; nalazila se obično uz džamiju (ujedno škola i internat), a podizana je najčešće kao zadužbina (vakuf). Učenik u medresi zvao se medreslija, a profesor mude-ris; nastava je trajala 9-12 godina. (ELZ, 120, 5. tom) Š.H.

(krstarica) Medžidija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) krstarica Osmanskog carstva za vrijeme Balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata. Dobila je ime po Sultanu Abdulmedžidu i u upotrebi bila od 1903. godine. U Prvom svjetskom ratu 1915. godine, prilikom bombardiranja luke u Odessi, potopljena je pogotkom ruske bombe. Dvadeset i sedam članova posade je stradalo. Iste godine biva obnovljena i korištena u ruskoj mornarici, te dobija naziv Prut. Prvog maja 1918. zarobljavaju je njemačke snage u Sevastopolju i vraćaju u Osmansku mornaricu 13. maja 1918. godine, gdje biva opet preuređena i poznata kao krstarica Medžidija. Brod je prodat u otpad 1952, a rastavljen između 1952. i 1956. godine. (WIKI EN) N.H.

megdan (*Osveta mrtvih sultana*) po-velik prazan prostor u gradu, polje, trg (AŠT, 453) E.V.

melez (*Kasaba na granici*) mješanac, ukrštanac, mulat, polutan (bilo čovjek ili životinja); melez je čovjek koji nije čistokrvni bijelac, niti čistokrvni crnac; melez je konj koji nije čistokrvne arapske pasmine (AŠT, 456) E.S.

Mělník (*Panađur u porti*) grad i pri-stanište u sjevernoj Češkoj, 29 km sjeverno od Praga. Leži na obalama Labe, nedaleko od utoka Vltave. Gotičko-renesansni dvorac, roma-ničko-gotička crkva sv. Petra i Pavla; gradska vijećnica iz XIV st. Voćarstvo i vinogradarstvo (poznato crveno vino). Prehrambena i hemijska indu-strija. (WEB1) S.M

melšpajz (*Jukseš kaldrma*) poslastica od pečenog slatkog tijesta s nadjevom; kolač (*njem.* Mehlspeise) (HER, 136, 6. tom) Š.H.

melodrama u Majerlingu (*Grad zelene brade*) događaj koji se odigrao 30. siječnja 1889, kada su Rudolf od Austrije i njegova 17-ogodišnja ljubavnica Marija Vetsera preminuli pod nejasnim okolnostima u lovačkom dvorcu Mayerlingu, nedaleko od Beča. Prema službenom izvještaju, par je zajedno počinio samoubistvo: carević Rudolf je prvo ubio svoju ljubavnicu, a potom sebe. Ipak, postojaj-

le su sumnje da ovo nije pravi slijed događaja i da je mladi par ubijen. Rudolf od Austrije je bio sin Franje Josipa i Elizabete Austrijske i trebao je naslijediti tron. Prijestolonasljednikom postaje najstariji živući carev brat, nadvojvoda Karlo Ludvig, kojeg će po smrti naslijediti sin Franz Ferdinand. Njegova pogibija u atentatu u Sarajevu 1914. godine dovest će i do Prvog svjetskog rata.

Ovaj događaj ekraniziran je 1936. i 1968. godine, ali i kasnije u filmu *Iluzionist* 2006, u kojem se carević Rudolf zove Leopold. Postoji i balet na ovu temu.

(WIKI HR) M.K.

memljiv (*Jukseš kaldrma, April na Sirkeđžiju*) koji je pun memle, vlage, koji zaudara na vlagu; vlažan, ustajao (RBJ11, 642) Š.H.

meridijan (*Panađur u porti*) svaka zamišljena kružnica na površini Zemlje koja prolazi kroz geografske polove i okomito siječe ekvator (WEB1) S.M.

Mersija (*Kasaba na granici*) jedno od kraljevstava anglosaksonske Heptarhije. Središte joj je bila rijeka Trent i njene pritoke u oblasti danas poznatoj kao Midlands. (WIKI SH) S.S.

Meseršmit (*Nekrolog jednoj čaršiji*) njemački lovački avion različitih modela, koji se koristio u Drugom svjetskom ratu, nazvan po tvornici koju je pod svojim imenom 1923. osnovao njemački konstruktor aviona Willy Messerschmitt. Ta je tvrtka proizvodila različite tipove aviona, među kojima se posebno ističu vojni lovački *Bf 109*, do kraja Drugog svjetskog rata za potrebe njemačkog ratnog zrakoplovstva proizveden u više od 30.000 komada; *Me 209*, koji je 1939–69. godine držao svjetski brzinski rekord aviona s propelerom (755 km/h); *Me 163*, jedini avion na raketni pogon uvršten usluzbu; *Me 262*, prvi operativni avion na mlazni pogon.

(WEB1) N.H.

mider (*Nekrolog jednoj čaršiji*) dio ženskog rublja koje se nosi radi stezanja struka

(RBJ1, 649) N.H.

MIG (*Nekrolog jednoj čaršiji*) ruski borbeni avion, nazvan po početnim slovima imena konstruktora Mikojana Artjoma Ivanoviča i Mihaila Josifoviča Gureviča

(WEB1) N.H.

Mikra (*Galija pod ćeramidom*) bivša solunska općina. Reformom lokalne samouprave, od 2011. godine je po-

stala dio općine Terme, zajedno sa bivšom općinom Vasilika.

(ACG, 98) F.K.

Miloš Obrenović (*Džambaz-tepe*) (pravo prezime Teodorović) srpski knez koji je vladao od 1815. do 1839. godine. Poznat po despotskom načinu vladanja – nije birao sredstva kako bi učvrstio svoj položaj u zemlji. Izabran za vođu Drugog srpskog ustanka. (WEB23) E.DŽ.

Miljacka (*Nekrolog jednog čaršiji*) desna pritoka Bosne, duga 35 km, protječe kroz Sarajevo. Nastaje kod Sarajeva, spajanjem Paljanske Miljacke i Mokranjske Miljacke. Utječe u rijeku Bosnu kraj sela Butila. (RB1, 652) N.H.

minaret (*Juksekaldrma*) munara, prvobitno oznaka za signalne tornjeve i svjetionike na moru, kasnije naziv za vitki i visoki, četverokutni, poligonalni ili cilindrični toranj džamije. Na njoj se nalazi jedna ili više galerija, odakle mujezin poziva vjernike na molitvu. (ELZ, 300, 5. tom) Š.H.

minderluk (*Kamen crnog sjaja*) sečija po kojoj je prostrt minder (slamnjača ili šiljte vunom napunjeno koje se stere po sečiji, da je mekše za sjedenje) (AŠT, 464) A.B.

mirta (*Trube u Jerihonu, April na Sirkedžiju*) zimzeleno grmlje ili drveće iz mediteranskog pojasa s bijelim i vrlo mirisnim cvjetovima i bobicama veličine graška; kod pjesnika simbol ljubavi zato što je, kod starih Grka i Rimljana, bilo posvećeno Veneri (Afroditi); mirtin vijenac – svečani vijenac kojim su se u antici kitile nevjeste. Mirtino lišće sadrži 0,3 do 0,5 posto eteričnog ulja, koje se upotrebljava u kozmetičkoj industriji. (BKR3, 900; WEB1) M.KL.

misirski (*Pesak i zvezde*) koji se odnosi na Misir, egipatski (DŽJ, 227, 6. tom) E.H.M.

mitropolit (*Kasaba na granici*) poslije patrijarha najviši arhijerejski čin u pravoslavnoj crkvi (MVL1, 574) S.S.

Mobil oil, Šel (*Putovanje po besmislu*) Mobil oil je najveća američka naftna kompanija koja je 1940-1970 bila jedna od *Sedam sestara*, što je naziv koji je opisivao kartel vladajućih naftnih industrija u svijetu. Logo ove kompanije je crveni konj s krilima, prikazan kako leti i zaokružen u pravi krug ispod koga piše Mobil, gdje su sva slova plava, osim drugog, koje je crveno. Šel – *Royal Dutch Shell* je anglo-nizozemska multinacionalna naftna kompanija. Nastala je spajanjem dvije

kompanije: Royal Dutch Petroleum i Shell Transport & Trading 1907. (WEB46; WIKI EN) L.R.

Molijer (*Osveta mrtvih sultana*) Jean Baptiste Poquelin, francuski komediograf (1622-1673). Najznačajnija djela: *Tartuffe*, *Don Juan ili kamena gozba*, *Mizantrop*, *Liječnik protiv volje*, *Amfitrion*, *Učene žene*, *Umišljeni bolesnik*. Moliere je tvorac velike klasicističke komedije karaktera, koju je često kombinirao s komedijom običaja i farsom. (WEB1) M.Om.

Molotov (*Kamen crnog sjaja*) Vjačeslav Mihajlovič Molotov (1890-1986) bio je sovjetski diplomata i političar, veliki zagovornik Staljinove vlasti. Tokom Zimskog rata (1939-1940), koji se vodio između Fince i Sovjeta, Molotov je izjavio kako Sovjeti na Finsku ne bacaju bombe, već hranu. Finci su stoga izmislili "koktel" uz Molotovljevu "hranu", napravili su staklenu bocu sa zapaljivom tekućinom koju su nazvali Molotovljev koktel. (BKR, 899; WIKI HR) A.B.

monarh (*Galija pod ćeramidom*) vladalac, samodržac, samovladar (MVL2, 579) F.K.

monarhija (*Putovanje po besmislu*) kraljevina, carevina, oblik vladanja i država kojom upravlja jedna osoba, monarh, čija je vlast doživotna i obično nasljedna (BKV1, 822)

marš (*Putovanje po besmislu*) muzičko djelo koje je pratnja svečanog kretanja grupe ljudi (vojske, svatova i sl.) (RBJ1, 630) Š.H.

monofiziti (*Zapisi pod gorom*) ranokršćanska sljedba (4-5. stoljeće), zastupa nauk da u Kristu nisu dvije naravi (božanska i ljudska) nego samo božanska. Nastala u Aleksandriji. Osuđena na Kalcedonskom koncilu 451. godine. Danas u Armenskoj, Jakobitskoj, Koptskoj i Etiopskoj crkvi. (HOL, 639) L.B.

monokl (*Galija pod ćeramidom*) optičko okruglo staklo samo za jedno oko; suprotno: binokl (MVL1, 581) F.K.

Morava (*Galija pod ćeramidom*) poznata i kao Velika Morava, rijeka u Srbiji, duga 221 km. Nastaje spajanjem Zapadne i Južne Morave. Ime rijeke Morave izvodi se od rimskog imena "Margus". (WEB26) F.K.

Morići (*Nekrolog jednoj čaršiji*) braća Hadži Mehmedaga (Pašo) i Ibrahimaga, poznate sarajevske esnaflije i janjičari iz sredine XVIII vijeka, čiju je smrt opjevala narodna pjesma (HKM, 7-8) N.H.

mornar iz Biblije (*Pesak i zvezde*) misli se na Nou. Bog je pravedniku Noi naložio da sagradi lađu (barku) i u nju smjesti svoju obitelj i razne vrste životinja. Nakon 40-odnevnog poplave, Noina se lađa zaustavila na jednom brijegu na području Ararata (Urartu). Bog je zbog opće izopačenosti čovječanstva htio uništi potopom čitav ljudski rod, a jedino je Noi (jer je bio pravednik) ponudio spas. (BL, 211; ELZ, 542, 4. tom) E.H.M., DŽ.B.

mošti (*Panađur u porti*) relikvije: ostatak, predmet religioznog štovanja, obično tijelo ili dio tijela, odjeća ili dio odjeće nekog vjerskog mučenika (kod katolika *moći*, kod pravoslavaca *mošti*) (BKR1, 1150) A.I.D.

Mrtvo more (*Trube u Jerihonu*) slano jezero u Izraelu, Palestini i Jordanu. Obale su mu pretežno niske; u južnom dijelu močvarne. U sjeverni dio Mrtvog mora ulijeva se rijeka Jordan; ostali su mali pritoci duž istočne i zapadne obale u najvećem dijelu godine suhi. (ELZ2, 433-434) M.KL.

muhalebdžinica (*April na Sirkedžiju*) mjesto gdje se proizvodi muhalebija (AŠT, 469) S.Z.B.

muhalebija (*Osveta mrtvih sultana*) vrsta slatkog jela koje se pravi od pirinčeva brašna, mlijeka i šećera (od korijena: *halib svježe, istom pomuženo mlijeko, jomuža*) (AŠT, 469) E.V.

mujezin (*April na Sirkedžiju, Nekrolog jednoj čaršiji*) hodža koji s minareta poziva vjernike na molitvu (RSR, 926.) J.P.

Mula Mustafa Bašeskija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) bošnjački ljetopisac, rođen u Sarajevu 1731. ili 1732. godine u Mimar Sinanovoj mahali. Naknadno je ustanovljeno da je umro 18. augusta 1809. godine. Bašeskijin *Ljetopis* sadrži podatke o dešavanjima za njegovog života, kao i općenito o običajima i načinu života iz vremena o kojem je pisao. Iz njega saznajemo ko se vjenčao, ko je otišao u rat, kad je bila gladna godina, kad je grad poharala kuga. Bašeskija nam donosi mnogo detalja i o privrednom životu grada, o zanatima, trgovini i sl. Ipak, najveći dio *Ljetopisa* odnosi se na smrt njegovih sugrađana i način na koji su umrli. Također, jedine podatke o Bašeskijinom životu saznajemo iz njegovog *Ljetopisa*. (WEB47) N.H.

muradija (*Osveta mrtvih sultana*) želja, ono za čim se čezne; ispunjenje želje
(AŠT, 474) E.V.

musafir (*Osveta mrtvih sultana*) putnik, gost, namjernik
(BKR3, 917) M.Om.

mušebak (*Kamen crnog sjaja, Nekrolog jednoj čaršiji*) drvena rešetka na prozorima starih muslimanskih kuća koja služi tome da se ne vide s ulice ženska lica u sobi
(AŠT, 470) M.O.

muštikla (*Nekrolog jednoj čaršiji*) predmet u obliku kratke cjevčice u koji se utakne cigareta i puši
(RBJ1, 683) N.H.

mutvak (*Panađur u porti, Galija pod ćeramidom, Džambaz-tepe*) kuhinja
(AŠT, 480) A.I.D.

nafrakan (*Juksek kaldrma*) pretjerano našminkan, pretjerano namirisan (nafrackan/a/o)
(HER, 281, 6. tom) Š.H.

najmlađi Nemanjić (*Osveta mrtvih sultana*) sveti Sava, najmlađi sin Stefana Nemanje, raškog vladara koji se 1196. odrekao prijestolja i zamo-našio u Hilandar, manastiru na Sve-toj gori, čiju je gradnju prethodno sa

sinom Rastkom (Savom) finansijski podržao.
(WEB23; WEB1) M.Om.

nakšibendiska tekija (*Juksek kaldrma*) Nakšibendije, derviški red koji je osnovao Muhamed Nakšibendi u XIV vijeku (TSR, 725); tekija: zgrada u kojoj se vrše derviški obredi. Bitan dio svake tekije je semahana, ove-ća ćilimima prekrivena prostorija za obrede. U sklopu tekije je redovito i stan starješine (šejha) ili čuvara, a po-negdje i musafirhana koja služi kao besplatno konačište putnicima.
(ELZ, 382, 7. tom) Š.H.

nadvojvodski par (*Grad zelene bra-de*) misli se na Franju Ferdinanda i njegovu suprugu Sofiju von Chotek. Franjo Ferdinand bio je austrijski nadvojvoda iz vladarske kuće Habsburg-Lothringen i prijestolona-sljednik Austro-Ugarske monarhije od 1896. godine. Njegovo ubojstvo i ubojstvo njegove supruge u Sarajevu Austro-Ugarska je iskoristila da obja-vi rat Kraljevini Srbiji, koji je potom prerastao u Prvi svjetski rat.

Sophie Maria Josephine Albina Cho-tek, grofica von Chotkova und Wo-gnin (1868-1914), potječe iz poznate češke aristokratske obitelji, a kasnije postaje nepriznata supruga austrij-skog nadvojvode Franje Ferdinanda, s kojim je imala troje djece. Imala je ti-

tulu vojvotkinje od Hohenberga. Ubijena je zajedno sa suprugom, 28. lipnja 1914. godine, u sarajevskom atentatu. Poslije njihove smrti djeca nisu imala pravo naslijediti ni titule ni druge povlastice po pravu naslijeđa Habsburga, već isključivo Hohenberga. (WIKI HR) A.K

nahija (*Kasaba na granici*) župa, upravna jedinica. Dvije ili više nahija čine sudbenu jednicu (srez) kadiluk. (AŠT, 483) S.S.

najamnik (*Pesak i zvezde*) vojnik koji služi u vojsci za novac, ili koji ide u rat za novac; *pejor.* plaćenik (DŽJ, 82, 7. tom) E.H.M.

Napoleon III (*Jukseš kaldrma*) Luj Napoleon (1808-1873), francuski predsjednik (1848-1852) i car (1852-1870), nećak Napoleona I; na čelu države tijekom dva desetljeća ekonomskog napretka, ali vladao diktatorski i represivno, vodio agresivnu vanjsku politiku i ratove dok nije doživio poraz protiv Nijemaca (1870-1871); proglašenjem Republike (4.9.1870) lišen prijestolja (HER, 306, 6. tom) Š.H.

Narenta (*Grad zelene brade*) na geografskim kartama drevnih Rimljana naziv za današnju rijeku Neretvu. Smatra se domovinom legendarnih Ardijejaca ili Ardijeja. Neretva i Na-

renta proizlazi iz ilirskog *neratewa*, što znači: božanska voda. (WIKI BS) M.K.

nargila (*Nekrolog jednoj čaršiji*) vrsta istočnjačke naprave za pušenje posebne vrste duhana, tzv. *tumbečije*. To je povećta staklena boca napunjena vodom, i krivudava cijev, dugačka oko 1-2 m, koja jednim dijelom ulazi u bocu, a na drugom dijelu je pipa za pušenje. Na vrhu boce je lula napunjena tumbečijom. Pušač uvlači rashlađeni dim. (AŠT, 488) N.H.

Nasradin-hodža (*Jukseš kaldrma*) lik u mnogim vedrim narodnim pričama i anegdotama, lukavi i popularni šaljivdžija, oko kojeg se u predaji i narodnoj književnosti skupilo hiljade dogodovština ispričanih u stihovima i prozi. (ELZ, 354, 5. tom; HER, 320, 6. tom) Š.H.

Nastasijević, I Momčilo (*Pesak i zvezde*) (1894-1938) književnik, prof. gimnazije u Beogradu. Pisao pjesme (*Pet lirskih krugova*), pripovijetke (*Iz tamnog vilajeta*), drame (*Nedozvani*), muz. drame i eseje (Stihovi u pripovijeci Z. Džumhura *Pesak i zvezde* iz pjesme *Reči u kamenu*) (ELZ2, 483, 4. tom) DŽ.B.

nasušni (jezik) (*Kamen crnog sjaja*) koji je prijeko potreban, neophodan, nužan
(RBJ1, 725) A.B.

Nazaret (*Trube u Jerihonu*) grad u Izraelu (hist. pokrajina Galileja); biblijski grad u kome su, prema tradiciji, živjeli roditelji Isusa Krista i u kome je Krist proveo mladost
(ELZ2, 491) M.KL.

Nedžd (Nejd) (*Zapisi pod gorom, Kamen crnog sjaja*) sultanat u centralnom i istočnom dijelu Arapskog poluotoka, sastavni dio Saudijske Arabije; oko 1 mil. km² sa oko 4 mil. stanovnika. Sastoji se od pustinjske visoravni, koja na istoku (primorje Perzijskog zaliva) prelazi u nizinu. Veći su gradovi (Ryadh, Buraidha) u oazama gdje se tlo umjetno napa; gaje se žitarice, datule i kava. U stočarstvu su na prvom mjestu deve, konji, ovce i magarci. Uz obalu Perzijskog zaliva iskorištava se nafta.
(ELZ, 380, 5)

Isti izvor, u pododrednici *Historija*, navodi i sljedeći, ovdje važan podatak: u periodu 1924–1925. osvojena je kraljevina Hejaz (v. Hedžas), odakle je protjerana hašemitska dinastija, a 1927–1933. osvojen je i Asir. Godine 1932. novonastala formacija prozvala se Saudijska Arabija (ibid.)
L.B.

neimar (*April na Sirkedžiju, Pesak i zvezde, Nekrolog jednoj čaršiji, Panađur u porti*) (*tur. mimar*) graditelj, građevinski inženjer, arhitekt
(MVL1, 601) J.P.

nekrolog (*Nekrolog jednoj čaršiji*) pisani tekst koji je posvećen životu i radu nedavno umrle osobe
(RBJ1, 744) N.H.

nemi film (*Kasaba na granici*) 1. filmsko djelo rađeno samo slikovno, bez zvuka; 2. početno razdoblje filma, od njegova izuma 1895. do pojave zvučnoga filma (1928/30). Karakterizira ga izostanak sinkronoga glasovnog, zvučnog razgovora, te razradba isključivo vizualno temeljenih postupaka filmskog izlaganja.
(WEB1) E.S.

Neptun (*Galija pod ćeramidom*) mitološko biće, starorimski bog mora, sin Saturna i Reje, Jupiterov brat; isto što i grčki Posejdon
(BKV2, 906) E.K.

Nikeja (*Osveta mrtvih sultana*) grad u antičkoj Bitiniji, danas Iznik u maloazijskom dijelu Turske. Sačuvani su monumentalni gradski bedemi iz rimsko-bizantskoga doba, rimsko-kazalište, crkva sv. Sofije pretvorena u džamiju (danas muzej) te više ranoosmanskih džamija i medresa.
(WEB1) M.Om.

Nikoziya (*Zapisi pod gorom*) glavni grad Cipra, od 1974. godine podijeljen na turski i grčki dio (HER, 26, 7) L.B.

Nijagara (*Kamen crnog sjaja*) Niagara, rijeka u Sjevernoj Americi, s velikim istoimenim vodopadom (Niagara Falls) na granici SAD-a (savezna država New York) i Kanade (pokrajina Ontario), duga 56 km. Istječe iz jezera Erie, a utječe u jezero Ontario. (WEB1) A.B.

Nirnberg (*April na Sirkedžiju*) Nürnberg, grad u Bavarskoj, južna Njemačka, 449.900 stanovnika, snažno kulturno središte (HER, 59, 7. tom) Š.H.

nimfa (*Galija pod ćeramidom*) mitološko žensko božanstvo kod Grka, vila; preneseno značenje: lijepa djevojka (MVL1, 609) F.K.

Nizamski rastanak (*Nekrolog jednoj čaršiji*) instrumentalna kompozicija nastala u 19. stoljeću. Elegična melodija, napisana za violinu, prema šturim podacima, ispraćala je u boj ratnike: nizame. (WEB48) N.H.

nokšir (*Nekrolog jednoj čaršiji*) noša, noćna posuda za malu nuždu (mokrenje) (PČR, 394) N.H.

nomad (*Putovanje po besmislu, Kamen crnog sjaja, Trube u Jerihonu*) pripadnik naroda koji nema stalnog boravišta nego se sa svojim stadom seli u potrazi za boljom pašom, ski-tač, lutalac (BKV1, 867) L.R.

Novaković Stojan (*Osveta mrtvih sultana*) srpski političar i povjesničar (1842-1915). Kao ministar prosvjete reformirao je osnovno i srednje školstvo te pokrenuo osnivanje Narodne biblioteke, muzeja i državne tiskare. Objavio je više zbirki izvora za srpsku povijest: *Zakonski spomenici srpskih država Srednjeg veka* i *Zakonik Stefana Dušana*. (WEB1) M.Om.

Novo Brdo (*Panađur u porti*) selo 36 km jugoistočno od Prištine, Kosovo; leži podno Velike planine (1260 m). U srednjem vijeku utvrđeni grad s kaštelom, koji se razvio u jedno od najvažnijih gosp. središta srednjov. Srbije. Prvi put spominje se 1326. godine. Novo Brdo je bilo sjedište dubrovačkog generalnog konzula za Srbiju. (WEB1) S.M.

Nuri Osmanija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Nuri Osmanija, džamija izgrađena u Carigradu (današnji Istanbul) u periodu osmanskog baroka (1730-1808) (NKS, 42) N.H.

obred (*Pesak i zvezde*) ono što se obavlja prema tačno propisanim pravilima; ceremonija, ritual (RBJ1, 790) DŽ.B.

očenaš (*Nekrolog jednoj čaršiji*) kršćanska molitva koja počinje riječima: *Oče naš, Koji jesi na nebesi* (RBJ1, 793) N.H.

odežda (*Putovanje po besmišlu*) odjeća, svečane haljine, ornat (svećenika, kraljeva, aristokrata i sl.) (RSR2, 972) M.R.

odžak (*April na Sirkedžiju*) ognjište; dimnjak (RSR, 973) J.P.

ogram (*Nekrolog jednoj čaršiji*) nervoja, vrsta živčanog oboljenja koje, po narodnom vjerovanju, nastaje ako se nagazi na čini ili na džinsko kolo, tj. ako se ograiše (AŠT, 500) N.H.

“**Oj, Mister Taliman...**” (*Zapisi pod gorom*) refren tradicionalne pjesme sa Jamajke zvane *The Banana Boat Song* ili *Day-o*. Najpoznatija verzija

ove pjesme je ona koju je 1956. snimio Harry Belafonte. Pjesma se našla na njegovom albumu *Calypso*, a komponovao ju je Bill Attaway. (WEB49) L.B.

oka (*Kamen crnog sjaja*) mjera za težinu (1282 kg), mjera za zapreminu (oko litre i po) (BKR, 966) M.O.

oklopnik (*Grad zelene brade*) vojnik u oklopu, konjanik (RBJ11, 816) A.K.

Olivera (*Osveta mrtvih sultana*) Olivera Lazarević (1373-1444) bila je najmlađa kći kneza Lazara Hrebeljanovića, a žena sultna Bajazida I (WEB23; WEB1) E.V., M.Om.

omega (*Nekrolog jednoj čaršiji*) marka ručnih satova istoimene kompanije, osnovane 1894. godine u Švicarskoj, u kojoj je Louis Brandt 1900. godine napravio jedan od prvih ručnih satova. Godine 1932. Omega je zbog visokog kvaliteta postala službeni mjerač vremena na Olimpijskom igrama u Los Angelesu i od tada su prisutni na 21 olimpijadi. (WEB50) N.H.

Omerova džamija (*Zapisi pod gorom*) jedna od najpoznatijih građevina Jerusalema, poznata i pod imenima: Kubet

el Sharif, Kupola nad stijenom, Hram nad stijenom, Zlatna kupola (Kubet es Sahra). Poznata po zlatno popločanoj kupoli. Zdanje je podigao muslimanski kalif Abed El Malik 691. godine. Mada se zove džamijom, ovo zdanje zbog svog oktagonalnog oblika u čijem središtu se nalazi kamen i vratima na mjestu gdje bi trebao biti mihrab (središnja niša u zidu džamije koja ukazuje na pravac Meke i ispred koje stoji imam za vrijeme molitve) nije građeno kao džamija već kao memorijalni objekat. (WEB51) L.B.

opsenar (*April na Sirkedžiju, Galija pod ćeramidom, Kamen crnog sjaja*) koji obmanjuje i vara pomoću raznih trikova (RBJ2, 549) J. P.

orden (*Galija pod ćeramidom*) odličje, odlikovanje (MVL1, 640) F.K.

orgije (*Putovanje po besmislu*) raspojasana, razuzdana gozba, divlja pijanka, pomamna terevenka, raskalašeno plesanje; uopće, divljanje u piću i zabavi (BKV1, 898) L.R.

Orhan (*Osveta mrtvih sultana*) (1288-1360), naslijedio oca Osmana I (1326). Nastavio očeva osvajanja, pripojio tursku kneževinu dinastije Karasi, preoteo Bizantu najveći dio

njegovih preostalih posjeda na zapadu Male Azije i prodro u Evropu (1354. uspostavlja osmansku vlast nad gradom Galipoljem kao prvim trajnim uporištem u Europi). (WEB23; WEB1) E.V., M.Om.

Orijan (*Zapisi pod gorom*) libanonske dnevne novine na francuskom jeziku. Utemeljene 1924. godine u Bejrutu. Izvorno: *L'Orient*. Od 1970. izlaze pod nazivom *L'Orient-Le Jour* kao rezultat spajanja dviju vodećih novina na francuskom u Libanonu. (WIKI EN) L.B.

orijentalan (*April na Sirkedžiju*) istočni; istočnjački; *orijentalno* pitanje, istočno pitanje, nekada veoma važno političko pitanje: kakva sudbina očekuje Tursku Carevinu na Balkanu, odnosno kad će Turci biti sasvim protjerani iz Evrope (RSR, 1002) J.P.

Orion (*Nekrolog jednoj čaršiji*) japanska firma za elektroniku, osnovana 1958. godine u Osaki, Japan. Između ostalog proizvode: tranzistore, kasetofone, stereo zvuk za aute i muzičke centre. Također, Orion je jedan od najvećih svjetskih proizvođača televizora i videa. Proizvede 6 miliona televizora i 12.000.000 DVD playera i TV Combo jedinica svake godine. (WEB52) N.H.

ornament (*Nekrolog jednoj čaršiji*) likovni element koji ima ukrasnu funkciju, koji služi kao dekoracija na čemu (RBJ1, 839) N.H.

Osman (*Osveta mrtvih sultana*) osmanski sultan (1258-1326). Sin Ertugrula (1191–1281), vođe plemena Kaji oguskih Turaka, koji je od seldžučkog sultana dobio područje oko današnje Ankare u Anadoliji i selo Sögüt. Osman se osamostalio od Seldžuka 1299. i njegov je teritorij (*beylik*) polako prerastao u Osmansko Carstvo, a on je postao prvi sultan u dinastiji Osmanlija. Tokom svoje vladavine vodio ratove s Bizantom te pripojio niz važnih bizantskih utvrda (Eskişehir). Pokušao osvojiti Nikeju. Potkraj života zauzeo Bursu. Nazvan *al-Ghazi* (“Junak”, “Pobjednik”, “Ratnik”). (WEB23; WEB1) M.Om.

otomansko carstvo (*Kasaba na granici*) tursko carstvo koje je 1299. godine osnovao Osman I na Bliskom Istoku. Na vrhuncu moći kontroliralo je teritorije u današnjoj Turskoj, jugozapadnoj Aziji, sjevernoj Africi i jugoistočnoj Evropi između XIV i XX stoljeća. U XVI i XVII stoljeću, Osmansko carstvo bila je jedna od najjačih država na svijetu. (WIKI HR) E.S.

padišah (*April na Sirkedžiju*) gospodar nad kraljevima, samodržac, car, sultan, veliki sultan (jedna od titula bivših turskih sultana) (RSR, 1015) J.P.

pajzl (*Galija pod ćeramidom*) (od *njem. Beisel* ili *beisen*: prigristi) krčma, neugledna, prljava gostionica (BKV2, 963) E.K.

palanka (*Kamen crnog sjaja*) pejor. gradić u kojem vlada mentalitet očitovan u nedostatku zanimanja za šire stvari i uskom svjetonazoru; varošica, provincija; općenito, mjesto u kojem žive ljudi s takvim mentalitetom (RBJ1, 869) A.B.

Panarapske olimpijske igre (*Zapisi pod gorom*) sportska manifestacija u kojoj učestvuju sportisti i sportistkinje iz zemalja arapskog svijeta, u organizaciji Saveza arapskih nacionalnih olimpijskih komiteta. Prve igre održane su u Egiptu 1953. godine, a, za sad, posljednje 2011. godine u Dohi. Mada se održavaju svake četiri godine, zbog stanja na Bliskom istoku, 2015. godine nisu održane, a organizator se još nije zvanično oglasio o nastavku Igara i njihovom održavanju 2019. godine. Pravo natjecanja na Panarapskim olimpijskim igrama žene dobijaju 1985. godine. (WIKI EN) L.B.

pandur (*Nekrolog jednoj čaršiji, Džambaz-tepe*) policajac, čuvar javnog reda i mira (RBJ1, 872) N.H.

pandur, panađur (*Panađur u porti*) vašar (*mađ. vásár*: prodajna izložba, sajam koji osim trgovine uključuje i razna zabavna i društvena zbivanja) (WEB22; AŠT, 509) A.I.D.

pantljika (*Juksekaldrma, Galija pod ćeramidom*) uska traka od različitih materijala; služi za vezanje čega ili kao ukras (RBJ11, 873) Š.H.

papaz (*Galija pod ćeramidom*) pop, svećenik (BKV2, 973) E.K.

parastos (*Zapisi pod gorom*) u pravoslavnoj crkvi služba za mrtve, opijelo (četrdeseti dan nakon smrti, polugodišnje i godišnje) (HOL, 730) L.B.

Pašić, Nikola (*Kasaba na granici*) (1845-1926), srpski političar, u četiri mandata predsjednik vlade Srbije, zatim predsjednik vlade Kraljevine SHS (1921-1926) i glavni zagovornik centralističko-monarhističke koncepcije u novoj državi; vješt političar, sklon manipulaciji i intrigama, uz kralja

Aleksandra najutjecajniји srpski državnik svog vremena (HER, 291, 7. tom) Š.H.

Patricija (*April na Sirkedžiju*) kod Rimljana: plemić, član nekih obitelji koje su, zbog svog porijekla, u prijašnjim vremenima stare rimske države imale znatne povlastice i prednosti (RSR, 1057) J.P.

patrijarh (*Nekrolog jednoj čaršiji*) vrhovni poglavar u pravoslavnoj crkvi i crkvama istočnog obreda (VAR, 739) N.H.

patrijarh Antiohije (*Pesak i zvezde*) Antiohija je treći po važnosti grad Rimske imperije. U ovom gradu su se sljedbenici Hristovi prvi put nazvali hrišćanima. Patrijarh Antiohije: misli se na apostola Petra. Prema Bibliji, Simon (Šimun), sin Jonin, prvi od 12 apostola, koga je Isus prozvao Petrom zbog njegove nepokolebljive vjere. Prema tradiciji bio je biskup u Antiohiji, a zatim u Rimu. Za vrijeme prvog progonstva kršćana raspet strmoglavice na križ u Rimu oko 64-67. godine. (AĐL, 23; BL, 230; ELZ2, 114, 5. tom) E.H.M., DŽ.B.

patrijarh Grigorije (*Nekrolog jednoj čaršiji*) vasiljenski patrijarh Grigorij V, koji je obješen u revoltu turskih

stanovnika nakon izbijanja grčkog ustanka
(WIKI HR) N.H.

Pašlihan (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Tašlihan (u prevodu kameni han), dio Sarajeva u kome se nalazio istoimeni han, bivši karavan-saraj, na mjestu sadašnjeg vrta hotela Evropa u Sarajevu. On je treći po redu izgrađeni kameni karavan-saraj u Sarajevu. Sagrađen je u razdoblju 1540-1543. godine iz zaostavštine Gazi Husrev-bega, poslije njegove smrti. Dograđen je uz Gazi Husrev-begov bezistan, s njegove zapadne strane. Bio je kvadratne osnovice, dužine 47 metara. U svom dvorištu imao je šadrvan (kamena fontana), na čijim je stupovima bila mala džamija. Na katu su bile sobe za putnike. Domaći i strani trgovci imali su svoje radnje u okviru Tašlihana. Smatra se da je ovaj karavan-saraj služio više trgovini nego prometu putnika. Požar iz 1879. godine teško je ošteti Tašlihan i učinio ga neupotrebljivim.

(WEB53; WIKI HR; RBJ1, 1319)
N.H.

pečalba (*Kasaba na granici*) nadnica, težačenje; putovanje u svijet radi zarade
(RSR, 1060) E.S.

pehlivaniti (*Nekrolog jednoj čaršiji*) pehlivan je akrobatski plesač na žici, a pehlivaniti znači biti pehlivan, izvoditi akrobacije
(RBJ1, 888) N.H.

pendžer (*Juksek kaldrma*) prozor
(RBJ11, 889) Š.H.

Pepsi-Kola, Koka-Kola, Kili-Kola, Veri-Kola, Kiti-Kola (*Putovanje po besmislu*) Pepsi je popularno gazirano bezalkoholno piće koje proizvodi američko preduzeće Pepsi-Cola. Ostali nazivi vjerovatno su Džumhurove varijacije kojima iskazuje svoj stav o kvaliteti tog pića
(WIKI BS) M.R.

pergament (*Kamen crnog sjaja*) 1. obrađena životinjska koža koja se upotrebljava za pisanje i dr.; 2. vrsta čvrstog papira otpornog na vlagu i masnoću
(RBJ1, 891) Š.H.

Pernik (*Panađur u porti*) grad na rijeci Strumi, 30 km jugozapadno od Sofije, zapadna Bugarska; upravno je središte istoimene pokrajine. Leži u kotlini, na 700 m nadmorske visine, okružen planinama (Vitoša i dr.). Na osnovu iskorištavanja bogatih ležišta uglja u kotlini (od 1891) razvila se teška industrija – metalurgija, metalna i strojograđevna industrija; elektroteh-

nička, drvnoprerađivačka, prehrambena industrija. Tehničko sveučilište (osnovano 2010). Povijesni muzej. Bizantska utvrda (u ruševinama). (WEB1) S.M.

persijski pilav (*Kamen crnog sjaja*) gusto kuhani pirinač sa pilećim ili ovčijim mesom (RSKJ6, 996) A.B.

pervaz (*Osveta mrtvih sultana*) ograda, okvir, optok, okolica, drveni okvir za vrata ili prozore ugrađene u zid (AŠT, 516) E.V.

perzer (*Nekrolog jednoj čaršiji*) perzijaner, perzijanac, crno janjeće krzno iz Buhare. Perzeri se zapravo koriste kao mali tepisi, više ukrasne namjene. Zauzimaju vrlo malu površinu i odlikuje ih izrazita mehkoća i nježnost. I danas se mogu naći u prodaji na raznim mjestima u domaćoj proizvodnji. (RSR, 1085) N.H.

petrolejka (*Džambaz-tepe*) svjetiljka koja svijetli na petrolej, kameno ulje sastavljeno od smjesa i otopina tekućih, plinovitih i čvrstih ugljikovodika (od grč. *petra*: stijena, lat. *oleum*: ulje) (RSR1, 1087) E.DŽ.

pezevenka (*April na Sirkedžiju*) svodnik (BKR2, 1126) J.P.

pihtijast (*Osveta mrtvih sultana*) koji je napola zgusnut (o hrani); mehak, drhtav (RBJ1, 896) E.V.

Piran (*Trube u Jerihonu*) luka na ulazu u Tršćanski zaliv u sjeverozapadnoj Istri (Slavensko primorje) (ELZ2, 137) M.K.L.

pismo o hristijanima (*Osveta mrtvih sultana*) pismo Plinija Mlađeg caru Trajanu o hrišćanskom praznovjerju. Knjiga X pisama Plinija Mlađeg sastoji se u potpunosti od pisama koje je upućivao caru Trajanu i od Trajanovih odgovora na njih. Najpoznatije pismo iz ove prepiske s carem Trajanom je ono u kojem se on osvrće na hrišćanstvo i pita cara Trajana za savjet kako sa pripadnicima tog kulta postupati.

[Odlomak iz Pisma Plinija Mlađeg Trajanu:

“Zasada sam prema svima, koji su mi prijavljani da su hrišćani, primenjivao ovaj metod. 3. Pitao sam ih lično da li su hrišćani, pa ako bi oni priznali, ja bih isto pitanje ponovio i po drugi i po treći put, skrećući im pažnju da ih za to očekuje kazna. Ako bi istrajali u tome, ja bih izdao naređenje da budu izvedeni i kažnjeni. Jer, bilo šta da su izjavili, nimalo se nisam kolebao u tome da se njihova upornost i nesavjetljiva tvrdoglavost moraju kazniti. (...)

10. Sasvim je izvesno da su se gotovo već napušteni hramovi ponovo počeli puniti svetom i da su se svete božje službe, tako dugo zanemarivane, ponovo počele obnavljati i da se meso životinja namenjenih za žrtvovanje može svuda da kupi, iako su se dosad za to javljali izuzetno retki kupci. Na osnovu toga se lako može zaključiti da bi se velik broj ljudi mogao dovesti na pravi put, kad bi im se pružila mogućnost da se za sve pokaju...]
(WEB54) M.Om.

pjastre (*Zapisi pod gorom*) srebrni novac nekih zemalja na Istoku
(HOL, 759) L.B.

platani (*Osveta mrtvih sultana*) biljni rod vrlo visokog drveća iz istoimene porodice (*Platanus*); mogu narasti preko 40 m; kod nas se uzgajaju u alejama i parkovima
(RBJ1, 987) E.V.

Plava džamija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) džamija Sultana Ahmeta I u Istanbulu, koju Evropljani zovu Plava džamija zbog prekrasnih plavih, zelenkastih i bijelih pločica na nižim zidovima džamije i na galeriji. Plava džamija ima šest visokih elegantnih minareta i jedina je takva džamija u Turskoj. Izgrađena je u razdoblju od 1609. do 1616. godine.
(WEB55) N.H.

plavokosi pukovnik sa Temze (*Zapisi pod gorom*) Thomas Edward Lawrence, brit. arheolog i vojnopolički pustolov (1888-1935). Poslije školovanja u Oxfordu radi na arheološkim istraživanjima u Mezopotamiji. Kad je izbio Prvi svjetski rat stupio je u britansku vojno-obavještajnu službu u Egiptu. Godine 1916. priključio se arapskim trupama pod emirom Feisalom (kasnije kraljem Iraka) i imao značajnu ulogu u pobuni Arapa protiv Turske. Prihativši njihov način života, govoreći njihovim jezikom, stekao je među Arapima veliku popularnost (*Lawrence of Arabia*) i poslužio brit. imperijalizmu da učvrsti svoje položaje na Bliskom Istoku. Sa arapskim snagama prvi je 1918. ušao u Damask. Bio je delegat na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. godine. Ne odobrava poslijeratnu brit. politiku u arapskim zemljama i napušta *Colonial Office* 1922, te, pod imenom T. E. Shaw, stupa kao obični vojnik u brit. avijaciju. Svoje doživljaje za vrijeme rata objavio je u *Revolt in the Desert*, upotpunjeno u *Seven Pillars of Wisdom* (posthumno). Preveo Odiseju.
(ELZ, 538, 4. tom) Š.H., L.B.

Plinije Mlađi (*Osveta mrtvih sultana*) rimski državnik, govornik i pisac (61/62-oko 113). Pisao je pjesme (elegije, epigrame), ali poznat je po

svojim *Pismima*, dragocjenom kulturnopovijesnom vrelu koje obuhvaća devet knjiga. Njegova su pisma bila namijenjena javnom čitanju i obuhvaćaju velik broj tema (portrete osoba, opis zgrada i krajolika, uspomene i anegdote, filozofske sadržaje, politički i književni život Rima i dr.) (WEB1) M.Om.

Plovdiv (*Zapisi pod gorom, Džambaz-tepe*) grad na rijeci Marici, Bugarska (HOL, 771) L.B.

podficir (*Panađur u porti*) pripadnik nadređenog kadra vojske; po rangu niži od oficira (WEB22) A.I.

podijum (*Galiya pod ćeramidom*) uzdignuti dio poda, pozornica, platforma, bina predviđena za govornika, glumca; površina predviđena za ples (plesni podij) (MVL1, 718) E.K.

pokuljati (*Panađur u porti*) poteći, izbiti u jakom mlazu (WEB22) A.I.D.

Polinezija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) otočne skupine u središnjem dijelu Tihog okeana, istočno od Melanezije i Mikronezije; oko 26.000 km² (s Havajskim otokom, a bez Novog Zelanda,

koji se katkad priključuje Polineziji zbog polinezijskog porijekla Maora). Obuhvata skupine Tuvalu (prije Ellice; država Tuvalu), Gilbert i Phoenix (Kiribati), Samoa (pripadaju državi Samoa i SAD-u), Tonga, Tokelau i Cook (Novi Zeland), Société, Marquises, Tuamotu i Tubuai (Francuska Polinezija), Rapa Nui i Sala y Gómez (Čile) i dr. Otoci su koraljni i vulkanski. (WEB1) N.H.

pomada (*Jukseš kaldrma*) mirisna mast ili krema za njegu lica, tijela, kose (od *pomma*: jabuka – jer su prvotno jabuke bile osnovni sastojak, *njem.* Pomade) (HER, 129, 8. tom) Š.H.

Pontijak (*Jukseš kaldrma*) **Pontiac** 1. marka automobila; 2. Pontiac: industrijski grad u saveznoj državi Michigan, USA, 35 km sjeverozapadno od Detroita, u njemu je razvijena automobilska, hemijska (boje, guma), tekstilna (vuna) i prehrambena industrija (mlinarstvo); u ovom gradu nalaze se tvornice u kojima General Motors proizvodi automobile Pontiac, nazvane prema njemu. (ELZ, 160, 6. tom) Š.H.

porhetske/parhetske (*April na Sirkedžiju*) pamučna tkanina s dlačicama s jedne strane (BKRI, 1009) J.P., S.Z.B.

porta (*Panađur u porti, Kasaba na granici*) prostor oko crkve, crkveno dvorište (kod pravoslavnih crkava) (RSR1, 1134) A.I.D.

Porta, ili Visoka porta (*Nekrolog jednoj čaršiji*) do 1922. diplomatski naziv za osmansku vladu, nastao prevodom izraza Bâb-i 'âlî (visoka vrata), kojim se prvenstveno označavala kancelarija velikog vezira (koji je vodio sve državne poslove, a nakon 1835. bio je predsjednik vlade). (WEB1) N.H.

“Posle dvesta godina odvojenog života, još relativno mladi (...)” (*Putovanje po besmislju*) U *Bibliji*, u Knjizi Postanja, opisani su Adamovi potomci koji su živjeli i po nekoliko stotina godina:

“I poživje Adam sto i trideset godina, i rodi sina po obličju svojemu kao što je on, i nadjede mu ime Set. A rodiv Seta, poživje Adam osam stotina godina radjajući sinove i kćeri. Tako poživje Adam svega devet stotina i trideset godina; i umrije. A Set poživi sto i pedeset godin, i rodi Enosa. A rodiv Enosa poživje Set osam stotina i sedam godina, radjajući sinove i kćeri.”

(B1, 4) M.R.

poslednji sultan (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Mehmed VI, naslijedio 1918.

brata Mehmeda V te vladao kao posljednji sultan do 1922, kada je Velika narodna skupština Turske proglasila republiku (WEB1) N.H.

posljednji vizantinski car (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Konstantin XI Paleolog (1405-1453), vladao od 1449. godine. Sin Emanuela II Paleologa. Prije proglašenja za cara, od 1428, bio je despota u Moreji (Peloponezu) zajedno s braćom Teodorom i Tomom. Carski je naslov preuzeo od brata Ivana VIII Paleologa u trenutku kada je novi osmanski sultan Mehmed II pokrenuo osvajanje Carigrada. Ne uspjevši spriječiti osmanski napad na Carigrad, a ni dovesti značajniju pomoć sa Zapada, poginuo je u odbrani prijestolnice. (WEB1) N.H.

post (*Panađur u porti*) uzdržavanje vjernika od hrane kao izraz pokore, kajanja i pripreve za blagdan (WEB22) A.I.D.

pozлата (*Kasaba na granici*) tanak sloj zlata kojim se prevlači nešto (RB1, 991) Š.H.

požar na Kapali-čaršiji (*Nekrolog jednoj čaršiji*) vjerovatno se misli na požar iz 1954. koji se desio 26. novembra (WEB29) S.M.

prangija (*Kasaba na granici*) mali top (AŠT, 523; RSR, 1142) E.S.

praotac Adam i pramajka Eva (*Putovanje po besmislu*) O Adamu i Evi govore kršćanski i islamski izvori. U Bibliji se pominju u *Knjizi postanka* u kojoj Jahve, Bog, nakon stvaranja neba i zemlje, stvara čovjeka, i smješta ga u Edenski vrt koji je zasadio na istoku, te mu zapovijeda: "Sa svakog stabla u vrtu slobodno jedi, ali sa stabla spoznaje dobra i zla da nisi jeo! U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti!" Potom Jahve stvori ženu da čovjek ne bude sam. No zlobna zmija prevari Evu i ona zajedno sa Adamom počinu prvi grijeh – proba plodove sa stabla spoznaje dobra i zla te daje i Adamu. Nakon toga Bog ih istjera iz vrta edenskog.

(B1, 2-3)

U islamskim izvorima Havu (Evu) je na prvi grijeh naveo pali anđeo Iblis. Nakon pokajanja, Havu i Adema (Adama) melek Džebrail (Gabriel) je doveo na brdo Arefat kod Meke.

(ORL, 6; 319) M.R.

probisvet (*Kamen crnog sjaja*) kaže-mo za osobu koja je protuha, skitnica, ona osoba koja je stalno negdje po svijetu

(RSKJ5, 132) M.O.

promenada (*Jukseš kaldrma*) šetnja, šetanje

(HER, 320, 8. tom) Š.H.

propaganda (*Pesak i zvezde*) organizovano i plansko širenje, rasprostiranje i množenje ideja i učenja s ciljem da se utiče na najšire slojeve (datira iz 17. veka); obaveštavanje, popularisanje

(SŠL, 569) E.H.M.

prospekt (*Panađur u porti*) informativna brošura u kojoj se reklamiraju različiti proizvodi ili usluge

(RBJ1, 1076) Š.H.

protestant (*Nekrolog jednoj čaršiji*) pripadnik protestantizma. Protestantizam predstavlja ukupnost učenja i prakse različitih crkava koje su od 16. st. naovamo doživjele reformaciju i odvojile se od Rimokatoličke crkve.

(RBJ1, 1709) N.H.

Pruska (*Kasaba na granici*) njemačka kraljevina čiji je kralj u 19. st. ujedinio njemačku državu i postao njezin car (RBJ1, 1087) Š.H.

psalm (*Putovanje po besmislu*) hvatospjev, jedna od čuvenih pjesama starožidovskog kralja Davida; zanosna pobožna pjesma, slavospjev, himna

Psalme Džumhur koristi kao metaforu za vrhove kamenjara koji su *monotoni i dugi*, što im je zajednička odrednica sa psalmima, jer je knjiga psalama najveća pojedinačna knjiga Biblije.
(BKV1, 1015) L.R.

psaltir (*Panađur u porti*) u pravoslavnoj crkvi: bogoslužna knjiga iz koje se čitaju i pjevaju psalmi
(RSR1, 1184) A.I.D.

psalterion (*Panađur u porti*) antički i srednjovjekovni instrument sličan harfi uz koji se pjevaju psalmi
(WEB22) A.I.D.

pustinjak (*Panađur u porti*) onaj koji se iz duhovnih pobuda povukao u samoću
(WEB22) A.I.D.

radikal (*Kasaba na granici*) *pren.* čovjek koji teži korjenitom mijenjanju nekog stanja
(RSR, 1202) S.S.

razvod kraljice Dine (*Zapisi pod gorom*) Dina bint Abdu'l-Hamid bila je kraljica Jordana, prva supruga kralja Husseina, od koga se, nakon kratkotrajnog braka, u kojem je rodila kćer Aliu, razvela 1957. godine.
(WEB56) L.B.

Rakić (*Putovanje po besmislu*) Rakić, Milan (1876-1938), srp. pjesnik. Pripadao knjiž. razdoblju moderne. Oslanjao se na iskustvo franc. simbolista. Za života objavio dvije zbirke pjesama: *Pesme* (1902) i *Pesme* (1912).
(LSK, 897) M.R.

rakurs (*Nekrolog jednoj čaršiji*) vertikalni ugao pod kojim kamera snima određeni objekat. Kad se prizor promatra odozgo prema dolje, kadar je iz gornjeg rakursa, a odozdo prema gore iz donjeg rakursa. Jaki donji rakurs naziva se i žablja perspektiva, a krajnji gornji rakurs ptičija perspektiva.
(WEB1) N.H.

Ramon Novaro (*Putovanje po besmislu*) puno ime mu je Jose Ramón Gil Samaniego (1899-1968); bio je meksičko-američki glumac
(EA, 5) L.R.

ratluk (*Juksekaldrma*) rahatluk: zadovoljstvo, uгода, čeić, spokojnost, odmor
(HER, 78, 9. tom) Š.H.

redengot (*Nekrolog jednoj čaršiji*) dug, u struku zategnut muški kaput s reverima i uglavnom dvorednim kopačanjem. Isprva je bio u upotrebi kao jahaći haljetak (Engleska), a zatim

kao odjevni predmet muške mode i izvan Engleske. Od XIX st. redengot je postao i vrsta muške, a i ženske kabanice, te se u mnogobrojnim modnim varijacijama održao do savremenog doba.

(WEB1) N.H.

remac (*Juksek kaldrma*) nov vojnik, regrut

(WEB15) Š.H.

Rev d'or (*Nekrolog jednoj čaršiji*) francuski ženski parfem, izrađen 1899. godine

(WEB57) N.H.

Rila (*Panađur u porti*) rodopski planinski masiv u jugozapadnoj Bugarskoj, s najvišim vrhom Musala, 2925 m, koji je ujedno i najviši vrh Balkanskog poluotoka. Nacionalni park Rila, osnovan 1992, ima površinu od 810,46 km². Rila je poznata po Rilskome manastiru.

(WEB1) S.M.

Rita Hejvort (*Nekrolog jednoj čaršiji*) američka filmska glumica (1918-1987). Plesačica, od 1934. na filmu, prvi uspjeh postigla u filmu *Samo anđeli imaju krila* (*Only Angels Have Wings*, 1939) H. Hawksa, a zvijezdom je postala početkom 1940-ih.

(WEB1) N.H.

rokoko (*Osveta mrtvih sultana*) historijski umjetnički stil karakterističan za 18. stoljeće, koji se odlikuje kićenjem i raskošnim oblicima i ornamentima, te toplim bojama; proistekao je iz baroka

(RBJ1, 1155) E.V.

Rosana Podesta (*Juksek kaldrma*) (1934-2013), rođ. Carla Dora Podesta, italijanska glumica, uglavnom aktivna od pedesetih do sedamdesetih godina 20. st.; njena najvažnija uloga bila je u filmu *Helena Trojanska* iz 1956. godine

(WEB2) Š.H.

Rosije Fonsijer (*Nekrolog jednoj čaršiji*) društvo za osiguranje i reosiguranje u Beogradu, osnovano 1921. godine

(WEB58) N.H.

rospija (*Panađur u porti*) prostitutka (AŠT, 536) A.I.D.

rovariti (*Nekrolog jednoj čaršiji, Džambaz-tepe*) raditi potajno, podmuklo, izazivajući razdor, neslogu među nekim; spletkariti, intrigirati (RBJ1, 1158) N.H.

Rovinj (*Trube u Jerihonu*) grad na zapadnoj obali Istre; 7156 stanovnika (1961). Najstariji dio grada nalazi se na poluotoku koji je nastao 1763.

spajanjem malog otoka s kopnom. Prije izgradnje ratne luke u Puli, Rovinj je bio najveći obalni grad i luka u zapadnoj Istri. Od druge polovice 19. st. opada mu pomorsko-trgovačka važnost pa postaje poljoprivredno-ribarski centar.

(ELZ, 518, 6. tom) Š.H.

rubin (*Panađur u porti*) (*lat.* rubidus: tamnocrven) vrsta korunda, dragi kamen crvene boje, velike tvrdoće (BKR1, 1178) A.I.D.

Rumelij (*Nekrolog jednoj čaršiji*) od XI do XIII st. naziv za Anadoliju (Malu Aziju) pod vlašću Turaka Selđžuka, koji su ta područja oduzeli Bizantu. Od XIV st. naziv se koristio samo za osmanske stečevine na Balkanskom poluotoku. (WEB1) N.H.

Rusko-turski ugovor (*Kasaba na granici*) potpisan između Rusije i Osmanskog carstva u Jedrenu 1829. godine, kojim je Rusiji pripao veći dio istočne obale Crnog mora s gradovima Anapa i Suhumi, kao i delta Dunava. Osmansko carstvo priznalo je rusku dominaciju nad Gruzijom i područjem suvremene Armenije, te dalo autonomiju Srbiji. Kada je riječ o balkanskoj regiji u cjelini, *jedrenska epoha* donijela je brz ekonomski, politički, socijalni i kulturni razvoj svih

kršćanskih oblasti. Doba poslije rata 1828-1829. dobilo je u historiografiji naziv *Balkanski preporod*.

(WEB59) S.S.

rutiner (*Kamen crnog sjaja*) rutina je robovanje nekom šablonu, ustanovljenim pravilima i navikama, stalna kolotečina bez produbljivanja u srž stvari. Rutiner je čovjek koji se pridržava rutine, koji radi po ustanovljenom redu.

(BKR, 1181) M.O.

ruzmarin (*Trube u Jerihonu*) poznata biljka veoma ugodna mirisa iz porodica usnača. Usnače su dobile ime po vjenčiću koji je građen u obliku donje i gornje usne. Biljke ove porodice sadrže eterična ulja i imaju ljekovita svojstva.

(BKR3, 1260) M.K.L.

sag (*April na Sirkedžiju*) prostirač za pod izatkan od vune, ćilim, tepih (RBJ12, 1010) J.P., S.Z.B.

sahat-kula (*Grad zelene brade*) (*tur.* saat: sat, ura; sahat-kula: toranj sa satom

(BKR3, 1185) M.K.

(*Nekrolog jednoj čaršiji*) Sahat-kula nalazi se u blizini Begove džamije, visoka je 30 metara, a pretpostavlja se da je izgrađena u 16. vijeku. Sat na kuli je jedini javni sat u svijetu koji

mjeri lunarno, a *la turca* vrijeme, po kojem se određuje vrijeme namaza (islamskih dnevnih molitvi) i prema kojem se smjena dana i noći dešava u vrijeme akšama (zalaska sunca), kada sat pokazuje 12 sati. Kako se dužina dana tokom godine skoro svakodnevno mijenja, satni mehanizam je potrebno stalno podešavati, a to je dužnost muvekita. U dvorištu Begove džamije nalazi se svojevrsna opservatorija (muvekithana), u kojoj se nekad, na osnovu preciznih tehnika i instrumenata, određivalo tačno vrijeme. Satni mehanizam, koji je i danas na kuli, iz Londona su 1875. godine donijeli sarajevski trgovci Hašimaga Glodo i Mehaga Kapetanović, a kazaljke i brojeve na sva četiri brojčanika pozlatio je Abdulah Kasumagić, poznati sarajevski sajdžija i nekadašnji muvekit.

(WEB60) N.H.

Sahat-tepe (*Džambaz-tepe*) treći brežuljak od ukupno šest, na kojima je izgrađen grad Plovdiv

(WIKI HR) E.DŽ.

sakat (*Grad zelene brade, April na Sirkedžiju*) kljast, nagrđen, bez ruke, bez noge i sl; bogalj; *pren.* oštećen, manjkav

(BKR3, 1186) A.K.

Saladin (*Trube u Jerihonu*) egipatski i sirijski sultan (1138-1193). Osnivač dinastije Ajubida. Obrazovanje je stekao na dvoru sirijskog vladara Nuredina u Damasku. Naslijedivši svog strica Širkuha na mjestu Nuredinova vezira u Egiptu (1169), branio je Egipat od napada križara iz Jeruzalemskog Kraljevstva. Godine 1171. zavladao je Egiptom, a nakon Nuredinove smrti preuzeo je vlast u Damasku (1174), zagospodario Alepom (1183) i Mosulom (1186). Ujedinivši pod svojom vlašću Egipat, veći dio Sirije, Hidžas i gornju Mezopotamiju, proglasio se sultanom Egipta i Sirije. Nakon 1183. više se puta sukobio s križarima, a 1187. napao je Jeruzalemsko Kraljevstvo i osvojio Jeruzalem (2. X). Time je potaknuo Treći križarski rat (1189–92).

(WEB1) M.K.L.

Saloma (*Pesak i zvezde*) židovska kraljevna, pokćerka kralja Heroda Antipa; prema evanđeljima Mateja i Marka, Saloma na nagovor majke Herodijade, ozlojeđene što joj Ivan Krstitelj nije priznao brak, sjajnim plesom izmoli od kralja Heroda pogubljenje Ivana Krstitelja; česta tema u književnosti, muzici i slikarstvu (HER, 255, 9. tom) Š.H.

Salvador Dali (*Kamen crnog sjaja*) 1904-1989, španjolski slikar, grafičar,

ilustrator znamenitih knjiga, scenograf, dekorater, dizajner nakita, suvenir, keramike; u svojoj najuspješnijoj umjetničkoj fazi (1929-1937) vodeći slikar nadrealizma, viruoz bizarnih vizija iracionalne posvjesti i fantastike (HER, 256, 2. tom) Š.H.

Samarkand (*Nekrolog jednoj čaršiji, Kamen crnog sjaja*) grad u dolini rijeke Zeravšan u srednjem dijelu Uzbekistana, upravno središte istoimene oblasti. Leži na visini od 720 m. Ubraja se u najstarije trajno naseljene gradove na svijetu; razvio se kao važno trgovačko središte na putu svile. U starom dijelu grada, koji je 2001. uvršten na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine, nalaze se mnogi arhitektonski spomenici važni za islamsku umjetnost srednje Azije; nastali su uglavnom za vladavine Timura i njegovih nasljednika. (WEB1) N.H.

samba (*Galiya pod ceramidom, Kasa-ba na granici*) ples iz Brazila jako naglašenog ritma (BKV2, 1169) E.K.

samotinja (*Panađur u porti*) stanje odvojenosti od drugih; samoća, usamljenost (WEB22) A.I.D.

samovar (*Kamen crnog sjaja, Nekrolog jednoj čaršiji*) metalna posuda ku-

pastog oblika (obično od mesinga) za kuhanje čaja, koja se zagrijava iznutra ugljem ili električnom strujom. Sastoji se od dva dijela, u donjem dijelu se loži vatra, u gornjem dijelu je posuda s vodom koja se zagrijava. Na vrhu je prsten na koji se stavlja koncentrat čaja.

(RSKJ5, 622; WIKI HR) M.O.

Sarači (*Nekrolog jednoj čaršiji*) ulica u Sarajevu, od Baščaršijskog trga do Slatkog čošeta, odakle se nastavlja ulica Ferhadija. Ulica Sarači nastala je polovinom 15. stoljeća i navedena je kao put u vakufnami Gazi Isabega. Čaršijom je postala 1531. godine, kada je Gazi Husrev-beg dao da se u njoj sagradi 60 dućana. Ime je dobila po saračima, zanatlijama koji su izrađivali različite predmete od kože, većinom konjsku opremu.

(WEB60) N.H.

Saraj (*Nekrolog jednoj čaršiji, Kasa-ba na granici*) u Osmanskom carstvu dvor vladara ili dostojanstvenika (vezira, paše); grad Sarajevo tako je dobio ime po begovskim dvorima. Pojam se najčešće odnosio na sultanovu palaču i druge pridružene građevine koje su se u razdoblju 1453–1856. nalazile kraj džamije Aja Sofije u Istanbulu (Jeni saraj, Topkapi saraj). (WEB1) N.H.

satanski (*Kamen crnog sjaja*) koji se odnosi na satanu; đavolji, šejtanski, vražiji
(BKR, 1197) M.O.

satara (*Kamen crnog sjaja*) sekirica sa sečenje mesa
(RSKJ5, 653) A.B.

Sefardi (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Židovi španjolskog, portugalskog ili sjevernoafričkog porijekla
(VAR, 1042) N.H.

Selamlik (*April na Sirkedžiju*) soba za primanje posjeta; dio muslimanske kuće određen za muškarce; soba za dnevni boravak
(BKR2, 1316) J.P.

semiti (*Putovanje po besmislu*) Semit, pripadnik nekog semitskog naroda; obično se misli na Židove. Semiti su narodi za koje se u judaizmu, kršćanstvu i islamu vjeruje da su potomci Šema, koji je najstariji Nuhov (Noa) sin. Kada je bog kaznio ljude zbog neposlušta, dao je da se potopi cijela Zemlja, a spašeni da budu samo oni koji su uz Nuha, i po jedan par životinja. Nuhov sin, najstariji od trojice, Šem, slijedio je oca, i zbog toga se vjeruje da su njegovi potomci narod koji ima prevlast nad drugim narodima. Semitski narodi su Arapi, Maltežani, Jevreji, Sirijci i dio stanovništva Etiopije.
(BKV1, 1112) L.R.

serasker (*Nekrolog jednoj čaršiji*) vrhovni zapovjednik vojske u Osman-skom Carstvu. Od kraja XVI st., kada su sultani prestali sami voditi vojsku u rat, iz redova vezira postavljao se serasker s neograničenom vlašću u vođenju rata, koji je odgovarao samo velikom veziru i sultanu. Ako je za seraskera iznimno bio postavljen veliki vezir, on je nosio naslov serdar-i ekrem. U XIX st., nakon ukinuća janjičara i provedenih vojnih reformi, titulu seraskera dobivali su vojni ministri; to je bila najveća vojnička čast u Osman-skom carstvu do njegova sloma.
(WEB1) N.H.

serenada (*Galija pod ćeramidom*) pozdravna večernja pjesma trubadura koja se pjevala na otvorenom; u Italiji i Španiji ljubavna pjesma koja se pjevala pod prozorom djevojke
(BKV2, 1191) E.K.

Sidi Isa (*April na Sirkedžiju*) gospodin, gospodar (kao titula plemenskih poglavica, kneževa i dr.), sidi Isa: gospodin Isa.
(RSR, 1293) J.P.

Sidol (*Nekrolog jednoj čaršiji*) sredstvo za čišćenje i održavanje mesinganih i drugih metalnih površina, porijeklom iz Italije
(WEB61) N.H.

Sidon (*Kamen crnog sjaja*) Saida (fenički Sidon) grad i luka u Lisabonu, na ist. obali Sredozemnog mora; 45.000 stanovnika (1995). U okolici razvijena poljoprivreda (voćarstvo) i uzgoj svilca; ribarstvo, trgovina. Važnost luke porasla je nakon izgradnje naftovoda iz Saudijske Arabije do Sredozemnoga mora. (ELZ, 570, 6. tom) Š.H.

sifilis (*Trube u Jerihonu*) kronična i veoma raširena zarazna spolna bolest, nastaje prenošenjem sifilitičnog uzročnika dodirrom, obično putem spolnog općenja ili putem naslijeđa (BKR3, 1293) M.K.L.

Siemens (*Nekrolog jednoj čaršiji*) njemačko preduzeće za proizvodnju elektrotehničkih i elektroničkih proizvoda i sustava, sa sjedištem u Münchenu. Utemeljeno je 1966. spajanjem Siemens & Halske AG, Siemens-Schuckertwerke AG (osnovano 1903) i Siemens-Reiniger-Werke AG (osnovano 1932). Današnja Siemensova djelatnost pokriva više područja elektrotehničke i elektroničke proizvodnje: telekomunikacije, industrijsku automatizaciju i građevinsku tehnologiju, sustave za proizvodnju, prijenos i raspodjelu električne energije, medicinsku opremu i sustave i dr. (WEB1) N.H.

Sinajska pustinja (*Zapisi pod gorom*) prostrana pustinja na Sinaju; Sinaj: poluotok između Sredozemnog i Crvenog mora; obuhvata 60.000 kvadratnih kilometara; spaja afričko i azijsko kopno; pripada Egiptu. Prema Bibliji, na Sinaju su Izraelci, povlačeći se u 13. st. iz Egipta u Palestinu, primili od Mojsija deset zapovijedi Božijih. (HOL, 905-906) L.B.

sinalko (*Juksek kaldrma*) poznata marka u prehrambenoj industriji bezalkoholnih pića; temelje za uspjeh Sinalca postavio je Friedrich Eduard Bilz 1902. godine; zajedno sa industrijalcem Franzom Hartmannom počeo je proizvoditi i prodavati Sinalco. Sinalco je skraćenica latinske riječi *sin alcohole* što u prevodu znači *bez alkohola*. (WEB62) Š.H.

sijaset (*Kamen crnog sjaja*) mnoštvo, velika množina nečega, silesija, nešto krupno, neprikladno (AŠT, 556) M.O.

skver (*Galija pod ćeramidom, Osveta mrtvih sultana*) gradska četvrt, blok kuća u obliku kvadra, javni gradski park često u sklopu trga (MVL1, 852) E.K.

slanik (*Nekrolog jednoj čaršiji*) posudica za so
(VAR,1068) N.H.

Smirna (*Nekrolog jednoj čaršiji, Galija pod ćeramidom*) današnji Izmir, grad i luka na obali Egejskog mora (Izmirski zaliv), upravno središte istoimene pokrajine u zapadnoj Turskoj. Izgradnjom željezničkih pruga u drugoj polovici XIX st., koje ga povezuju s bogatim zaleđem, Izmir je postao značajna trgovačka luka. Živo je prometno čvorište s međunarodnom zračnom lukom i po prometu četvrtom lukom u zemlji (oko 90% izvoza Anadolije).
(WIKI HR) N.H.

smoking (*Nekrolog jednoj čaršiji*) (skraćeno od *engl. smoking jacket*: kućni ogrtač; jakna za pušenje), muško večernje odijelo, najčešće od crne tkanine. Sastoji se od jednorednog ili dvorednog kaputa duboka izreza na prsima, s reverima ukrašenim svilom, crnih hlača koje sa strane imaju prišivenu svilenu traku, te često i crnoga prsluka, koji može zamijeniti i širok svileni pojas. Uz smoking je obavezna bijela košulja, crna leptir-kravata i crne cipele. Postoji i bijeli smoking (uobičajeniji u zemljama toplije klime), izrađen od lake bijele tkanine.
(WEB1) N.H.

Soar d’Pari (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Soir de Paris, francuski ženski parfem. Kreirao ga je Ernest Beaux 1928.
(WEB57) N.H.

sokak (*Kasaba na granici, Grad zelene brade, Džambaz-tepe*) kratka i uska ulica
(RSR, 1320) E.S.

Solomonova zvijezda (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Davidova zvijezda, simbol u obliku dvaju trokuta spojenih u heksagram, koji označuje prožimanja vidljivog i nevidljivog svijeta. Od XVIII st. postaje opći židovski simbol.
(WEB1) N.H.

Solun ili Tesaloniki (*Galija pod ćeramidom*) osnovan 316. g. p. n. e., a ime je dobio po Tesaloniki, sestri Aleksandra Velikog. Po broju stanovnika je drugi grad u Grčkoj. Rasprostire se na 17 km duž Solunskog zaliva. U turskom jeziku grad je poznat i pod nazivom Selanik. U njemu je rođen Mustafa Kemal Atatürk.
(WEB26) F.K.

sonet (*Osveta mrtvih sultana*) lirska pjesma s naročitim rimom, sastavljena od četiri strofe, i to prve dvije od po četiri stiha, a treća i četvrta od po tri (Petrarkin sonet) ili prve tri po četiri, a posljednja je sastavljena od dva stiha (Šekspirov sonet)
(RBJ1, 1228) E.V.

sparušen (*Kamen crnog sjaja*) osušen (RSKJ5, 924) M.O.

srpsko-bugarski rat (*Nekrolog jednoj čaršiji*) rat koji je 14. novembra 1885. godine Srbija objavila Bugarskoj, a kojem je povod bilo ujedinjenje Kneževine Bugarske i Istočne Rumelije (tzv. Plovdivski prevrat), koje je izvršeno kršenjem odluka Berlinskog kongresa. Rat je završio 28. novembra pobjedom Bugarske. (SJS, 87-100) N.H.

stara sinagoga (*Nekrolog jednoj čaršiji*) poznata i kao Stari hram, u Sarajevu, najstarija je sinagoga u BiH, izgrađena 1581. godine. Ovaj hram podigli su sefardski Jevreji na temeljima Sijavuš-pašina hana koji je dodijeljen prognanim Jevrejima iz Španije za smještaj krajem XV st. U velikim požarima hram je dva puta gorio, prvi put 1697. godine, kada je Sarajevo zapalio Eugen Savojski, i drugi put 1788. godine. Hram je temeljito obnovljen 1909. godine. U njemu je danas smješten Muzej Jevreja. (WEB63) N.H.

Stari jevrejski zid (*Zapisi pod gorom*) misli se na Zid plača: ostatak Herodova hrama u Jeruzalemu; pokraj njega džamija El Aksa (7-8. st.). Uz taj zid, Židovi stoljećima oplakuju srušeni hram i sudbinu svog naroda. (HOL, 1104) L.B.

statista (*Kasaba na granici*) lik koji se pojavljuje na pozornici samo u sporednim, obično nijemim ulogama, osobito u prizorima kada nastupaju narod, vojnici i sl. (od *lat. stare*: stajati) (RSR, 1337; MVL1, 870) E.S.

stepa (*Osveta mrtvih sultana*) prostrana ravnica prekrivena travom i niskim grmljem u krajevima kontinentalne i suprotropske klime s malom godišnjom količinom padavina (RBJ1, 1248) E.V.

studebeker (*Kasaba na granici*) američki vagon i automobilski proizvođač sa sjedištem u South Bendu, Indiana. Osnovan je 1852. godine, a registriran 1868. pod imenom STUDEBAKER Brothers Manufacturing Company. Tvrtka je izvorno proizvođač vagona za poljoprivrednike, rudare i vojsku. Studebaker je ušao u automobilsko poslovanje 1902. s električnim vozilima, a 1904. godine s benzinskim vozilima – svi se prodaju pod imenom “Studebaker Automobile Company”. (WEB64) E.S.

Studnička (*Osveta mrtvih sultana*) knjižara, a kasnije i štamparija u Sarajevu, osnovana 1898. godine. Njen osnivač je Čeh Jaromir Studnička, jedan od prvih knjižničara u Sarajevu.

Prije nego što će on dobiti koncesiju za vođenje prodavnice papira, muzikalija i knjiga, u Sarajevu su postojale još tri ovakve prodavnice i sve su bile u rukama Jevreja. Obrazloženje Zemaljske vlade o dobrobiti ove knjižare je u tome što je dobro snabdjevena i što podmiruje potrebe publike, ali i u tome što će raditi i u vrijeme jevrejskih praznika. Ova knjižara će vrlo brzo postati vrlo poznata i posjećena. Josef Studnička, koji je naslijedio ovaj posao, proširuje ga u štampariju, pa se tu štampaju prve obojene razglednice Sarajeva.

(WEB65) E.V., M.Om.

sukovi (*Kamen crnog sjaja*) dućani, niz dućančića; robna kuća, obično otvorena i velika, tako da njome mogu prolaziti i životinje, magarci natovareni kojekakvom robom (BKR, 1276) M.O.

Sulejmanija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) džamija u Istanbulu, koju je izgradio 1550. godine najveći osmanski arhitekt i graditelj Mimar Sinan, po naređenju sultana Sulejmana Veličanstvenog (WIKI BS) N.H.

sultan (*Kasaba na granici, April na Sirkedžiju*) muslimanski vladar, samodržac, car; prije: turski car (RSR, 1355) E.S.

superkostelesjejn (*Kamen crnog sjaja*) međusobni položaj nebeskih tela kakav se pričinjava ako se zvezdano nebo posmatra sa Zemlje; položaj planeta, Sunca i Meseca međusobno i u odnosu prema skupinama zvezda ili sazvežđa (RSKJ2, 827) A.B.

sušičav (*April na Sirkedžiju*) onaj koji boluje od sušice, tuberkuloze (RBJ12, 1091) J.P., S.Z.B.

sutlijaš (*Juksej kaldrma, Trube u Jerihonu, Osveta mrtvih sultana*) slatko hladno jelo napravljeno od mlijeka, riže i šećera (AŠT, 576); riža ukuhana u zaslađenome mlijeku (RBJ1, 1271) Š.H.

Suveren, kralj Hašemit, Mali puštinjski kralj (*Zapisi pod gorom*) sve odrednice upućuju na Huseina II (1935-?), kralja Jordana, unuka kralja Abdullaha (v. emir Abdulah), koji je ubijen 1951. godine. Studirao je u Engleskoj. Naslijedio je 1952. godine svog oca Talata (v. emir Talat) koji je svrgnut. Godine 1956. otpustio je britanskog komandanta Arapske legije, nakon čega ubrzo dolazi i do otkazivanja Britansko-jordanskog ugovora iz 1948. godine. (ELZ, 472, 3) L.B.

svedržitelj (*Pesak i zvezde*) onaj koji drži sve u svojoj vlasti, svemoćni (RSJ, 1175) E.H.M.

sveta rijeka (*Trube u Jerihonu*) Jordan, rijeka u jugozapadnoj Aziji, duga 360 km; izvire na planini Hermon, protječe kroz Genezaretsko jezero i utječe u Mrtvo more (HER, 366, 4. tom) Š.H.

sveta voda Abu Zemzem (*Kamen crnog sjaja*) vrelo koje izvire u Mekki u neposrednoj blizini Bejtulaha. Za Zem-Zem se znalo još davno prije rođenja Muhammeda a.s., ali ga je vremenom zatrpao pijesak i zaboravilo se gdje je njegova tačna lokacija. (WEB66) A.B.

Sveta zemlja (*Nekrolog jednoj čaršiji*) misli se na Meku, grad u Saudijskoj Arabiji. Razvio se na čvorištu starih karavanskih puteva, u potpuno neplodnu kraju. Rodno je mjesto Muhammeda i sveti grad islamskog svijeta, koji posjećuju mnogobrojni hodočasnici. U gradskoj jezgri nalazi se veliki kompleks džamije al-Haram; u njezinu pravokutnom dvorištu, koje zatvaraju arkadni trijemovi sa 150 kupolica, nalazi se Kaba (Ćaba). (WEB1) N.H.

sveti Sava (*Osveta mrtvih sultana*) srpski arhiepiskop i književnik (1175-

1235). Najmlađi sin velikog župana Stefana Nemanje. Zajedno s ocem na Atosu je podignuo manastir Hilandar (1198). Zajedno sa Stefanom osnovao Srpsku autonomnu crkvu i postao njezinim prvim arhiepiskopom (1219). Pisao je na crkvenoslavenskom jeziku. Glavna djela: *Hilandarski tipik*, *Služba sv. Simeona*, *Život sv. Simeona*. (WEB1) M.Om.

svetitelj (*Pesak i zvezde*) svetac; čovjek koji se posvetio bogu, ili kao propovjednik vjere i uzor kreposnog života, ili je žrtvovao svoj život da posvjedoči Kristovu nauku (ELZ, 205, 6. tom) DŽ.B.

svila iz Šangaja (*Kamen crnog sjaja*) najstariji materijal na svijetu. Poznata je po tome što se pravi pomoću svilene bube. Kada narastu, bube iz svojih žlijezda ispuštaju posebnu tečnost koja, kada se u vazduhu stvrdne, stvara tanke svilene niti. Kako se svilene niti ne bi uništile, okružuju se vrelinom vazduhom ili bacaju u ključalu vodu, što ubija svilenu bubu. Od jedne čahure napravi se nit koja može biti dugačka 300-900 m. Te niti su jako tanke; potrebno je 2000-5000 čahura da bi se dobio 1 kg svile. (WEB67) M.O.

šadrvan (*Grad zelene brade, Osveta mrtvih sultana, Nekrolog jednoj čaršiji*) vodoskok s bazenom od mramora ili betona. Bazen je u osnovici krug ili pravilan višekut sa stupom u sredini koji ga znatno nadvisuje i sa čijeg vrha pada voda u bazen. Nalazi se najčešće uz džamiju, za uzimanje abdesta.

(AŠT, 578) A.K.

Šafhauzen (*Nekrolog jednoj čaršiji*) marka švicarskih satova koji se proizvode od 1868. godine u istoimenu gradu. Kompaniju Schaffhausen osnovali su američki inženjer Florentine Jones i švicarski proizvođač satova Johann Moser. Počeli su prvo sa izradom džepnih satova, da bi kasnije prešli na proizvodnju preciznih i kvalitetnih pilotskih satova.

(WEB68) N.H.

šajka (*Kasaba na granici*) drveni ratni brod na vesla u upotrebi na Dunavu od XI do XVIII st. Na šajki je bilo oko 35 ljudi (posade), od toga oko 30 veslača. Šajke su bile opremljene oštrim željeznim kljunom i naoružane topom od 40 funti, a ponekad i bočnim teškim mušketarima. Čuvene su srp. šajkaške flotile za obranu od Turaka. Ratne baze bile su u Beogradu, Slankamenu, Petrovaradinu, Zemunu, Šapcu. Jaka je bila i hrv. Flotila s bazom u Sisku. (ELZ, 282, 7. tom) Š.H.

šajkača (*Galija pod ćeramidom*) kapa s dvostrukim stranama napravljena od materijala sličnog suknu; vojnička kapa vojske Kraljevine Srbije i Kraljevine Jugoslavije poslije 1918. godine (RBJ2, 1100; RSKJ6, 920) E.K. i F.K.

šalvare (*Kasaba na granici*) 1. široke hlače koje i danas nose muslimanski sveštenici, a i neki stariji ljudi, osobito hadžije; 2. ženske dimije ili duboke gaće. U putopisu se govori o gradu koji je putopisca dočekao u zlatnim *šalvarama*, što bismo mogli prevesti kao veliki zlatni plašt koji prekriva ovaj grad. (AŠT, 580) S.S.

(*Juksekaldrma, April na sirkedžiju*) dio ženske odjeće i nošnje muslimanki sa vrlo širokim nogavicama skupljenim oko članaka; dimije (HER, 230, 10. tom) Š.H.

šampanj (*Galija pod ćeramidom*) pjenušavo vino iz pokrajine Champagne u Francuskoj (BKV2, 1267) E.K.

Šanel (*Nekrolog jednoj čaršiji*) poznati francuski parfem Chanel N°5, proizveden 1923. godine u kući čuvene modne kreatorice Coco Chanel (WEB1) N.H.

šapka (*Galija pod ćeramidom*) svečana časnička, tj. oficirska kapa (MKV1, 1042) F.K.

šarena laža (*Putovanje po besmislu*)
drečava, bezvredna stvarčica
(FR, 961) M.R.

šatra (*Nekrolog jednoj čaršiji*) veći
ili manji zaklon od platna koji na-
likuje na šator na sajmu, vašaru
(RBJ1, 1287) N.H.

šećerlema (*April na Sirkedžiju, Osve-
ta mrtvih sultana*) poznati slatki pro-
izvod iz šećerne repe, trske itd., isto
što i bombon
(BKR2, 1411) J.P.

šeik (*Putovanje po besmislu, Kamen
crnog sjaja*) šejh, starješina plemena,
sela; poglavar muslimanske vjerske
zajednice, sekte, škole
(BKV1, 1189) L.R.

šenbrunske fontane (*Jukseš kaldrma*)
Šenbrun (Schönbrunn): dvorac, jedan
od najvažnijih kulturnih spomenika
u Austiji (Beč); od 18. st. do 1918. g.
Šenbrun je bio rezidencija habzburških
vladara; dizajnirali su ga arhitekti Jo-
hann Bernard Fischer i Nicolaus Paca-
ssi u stilu dekorativnog baroka. Dvorac
je, zajedno s vrtom oko njega, 1996. g.
uvršten na UNESCO-ovu listu zaštiće-
nih mjesta svjetske baštine. Okružen je
prelijepim vrtovima i fontanama, a ko-
lika je atrakcija pokazuje i broj posjeti-
laca koji iznosi preko 5 miliona ljudi.
(WEB69) Š.H.

šenlučiti (*Jukseš kaldrma, Osveta mr-
tvih sultana, Nekrolog jednoj čaršiji*)
provoditi veselje, slaviti, veseliti se
(AŠT, 585) Š.H.

šerijat (*Putovanje po besmislu*) skup
muslimanskih vjerskih, krivičnih i
građanskih zakona, zasnovanih na
Kur'anu
(BKV1, 1190) L.R.

šest turbeta sultana (*Osveta mrtvih
sultana*) šest sultana je sahranjeno
u Bursi dok je ona bila prijestolnica
Osmanskog carstva, tj. do vladavine
sultana Mehmeda II Osvajača. U Bur-
si se nalaze turbeta sultana: Osman
Gazi, Orhan Gazi, Murat I, Bajazit I,
Sultan Mehmed I i Murat II.
(WEB23; WEB1) E.V., M.Om.

šeš-beš (*Galija pod ćeramidom*) šest i
pet (izraz u igri tavlja). Često se i sama
igra tavlja naziva tako pa se kaže: *Ho-
ćemo li poigrati šeš-beša?* To je vrsta
igre za dvoje i jedna je od najstarijih
igara na ploči na svijetu. Svaki igrač
ima po petnaest figura (kolutića),
koje se pomjeraju između dvadeset
i četiri trokuta (tačke) nakon baca-
nja kocke. Pobjeđuje onaj igrač koji
prvi može ukloniti sve svoje figure sa
ploče. Engleski naziv za igru tavlja je
backgammon.
U BiH postoji Tavlja savez koji svake
godine organizira veliki broj takmiče-

nja za sve registrirane klubove i igra-
če/ice. Više o njima na: www.tavla.ba.
(AŠT, 603) F.K.

Ševrolet (*Nekrolog jednoj čaršiji, Ka-
men crnog sjaja*) marka američkih
automobila. Kompaniju Chevrolet
(često se naziva i Chevy) osnovao je
švicarski vozač utrka Louis Chevrol-
let 1911. godine. Među najpoznatije
modele spadaju sportski automobili
Corvette i Camaro, te karavan Subu-
rban.
(WEB70) N.H.

šifonjer (*Juksek kaldrma*) ormar
(HER, 248, 10. tom) Š.H.

širit, šerit (*Panađur u porti*) traka
prišivena kao ukras na narodnoj noš-
nji ili kao znak čina na oficirskoj ili
kojoj drugoj službenoj uniformi
(AŠT, 587) A.I.D.

šiš-kebab (*Nekrolog jednoj čaršiji*) po-
znat i kao šiš-ćevap, kuhano jelo koje
se pravi od komadića mesa i glavnica
luka nabodenih na drveni štapić
(RBJ1, 1294) N.H.

šlifovano staklo (*Osveta mrtvih sul-
tana*) izbrušeno, uglađeno staklo;
prema: šlifovati: uglačati, ugladiti,
izbrusiti
(RBJ, 1298) E.V.

šmajser (*Zapisi pod gorom*) 1. model
automatskog ručnog oružja u Dru-
gom svjetskom ratu; 2. automatsko
oružje, automat
(HER, 269, 10) L.B.

šper-ploča (*Galija pod ćeramidom*)
drvena ploča koja nastaje unakrsnim
lijepljenjem listova tankih daščica od
finog drveta pod jakim pritiskom
(BKV2, 1285) E.K.

špirtuša (*Kamen crnog sjaja*) raki-
ja od špiritusa (vrsta alkohola koja
se dobija procesom alkoholnog vre-
nja iz voćnih sokova, melase, skro-
ba i celuloze i sintetičkim putem)
(RSKJ5, 622) A.B.

Štadlerova katedrala (*Osveta mrtvih
sultana*) Katedrala Srca Isusova u Sa-
rajevu, u općini Stari Grad, za čiju je
gradnju bio zadužen nadbiskup Josip
Stadler
(WEB1; WEB71) M.Om, E.V.

štitonoša (*April na Sirkedžiju*) osoba
koja je pratila viteza (vitez: pripadnik
plemičkog staleža; srednjovjekovni
ratnik, konjanik, riter, junak, pripad-
nik viteškog reda), čija je dužnost bila
nošenje štita
(RBJ12, 1219) J.P., S.Z.B.

štaviti (*Nekrolog jednoj čaršiji*) činiti,
pripremati sirovu kožu za obrađiva-

nje potapanjem u odgovarajuću otopinu
(VAR, 1165) N.H.

štrafta (*Nekrolog jednoj čaršiji*) linija, crta, pruga
(VAR, 1306) N.H.

Šumadija (*Galiya pod ćeramidom*) predio između Save i Dunava, Velike i Zapadne Morave, Ljiga i Dičine; predstavlja površ nagnutu na severu, koja se iznad Save i Dunava završava odsecima visokim 20-50 m, ili brežuljcima položnim kliženju. Kao ivični predeo Panonskog jezera, Šumadija se sastoji od niza stupnjevitih jezerskih površi, koje su pokrivene peskovima, glinama i laporima jezerskog porekla. Ispod njih su stene. Sa površi se uzdižu izolovane planine, od kojih je samo Rudnik viši od 1000 m. Samo oko najviših delova tih planina održale su se šume, koje su do početka velikog naseljavanja dominirale čitavim predelom; otuda naziv Šumadija. Sela s voćnjacima, livadama i gajevima ima visoko na planinama. Intenzivnije naseljavanje počelo je krajem 18. st., a pojačalo se naročito nakon Prvog odnosno Drugog ustanka. Brzo su se industrijalizirali gradovi duž železničke magistrale Beograd-Niš. Najjače se razvio Kragujevac, koji je svojim centralnim položajem i dobrim saobraćajnim vezama bio predodređen za

administrativno i ekonomsko organizovanje Šumadije. Kragujevac je sad najveći grad i industrijsko središte Šumadije (prehrambena, metalopredivačka, kožna, a naročito automobilska industrija).
(ELZ, 324, 7. tom) Š.H.

švajcarski satovi (*Kamen crnog sjaja*) satovi koji se proizvode u Švicarskoj, poznati su po dugoj tradiciji te preciznim i dugotrajnim mehanizmima. Početkom XVIII vijeka Ženeva je postala jedan od važnih centara proizvodnje satova. U periodu reformacije, Ženeva je bila poznata po odličnim zanatlijama, a zlatarske vještine bile su presudne za časovničarski zanat. Poznata je fraza: *Taćan ko švicarski sat*.
(WEB72) M.O.

tabija (*Grad zelene brade*) poljsko utvrđenje, utvrda, šanac, opkop, rov; bedem
(BKR3, 1317) A.K.

Tacit (*Osveta mrtvih sultana*) rimski povjesničar i političar (oko 55-117. ili 120). Najprije se istaknuo kao govornik. U Ciceronovu stilu napisao je djelo *Dijalog o govornicima*, u kojem je istraživao uzroke propadanja govorništva. Kao glavni uzrok naveo je ukidanje republikanskih sloboda. U kasnijim djelima stvorio je osebu-

jan jezik, koji je kršio mnoge konvencionalnosti.

(WEB1) M.Om.

taksene marke (*Osveta mrtvih sultana*) posebni papirni znakovi pomoću kojih se plaćaju različite dažbine državi za pravne poslove i druge činove (BKR3, 848,1321) M.Om.

talambas, talanbas, tulanbaz, daulbas, davulbaz, dovulbaz (*Panađur u porti*) naročita vrsta bubnja u obliku čanka (drvena zdjela) ili duboke čase sa razapetom kožom (obično jarećom) kao u bubnja, ali samo s jedne strane (jer je kao i u čanka samo s jedne strane šupljina). Pješak ga nosi obješenog o kaišu na vratu, a visi mu na trbuhu. U početku je to bio vojni instrument na kome je bubnjao **čauš** (ljudi u sastavu turske vojne muzike, *mehterhane*, nosili su u rukama svoje specijalne oznake čugelije ili čugljenove). (AŠT, 166-167) **Čugelije, čugljenovi**: vrsta čauškog žezla, čauškog emblema. To je palica s glavom na kojoj je s obje strane ispružena i malo savijena po jedna kuka čiji su krajevi oboreni nadolje. Pravljen je od srebra ili zlata. Čauši su čugelije nosili uspravno u desnoj ruci prilikom pratnje cara, u vojnim paradama ili svadbenim povorkama, ili kada su u sastavu vojne muzike *mehterhane*. (AŠT, 207) A.I.D.

Talijan Lukeni (*Juksek kaldrma*) Luigi Luccheni, anarhista, siromašni zidar koji je 10.9.1898. g. izvršio atentat kraj Ženevskog jezera na caricu Sisi (Elizabetu, austrijsku caricu i ugarsko-hrvatsku kraljicu, suprugu Franje Josipa), smrtno joj probovši prsa turpijicom. Napisao je i knjigu *Kako i zašto sam ubio caricu Sisi*.

(WEB73) Š.H.

Tamerlan (*Osveta mrtvih sultana*) azijski osvajač i osnivač Timuridskog carstva i timuridske dinastije u srednjoj Aziji (1336-1405). Kako je od mladosti bio hrom, dobio je nadimak *Lenk* (šepav). Zauzeo je današnji Afganistan, Azerbajdžan, Armeniju, Gruziju, Irak, Iran. Godine 1399. zaratio je s osmanskim sultanom Bajazidom I, te ga porazio 1402. u bici kraj Angore (Ankara). Timurovo golemo carstvo raspalo se za vladavine njegovih nasljednika.

(WEB1) M.Om.

tamjan (*Trube u Jerihonu*) 1. mirisno drvo *Boswellia* iz porodice *Burseraceae*; raste u istočnoj Aziji i istočnoj Africi; 2. smola dobijena iz tog drveta; prilikom paljenja širi prodoran miris, a upotrebljava se u crkvama za kađenje pri vjerskim obredima (RBJ1, 1316) Š.H.

Tanderdžet (*Zapisi pod gorom*) vojni avion tipa F-84G (Republic F-84G Thunderjet), američki standardni lovac bombarder korišten u Korejskom ratu 1950-1953. godine (MO, 22) L.B.

taraba (*Kasaba na granici, Nekrolog jednoj čaršiji*) ograda od dasaka ili letvi, plot (RSR, 1383) E.S.

Taškent (*Nekrolog jednoj čaršiji, Kamen crnog sjaja*) glavni grad Uzbekistana i istoimene pokrajine; 2.309.300 stanovnika (2012). Leži u sjeveroistočnom dijelu zemlje, na visini od 440 do 480 m, u dolini rijeke Čirčik (porječje Sir-Darje). (WEB1) N.H.

tatlija (*Osveta mrtvih sultana*) jelo od brašna, maslaca, kisela mlijeka i jaja sa šećerom (BKR3, 1330) M.Om.

tavoriti (*Džambaz-tepe*) živjeti teško i oskudno jedva sastavljajući kraj s krajem; zlopatiti se, životariti (RB1, 1319) E.DŽ.

teferič (*Kasaba na granici*) 1. zabavljanje, provod, uživanje u prirodi, izlet u prirodu u svrhu provoda i razonode; 2. mjesto u prirodi odakle je

lijep pogled, gdje se može uživati promatrajući prirodu (AŠT, 605) E.S.

telal (*Kamen crnog sjaja*) javni objavljivač, dobošar; izvikivač na javnim licitacijama; trgovački posrednik, staretinar (AŠT, 608) A.B.

Tesalija (*Galiya pod ćeramidom*) pokrajina u srednjoj Grčkoj koja je izolovana i oivičena visokim planinama od susjednih pokrajina; kroz Tesaliju je prolazio čitav niz važnih puteva prema srednjoj i južnoj Grčkoj zbog čega je bila pozornica mnogih važnih historijskih zbivanja; zbog svojih prirodnih bogatstava imala je značajno mjesto u životu Grčke (BKV2, 1331; BFT, 2) E.K.

tijara (*April na Sirkedžiju*) trostruka papina kruna, kao simbol svećeničke, pastirske i učiteljske vlasti (RSR, 1407) J.P.

topot (*Panađur u porti*) slijed zvukova koji nastaje udaranjem kopita o tlo (WEB22) A.I.D.

torbar (*Kamen crnog sjaja*) onaj koji u torbi nosi robu i prodaje je na raznim mjestima (po firmama, kućama ili sajmovima) (RB1, 1338) M.O.

Trakija (*Galija pod ćeramidom*) jugoistočno područje Balkanskog poluostrva, pokrajina u Grčkoj (BKV2, 1349) E.K.

trećepozivac (*Kasaba na granici*) vojnik trećeg poziva, posljednje obrane (najstarija godišta) (HER, 113, 11. tom) Š.H.

tridesetogodišnja republikanska iluzija negacije sultana (*Osveta mrtvih sultana*) 29. X 1923. proglašena je Republika Turska s prvim predsjednikom Kemal-pašom, bili su zatvoreni šerijatski sudovi i medrese, ukinut je kalifat, a 1924. proglašen je Ustav, čime je započela preobrazba Turske u modernu republiku. Bila je provedena agrarna reforma, stvoreno moderno građansko i kazneno zakonodavstvo, preustrojene su turske oružane snage, strogo se provelo razdvajanje religije i države, bila je provedena reforma kalendara i jezika, uveden latinični alfabet, zabranjeno nošenje fesa i feredže, data ravnopravnost i izborna prava ženama i dr. U vanjskoj politici Turska je napustila planove o ekspanziji i panislamizmu, te sustavno radila na sklapanju prijateljskih odnosa sa susjedima i vodećim regionalnim i svjetskim silama. I pored svih novina koje su došle sa režimom Atatürk, moderna Turska ipak dijeli prošlost sa nekadašnjim Osmanskim

carstvom i vladavinom sultana, a sve mu tome svjedoče ostaci materijalne kulture, pisanih spomenika, usmenih predaja i sl., a vlast, iako je uklonila tekovine sultanske vladavine, ne može ukloniti historiju. (WEB1) E.V., M.Om.

trijumfalna kola (*April na Sirkedžiju*) trijumfalan: pobjednički, pobjedonosan; pobjednička kola kojima su vojskovođe ulazile u Rim nakon pobjede (RSR, 1431) J.P., S.Z.B.

trudodan (*Džambaz-tepe*) mjera utrošenog rada u kolhozima (kolektivističko poljoprivredno gospodarstvo (u SSSR-u) koje objedinjuje zemlju predviđenu za veliku, uglavnom monokulturnu proizvodnju) i kod nekih vrsta zadruga; izražava socijalističke proizvodne odnose i služi kao važan ekonomski instrument planiranja, organizacije i unapređenja proizvodnje (HER, 144, 11. tom; HER, 140, 5. tom) Š.H.

turban (*April na Sirkedžiju, Grad zelene brade*) pokrivalo za glavu kod muslimana; sastoji se od fesa, omotanog lakom, bijelom tekstilnom materijom (BKR3, 1384) J.P., S.Z.B.

turbe (*Osveta mrtvih sultana, Putovanje po besmislu, Nekrolog jednoj čaršiji*) natkrivena grobnica, mauzolej koji se obično nalazi uz džamiju (RBJ1, 1357) E.V.

turkofil (*Nekrolog jednoj čaršiji*) onaj koji je naklonjen Turcima i svemu što je tursko (MVR,1352) N.H.

tupan (*Panađur u porti*) vrsta velikog bubnja; tapan (WEB22) A.I.D.

ubijajući godinama bele dane za žute pare (*Kasaba na granici*) izraz za loš način života, bez novca. Život u kojem se radi i živi dan za dan bez planova za budućnost. (AIR, 496) E.S.

ujdurma (*Nekrolog jednoj čaršiji*) smicalica, spletko, podvala (AŠT, 630) S.M.

Ulu-dag (*Osveta mrtvih sultana*) planina u Turskoj; u antička vremena ova planina, poznata kao Olimpos Misios, bila je mjesto odakle su bogovi posmatrali Trojanski rat (WEB74) E.V., M.Om.

umorne kalife sa Bofora (*Zapisi pod gorom*) tokom Prvog svjetskog rata, Husein ibn Ali ratuje protiv Turske.

Umorne kalife sa Bosfora aluzija su upravo na Turke i Osmansko carstvo na zalasku. Otud epitet umoran, budući da se konačni slom Carstva desio 1922. godine, samo nekoliko godina po okončanju Prvog svjetskog rata (v. više pod Husein, šerif Meke, predvodnik sunita). (ELZ, 472, 3. tom) L.B.

Union – L'Union (*Nekrolog jednoj čaršiji*) osiguravajuće društvo, osnovano 1863. godine u Parizu (WEB75) N.H.

urma (*Putovanje po besmislu*) hurma, datula: vrlo hranjiv sladak plod biljke iz porodice palmi (RBJ1, 375) M. R.

uškopljenik (*April na Sirkedžiju*) evnuh, hadum, škopac; onaj koji je uškopljen; škopljenje: uklanjanje spolnih žlijezda, štrojenje, jalovljenje, ujalovljavanje (BKR1, 673) J.P.

uzde (*Putovanje po besmislu*) dio opreme za obuzdavanje konja u kretanju; dvostruki kožni kaiš vezan za đem (metalni dio na uzdi koji konj drži u ustima) koji se konju stavlja na glavu; viđice, dizgini (RBJ, 1411) M.R.

vahabit (*Zapisi pod gorom*) sljedbenik religijsko-političko-reformatorskog pokreta unutar sunitskog islama iz 18. stoljeća u središnjoj Arabiji; borio se protiv osmanske prevlasti, suprotstavljajući joj se fundamentalističkim idejama. Vahabizam: službeno prihvaćena verzija islama u Saudijskoj Arabiji. Zove se još i vehabizam, prema osnivaču pokreta Abd-al-Wahhabu. (HER, 267-268, 11) L.B.

Vajkaunt (*Kamen crnog sjaja*) misli se na Vickers Viscount, avion srednjeg dometa sa elisno-mlaznim motorom koji je prvi put poletio 1948. godine, a podigla ga je kompanija Vickers-Armstrongs. To je prva letjelica ove vrste u svijetu, proizvela ju je kompanija Brabazon Komitet. Koristila je novu formu pogona na elisno-mlazni motor, za razliku od motora na klipni pogon, kakvi su se do tada koristili. (WIKI EN) A.B.

valcer (*Grad zelene brade*) vrsta društvenog plesa udvoje u tročetvrtinskom taktu; vrlo popularan u 19. st. (BKR3, 1403) A.K.

Vardar (*Galija pod ćeramidom*) najveća rijeka Republike Makedonije, u čijoj je dolini grad Skoplje. Izvire na Šar-planini, a duga je 389 km. Pjesma *Od Vardara pa do Triglava* bila

je jedna od najpopularnijih pjesama u bivšoj SFR Jugoslaviji. Njen naziv danas predstavlja žargonski sinonim za prostor bivše države. (WEB26) F.K.

varvarin (*Džambaz-tepe*) kod starih Grka: svaki onaj koji nije znao govoriti grčki, stranac; kod Rimljana: narodi koji nisu imali ni grčke ni rimske naobrazbe; danas: grub, surov čovjek, divljak; barbar (RSR1, 160) E.DŽ.

varijete (*Galija pod ćeramidom*) vrsta noćnog lokala sa raznovrsnim zabavnim programom (BKV2, 1395) E.K.

Vaseljenska patrijaršija (*Nekrolog jednoj čaršiji*) jedna od četrnaest autokefalnih (atribut nacionalnih pravoslavnih crkava koje same sobom upravljaju; nezavisan; HER, 197, 1. tom) pravoslavnih crkava, koja se nalazi u Istanbulu. Naziva se još i Ekumenski carigradski patrijarhat. Još u četvrtom vijeku na carigradskom ekumenskom saboru određena je nadležnost carigradskog patrijarha po kojoj je dobio prvo mjesto nakon rimskog pape. Pad Carigrada pod Turke 1453. godine utjecao je na to da se znatno smanji crkvena važnost Carigradskog patrijarhata. (WEB76) N.H., Š.H.

vašar (*April na Sirkedžiju*) sajam, pazar, panađur; *prenes.* neurednost, razbacane stvari, gužva, lom, nered (BKR2, 1558) J.P.

vazal (*Džambaz-tepe*) podanik, knez (vladar) koji je bio podređen nekom drugom knezu (RSR1, 1462) E.DŽ.

Veliko Trnovo (*Panađur u porti*) grad u sjevernoj Bugarskoj, u kojem je ustanovljen egzarhat (samostalna crkva), 1879. bio sastavljen nacrt bugarskog ustava, a 1908. proglašena neovisnost Bugarske (WEB1) S.M., Š.H.

Veliudin-paša Čerkez (*Nekrolog jednoj čaršiji*) lik iz pripovijetke *Mara Milosnica* Ive Andrića, v. fra Grga Martić

vergl (*Juksek kaldrma*) sprava koja na mehanički pogon rukom proizvodi melodije (svirati vergl) (RBJ11, 1428) Š.H.

Vestinghauz (*Nekrolog jednoj čaršiji*) američka kompanija za proizvodnju električne energije, električnih, elektronskih i drugih industrijskih uređaja. Postojala je od 1886. do 1999. godine. Osnovao ju je George Westinghouse pod imenom Westinghouse Electric Company, a postala

je poznata kao glavni konkurent Edisonovoj kompaniji General Electric, te po ulozi koju je odigrala u ratu struja, uvođenju izmjenične struje, te elektrifikaciji SAD-a. Ova kompanija sagradila je na Nijagari prvu hidroelektranu s polifaznim sistemima na osnovu Teslinih ideja. Godine 1997. spojila se s medijskom kućom CBS, prije nego što ju je otkupila kompanija Viacom. (WIKI SH; WIKI SR) N.H.

Via dolorosi (*Zapisi pod gorom*) (izg. Vija doloroza) danas vijugava ulica u staroj jezgri Jeruzalema koja polazi od tvrđave Antonije (gdje je Poncije Pilat osudio Isusa na smrt) i vodi do crkve Sv. groba; prema predaji, to je put sa postajama na kojima se zastavljao Krist na putu za Golgotu, Križni put; *usp.* Kalvarija, Golgota (HER, 308, 11) L.B.

Via Veneto (*Kamen crnog sjaja*) jedna od najpoznatijih ulica u Rimu, Italija. Ulica je dobila ime po bici Vittorio Veneto (1918), održanoj u blizini mjesta Vittorio Veneto na italijanskom frontu tokom Prvog svjetskog rata. Italijanska pobjeda nad Austro-Ugarskom označila je kraj rata na talijanskom prostoru, raspad Austro-Ugarske, te je pridonijela kraju Prvog svjetskog rata dvije sedmice poslije. Via Veneto je prepoznatljivo mjesto gdje je Fede-

rico Fellini osmislio *latinskog ljubavnika* u kulturnom filmu *La Dolce Vita*. (WEB67) A.B.

vilajet (*Putovanje po besmislu*) velika administrativno-teritorijalna jedinica u Turskoj; dijeli se na sandžake; provincija, pokrajina, gubernija (BKV1, 1320) L.R.

Vilson (*Kasaba na granici*), Henry Maitland Wilson (1881-1964), britanski feldmaršal, od 1942. do 1943. vrhovni zapovjednik britanskih snaga na Bliskom istoku, 1944. vrhovni zapovjednik savezničkih snaga na Sredozemlju. U tom je svojstvu organizirao suradnju s NOV-om Jugoslavije (HER, 60, 12. tom) Š.H.

Vitinija (*Osveta mrtvih sultana*) antička pokrajina u sjeverozapadnom dijelu Male Azije, naseljena uglavnom tračkim Tinima i Bitinijcima. U bitinijskom gradu Nikeji 325. god. održan je 1. ekumenski koncil (u kršćanstvu naziv za crkveni sabor biskupa i teologa, okupljenih radi rješavanja pitanja koja se tiču crkvenih učenja i discipline, na kojem sudjeluju biskupi iz čitave Crkve; u katoličkoj crkvi predvodi ga papa lično ili preko legata). U srednjem vijeku Vitinija je u sklopu Bizanta. Kad je sultan Osman I osvojio Vitiniju (1298), učinio je Prusu svojom prijestolnicom. (WEB23; WEB1) M.Om.

Vitlejem (*Zapisi pod gorom, Trube u Jerihonu*) arapsko ime za Betlehem (v. Betlehem) L.B.

vitlejemska ploča (*April na Sirkedžiju*) betlehemska ploča, od papira i drugih tvari načinjena štalica (ploča), kao uspomena na onu u kojoj se po biblijskoj priči rodio Krist (BKR1, 166) S.Z.B., J.P.

Vitoša (*Panađur u porti*) planinski masiv u zapadnoj Bugarskoj, jugozapadno od Sofije, s najvišim Černim vrhom (Černi vrh; 2290 m). (WEB1) S.M.

Vizant (*Nekrolog jednoj čaršiji*) Bizant, Carigrad, Konstantinopolj, danas poznat kao Istanbul (MVR, 1220) N.H.

Vladislav Gramatik (*Panađur u porti*) autor prve starobugarske pripovijetke s umjetničkim obilježjima (*Pripovijest o sv. Ivanu Rilskom*) (WEB1) S.M.

Vlaška (*Nekrolog jednoj čaršiji, Kasaba na granici*) povijesno-geografska pokrajina u južnom dijelu Rumunjske, između Južnih Karpata (Transilvanske Alpe) i Dunava; 76.583 km². Dolinom rijeke Olt podijeljena je na dva dijela: istočni – Muntenia ili Ve-

lika Vlaška s glavnim gradom Bukureštom i zapadni – Oltenia ili Mala Vlaška s glavnim gradom Craiovom. (WEB1) N.H.

vojvoda Lorenski (*Trube u Jerihonu*) Godefroy De Bouillon (oko 1060-1100), vojvoda lotarinški, jedan od vođa Prvog križarskog rata. Između 1096. i 1099. sudjelovao u križarskim ratnim operacijama kod Nikeje, Antiohije i dr. Kad je na juriš osvojen Jeruzalem, Godefroy je izabran za glavaru novoosnovanog Jeruzalemskog kraljevstva pod titulom *zaštitnika sv. groba*. Naslijedio ga je brat Balduin. (ELZ2, 561) M.K.L.

volšebni (*Panađur u porti, Galija pod ćeramidom*) koji je čudotvoran; magičan, tajanstven, natprirodan (WEB22) A.I.D.

zadrigao (*Galija pod ćeramidom*) onaj koji je nabrekao u licu i vratu; ugojen, natekao (RBJ2, 1248) E.K.

zapisi protiv urokljivih očiju (*Kamen crnog sjaja*) urokljive oči ili urokljiv pogled imaju osobe koje su navodno sposobne svojim pogledom nekome nanijeti štetu, a povezujemo ih sa zavišću i ljubomorom. Zapisi protiv urokljivih očiju su na papiru ispisane riječi ili formule kojima pri-

mitivni svijet pripisuje čudnotvorne moći. Često se u narodu ti zapisi nazivaju hamajlijama. Ispisani zapis ljudi nose sa sobom kako bi se odbranili od urokljiva pogleda. (RSKJ2, 187) M.O.

zdanje (*Panađur u porti*) ono što je sagrađeno; zgrada (WEB22) A.I.D.

Zejtinlik (*Galija pod ćeramidom*) prostor nadomak Soluna, gdje je u doba otomanske imperije bila pijaca za prodaju ulja (zejtina), te otuda i ime (VĐS, 13) F.K.

Zelena Bursa (*Osveta mrtvih sultana*) misli se na grad Bursu, koji je poznat kao *Zelena Bursa*, grad pun vrtova i parkova, koji gleda na zelenu ravnicu. Također, u gradu se nalazi i poznata Zelena džamija. (WEB1) E.V., M.Om.

zeleni marokanski čaj (*Putovanje po besmislu*) vrsta čaja od mente čije je spravljanje važan dio marokanske gastronomske kulture. Ovaj čaj se ispija svakodnevno u krugu prijatelja ili porodice. Pije se sa tvrdim kockama šećera i sipa se marokanskim čajnicima koji imaju dugačke zakrivljene drške koje omogućavaju da se čaj ravnomjerno sipa u posebne uske šolje sa visine pri čemu se stvaraju mjehurići. (WIKI HR) M.R.

Zlatni rog (*Zapisi pod gorom, Nekrolog jednoj čaršiji*) uski, duboki i mirni mali zaliv u blizini mjesta gdje se sastaju Bosfor i Mramorno more. Nastao je kao posljedica podizanja mora krajem ledenog doba i popunjavanja doline. Dug je oko 8 kilometara, a širok 200 do 700 metara.
(VKI, 94) L.B.

Zogu (*Kasaba na granici*) (1895-1961), Ahmedbeg, kao Zogu I kralj (mbret) Albanije (1928-39). Vojnički školovan u Carigradu, za Prvog svjetskog rata bio je komandant dobrovoljaca u austrougarskoj vojsci. U alb. vladi ministar unutrašnjih poslova (1920, 1921-22), zatim predsjednik ministarskog savjeta (1922). U proljeće 1924, oboren s vlasti ustankom koji je predvodio vođa liberalne stranke Fan Noli, bježi u Jugoslaviju, ali se već u decembru iste godine, potpomognut od jugoslavenske kraljevske vlade, vraća u zemlju i, zbacivši Fana Nolija, nameće za predsjednika republike (1925). Od kraja 1926. (sklapanja Tiranskog pakta) priklanja se Italiji; 1928. kruni se za kralja Albanaca. Kad se kasnije politički približio Francuskoj i Velikoj Britaniji, te odbio priključenje Albanije talijanskom imperiju, došao je u sukob s Mussolinijem, koji 1929. vojnički zaposjeda Albaniju. Pobjegavši iz zemlje, živio je kao emigrant

u Grčkoj, Velikoj Britaniji, Egiptu i Francuskoj.
(ELZ, 759, 7. tom) Š.H.

zurla (*Panađur u porti*) vrsta svirale sa veoma jakim piskavim glasom. To je zapravo primitivni oblik i preteča današnjeg drvenog duvačkog instrumenta oboe
(AŠT, 657) A.I.D.

žandarmerija (*Grad zelene brade*) u bivšoj Jugoslaviji i danas u mnogim zemljama: vojnički organizirani posebni odredi državne policije
(BKR3, 1453) A.K.

žipon (*Kamen crnog sjaja, Galija pod ćeramidom*) šuštava donja suknja, podsuknja
(BKR, 1454) M.O.

žirardo šeširi (*April na Sirkedžiju*) plosnati, tvrdi, slamnati šešir (naziv prema bečkom glumcu Aleksandru Girardiju)
(RSR, 1503.) J.P.

Izvori i literatura

- ACG** – Cvitanović, Alfonso (2002), *Geografski rječnik*, Zadiz, Zadar.
- AĐL** – Đakovac, Aleksandar (2006), *Leksikon hrišćanstva, judaizma i islama*, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd.
- AIG** – Altan, I. (2004), *Gentrification, Community and Consumption: Constructing, Conquering and Contesting 'The Republic of Cihangir'*, Master's thesis, Dept. of Management, Bilkent University, Ankara.
- AIR** – Isaković, Alija (1992), *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- AIR2** – Isaković, Alija (1995), *Rječnik bosanskoga jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo.
- ASS** – Solovjev, Aleksandar (1953), *Svedočanstva pravoslavnih izvora o bogomilstvu na Balkanu*, GID, Sarajevo.
- AŠT** – Škaljić, Abdulah (1966), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- B** – *Biblika: biblijski atlas: društveno-istorijsko putovanje kroz zemlje Biblije*, gl. ur. Bari Dž. Bejcel, Naša priča plus, Beograd, 2010.
- B1** – *Biblija: Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.
- BFT** – Ferjančić, Božidar (1974), *Tesalija u 13. i 14. veku*, Vizantološki institut SANU, Beograd.
- BL** – Grgić, Marijan, Kolanović, Josip, Žagar, Miljenko (1972) *Biblijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Marulićev trg 14, Zagreb.
- BLJ** – Bašeskija, M.M. (1997), *Ljetopis (1746-1804)*, Sarajevo Publishing, Sarajevo.
- BKR** – Klaić Bratoljub (1978), *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb.
- BKR1** – Klaić, Bratoljub (1983), *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- BKR2** – Klaić, Bratoljub (1962), *Rječnik stranih riječi, izraza i kritika*, Zora, Zagreb.
- BKR3** – Klaić, Bratoljub (2004), *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb.
- BKV1** – Klaić, Bratoljub (1966), *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb.
- BKV2** – Klaić, Bratoljub (1974), *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, Zora, Zagreb.
- CGE** – Glassé, Cyril (2010), *Enciklopedija islama*, Libris, Sarajevo.
- DŽJ** – Jahić, Dževad (2010-2014), *Rječnik bosanskoga jezika 1-7*, Izdavačko preduzeće "Sejtarija" Sarajevo.
- EA** – Allan R. Ellenberger: *A Biography of the Silent Film Idol, 1899 – 1968*; With a Filmography Ramon Novarro
- ELZ** – *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ/Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, Zagreb. (1. tom 1955, 2. tom 1956, 3. tom 1958, 4. tom 1959, 5. tom 1961, 6. tom 1962, 7. tom 1964.)
- ELZ2** – *Enciklopedija leksikografskog zavoda 2*, D-HELIO, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1966-1969.
- ETT** – *Eyewitness Travel: Turska*, glavna suradnica: Suzanne Swan, Profil, Zagreb.
- EŽK** – Žiga, Enver (2001), *Konji: najpoznatije svjetske pasmine*, IP "SVJETLOST" d.d., Sarajevo.
- FGL** – Lorka, F.G. (1971), "Druga knjiga stihova", u: *Celokupna dela*, knj. 2, priredio i s kastiļjanjskog prepjevao Košutić, V. R., "Veselin Masleša", Sarajevo.
- FR** – Kovačević, Živorad (2010), *Frazeološki rečnik: srpsko-engleski*, Građevinska knjiga, Beograd.
- GGs** – Halilović, S., Tanović, I., Šehović, A. (2009), *Govor grada Sarajeva*, Slavistički komitet, Sarajevo.
- H4** – Hadžiavidić, H., Dervišagić, E., Musić, A., Mehić, V. (2007), *Historija IV*, Bosanska knjiga Tuzla, Tuzla.
- HE** – Zoch, I., Mencin, J. (1887), *Hrvatska enciklopedija, priručni rječnik sveobčega znanja*, knjiga 1, D. Laubner, Osijek.
- HER** – Anić, V., Brozović-Rončević, D., Goldstein, I., Goldstein, S., Jojić, Lj., Matasović, R., Pranjković, I. (2002, 2004), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Jutarnji list, Novi liber, Zagreb.

- HKM** – Kreševljaković, Hamdija (1938), *Morići, prilog povijesti Sarajeva*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo.
- HOL** – *Hrvatski opći leksikon* (1996), ur. Brozović, Dalibor, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- JI** – H. W. Janson, (1966), *Istorija umetnosti*, Izdavački zavod Jugoslavija, Beograd.
- LI** – Smailagić, Nerkez (1990), *Leksikon islama*, Svjetlost, Sarajevo.
- LSK** – *Leksikon svjetske književnosti: pisci*, gl. ur. Dunja Detoni-Dujmić, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- MO** – *Magazin Odbrana*, prilog Arsenal, br. 29, maj 2009.
- MRS** – Garden, N., Olorenšo, R., Garden, Ž., Klajn, O. (2011), *Mali rečnik simbola*, Laguna, Beograd.
- MVL1** – Vukajlija, Milan (1980), *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd.
- MVL2** – Vukajlija, Milan (1986), *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd.
- MVR** – Vujanić, Milica (2007), *Rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad.
- NKS** – Koštović, Nijazija (1998), *Sarajevo između dobrotvorstva i zla*, II dopunjeno izdanje, Rijaset IZ, Sarajevo.
- OE** – *Opća enciklopedija Jugoslovenskog leksikografskog zavoda*, knjiga 7, ur. Ivona Ajanović et. al., Mladinska knjiga, Zagreb, 1979.
- OPI** – Pamuk, Orhan (2006), *Istanbul: grad, sjećanja*, Vuković-Runjić, Zagreb.
- ORL** – *Opći religijski leksikon*; gl. ur. Adalbert Rebić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
- PČR** – Ćosić, Pavle (2008), *Rečnik sinonima*, Kornet, Beograd.
- PH** – J.E.Peterson (2003), *Historical dictionary of Saudi Arabia*, The Scarecrow Press, Inc., Lanham, Maryland, and Oxford.
- RBJ1** – Halilović, S., Palić, I., Šehović, A. (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.
- RBJ2** – Čedić, I., Hajdarević, H., Kadić, S., Kršo, S. (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo.
- RSJ** – Vujanić, M., Gortan-Premk, Dešić, D., Dragičević, M., Nikolić, R., Nogo, M., Pavković, LJ., Ramić, V., Stijović, N., Radović-Tešić, R., Fekete, M. (2011), *Rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad.
- RSKJ1** – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika: knjiga prva*, urednici akademik dr. Mihajlo Stevanović et. al., Matica srpska, Novi Sad, 1967.
- RSKJ2** – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika: knjiga druga*, urednici akademik dr. Mihajlo Stevanović et. al., Matica srpska, Novi Sad, 1967.
- RSKJ3** – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika: knjiga treća*, urednici akademik dr. Mihajlo Stevanović et. al., Matica srpska – Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb, 1969.
- RSKJ4** – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika: knjiga četvrta*, urednici akademik dr. Mihajlo Stevanović et. al., Matica srpska, Novi Sad, 1967.
- RSKJ5** – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika: knjiga peta*, urednici akademik dr. Mihajlo Stevanović et. al., Matica srpska, Novi Sad, 1973.
- RSKJ6** – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika: knjiga šesta*, urednici akademik dr. Mihajlo Stevanović et. al., Matica srpska, Novi Sad, 1976.
- RSR** – Anić, S., Klaić, N., Domović, Ž. (2002), *Rječnik stranih riječi*, Sani-plus, Zagreb.
- RSR1** – Anić, S., Klaić, N., Domović, Ž. (2007), *Rječnik stranih riječi*, Sani-plus, Zagreb.
- RSR2** – Klaić Ž., Anić Š., Domović N. (2001), *Rječnik stranih riječi*, Evro, Beograd.
- RSR3** – Anić, S., Domović, Ž., Klaić, N. (1998) *Rječnik stranih riječi: tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze*, Sani-plus, Zagreb.
- SBB** – Bayhan, Sakir (2011), *Bosnakca sozluk*, Pelin, Ankara.
- SJS** – Jovanović, Slobodan (1901), *Srpsko-bugarski rat*, Kraljevsko srpske dvorske knjižare Mite Stajića u Beogradu, Beograd.

SŠL – Šehalić, Stana (2001), *Leksikon stranih reči (II izdanje)*, JRI, Zemun.
TSR – Đindić, S., Teodosijević, M., Tanasković, D. (1997), *Tursko-srpski rečnik*, Atatürk Kultur, dil ve tarih yüksek kurumu, Ankara.
VAR – Anić, Vladimir (1998), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
VĐS – Đorđević, Vojin (1976) *Srpsko vojničko groblje na Zejtinliku u Solunu*, Spomen album, Beograd.
VKI – Vodič kroz Istanbul, Connectum, Sarajevo, 2010.
ZM – Mutić, Zoran, prevodilac s grčkog

Internet izvori

WEB1 – <http://www.enciklopedija.hr/>
WEB2 – <http://www.imdb.com/name/nm0938923/>
WEB3 – <http://www.anadolusigorta.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce>
WEB4 – gen.lib.rus.ec
WEB5 – www.hasic.dr/posavski_rjecnik.html
WEB6 – <http://www.generali.com/info/legal-information.html>
WEB7 – <http://www.lzmk.hr/hr/izdanja/online-izdanja>
WEB8 – <http://www.preporod.com/index.php/drustvo/aktuelno/2614-historijat-kabe>
WEB9 – <http://medicinski.lzmk.hr/>
WEB10 – <http://www.balkanturist.com.mk/>
WEB11 – <http://www.gazdarica.com/stranice/vrt/sezona/Bambus>
WEB12 – <https://www.navigator.ba/#/categories>
WEB13 – <http://www.bjk.com.tr/en/cms/hakkinda/1/>
WEB14 – <http://www.bilecik.bel.tr/404.aspx?aspxerrorpath=/yeni/.aspx>
WEB15 – <http://staznaci.com/>
WEB16 – <http://www.coolinarika.com/recept/764458/>
WEB17 – http://www.cukarica.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2&lang=cyr
WEB18 – <http://www.biography.com/>
WEB19 – <http://www.jambalayafestival.org/history.aspx>
WEB20 – <http://www.nationsonline.org/>
WEB21 – <http://www.elizabetharden.com/>
WEB22 – <http://hjp.znanje.hr>, pristupljeno 23.4.2016.
WEB23 – <http://proleksis.lzmk.hr/>
WEB24 – <http://www.fenerbahce.org/eng/detay.asp?ContentID=2>
WEB25 – <http://www.jergovic.com/subotnja-matineja/ivo-andric-i-hrvatska-milosnica/>
WEB26 – <https://www.britannica.com/>, pristupljeno 19.1.2017
WEB27 – <http://www.encyclopedia.com/article-1G2-2591303899/hatice-fl-15001536.html>
WEB28 – <https://penroseantiques.wordpress.com/2013/07/14/the-helvetia-watch-by-morgan-denyer-penrose-antiques-ltd/>
WEB29 – <http://www.mygrandbazaar.com/>
WEB30 – <http://www.hrleksikon.info/>
WEB31 – <https://caterinavalente.com/>
WEB32 – <http://www.gorenje.hr/proizvodi/linije/korting>
WEB33 – <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/446023-upoznajte-beograd-po-cemu-je-dobio-ime-zeleni-venac-nesudjeni-pozorisni-centar-grada>
WEB34 – <http://www.bastabalkana.com/2014/12/knjizarnica-zlatno-runo-beogradske-knjizare-nekada/>

WEB35 – <http://m.sarajevo-tourism.com/kolobara-han>
WEB36 – http://www.hodocasnik.org/txt/biblioteka/pad_carigrada.pdf
WEB37 http://hrcak.srce.hr/search/?advanced=true&paging_reset=true&operator%5B1%5D=and&polje%5B1%5D=kljucne&vrijednost%5B1%5D=Ksenodohiji
WEB38 – <http://www.lincoln.com/>
WEB39 – <http://www.bomar.rs/longines-satovi>
WEB40 – www.maxfactor.co.uk
WEB41 – <http://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/zagrepcanin-koji-je-zapovijedao-ci-tavom-austrougarskom-mornaricom-1858-70013>
WEB42 – <http://www.metrolyrics.com/>
WEB43 – <http://www.istorijskabiblioteka.com/art:mara->
WEB44 – www.independent.co.uk
WEB45 – <http://www.darvel.hr/hr/brand/brand-802-o-brandu>
WEB46 – www.shell.com
WEB47 – <http://diwan-magazine.com/diwan-velikan-mula-mustafa-baseskija-bosnjacki-tefter/>
WEB48 – <https://fiktetkarcic.wordpress.com/2009/08/06/o-porijeklu-nizamskog-rastanka/>
WEB49 – www.allmusic.com
WEB50 – http://www.dicta.hr/hr/omega_satovi/
WEB51 – <http://tanjabenhaimmarcetic.com/hr/kupola-nad-stijenom/>
WEB52 – <https://www.orion-electric.co.jp/en/>
WEB53 – http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2507
WEB54 – <http://saeculumaureum.blogspot.ba/2011/09/pismo-plinija-mladjeg-caru-trajanu-o.html>
WEB55 – <http://www.puturist.com/foto-galerija/slike/589.aspx>
WEB56 – www.kinghussein.gov.jo
WEB57 – <http://www.punmiris.com/parfem/>
WEB58 – http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1579
WEB59 – http://hr.rbth.com/politics/2015/12/02/povijest-rusko-turskih-odnosa-najvazniji-tre-nuci_546561
WEB60 – <http://sarajevo.travel/ba/sta-raditi/>
WEB61 – <http://www.parfimerijadiva.rs/sidol/>
WEB62 – <http://sinalco.com/worldwide/sr/history/>
WEB63 – http://visitmycountry.net/bosnia_herzegovina/bh/index.php/kultura/vjerski-objek-ti/52-kultura/vjerski-objekti/jevrejski/554-sarajevo-sinagoga-muzej-jeveja
WEB64 – <http://www.studebakermuseum.org/p/whats-happening/>
WEB65 – <https://theses.cz/id/k7i6n2/54864-570779258.pdf>
WEB66 – http://www.zulhulejfa.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=209&Itemid=74
WEB67 – www.nationalgeographic.com
WEB68 – <http://wannabemagazine.com/iwc-schaffhausen-klasika-i-vecnost/>
WEB69 – <http://whc.unesco.org/en/list/786>
WEB70 – <http://www.chevrolet.com/culture/category/history.html>
WEB71 – <http://katedrala-sarajevo.com>
WEB72 – <http://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/102005366>
WEB73 – <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/luigi-lucheni-kako-i-zasto-sam-ubio-cari-cu-sisi>
WEB74 – <http://www.turska.ba/bs/destinacije/pregled/bursa>
WEB75 – http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1583
WEB76 – <https://www.patriarchate.org/home>
WIKI HR – hrvatska wikipedija

WIKI SR – srpska wikipedija
WIKI BS – bosanska wikipedija
WIKI SH – srpskohrvatska wikipedija
WIKI EN – engleska wikipedija

Imena autorica

Grad zelene brade:

A.K. – Amina Kršić
M.K. – Mirela Karamović

Juksek kaldrma:

Š.H. – Šejla Hukara

Kasaba na granici:

S.S. – Selma Salihbašić
E.S. – Emina Selimović

April na Sirkedžiju:

J.P. – Jasna Porčić
S.Z.B. – Senada Zejnilović-Balijagić

Osveta mrtvih sultana:

M.Om. – Mubina Omerašević
E.V. – Edina Vražalica

Nekrolog jednoj čaršiji:

S.M. – Sabrina Menzilović
N.H. – Nedim Hastor

Panađur u porti:

A.I.D. – Azra Imširpašić-Demirović
M.H. – Merima Handanović

Džambaz-tepe:

E.DŽ. – Edina Džafo

Galija pod ćeramidom:

E.K. – Elna Kurtović
F.K. – Fatima Kačapor

Putovanje po besmislu:

L.R. – Lejla Reko
M.R. – Merima Ražanica

Kamen crnog sjaja:

A.B. – Alma Bogilović
M.O. – Merima Omeragić

Zapisi pod gorom:
L.B. – Lamija Begagić

Trube u Jerihonu:
A.Č. – Amila Čolpa
M.KL. – Melisa Klačar

Pesak i zvezde:
E.H.-M. – Enisa Hadžović-Muharemović
DŽ.B. – Dženita Baščaušević

Bibliografija

Kako interpretirati poeziju Branka Miljkovića

Branko Miljković u književnoj kritici (priređio Penčić, Sava). Gradina: Niš, 1973.

Chevalier, Jean & Gheerbrant, Alain. *Rječnik simbola*. Nakladni zavod MH: Zagreb, 1989.

Koljević, Nikola. *Pesnik iza pesme*. Veselin Masleša: Sarajevo, 1984.

Lešić, Zdenko & Kapidžić-Osmanagić, Hanifa & Katnić-Bakaršić, Marina. & Kulenović, Tvrtko. *Suvremena tumačenja književnosti i književnokritičko naslijeđe XX stoljeća*. Sarajevo Publishing: Sarajevo, 2006.

Lešić, Zdenko. *Teorija književnosti*. Sarajevo Publishing: Sarajevo, 2005.

Miljković, Branko. *Poezija* (uredio Džadžić, Petar). Prosveta: Beograd, 1981.

Mikić, Radivoje. *Orfejev dvojniki*. Narodna knjiga – Alfa: Beograd, 2002.

Rečnik književnih termina (uredio Živković, Dragiša). Nolit: Beograd, 1985.

Stefanović, M. *Kada je Branko čuo ohridske trubadure* // Sarajevske sveske 47-48. URL: <http://sveske.ba/en/content/kada-je-branko-cuo-ohridske-trubadure> [pristupljeno 19.10.2017.]

Ubice u ime države, glavna urednica Jovanović, Tea. URL: <https://books.google.ba/books?id=3rc1CwAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> [pristupljeno 19. 10. 2017.]
Škorić, Viktor. *Hermetičan i nerazumljiv Branko Miljković // Međutim* br. 9., 2015. URL: <http://medjutim.org/> [pristupljeno 19. 10. 2017.]
Veličković, N. *Čahurenje Maka // Novi izraz*, P.E.N. Centar Bosne i Hercegovine, Bosanska knjiga: Sarajevo, 2012.

Uloga interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi na primjeru pisaca srpskog romantizma

Literatura

Apple, Michael W. *Ideologija i kurikulum*, Fabrika knjiga, Edicija Reč: Beograd, 2012.
Esbach, Carsten. *Nationalismus und Rationalität*, Berlin, 2000.
Kuprešanin, Veljko: *Vuk Karadžić*, Rad: Beograd, 1963.
Leskovic, Mladen. *Iz srpske književnosti*. Matica srpska: Beograd, 1968.
Mihajlović, Borislav. *Ogledi*, Novo pokolenje: Beograd, 1951.
Popović, Miodrag: *Romantizam II*, Nolit: Beograd, 1975.
Popović, Miodrag: *Romantizam III*, Nolit: Beograd, 1975.
Popović, Tanja: *Rečnik književnih termina*, Logos Art: Beograd, 2010.
Tolić, Mirela: *Temeljni pojmovi suvremene medijske pedagogije*. Život i škola, br. 22 (2/2009).
Veličković, Nenad. *Ideološka instrumentalizacija književnosti u bosanskohercegovačkim udžbenicima bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika i književnosti (na primjerima iz čitanki od petog razreda osnovne škole do četvrtog razreda srednje škole)*, doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Sarajevo, 2010.
Zečević, Ivana; Mikanović, Brane; Hadžić-Krnetić, Aleksandra; Drobac Milica. *Analiza Nastavnog plana i programa za osnovno obrazovanje i vaspitanje*, Univerzitet u Banjoj Luci, 2012.
Zakonski akti i online izvori:
Dijete i internet. Hrabri telefon Hrvatska, 2008. URL: <http://udruga.hrabritelefon.hr/wp-content/uploads/Dijete-i-internet.pdf> [pristupljeno 20. 10. 2017.]

DiStaso, Marcia W. *Measuring Public Relations Wikipedia Engagement: How Bright is the Rule?* Public Relations Journal Vol. 6, No. 2, 2012.

URL: <http://www.prsa.org/intelligence/prjournal/documents/2012dista-so.pdf> [pristupljeno 20. 10. 2017.]

E-obrazovanje – portal za obrazovanje Republike Srpske, URL:

<http://www.eobrazovanje.com/Osnovno/Pages/NastavniPlanIProgramOsnovnoObrazovanje.aspx> i

Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, URL:

<http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/> [pristupljeno 20. 10. 2017.]

Istraživanje o korištenju Interneta, mobitela i drugih tehnologija. Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada

Zagreba, 2008. URL: <http://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-koristenju-interneta-mobitela-i-drugih-tehnologija/> [pristupljeno 20. 10. 2017]

Ivančić, Viktor. *Robovi grobova*. Novosti, br. 524., 31.12.2009. URL: <http://www.novosti.com/2009/12/robovi-grobova/> [pristupljeno 20. 10. 2017.]

Škaler, K. *Ishodi, kompetencije – elementi vrednovanja i procjenjivanja*.

URL: http://www.ssb.hr/libraries/0000/3323/ISHODI_LABIN.pdf [pristupljeno 20. 10. 2017.]

Kako uređivati stranicu. Wikipedia na hrvatskom jeziku,

URL: http://hr.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Kako_ure%C4%91ivati_stranicu [pristupljeno 20. 10. 2017.]

Zuko Džumhur u nastavi književnosti

Blažina, Boris. *Uvod u imagologiju // Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, br. 43, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Zagreb, 2010.

Duda, Dean. *Priča i putovanje*. Matica hrvatska: Zagreb, 1998.

Džumhur, Zuko. *Nekrolog jednoj čaršiji*. Svjetlost: Sarajevo, 1958.

Gallagher, Kelly. *Readicide*. Stenhouse Publishers: Portland, Maine, 2009.

Obrazovanje u BiH: čemu (ne) učimo djecu, analiza sadržaja udžbenika nacionalne grupe predmeta u osnovnim školama. Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Mas Media: Sarajevo, 2017.

Pirić, Alija. *Mogućnosti čitanja teksta*. Filozofski fakultet u Sarajevu: Sarajevo, 2014.

Popović, Tanja. Rečnik književnih termina. Logos Art: Beograd, 2007.

Rečnik književnih termina. Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Nolit: Beograd, 1986.

Revidirani nastavni planovi i programi za devetogodišnju osnovnu školu. URL: <http://mon.ks.gov.ba/aktuelno/novosti/revidirani-nastavni-planovi-i-programi-za-devetogodisnju-osnovnu-skolu>

Veličković, Nenad. *Laža i apanaža*. Fabrika knjiga: Beograd, 2017.

Šušnjara, Snježana. *Skriveni kurikulum*, Filozofski fakultet: Sarajevo, 2014.

Zabranite sporne čitanke: Iz čega uče naša djeca? *Depo.ba*, 20. 08. 2015. godine, URL: <http://depo.ba/clanak/135537/zabranite-sporne-citanke-iz-cega-uce-nasa-djeca#2> [pristupljeno 17. 10. 2017]

Summaries

Interpretation

How to interpret the poetry of Branko Miljković?

(Branko Miljković, *Balada*)

Armin Stefanović

There is a consensus among scholars that Branko Miljković's poetry is challenging and highly hermetic. Nonetheless, it is included in the fourth-year grammar school curriculum in Republika Srpska, as well as in Guidelines of curriculum for gifted students in philological gymnasiums in Serbia. Precisely for this reason, but also because hermetic poetry in general presents a challenge for teachers, this paper offers an experimental method for reading and understanding such poetry, using the example of Branko Miljković's *Ballad*. The dominant tone of critiques regarding Miljković is either impressionistic or biographical, while other critics discuss the artistic periods or movements his poetry belongs to or analyze the meaning of individual motives and symbols (extratextual analysis), instead of explaining concrete verses. Therefore, the method used in this paper is *close reading*, in the sense of reading

the poem *from the first to the last verse*. Special attention is given to every word and not a single one is omitted from the analysis. Finally, the meaning of universal and individualised symbols in poetry of Miljković is explained.

Research

The role of the Internet in studying literature in Primary School

Amela Osmanović-Grbo

The purpose of this study (a shortened version of a master thesis defended on the Faculty of Philosophy Sarajevo in 2015) is to show the role of the Internet in studying literature in primary school using the example of available content on writers of Serbian Romanticism. All available Internet pages featuring content on Serbian romanticists, represented in curriculum for primary schools in Republika Srpska and Republic of Serbia, have been reviewed. Using the method of content analysis and interpretation, this paper aims to determine the quality of the information available on the Internet for a particular research topic. The following negative phenomena are observed: material mistakes, subjectivity, inconsistency, incompleteness and lack of clarity, as well as irrelevance, melodramatic tone and illiteracy. Some of these phenomena were directly caused by ideology. Also, the paper shows how Internet texts about Serbian romanticists poorly support learning outcomes prescribed by the curriculum. The analysed texts can help achieve 13, or partially achieve 19 of the total number of 200 learning outcomes. These facts lead us to conclude that the information on Serbian romanticism available to students on the Internet is of poor quality and unhelpful in the process of studying. Also, it has been found that the Internet does not play a major role in achieving learning outcomes. In the end, the study suggests ways to enhance the usefulness of information published on the Internet.

Critique

Teaching Zuko Džumhur in the Literature Class

(Zuko Džumhur, *Nekrolog jednoj čaršiji*)

Nedim Hastor

Curricula for primary schools in Canton Sarajevo for Bosnian, Croatian, and Serbian language do not give much space to the literary genre of travelogue. The number of travelogues included in the curricula is very low and the learning outcomes of studying travelogues are poorly defined. There is a strong impression that curricula don't recognize the full potential offered by literary texts listed in required reading. Such is the case with *Nekrolog jednoj čaršiji* by Zuko Džumhur, parts of which are required reading for Bosnian, Croatian, and Serbian language classes. Since one of the main problems regarding current curricula is their ambiguity, this paper offers an interpretation of this travelogue, with an intent of unmasking the hidden agenda of literature curricula, while, at the same time, formulating answers to the question: why is this work a required reading in the eighth grade of primary school and also, in what way does it tackle the issues that students are facing, and how is it connected to their lives and interests? The starting point of this paper is a survey conducted among teachers. The paper also discusses the travelogue as a literary genre and describes the main qualities that make Zuko Džumhur's work interesting and useful for students.

Student workshop

The Lexicon

(Zuko Džumhur, *Nekrolog jednoj čaršiji*)

Nedim Hastor and Šejla Hukara (editors)

Zuko Džumhur's *Nekrolog jednoj čaršiji* is required reading in the curricula used by primary schools in the territory of the Federation of BiH. Since the text abounds in words, phrases and names that are challenging even for older, more experienced readers, a group of students, guided by a mentor, has compiled an extensive and clear Lexicon as an accompanying, auxiliary text. The whole process was, in a certain way, an examination of previously observed didactic potentials of *Nekrolog*, and the

result, published here in its entirety, can be an extraordinarily helpful reading tool, not only to university students, but also for teachers and students.

Autorice i autori u ovom broju

Armin Stefanović rođen je 1991. godine u Sarajevu. Na Odsjeku za književnosti naroda BiH i bosanski, hrvatski, srpski jezik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu završio je dodiplomski (2013.), a potom master studij (2015.). Piše za portale i časopise. Interesuju ga predavanje, književnost, pisanje, teorija književnosti i poezija.

Armin Stefanović was born in 1991 in Sarajevo. He completed his bachelor studies (2013) and master studies (2015) at the Department of the Literatures of Bosnia and Herzegovina and Bosnian, Croatian and Serbian Language, Faculty of Philosophy in Sarajevo. He writes for newspapers and magazines. His interests are teaching, literature, writing, theory of literature and poetry.

Nedim Hastor je rođen 1991. godine u Sarajevu. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na Odsjeku za književnosti naroda BiH i bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika, a potom završio i master studij na istom odsjeku. Trenutno je nastavnik bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti u OŠ Hamdija Kreševljaković.

Nedim Hastor was born in 1991 in Sarajevo. He graduated from the Faculty of Philosophy in Sarajevo, Department of the Literatures of Bosnia and Herzegovina and Bosnian, Croatian and Serbian Language, and then completed his master studies at the same department. He is currently a teacher of Bosnian, Croatian and Serbian language and literature at the “Hamdija Kreševljaković” Primary School.

Šejla Hukara je rođena 1993. godine u Sarajevu. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, te završila master studij književnosti.

Šejla Hukara was born in Sarajevo in 1993. She graduated from the Faculty of Philosophy in Sarajevo, Department of the Literatures of Bosnia and Herzegovina and Bosnian, Croatian and Serbian Language, and then completed her master studies in the Literatures of Bosnia and Herzegovina.

Amela Osmanović-Grbo je rođena 1989. godine u Pribidolima kod Srebrenice. Osnovno obrazovanje je završila u Visokom, a srednje u Ilijašu. Diplomirala je i magistrirala na Filozofskom fakultetu u Sarajevu na Odsjeku za književnosti naroda Bosne i Hercegovine i bosanski, hrvatski i srpski jezik. Radila je kao nastavnica i profesorica bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti u Ilijašu, Kaknju i Sarajevu. Živi u Sarajevu. Magistarski rad “Uloga interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi na primjeru pisaca srpskog romantizma” odbranila je u januaru 2015.

Amela Osmanović-Grbo was born in 1989 in Pribidoli near Srebrenica. She completed her primary education in Visoko and secondary education in Ilijaš. She graduated from the Faculty of Philosophy in Sarajevo at the Department of the Literatures of Bosnia and Herzegovina and Bosnian, Croatian and Serbian Language. She has worked as a teacher of Bosnian, Croatian and Serbian language and literature in Ilijaš, Kakanj and Sarajevo. She lives in Sarajevo. She defended her master thesis “The role of the Internet in Studying Literature in Primary Schools on the Example of Serbian Romanticists” in 2015.

Sadržaj

5	umjesto uvoda
13	interpretacije
15	<i>Kako interpretirati poeziju Branka Miljkovića</i> (Armin Stefanović)
31	istraživanje
33	<i>Uloga interneta u proučavanju književnosti u osnovnoj školi</i> (Amela Osmanović-Grbo)
111	kritika
113	<i>Zuko Džumhur u nastavi književnosti</i> (Nedim Hastor)
139	studentska radionica
141	<i>Leksikon Nekrologa jednoj čaršiji Zuke Džumhura</i>
143	<i>Leksikon</i> (Nedim Hastor i Šejla Hukara)
247	bibliografija
251	summaries (prev. Maja Abadžija)
255	autorice i autori u ovom broju

